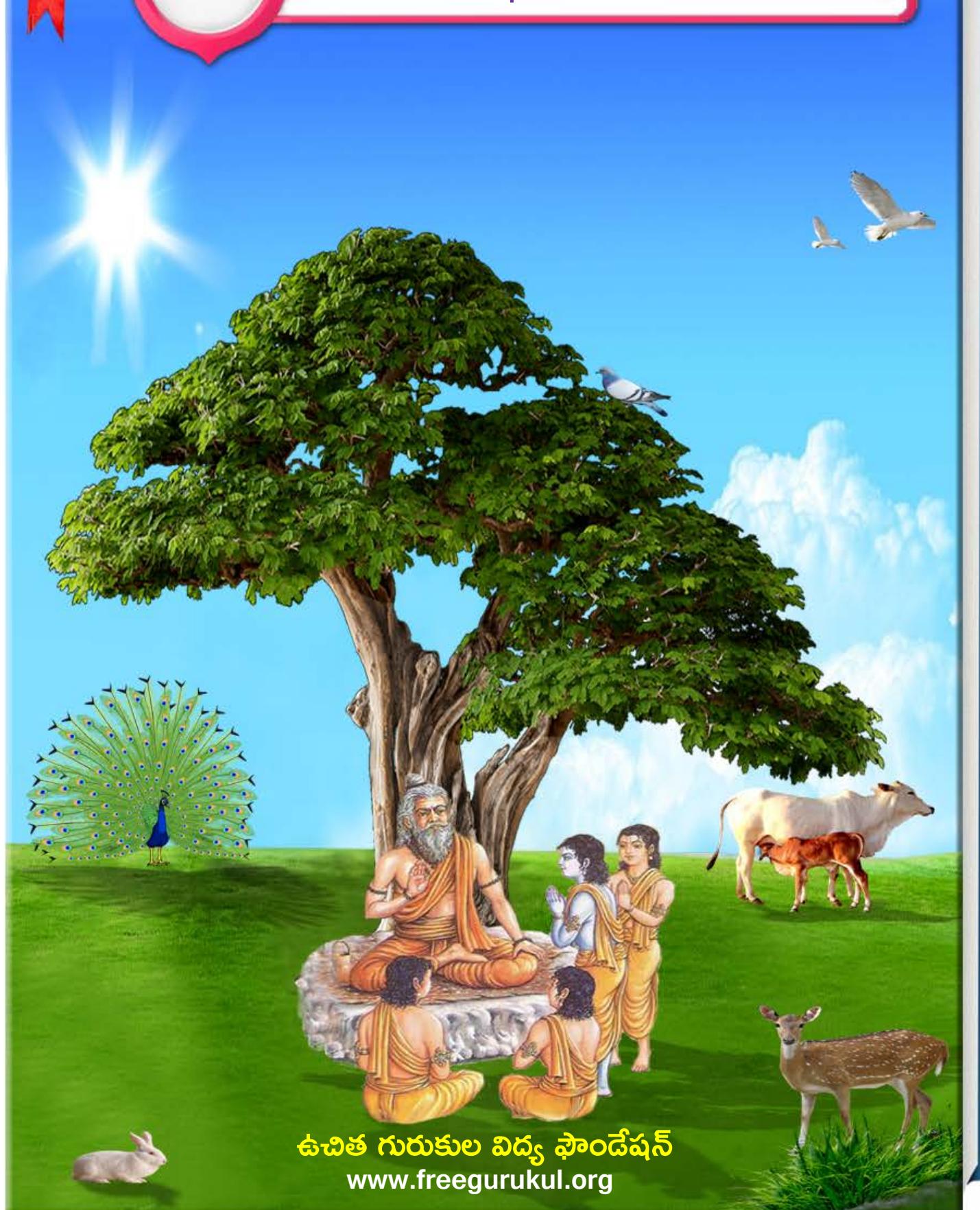

ఉప వేదాలు

సంగీత సిద్ధాంత సోషపానములు -1

ఉచిత గురుకుల విద్య పొందేష్టన్
www.freegurukul.org

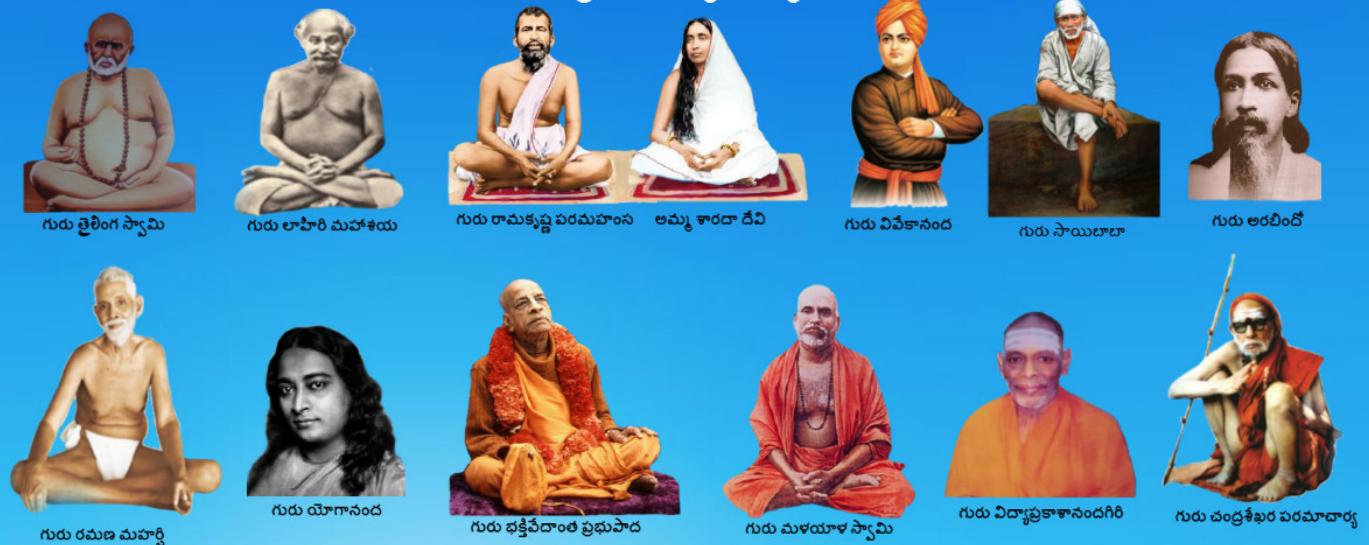
సదాశివ సమారంభం

శంకరాచార్య మధ్యమం

అస్క్రూదాచార్య పర్యంతాం

పందే గురుపరంపరాం..

“ఉచిత గురుకుల విద్య పొందేషన్” ద్వారా విలువలు, నైపుణ్యాలతో కూడిన విద్య ఉచితంగా + సులభంగా + ఆకర్షణీయంగా + నాణ్యతతో కూడి అందించే సేవా కార్యక్రమంలో బాగంగా ఈ పుస్తకాన్ని భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ (డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా) నుంచి సేకలించి అందిస్తున్నాము. ఇందుకు మేము వారికి కృతజ్ఞత తెలియజేసుకుంటున్నాము.

సాయి రామ్ వారి సేవల విస్తరణలో బాగంగా ఈ పొందేషన్ స్థాపించబడినది. ఈ స్వచ్ఛంద సంస్కరణ ద్వారానే అన్ని సేవలు అందించబడును. ఇటువంటి పుస్తకాలు మీరు ప్రాసినట్టయితే లేక సేకరిస్తే మాకు తెలియజేయండి. మేము ప్రతి విద్యార్థికి ఉచితంగా అందేలా చేస్తాము, తద్వారా ఉన్నత విలువలు, నైపుణ్యాలు కలిగిన విద్యార్థులను మన దేశానికి అందించవచ్చు. మాతో కలిసి నవ భారత నిర్మాణ కార్యక్రమంలో పనిజేయటకు, భాగస్వామ్యం ఆగుటకు ఆసక్తి ఉంటే సంప్రభించగలరు.

ఈ గ్రంథాలను ఉచితంగా ఆన్ లైన్ లో చదువుటకు, బిగుమతి(డోస్టోప్) చేసుకొనుటకు గల మార్గాలు:

- 1) భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్: <http://www.new.dli.ernet.in>
- 2) ఉచిత గురుకుల విద్య పొందేషన్ వెబ్ సైట్ : www.freegurukul.org
- 3) సాయి రామ్ వెబ్ సైట్ : <https://sites.google.com/site/sairealattitudemanagement>
- 4) మొబైల్ అప్: Free Gurukul

గమనిక: భక్తిజ్ఞానం, ధర్మ ప్రచారార్థం ఉచితంగా eBook రూపంలో భారత ప్రభుత్వపు డిజిటల్ లైబ్రరీ సహాయంతో ఇవ్వడం జరిగింది. ఇది లాభార్జన దృష్టిలోని ఉచిత సేవ. ఈ సేవలో అంతర్జాలంలోని(ఇంటర్నెట్) లైసెన్సు / కాపీరైట్ అభ్యంతరాలు లేనివి అనుకోన్న పుస్తకాలను గ్రహించటం జరిగినది. అనుకోకుండా ఏవైనా అభ్యంతరకరమైనవి ఉన్నచో మాకు తెలుప మనవి, వాటిని తొలగించగలము అని మనవి చేసుకొంటున్నాము.

Website: www.freegurukul.org

Mobile App: Free Gurukul

email: support@freegurukul.org

Facebook: www.facebook.com/freegurukul Help Line / WhatsApp: 904 202 0123

“మన లక్ష్యం: విలువలు, నైపుణ్యాలతో కూడిన విద్య అనేబి ఉచితంగా + సులభంగా + ఆకర్షణీయంగా + నాణ్యతతో కూడి అందలికి అందించబడాలి “

ఉచిత గురుకుల విద్య పొందేషన్ – Free Gurukul Education Foundation

సర్వం పరమాత్మ పొద సమర్పణమన్న

ಭಾರತ ಪ್ರಭುತ್ವಪು ವೆಬ್ ಸೈಟ್ - ಡಿಸಿಟಲ್ ಲೈಬ್ರರಿ ಅಫ್ ಇಂಡಿಯಾ

<http://www.new.dli.ernet.in>

Digital Library of India: Inc. X

www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India

Hosted by: Indian Institute of Science, Bangalore in co-operation with CMU, IIT-H, NSF, ERNET and MCIT for the Govt. of India and 21 major participating centres.

Home Vision Mission Goals Benefits Content Selection Current Status People Funding Copyright Policy FAQ RFP

Books

Title: Ramayanam

Author:

Year: to

Subject: Any Subject

Language: Telugu

Scanning Centre: Any Centre

Clear Search

Presentations and Report

Statistics Report

Status Report

Feedback | Suggestions | Problems | Missing links or Books

Click here for PDF collection
DLIMIRROR at IICAA Data Center PUNE

For the first time in history, the Digital Library of India is digitizing all the significant works of Mankind.

Click Here to know More about DLI Now!

Books	Journals	Newspapers	Manuscripts
<ul style="list-style-type: none">Rashtrapati BhavanCMU-BooksSanskritIIT TirupathiKerala Sahitya Akademi	<ul style="list-style-type: none">INSA	<ul style="list-style-type: none">Times of IndiaIndian ExpressThe HinduDeccan HeraldEenaduVaartha	<ul style="list-style-type: none">Tamil Heritage FoundationAnna University NEW!

Title Beginning with.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Author's Last Name

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Year

1850-1900	1901-1910	1911-1920	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-
-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-------

Subject

Astrophysics	Biology	Chemistry	Education	Law	Mathematics	Mythology	Religion	For more subjects...
--------------	---------	-----------	-----------	-----	-------------	-----------	----------	----------------------

Language

Sanskrit	English	Bengali	Hindi	Kannada	Marathi	Tamil	Telugu	Urdu
----------	---------	---------	-------	---------	---------	-------	--------	------

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వవేకానంద

“దూసాలలోతల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శేషమైంది! దాని తరువాతిది లోకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అనుదానం” అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ పూడ్చలలో నిలిచి బోకూడదు. లోకమంతబీనీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. స్వాందవ వేదాంతం ఎన్నదూ ఈ దేశం దాచి బోలేదని చెప్పేవారు, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్లిన సన్మాసిని నేనే అని చెప్పేవారు, తమ జ్ఞాతివరిత నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచేతుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొఱధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు, అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని జిపించి, లోకిక జ్ఞానాన్ని సంఘనిర్మాజ విజ్ఞానాన్ని విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు, కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజు పుష్టుల రాసుల్ని వికసించజేసే మంచులాగా నిశ్చట్టంగా ఇరగవలని ఉంది. భారతదేశం నిరాచంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమాత్మిక ధర్మాలను బోధించదానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికి భారతదేశంలో కొన్ని సంస్కలను నెలకొల్చాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్టులు, జవసంపన్ములు, బుఱువర్తనలు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇవ్వారక్తి తక్కిన శక్తులన్నిటి కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్కార భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లోంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్టం అయిన ‘ఇచ్చ’ (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోనీ మహాస్వత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికి కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తాంది. అనేక శతాబ్దీలూగా ప్రజలకు క్షద్రసిద్ధాంతాలు నేర్చడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దీల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయట్టాంతులై, పతుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్నానరూపులమనే మాటను వినదానికినా వారెన్నదూ నోచుకోలేదు. “సీచాతిసిచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది” అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పింది. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. *

Sangeeta Siddhanta Sopanamula
សំណើត សិទ្ធិមុន្ត សិរីវេជ្ជសាស្ត្រ

លោកស្រី ខ្សោយកែវ

Dr. KOVELA SANTA
M.A., M.A., Ph.D.

ప్రాంతిక

1. శుక్లాం బరథరం విష్ణుం శజివర్షం చతుర్మాజం
ప్రసన్న వదనం ధ్యాయేత్ సర్వ విఘ్నోప శాంతయే ॥
2. అగజానన పద్మార్గం గటేశం అహర్నిశం
అనేక దంతం భక్తునాం ఏకదన్తము పాస్నైహీ ॥
3. సరస్వతీ నమస్తుభ్యం వరదే కామరూపిణి
విద్యారంభం కరిష్యామి సిద్ధిర్ భవతుమే సదా ॥
4. జ్ఞానానందమ యందేవం నిర్మల స్ఫురికా కృతిమ్
అధారం సర్వవిజ్ఞానం హయగ్రీవ ముపాస్నైహీ ॥
5. పూజ్యాయ రాఘువేంద్రాయ సత్యధర్మ రథాయచ
భజతాం కల్పవృక్షాయ నమతాం కామధేనవేనమః ॥
6. శ్రియః కాంతాయ కళ్యాణ నిధయే నిధయే ధీనామ్
శ్రీ వేంకట నివాసాయ శ్రీ నివాసాయ మంగళం !!

కొరదకుటు

పారమార్థికంగానూ, ఐహికంగానూ, మనిషి ఉన్నతస్థితిని పొందే కథలలో అత్యుత్తమమైన కథ ఈ “సంగీతము” ఆని పెద్దలు చెప్పుచున్నారు.

“నారద సంహిత”లో పరమాత్మ చెప్పినట్లు ప్రాయబడిన శ్లోకం “నాహంవసామి వైకుంశే, నయోగి హృదయే, నరవోమధ్యక్తాయత్గాయంతే, తత్త్వ తిష్ఠామి నారదః”.

“సంగీత కల్ప ద్రుమ” గ్రంథము నందు “జపకోటి గుణం ధ్యానం, ధ్యానం కోటి గుణాలయః లయకోటి గుణం గానం గానాత్మరతరం నహి”

ఇటువంటి గౌప్య మహాత్తర గంధర్వ విద్యాయైనటువంటి “సంగీతము”ను ఆరాధిస్తూ, ఆస్వాదించే అదృష్టమును నాకు కలుగజేసిన మా అమృగారు కీర్తి శేషురాలైన కోవెల అలివేలు మంగతాయారుగారికి, కృతజ్ఞతాంజలి సమర్పిస్తూ, ఈ పుస్తకమును గూర్చి క్లప్పముగా వివరించుచున్నాను.

ప్రభుత్వ సంగీత, నృత్య కళాశాలలో 33 సంవత్సరములు మ్యాజికాలజిస్ట్ (Musicologist)గా నాచోధనానుభవముతో ఈ పుస్తకము ప్రాసితిని. ఇందు 4 ప్రకరణాలు కలవు. ఏటి యందు - పరిభాషాపదములు, సంగీతరచనలు, న్వరస్థానములు, రాగ త్రయోదశ లక్షణములు, 72 మేళ కర్తృల పథకము, 35 తాళముల పథకము, పంచదశ గమకములు, మనోధర్మ సంగీతము, జీవిత చరిత్రలు, వాద్యముల వివరణ మొదలగునవి కలవు.

Dr. KOVELA SANTA

M.A., M.A., Ph.D.,

BIO - DATA

NAME	: Dr. Kovela Santa
PLACE OF BIRTH	: Peddamukhtevi, Krishna Dist. Andhra Pradesh.
RESIDENTIAL ADDRESS	: 8-2-269/19/S/C, Road No. 2, Banjara Hills, Hyderabad - 34.
EDUCATIONAL QUALIFICATIONS	: M.A., M.A., Ph.D., Carnatic Music - Osmania University, Hyderabad, A.P. M.A. Telugu Literature - Osmania University, Hyderabad, A.P. M.A. Public Administration - Utkal University, Bhubaneswar, Orissa.
Ph.d., TOPIC	: "Operas of Tyagaraja"
MUSIC QUALIFICATIONS	: 1) <i>Sangeeta Bhushan</i> (Honors Division) 2) <i>Sangeeta Visharada</i> (First class)
OCCUPATION	: Carnatic Musician - Retd. Musicologist in Carnatic Music in the Government College of Music and Dance, Hyderabad, for 33 years.
ADJUNCT DUTIES	: a) Committee Member of the Intermediate Board / Syllabus Committee Member of the Education Dept., b) Professor of Carnatic Music, Osmania University (From 1981 to 87) c) Examiner (Practicals)/Paper Setter (Theory) - Andhra University (Vishakapatnam) - Venkateshwara University (Tirupathi) - Osmania University (Hyderabad) - Gandharva Mahavidyalaya (Mumbai) - Telugu University - Nagarjuna University - Intermediate Board - Board of Examinations - Government Examinations.
PUBLIC PERFORMANCES	: Gave numerous performances all over the world in prestigious Sabhas and Associations. Participated in Serial festivals organized by the Government of Andhra Pradesh and the Sangeetha Academy.
ACHIEVEMENTS	: Live programmes (Krutees of Tyagaraja, Deekshitar & Syama Sastry) have been recorded twice by the Telugu Vijnanaapeetham of Andhra Pradesh Sangeetha Academy for the preservation to the future generation.

సంగీత సిద్ధాంత సారిపానమలు
Sangeeta Siddhanta Sopanamulu

**This Book is published with the financial Assistance of
Tirumala Tirupati Devasthanam's
under their Scheme Aid to Publish Religious Books**

వార్గంధము
సంగీత సిద్ధాంత సారిపానమలు
తెలుగు విష్ణు విద్యాలయము వారి ఆర్థిక సహాయముతో ముద్దింపబడినది.

కర్మాంగ సంగీతం

సిద్ధాంతం

మొదటి ప్రీకరణము

॥) పారిభాషిక పదములు : 1) నంగీతము 2) శృతి 3) న్వరము 4) నవ్వన్వరములు 5) స్వరాంతర్దత స్థానములు 6) ఆరోహణ 7) అవరోహణ 8) స్థాయి 9) ఆవర్తము 10) ధాతువు 11) మాతువు 12) ప్రథమ, ద్వితీయ, తృతీయ కాలములు 13) తాళము, తాళాంగములు 14) అక్షర కాలము 15) సప్త తాళములు 16) పంచజాతులు 17) తౌర్యత్రికము 18) నాదము - పేజీ 50	పేజీలు 1-6
॥) గీతము మరియు స్వర పల్లవి యొక్క లక్షణములు ॥) పైదాల గురుమూర్తి శాప్తి, పురందరదాసుల జీవిత చరిత్రలు	7-11 11-12
ఈ) 35 తాళముల పథకము	6

రెండవ ప్రీకరణము

॥) పారిభాషిక పదముల వివరణ	15
॥) 16 శుద్ధ వికృత స్వరాంతర్దత స్థానములు	16
॥) రాగత్రయోదశ లక్షణములు వివరణ రాగలక్షణములు :- 1) మాయామాళ వగాళ 2) మలహారి 3) మోహన 4) కళ్యాణి 5) శంకరాభరణం 6) నాటకురంజి 7) దర్శరు 8) కాంభోజి 9) హంన ధ్వని 10) వసంత 11) శ్రీ 12) సావేరి 13) శ్రీరంజని 14) హిందోళ	17 18-36
ఈ) వర్ధ లక్షణములు :	37-39
ఉ) జీవిత చరిత్రలు : వీణ కుప్పయ్యర్ 2) తిరువత్తియూర్ త్యాగయ్యర్ 3) పట్టుం సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్	40-49

ముండువే ప్రికరణాలు

పేజీలు

అ) రాగ విభజన, జనక, జన్యరాగములు, ఔదవ, షాదవ సంపూర్ణ రాగములు, ఉపాంగ, భాషాంగరాగములు, 72 మేళ కర్తుల పథకము; వివాది మేళములు.	50-65
అ) దేశాది, మధ్యాది, చాపుతాళములు, తూళదశ ప్రాణములు,	66-68
ఇ) రాగ లక్ష్మణములు : శుద్ధ సావేరి 2)బిలహరి 3) కేదారం 4) పంతువరాళి 5)జగన్మహిసి 6) బేగడ 7) నాట 8) తోడి 9) శహన 10) మధ్యమావతి 11) నాదనామ క్రియ	82
ఈ) కృతి, కీర్తనల యొక్క లక్ష్మణములు :-	96-100
ఉ) జీవిత చరిత్రలు : 1) త్యాగరాజు 2) ముత్తుస్వామి దీక్షితార్	103-131
3) శ్యామ శాస్త్రి 4) భద్రాచలరామదాసు 5) అన్నమాచార్యులు	
ఊ) తంబుర, ఏణ, వయోలిన్, మృదంగ వాద్యముల సమగ్ర వివరణ.	132-141

నాట్లవే ప్రికరణాలు

అ) పారిభాషిక పదములు వివరణ :- 1) వాది 2)సంవాది 3) వివాది 4) అనువాది 5) ముక్కాయి - పంపకము	143-144
అ) పంచదశ గమకములు	145-147
ఇ) మనోధర్మ సంగీతము	148-156
ఈ) రాగలక్ష్మణములు 1) భైరవి 2) బహుదారి 3) ఖరహర ప్రియ 4) పూర్వ కళ్యాణి 5) ధన్యసి 6) ఆరభి 7) ఫరజు 8) ఖమాన్ 9) కురంజి 10) హస్సెని 11) సామ	157-169
రచనా లక్ష్మణములు: 1) అష్టవది, 2) తిల్లన 3) తరంగం 4) జావళి 5) పదము 6) దరువు	170-176

పేజీలు

జీవిత చరిత్రలు	:	క్షేత్రయ్య, పచ్చిమిరియం ఆది అప్పయ్య నారాయణ తీర్థులు, జయదేవుడు, సదాశివ బ్రహ్మాంద్ర స్వామి.	177-188
వాద్య వివరణ	:	వేణువు, గోటు, వాద్యములు సమగ్ర వివరణ	189-190
వాద్య పటములు	:		192-193

గమనిక :-

తంబుర, వీణ, వైలిన్, మృదంగము, వేణు, గోటు - ఈ వాద్యముల పటములు (బొమ్మలు) చివరిపేజీలలో వేయబడినవి. ఏ వాద్యమునకు సంబంధించిన పటము, ఆ వాద్యము గూర్చి వివరించి ప్రాసిన చోట వేయాలి. కానీ ఆ ప్రకారము వేయలేదు. కనీసము, చివరి పేజీలలో వేసిననూ విద్యార్థులు గమనించుదురనే ఉద్దేశ్యముతో ఆ విధముగా వేయుట జరిగినది.

త్యాగరాజు - సంగీతరూపకములు

నేను ప్రాసిన నా సిద్ధాంత వ్యాస పుస్తకము “త్యాగరాజు - సంగీతరూపకములు”. దీని యందు సంగీతరూపకముల వివరణతోపాటు అనేక సంగీతపరమైన విషయములు ప్రాయటమైనది. ఆ పుస్తకము సంగీత విద్యార్థులకు, సంగీత ప్రియులకు ఎంతో ఉపయోగకరమైనది.

కీర్తనల శాస్త్ర

మొదినీ :-

కొన్ని సంగీత పారిభూషిక పదముల సంస్కృత రూపాల వర్ణ
క్రమం (Spelling) లో, అశ్వధ జరుగుతూ ఉంటుంది. అపి
ఏమిటంటే, సహస్రస్వరములలో ప్రథమ స్వరం - ఘడ్డము.

సరియైన (Correct) రూపము

1) న = ఘడ్డము

ఘడ్డ [మ] ము అని అనకూడదు.

2) సంగీతానికి పునాది శబ్దములలో క్రుతి ఒకటి క్రుతి = “క్రు”

అనియే వ్రాయవలెను.

“శ్రు” అని వ్రాయకూడదు.

క్రుతి నుంచే శ్రవణం ఏర్పడుతుంది. ఈ విషయములు
సంగీత విద్యార్థులు గమనింపవలసినదిగా కోరుచున్నాను.

కోవెల శాంత

మొదటి ప్రకరణ

పొలిఖూషిక పదములు :-

1. సంగీతము :- “రాగస్వరశ్చ తాళశ్చ త్రిభి సంగీత ముచ్యతే” అను ప్రమాణముచే రాగ, స్వర, తాళముల చేరికయే సంగీతమని కొందరు పెద్దలు చెప్పిరి.

“గీతం వాద్యం తథా నృత్యం త్రయ సంగీతముచ్యతే” (సంగీతరత్నాకరము) అను ప్రమాణముచే గీత, వాద్య, నృత్యముల చేరికయే సంగీత మని సంగీత రత్నాకరము నందు పేర్కొనబడినది.

“సామవేదాదిదం గీతం సంజగ్రాహి పితామః”

సామ వేదము నుండి “సంగీతము పుట్టినది (సంగీత రత్నాకరం)

“సమ్యక్ గీతం సంగీతం”

శ్రీతి :-

“శ్రూయన్త ఇతి శ్రుతయః” అను ప్రమాణమున శ్రవణేంద్రియ ములకు (చెవులకు) వినుపించునట్టి ధ్వని విశేషము శృతి. శృతికి నాదము (పథానము. ఈ శృతులు 22. వీటినే ద్వావింశతిశృతులు అందురు.

స్వరము :- శ్లో॥ స్వతోరంజయతి శ్లోత్తు చిత్తం
సుస్వర వుచ్యతే (సం॥రత్నాకరము)

వినువారి చిత్తమును స్వయముగా రంజింప చేయును.

స్వర శబ్దార్థము :- స్వ = స్వయముగా, రం= రంజింప జేయునది స్వరము.

సంగీతమంతటికిని స్వరమే ఆధారము. స్వరములేనిచో సంగీతము నాదాత్మగా ఉండెడిది.

సప్త స్వరములు :- స,రి,గ,మ,ప,ద,ని

సప్తస్వరముల పేర్లు :- స = షద్దము
రి= రిషభము

గ = గాంధారము

మ = మధ్యము

ప = పంచమం

ధ = ధైవతము

ని = నిషాదము

స్వరాంతర్దత స్థానము : షడ్జ, పంచమముల తప్ప మిగిలిన ఐదు స్వరములు అనగా
రి, గ, ప, ద, ని వికృతిబేధములనొంది స్వరాంతర్దత స్థానములు
ఏర్పడినవి. అవియే, సపతో కూడి ద్వాదశ స్వర స్థానములు
మరియు షోడష స్వరములు.

య్యాదచ స్వర స్థానములు : [12]

1. షడ్జము
2. శుద్ధరిషభము
3. చతుర్షుతిరిషభము
4. సాధారణ గాంధారము
5. అంతర గాంధారము
6. శుద్ధ మధ్యమము
7. ప్రతిమ ధ్యమము
8. పంచమము
9. శుద్ధ ధైవతము
10. చతుర్షుతి ధైవతము
11. కైళికి నిషాదము
12. కాకలి నిషాదము

షడ్జము:- సప్తస్వరములలో ప్రధానమయినది. మిగిలిన ఆరు స్వరములకు
అధారమయినది. షడ్జములేనిచో ఏ ఇతర స్వరములకును, స్థానము ఏర్పడజాలదు.
షడ్జము లేని రాగముండదు దీనికి కంపితగమకము ఉండదు. షడ్జము ప్రకృతి
స్వరము. అచలస్వరము.

ఆరోహణ:- షడ్జము ననుసరించి తక్కిన స్వరములు వరుసగా పోచ్చు ధ్వనితో పోవుటను ఆరోహణమందురు.

ఉ :- స,రి,గ,మ,ప,ద,ని,సే ॥

అవరోహణము :- షడ్జము ననుసరించి తక్కిన స్వరములు క్రమముగా తగ్గు ధ్వనితో పోవుటను అవరోహణ మని చెప్పబడును.

ఉదా :- సే, ని, ద, ప, మ, గ, రి, సే ॥

స్థాయి :- షడ్జము నుండి నిషాదము వఱకు గల భాగము స్థాయి. దీనినే ‘అక్షేవు’ అని అందురు. ఇవి ముఖ్యముగా 3 విధములు. అవి 1) మంద్రస్థాయి 2) మధ్యస్థాయి 3) తారస్థాయి. ఈ మూడు స్థాయిలే కర్రాటుక సంగీతము నందు వాడుకలో నున్నవి. చాలా వరకు రచనలన్నియు ఈ త్రిస్థాయిల యందే రచింపబడినవి. అనుమంద్రస్థాయి మరియు అతి తార స్థాయి తో కూడి మొత్తము 5 స్థాయిలు అగును (3+2)

1. అనుమంద్రస్థాయి :- స్థ, రి, గ్స, మ్స, ప్స, ద్స, నీ

2. మంద్రస్థాయి :- స్థ, రి, గ్స, మ్స, ప్స, ద్స, నీ

3. మధ్యస్థాయి :- స, రి, గ, మ, ప, ద, ని

4. తారస్థాయి :- సే, రి, గ్స, మ్స, ప్స, ద్స, నే

5. అతి తారస్థాయి :- సే, రి, గ్స, మ్స, ప్స, ద్స, నే

అవర్తము :- ఒక తాళమునందు గల క్రియలన్నింటిని పూర్తిగా ఒకసారి వేయుటకు అవర్తము అందురు.

ధాతువు :- సంగీతము నందులి స్వరవిభాగమును ధాతువు అందురు
ఉ :- స, రి, గ, మ

మాతువు :- సంగీతమునందలి సాహిత్య విభాగము నకు ధాతువు అందురు. వరపీణా.

త్రికాలము :- ప్రధమకాలము, ద్వితీయ కాలము, తృతీయ కాలము.

- ప్రథమ కాలము** :- క్రియకు ఒక హ్రాస్వాక్షరము (ఒక స్వరము) నడచినచో అది ప్రథమ కాలము. ఇది గీతముల వరకే వర్తించును.
- ద్వితీయ కాలము** :- ప్రథమ కాలమునకు రెట్టింపు ఒక క్రియకు నడచుట. ద్వితీయ కాలము అనగా, 1 క్రియకు 2 హ్రాస్వాక్షరములు ద్వితీయ కాలము ఇది గీతము వరకే వర్తించును.
- తృతీయ కాలము** :- ఒక క్రియకు, ద్వితీయకాలము నకు రెట్టింపు కాలము నడచుట తృతీయ కాలము. అనగా ఒక క్రియకు 4 హ్రాస్వాక్షరములు నడచుట తృతీయ కాలము అందురు.

తాళము, తాళాంగములు

తాళము :- సంగీత రచనల యొక్క కాల ప్రమాణమును (వేగమును) తెలుపునది కాలము. “తాళ” అను పదము నందు - తా అంటే తాడవం, ల - అంటే లాస్యము. త=తకారం శంకర బీజాక్షరము. లకారము శక్తి బీజాక్షరము. శివ శక్తి సంయోగము తాళము. తాండవం = శివుడు, లాస్యం = శక్తి - కనుక ఈ తాళమునకు ఆదికర్తలు పార్వతీ పరమేశ్వరులు.

తాళ అక్షరకాల సంఖ్యను తెలియ జేయు సంజ్ఞావిశేషమే “తాళాంగము”

తాళాంగములు :- శూళాది సప్త తాళములలో వచ్చు అంగములు మూడే. అవి
1) అనుధృతము 2) ధ్రుతము 3) లఘువు.

1) అనుధృతము :- దీని గుర్తు “U” (అర్ధచంద్రాకృతి లేక అరసున్న). సప్తతాళములలో ఇది రుంప తాళమునందు మాత్రమే వచ్చును. ఒక ఘూత అనగా ఎదమ అరచేతి మీద కుడి చేతితోకొట్టుట. అక్షర కాల సంఖ్య = 1

2. ధృతము :- దీనిగుర్తు “O” (చంద్రాకృతి లేక నిండు సున్న) అక్షర కాలసంఖ్య = 2. ఇది సప్త తాళము లలో ఏక తాళమునందు మినహా అన్ని తాళముల యందు వచ్చును.

3. లఘువు :- పూర్వకాలములో ఇది 4 అక్షరకాల సంఖ్యతోయుండెను.
 దీని గుర్తు - 1 (ఒకటి) సప్త, తాళములన్నింటిలోను లఘువు
 కలదు. ఇది జాతిని బట్టి పంచలఘువులగా ఏర్పడెను.
 లఘువు అనగా ఘూత (దెబ్బ) వేసి ప్రేశ్యను లెక్కించుట.
- అక్షరకాలము :- సంగీతమునందు కాలప్రమాణము అందురు
 ఉదా :- ఆది తాళము.

సప్త తాళములు :- ఆషా పిణ్డి రీకములు ఇటి.

“ధృవో మర్య రూపకశ్చ రుంపా త్రిపుట యేవచ
 అట తాళైక తాళశ్చ సప్తతాళ ప్రకీర్తితః”

అనగా

1. ధృవతాళము
2. మర్యతాళము
3. రూపకతాళము
4. రుంపతాళము
5. త్రిపుట తాళము
6. అట తాళము
7. ఎకతాళము

వీటినే తాళ సప్తకమని గూడా అందరు. ఐదు జాతుల యొక్క సంబంధముతో సప్త
 తాళములు 35 తాళములు అగు చున్నవి $7 \times 5 = 35$.

జాతి ఎల్లప్పుడు లఘువునకే ఉండును. ఈ జాతులు ఐదు విధములు :-

1. చతుర శ్రజాతి = లఘువునకు 4 క్రియలు
2. త్రిశ్రజాతి = లఘువునకు 3 క్రియలు
3. మిశ్ర జాతి = లఘువునకు 7 క్రియలు

4. ఖండ జాతి = లఘువునకు 5 క్రియలు

5 సంకీర్ణ జాతి = లఘువునకు 9 లేక 11 క్రియలు

శ్రీ శార్ధదేవుడు తన “సంగీత రత్నాకరము” లో 120 తాళములను పేర్కొని యింకను అనేక తాళములున్నట్లు పేర్కొనెను. ప్రాచీనులు అనేక తాళములున్నట్లు తమ గ్రంథములలో పేర్కొనిరి. కాని వీటిలో ఆచరణ యోగ్యమయినటువంటివి సూళాది 35 తాళములు మాత్రమే.

(ధ్రువాది సప్త తాళములకు జాతి సంబంధము కలుగునప్పుడు 35 తాళములు ఏర్పడు చున్నాయి. కనుక $7 \times 5 = 35$ తాళములు.

అనగా 7 తాళములు \times 5 జాతులు

35 తాళముల పథకము

తాళ	తాళములు	అంగములు	చతురష్ట	త్రిష్ట	మిశ్	ఖండ	సంకీర్ణ
సంఖ్య			జాతి	జాతి	జాతి	జాతి	జాతి
1.	ధృవ	IOII	4	3	7	5	9
2.	మర్య	IOI	14	11	23	17	29
3.	రూపక	OI	10	8	16	12	20
4.	రుంప	IUO	6	5	9	7	11
5.	త్రిపుట	IOO	7	6	10	8	12
6.	అట	IIOO	8	7	11	9	13
7.	ఎక	I	12	10	18	14	22
			4	3	7	5	9

తౌర్య త్రికము :- తౌర్యత్రికము అనగా నృత్య, గీత, వాద్య మనెడి మత్తేభమునకు (ఎనుగు) తాళము అంకుశము. తౌర్య త్రికమునందులి హెచ్చుతగ్గులు తాళము ననుసరించియే యుండును.

నాదము :- ప్రాణాగ్నుల్ని సంయోగమువల్ల ఏర్పడు ధ్వని విశేషమును “నాదము” అని చెప్పబడును.

నాదశబ్దార్థము :- “న” కారము ప్రాణమనియు “ద”కారము అగ్ని అనియు చెప్పబడినది. ఈ నాదము రెండు విధములు 1) ఆహత నాదము 2) ఆనాహత నాదము. ఈ రెండింటి గురించి, తరువాత ప్రాయబడినది. ప్రాణాగ్నుల సంయోగమే నాదము.

గీతము

క్రీ.శ. 1635వ సం॥లో వేంకటమథి చే రచింపబడిన “చతుర్ధండి ప్రకాశిక” యందు గీత, ప్రబంధములకు ప్రత్యేకాధ్యాయము ప్రాయబడెను. “శూడా” అను రకమునకు చెందిన ప్రత్యేక రచనయే “గీతము” యగునని వివరించెను “శూడ” అనునది దేశ్య పదము.

“ధాతు మాతు సమాయక్తం గీత మిత్యుచ్యతేబుధైః” (లోచన కవి)

ధాతు మాతువుల యొక్క కలయికయే గీతము. ధాతు = స్వరము, మాతు = సాహిత్యము, స్వర, సాహిత్యముల సంయోగమే గీతము. గీతము అనుమాట సామాన్య అర్థము పాట అని కూడా అందురు. కానీ ఇది సంగీతమునందు ప్రత్యేక రచన. పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణము అను విభాగములు లేని సంగీత రచన. ఇందు సంగీతము, లయ సమానముగా ఉండును. కష్టమైన పదములు గాని, సంగతుల కానీ ఉండవు. విద్యార్థులు, సరళిస్వరముల నుండి గీతముల వరకు, 15వ మేళ కర్తృయగు మాయ మాళవ గౌళ రాగము నందే అభ్యసించెదరు. గీతముల నుండే అనేక రాగములు ఏర్పడును. మరియు మాతువు యొక్క పరిచయము ఏర్పడుచున్నది. సంపూర్ణ రాగములు, శాఢవ, జౌడవ, భాజాంగ మరియు ఘనరాగముల యొక్క పరిచయము ఈ గీతములనుండి విద్యార్థులకు లభ్యమగుచున్నవి. ధాతువన బడెడి ప్రతి “స్వరములనుకు మాతువనబడెడి, ఒక్కిక్క సాహిత్యాక్షరము (ప్రాస్వాక్షరము) సాధారణముగా ఉండును. ఈ సాహిత్యము దైవ స్తోత్రమునకు సంబంధించి యుండును. ఒక గొప్ప వ్యక్తి గురించేయో, గురువుల గురించియో రచింపబడిన

గీతములు చాలా తక్కువ నాట రాగమున శంతి వేంకట సుబ్బయ్యగారి మీద పైడాల గురుమూర్తి శాస్త్రి గారు గీతమును రచించిరి. ఈ గీతములు ముఖ్యముగా రెండు విధములు. అవి :-

1. సాధారణ గీతములు
2. లక్ష్మణ గీతములు

సాధారణ గీతములు :- దీనినే సామాన్య గీతమనియు, లక్ష్మీగీతమనియు, సంచారి గీతములనియు అందురు. దీని నడక క్రియకు ఒక అక్షర కాలముగా నుండును. గీతమునందు చెప్పబడినవన్నియు ఇది కలిగి యుండును.

ఈ సౌంఘారణ గీతములు 3 విధములు :-

1. పిళ్ళారి గీతములు
 2. ఘనరాగ గీతములు
 3. రాగమాలికా గీతములు
1. పిళ్ళారి గీతములు :- శ్రీ మహావిష్ణువు, మహేశ్వరుడు విష్ణుశ్వరుడు మొదలగు దైవముల స్తుతించుచూ ప్రాయబడిన గీతములు. ఈ:- శ్రీ గణనాథ, కమలజాదళ, పదమనాభా; వరాణి మొదలగు గీతములు.
 2. ఘనరాగ గీతములు :- ఘనరాగములు ఐదు నాట, గోళ, ఆరభి, శ్రీ మరియు వరాత్రి. ఈ ఐదింటిని ఘనరాగ పంచకములని పిలుబడుచున్నావి. యొ ఘనరాగ పంచకము నందు రచింపబడిన గీతములను “ఘనరాగ గీతము” లని పిలువబడుచున్నావి. 1) అమరీకబరీ (నాట) 2) సకల సురాసుర (గోళ) 3) రేరె శ్రీ రామచంద్ర (ఆరభి) 4) మీనాక్షి జయ కామక్షీ (శ్రీరాగం) 5) వందేమాధవ (వరాత్రి)
 3. రాగమాలికా గీతములు :- వివిధ రాగములలో రచింపబడిన గీతములను రాగమాలికా గీతములందురు.

ఈ కాలమున ఇవి వాడుకలో లేవు. ఈ లక్ష్మీగీతము లను రచించిన వారు శ్రీ పురందర దాము, శ్రీ రామా మాత్యుడు, శ్రీ పైడాల గురుమూర్తి శాస్త్రిగారు. శ్రీ పైడాల

గురుమూర్తి శాస్త్రిగారు, వేయి గీతాలు నలుబదివేల రాగాలు ప్రాసినట్లు ప్రతీతి.
వేంకట మఖిగారు లక్ష్మి (సాధారణ), లక్ష్మణ గీత కర్త.

లక్ష్మణ గీతము : -

రాగము యొక్క సంపూర్ణ లక్ష్మణమును, సాహిత్యమునందు యిమిడ్చి రచింపబడు గీతమును “లక్ష్మణ గీత” మందురు. ధాతు (స్వరం), మాతు, (సాహిత్యం) తాళము మొదలగు విషయములలో లక్ష్మణగీతము నందు వలెనే, లక్ష్మణ గీతములకు అన్నియు వర్తించును. సాధారణముగా దీనియందు దైవస్తోత్రముతో కూడిన సాహిత్యమే ఉండును. ఇందలి సాహిత్యము దైవస్తోత్రముతో రచింపబడిననూ, గీతము యొక్క లక్ష్మణములను క్రమపరచి చెప్పబడియుండును. గాన విద్యాధురంథర (నాటు-ధృవ) ఒక చక్కటి ఉదాహరణ. ఈ లక్ష్మణ గీతములలో ఆ రాగము జన్మరాగముయినచో దాని జనక రాగమును, భాషాంగ రాగముయినచో దాని అన్య స్వరమును వర్ణ, వక్త, గ్రహ, న్యాస, అంశస్వరములను, ఔడవ, పొడవ, సంపూర్ణ రాగముల స్వభావము లను రచింపబడియుండును. “సంగ్రహ చూడామణి” గ్రంథకర్త అయిన గోవిందా చార్యులు 72 మేళ కర్తలకు, వాటి జన్మములయిన 264 జన్మరాగములకును లక్ష్మణ గీతములు రచించిరి.

ఈ లక్ష్మణ గీతములు రెండు రకములు :-

1) మేళ రాగ లక్ష్మణ గీతములు 2) రాగాంగ లక్ష్మణ గీతములు మేళ రాగ గీతములను గోవిందాచార్యులు చెప్పిరి.

రాగాంగరాగ లక్ష్మణ గీతములను వేంకట మఖి చెప్పినట్లు సుబ్బరామ దీక్షితులు తన “సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శని’లో పేర్కొనిరి. అపి.

రాగాంగరాగ లక్ష్మణ గీతములు. మూడు ఖండములుగా (భాగములుగా) పేర్కొనిరి.

1. మూత్ర ఖండము
2. ఉపాంగ ఖండము
3. భాషాంగ ఖండము

1. సూత ఖండము :- రాగాంగ రాగము యొక్కస్వరములు, వాటి వికృతి బేధములు, ఏచ్కమునకు చెందినవి, దాని వరుస సంఖ్య మొదలగు విషయములు చెప్పబడినవి.
2. ఉపాంగ ఖండము :- రాగాంగ రాగములో జనించిన ఉపాంగ రాగముల పట్టిక ప్రాయబడెను.
3. భాషాంగ ఖండము :- ఆయా మేళములలో జనించిన భాషాంగ రాగము పట్టిక త్రమపరచి యుండును.

లక్ష్మణగీతములు మంచి పాండిత్యము గల రచనలు. గ్రంథములను అచ్చవేయుట తెలియనే కాలములో, విద్యార్థులు, రాగ లక్ష్మణములను సులభముగా గుర్తుంచు కొనుటకు ఈ లక్ష్మణ గీతములు ఎంతయో సహాయకారిగా నుండెడివి. గీతములు రచించుట, పాడుట ఒకప్పుడు గోప్ప విద్వత్తుగానెంచబడుచుండెను. పైడాల గురుమూర్తి శాస్త్రిగారు అను వాగ్దేయకారులు 1000 గీతములను రచించిరి. అందుచేతపారు, వేయిగేతాల పైడాల గురుమూర్తి శాస్త్రిగారు అనుబిరుదును పాండిరి. విద్యార్థులు ప్రారంభదశలో నేర్చుకొను పిళ్ళారి గీతములను ప్రాసిరి.

ప్రముఖ లక్ష్మణ గీత వాగ్దేయకారులు :- గోవింద దీక్షితులు, వేంకట మథురా, గోవిందాచార్యులు, రామా మాత్యుడు, పురందర దాసువారు ముఖ్యులు.

స్వర పల్లవ లేక జత స్వరమీ

జతిస్వరమన్నను, స్వరపల్లవిగా పెర్కొనినను ఒకటే. అనేక రకములుగా (విధములుగా) ప్రస్తార త్రమములను ప్రదర్శించుటకై పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములలో నుండు భాగములను పలుమార్పు పాడుటచే స్వర పల్లవి అని పేరు వచ్చినది. దీనిలోని సంగీతము జీవముకలదియై, మంచి ఆకర్షణీయముగా ఉండును.

దీనియందు తకిట, తదీంగిణత వంటి జతులు ప్రారంభము నందుండుట వలన జతి స్వరమని కూడా పేరు వచ్చినది. సాధారణముగా గీతముల తరువాత విద్యార్థులు ఏటిని నేర్చుకొందురు. ఇది నృత్య ప్రదర్శనలో ఒక ముఖ్యమైన అంశము. జతి స్వరము నందు సాధారణముగా సాహిత్యము ఉండదు. పల్లవి, అనుపల్లవి

చరణములు మాత్రమే యుండును. నృత్య విద్యార్థులు దీనిని తప్పక అభ్యసించెదరు. దీని నడక మధ్యమ కాలములో నుండును. చరణములు వేరు వేరు ధాతువులలో ఉండును.

జతి స్వరములో పల్లవి, చరణములే ఉండును.

హెచ్. హెచ్. స్వాతి తిరువాళ్ గారు రాగమాలికా జతి స్వరములను చాలా రచించిరి. జతి స్వరములను రచించిన వారిలో ప్రముఖులు పాన్సుయ్య పిళ్ళే, వడివేలు పిళ్ళే, శివానంద పిళ్ళే గారలు.

జీవిత చెలాత్తలు

1. పైడాల గుర్మించి శాస్త్రి
2. పురండర ధాను

పైడాల గుర్మించి శాస్త్రి

పైడాల గురుమూర్తి శాస్త్రిగారు క్రీ.శ. 18వ శతాబ్దమునకు చెందినవాడుగా చెప్పబడుతున్నారు. ఏరిగురించిన పూర్తి వివరములు పెద్దగా తెలియుటలేదు. ఏరు రామస్వామి దీక్షితులు వారి కాలము వారని, రామస్వామి దీక్షితులు వారికంటే వయసులో చిన్నవారని, తెలియుచున్నది. గొప్ప పండితుడు. మురికి నాటి త్రైలింగ బ్రాహ్మణుడు. తిరునల్యేని జిల్లా కయత్తారు అను గ్రామము నందు జన్మించెను. ఏరు చిన్న తనము నుండీ మద్రాసులోనేనివసించెను. సంగీత, సాహిత్యములలో మంచి పాండితీ ప్రతిభగల గొప్ప పండితులు. చతుర్మాష్ట పండితుడు ‘ఏరు, తన చిన్నతనములోనే మద్రాసు నందు మణలి చిన్నయా మొదలియార్చే బహు సన్మానములు పాందెను. సంగీతములో అతిసమర్పుడు. ఏరు అనేక ప్రబంధకీర్తనలను రచించిరి. ఏరు వెయ్యి గీతములు రచించుటచే “వెయ్యి గీతాల గురుమూర్తి శాస్త్రి” అని బిరుదు పాందిరి. ఏరి ముద్ర స్వనామ ముద్ర. అనగా “గురుమూర్తి” అనేముద్ర. సంస్కృతములో యాయన రచించిన ధన్యసి రాగములోని “సీరజనయన”, మోహన

రాగములోని “సదాపతిం” వంటి కీర్తనలు, శహన రాగములోని “కంసాసుర” వంటి లక్షణ గేతములు చాలా ప్రసిద్ధి కలవి. ఏరు గురించి ఇంకను పరిశోధన జరుప వలసియున్నది.

ప్రపంచరథము (1484 - 1564)

భారతదేశపు సంగీత చరిత్రలో సంగీత పరముగాను
భక్తి పరముగాను ప్రత్యేక స్థానమును పొందిన
ప్రఖ్యాత వాగ్గేయకారులు పురందర దాసువారు.
శ్రీ త్యాగరాజస్వామి తరువాత యావత్ భారత దేశ వాసు
లందరికి తెలిసిన భక్త శిఖామణియైన మన
వాగ్గేయకారులు శ్రీ పురందర దాసువారు.

1484వ సంవత్సరమున బళ్ళారి జిల్లాలో హంపీ యొద్దగల “పురందర గడ” అనుగ్రామములో జన్మించెను. తండ్రి గొప్ప వజ్రాల వ్యాపారి. తండ్రి పేరు వరదపు నాయక్ (నాయక్ బహుశా వారి బిరుదై ఉండవచ్చ) తల్లి కమలాంబ. మధ్య దేశ బ్రాహ్మణులు. శ్రీ వేంకటేశ్వర స్వామి అనుగ్రహమున కలిగిన వాడు కాబట్టి “శ్రీనివాస” అని పేరిడిరి. శ్రీనివాసు ఏకైక కుమారుడు. కాబట్టి ముద్దుగా “శీను, శీనప్ప, తిమ్మప్ప, తిరుమలయ్య” అని పిలిచెడివారు. చాలా గారాబముగా పెరిగెను. శ్రీనివాసు చిన్నతనము నందే కన్నడము, సంస్కృతము, సంగీతము నందు ప్రాపీణ్యము సంపాదించెను. సరస్వతీ బాయి అనే బాలికతో 16వ ఏటనే వివాహము జరిగెను.

20 వ ఏట తల్లిదండ్రులు మరణించిరి. తండ్రి చేసిన వజ్రాల వ్యాపార బాధ్యతను ఏరే కొనసాగించిరి. వ్యాపారము నందు విపరీతమయిన లాభములను గడించిరి. సాటి వ్యాపారస్తులు ఏరిని “నవకోటి నారాయణుడు” అని పిలిచెడివారు. ఏరిలో కరినత్వము కుడా పెరిగెను. సుశీలత్వము మంచితనము, భక్తి కలిగిన భార్య కలిగియుండుట వారి అదృష్టము.

ఒకరోజు ఒక బ్రాహ్మణుడు శ్రీనివాసుని వద్దకు వచ్చేను. తన కుమారుని “ఉపనయనము కొరకు ధన సహాయమును ఆబ్రాహ్మణుడు అర్థించెను. “రేపు

రమ్యు”అని చెప్పేను. ఇట్లే అనేక దినములు చెప్పుచు గడిపేను. విసిగిపోయిన బ్రాహ్మణుడు శ్రీనివాసుని భార్యత్తయిన సరస్వతీ యొద్దుకు వెళ్లి జరిగిన దంతయు చెప్పి, సహాయము కోరెను. భక్తి పరురాలైన సరస్వతీబాయి తనముక్కున ఉన్న ముక్కెరను (ముక్కపుడక) తీసి బ్రాహ్మణునకు ఇచ్చి “దీనిని అమ్మి ఆ ధనముతో, నీకుమారుని ఉపనయమును జరుపుము” అని చెప్పేను.

ఆ బ్రాహ్మణుడు ఆ నగను శ్రీనివాసుని యొద్దుకు అమ్ముటకు వెళ్లేను. అటువంటి ఖరీదయిన వజ్రము తన భార్యకే వుందని తెలిసిన శ్రీనివాసు వెంటనే ఒక సేవకుని, భార్య ముక్కెరను తీసుకొని రమ్మని పంపేను. సరస్వతీ బాయికి ఏమి చేయాలో తోచలేదు. భర్త కలినత్వము తెలిసిన దగుటచే మరణించుటకు విషమును కలుపుకొనెను. గిన్నెలో విషము కొలుపు కొనుచున్నప్పుడు తన ముక్కెరలాటిదే ఆ విషపు గిన్నెలో కనబడెనట. భగవంతుని అనుగ్రహమునకు ఆమె పొంగిపోవుచూ ఆ ముక్కెరను సేవకునికి ఇచ్చి భర్త వద్దుకు పంపేను. అది చూచి శ్రీనివాసు ఆశ్చర్యముతో తన యింటికివెళ్లి తన భార్య ద్వారా జరిగిన దంతయు తెలిసికొనెను. ఆ బ్రాహ్మణుని వెదుకుటకొరకు సేవకులను పంపేను. అటువంటి బ్రాహ్మణుడు కానరాలేదని సేవకులు చెప్పిరి. శ్రీనివాసునకు జ్ఞానోదమయ్యెను. ఆ వచ్చిన బ్రాహ్మణుడు పుండరీక విరలుడేయని గ్రహించెను. తనకున్న సర్వ సంపదమను దాన ధర్మములు చేసెను. అరాణా రాగములో “మోసహోన దెల్లో” అను మొదటి కీర్తన రచించిరి. చరణములో 30 సంవత్సరములు భగవంతుని యొడ నమ్మకము లేక కాలము వృథా చేసి, ప్రాపంచక నుఖముకై ప్రాకులాడి నందుకు చింతించినట్లు ప్రాసిరి. (త్యాగరాజస్వామి ఇదేవిధముగా అరాణా రాగములో ఏలనీ దయరాదు” అని ప్రాసిరి). భారతదేశములోని అన్ని పవిత్ర క్షేత్ర, తీర్థములను సందర్శించిరి.

1525లో వ్యాసరాయల వారు శ్రీనివాసుని “హరిదాసు”గా ఆశీర్వదించిరి. అప్పటినుండి వాగ్గేయకారునిగా ఏరిలోని ప్రజ్ఞ బయలు వెడలినది.

వ్యాసరాయ పీతమునకు స్వాములయిన, సత్యధర్మ తీర్థములు ఏరికి “పురందర దాసు”గా పేరిడిరి.

పురందర దానువారి భజనలకు, భక్తి ప్రవచనములకు వేలాది ప్రజలు వచ్చేడి వారలు. కృష్ణ భక్తులయిన ఏరికి భగవంతుడు ఎన్నోసార్లు దర్శన మిచ్చేనట. ఏరికి నలుగురు కుమారులు, ఒక కుమారై కలిగిరి. వారిపేర్లు వరదప్ప, గురురాయ, అభినవ, మధ్యపతి, మరియు రుక్మిణీ బాయి.

పురందర దాను కొన్ని లక్షల రచనలను రచించిరి. 4,75,000 కీర్తనలు ప్రాసి నట్లు ప్రతీతి.

ఏరు నారదాంశమని ప్రతీతి. త్యాగరాజస్వామి తన “ప్రహోద భక్తి విజయం” లో పురందరదాను స్వామికి అంజలి ఘటించిరి. పురందర దాను వారి రచనలకు “దాసరి పదగట్లు”, “దేవర నామములు” అనిపేరు. ఏరి కీర్తనలో సామెతలు, ఉపమానములు సులభశైలలో కాననగును. అపురూప రాగములగు మధుమాధవి, మారవి, మధుమాధవి, శ్యామకల్యాణి, వసంత భైరవి మొదలగు రాగములలో ఏరు, రచనలను చేసిరి. ఏరు స్వనామ ముద్రకారులు. పురందర వితల ఏరి ముద్ర.

క్రమ పద్ధతిలో సంగీతమును బోధించుటకు ఏలుగా, మాయ మాళవ గౌళరాగములో స్వరావళులు, అలంకారములు, పిళ్లారి గీతములు, ఘనరాగగీతములు, ప్రబంధములు కీర్తనలను దేవర నామములను రచించిరి. స్వరావళిని మాయా మాళవగౌళ రాగములో బోధించుటను ఏరే ప్రారంభించిరి. పురాణములలోని ఉపనిషత్తులలో సారమంతయు ఏరి రచనలలో కాననగును. ఏరిశూళాదులు, ఉగభోగములు ఎన్నదగినవి. ఏరి రచలన్నియు మధ్యమ కాల రచనలు. కర్ణాటక సంగీత పురోభవృద్ధికి పునాది వేసిన వాగ్దేయకారుడు. ద్విధాతు ప్రబంధమునకు మల్ల హరి రాగ గీతము చక్కని ఉదాహరణ. “కర్ణాటక సంగీత పితామహుడు” అని పురందరదాను వారికి బిరుదు.

ఏరు హంపిలోని మండపములో నివశించిరి. ఈ నాటికి ఆ మండపమునకు పురందరదాస మండప మనిషేరు. వారు సన్యాసాశ్రమమును తీసికొనిరి. 2-1-156-లో అనగా రక్తాక్షి నామ సంవత్సరము పుష్య అమావాస్య నాడు పరమ పదించిరి.

రెండవ ప్రికరణాలు

1. గాంధార్వము :- సంగీతమును గాంధార్వమని భరతముని చెప్పేను. మరియు

“గాంధర్వమితి విష్ణేయం స్వర, తాళ పదాశ్రయమ్” స్వర, తాళ, పదముల చేరిక యే గాంధార్వమని నిర్వచించేను.

2. భరతము :- భ = భావము

ర = రాగము

తం = తాళము

అనగా భావ, రాగతాళముల చేరికయే భరతము. భరతముని వలన, సంగీతము భూలోకము నందు ప్రస్తరింప చేయబడినందున “భరతమని” కూడా పిలుబడినదని సంగీతజ్ఞులు చెప్పిరి.

3. మూర్ఖున :- “క్రమాత్ స్వరాణం సప్తానాం ఆరోహాష్వవరోహణం మూర్ఖనేత్యచ్యతే బుధైః”

క్రమముగా సప్తవస్వరములు, ఆరోహణ, అవరోహణల యందు ఉండునో దానిని మూర్ఖున అని అందురు.

4) వర్ష్యరాగము :- వర్ష్యము అనగా లోపించుట. ఏదైనా ఒక రాగమునందలి ఆరోహణయందుకానీ అవరోహణయందుగానీ లేక రెండింటిందు ఒక్క స్వరము లోపించినను దానిని వర్ష్య రాగ మందురు.

5) రాగము :- “యోసాధ్వని విశేషస్తు స్వరవర్ష విభూషితః రంజకోజన చిత్తానాం సరాగః కథితోబుధైః”

స్వర, వర్ష విభూషణముల అలకరింపబడి, వినువారి మనస్సును (చిత్తమును) రంజింప చేయునది రాగము.

6) వాగ్నీయ కారుడు :- సంగీత రచనలను, రచించెడి, రచయిత.

వాక్ + గీయము = వాగ్నీయము

వాక్ + పాట (సంగీతము)

గీయము = రచన (సాహిత్యము)

సంగీత, సాహిత్యముల రెండింటి యందు సామర్థ్యము కలిగి రచనలు చేసేడి వారిని వాగ్గేయ కారులందురు.

7) ముద్రలు :- వాగ్గేయ కారులు, తమ రచనలో వాడేదు అంకితములు. శ్రీ త్యాగరాజస్వామి, “త్యాగరాజ” అను ముద్ర వాడిరి.

8) మూర్ఖున కారక మేళము / రాగము :- గ్రహబేధముషలన, క్రొత్త మేళము/ రాగము కలుగును. ఒక్కొక్క స్వరమును, షడ్జముగా పెట్టుకొనిన, వేరు వేరు రాగములు వచ్చును.

షష్ఠి స్వరములు

(షద్ధ వికృత స్వరాంతర్గ స్థానములు)

స్వరముల పేర్లు వీటిని, సంకేతములో వ్రాయు పద్ధతి

1.	షడ్జము	స -
2.	షద్ధ రిషభము	ర ₁ - ర
3.	చతుశ్రుతి రిషభము	ర ₂ - రి
4.	షట్టుష్టుతి రిషభము	ర ₃ - రు
5.	షద్ధ గాంధరము	గ ₁ - గ
6.	సాధారణ గాంధారము	గ ₂ - గి
7.	అంతర గాంధారము	గ ₃ - గు
8	షద్ధ మధ్యమము	మ ₁ - మ
9	ప్రతి మధ్యమము	మ ₂ - మి
10.	పంచమము	ప -
11.	షద్ధ ధైవతము	ద ₁ - ద
12	చతుశ్రుతి ధైవతము	ద ₂ - ది
13	షట్టుష్టుతి ధైవతము	ద ₃ - దు

14	శద్ధ నిషాదము	న ₁ - న
15	కైకి నిషాదము	న ₂ - ని
16	కాకలి నిషాదము	న ₃ - ను.

రాగాద్రీయోదాచ లక్ష్మణములు

రాగాద్రీయోదాచ లక్ష్మణములు :- అనగా రాగమునకు గల 13 లక్ష్మణములు. పూర్వకాలమున కొందరు 10 లక్ష్మణములని మరికొందరు 13 లక్ష్మణములని తెలిపిరి.

భరతముని దశవిధి లక్ష్మణములను సార్థంగ దేవులు త్రయోదశ లక్ష్మణములను తెలిపిరి. ఈ రాగమును సత్కరించుటకు కొన్ని లక్ష్మణములను, పై లక్ష్మణ కర్తృలు పేర్కొనిరి.

భిరతముని చెప్పిన 10 లక్ష్మణములు

1. గ్రహము :- సంగీతమును అనగా రాగముకాని, రచనలు కాని, సంగతులు కాని మొదట ఏ స్వరమున ప్రారంభింప బదుచున్నవో ఆ స్వరమును గ్రహస్వరమందురు. గ్రహము అనగా గ్రహించుట (ప్రారంభించుట).
2. అంశస్వరము :- ప్రథానమయిన స్వరము. అనగా రంజకత్వము కొఱకు ఎక్కువ సార్లు ఉపయోగింపబడు స్వరము. దీనినే వాదిస్వరము, లేక జీవ స్వరము అనియు కూడ అందురు.
3. మంద్రస్వరము :- ఆధారపడ్డమనకు దిగువ వచ్చి స్వరము. ఉదా:- స్తథ పు ము
4. తారము లేక తారస్థాయి :- పై షడ్డమునకు తరువాత వచ్చి స్వరములుగాని, రాగములుగాని, సంగతులను కాని తారస్థాయి అందరు. అనగా స్వరములకు పైన చుక్కుఉన్నయెడల అది తారస్థాయి. ఉదా:- సీరీగు ము
5. న్యాసము :- ముగింపు స్వరము. మరియు ఒకరాగమును గాని, సంగతులను గాని స్వరకల్పనను పాడిముగించు స్వరము.
6. అప్యాసము :- ఒక రాగము గాని సంగతులనుగాని పాడునపుడు నడుమ నడుమ ముగించు స్వరమును అప్యాస స్వరమందురు.

7. అల్పత్వము :- ఒక రాగములో కానీ, స్వరకల్పనలో కానీ అరుదుగా, అనగా చాలా కొద్దిసార్లు ఉపయోగించుస్వరము ఉదా :- శ్రీరాగములో ధైవతము.
8. బహుత్వము :- ఒక రాగములో తరుచుగా ఉపయోగింపబడు స్వరము.
9. పాదవము :- ఆరోహణ, అవరోహణల యందు క్రమముగా 6 స్వరములు వచ్చు రాగము. ఉదా :- శ్రీరంజని, ఆరో :- సరిగుదనిసే, అవ :- సేనిదుగురిసు ||
10. జౌదవము :- ఆరోహణ, అవరోహణల యందు క్రమముగా 5 స్వరములు వచ్చును. ఉదా :- మోహన,
ఆరో :- సరిగుదనిసే అవ :- సేదుపగురిసు ||

సంప్రదేశ్యాలు చెప్పిన 13 లక్ష్మణములు

భరతముని చెప్పిన 10 లక్ష్మణములకు, నవ్యాస, విన్యాస మరియు అంతరమార్గములను మూడింటినిచేర్చి, రాగత్రయోదశ లక్ష్మణములని చెప్పిరి.

నవ్యాస :- ఒక రాగమును పాడునప్పుడు, దానిని, పలు(చాలా) భాగములుగా భాగించి ఒక్కొక భాగమును ముగించు స్వరము.

విన్యాస :- ఒక రాగమును పాడునప్పుడు దానిని, అనేక విభాగములు చేసి, ఆయా భాగములలో రాగ కళలను చూపుటకై మాటి మాటికి (అనేక సార్లు) వచ్చు స్వరము.

అంతర మార్గము :- రాగమునకు చెందని స్వరము.

పాగీ లక్ష్మణములు

మంగిల మంజీవ గోళ పాగీమీ

15వ మేళ కర్తృ :- 3వ దగు అగ్ని చక్రములో 3వ రాగము.

“గో” ప్రస్తారం.

స్వర స్థానములు :- షడ్ధము, శుద్ధ రిషభము, అంతరగాంధరము శుద్ధ మధ్యమము, పంచమము, శుద్ధ ధైవతము కాకలి నిషాదము. రాగాంగరాగము.

ఆరోహణ :- స రి గ మ ప ద ని సు ॥

అవరోహణ :- సు ని ద ప మ గ రి సు ॥

సంపూర్ణ రాగము. పురాతన రాగము. అనేక జన్య రాగములు కలిగిన రాగము. ఈ రాగమును అన్ని వేళల పాదవచ్చును. శాంత, భక్తి, కరుణ రస గుణములు కలిగిన రాగము. రక్తి రాగము, కర్మాటక, సంగీత విద్యార్థులు ఈ రాగమునందే సరళీ, జంట, అంలకారములు నేర్చుకొందురు. ఇందు జన్యమైన మలహారి రాగమునందు అనేక గీతములను పురందర దాసువారు రచించిరి. ఇది మూర్ఖన కారక మేళము.

రిషభంగ్రహం చేస్తే 72వ మేళ కర్త రసిక ప్రియ, మధ్యమం గ్రహం చేస్తే 57వ మేళ కర్తసింహాంధ్ర మధ్యమం వస్తుంది.

సంవాదులు :- స-ప, స-మ, రి-ద, గని

గాంధార, నిషాదములు జీవ స్వరములు.

హిందుస్తానీ, సంగీములో దీనిని పోలిన రాగము “భైరవ” రాగము.

కొన్ని రాగ సంచారములు:

మామా మగ పమ గరిరీ, రిగరిససా; సారిగా; గమ పద పాద దపామ పమ గరిసా పరిగమపదపా; / మపదపాద దపామ పమ గరిసా దపమగమా పా; దనీదపమ పదని సేరి సేరి రిగ్ రిసని రిసని దనీసా రిసనిదనీ, సేరిగ్ రిసనస్ సని సేరిగ్ రిగ్ రిసని దపమ గరిగా పమ గరి రిసా; సరి సారి నీ సారిగరి ససా నీ ధా నీ సా॥

ఈ రాగమునందులి రచనలు.

1. లక్ష్మణ గీతం - రవికోటి తేజ - మర్యాతాళము - వేంకట మథు
2. కృతి - మేరుసమాన - ఆది - త్యాగరాజు
3. " - విదులకు మైక్కెద - ఆది - త్యాగరాజు
4. " - తులసీ దళములచే - రూపకము - త్యాగరాజు
5. " - శ్రీ నాథ గురుగుహో - ఆది - ముద్దుస్వామి దీక్షితార్

6. " - శ్రీ నతాది - అది - ముఢుస్వామి దీక్షితార్
7. " - దేవాదిదేవ - అది - మైసూరి సదాశివ రావు.

ములహరి

15వ మేళ కర్తృయగు మాయా మాళవ గౌళ రాగంలో ములహరి జన్మయాగము.

స్వరస్థానములు :- షట్టము, శుద్ధ రిషభము, అంతర గాంధారము, శుద్ధ మధ్యమము, శుద్ధ ధైవతము.

మూర్ఖున :-

అరోహణ :- స రి మ ప ద స్ స ద ప మ గ రి స ||

ఇది జన్మయాగము. ఉపాంగరాగము. వర్జ్యరాగము. పురాతన రాగము. ఈరాగము నందే అభ్యాసము కొఱకు పురందర దాను వారు పిళ్ళారి గీతములను రచించిరి. అవి 1. శ్రీ గణనాథం 2 కుందగౌర 3. కెరయనీరను 4 పదమనాభా.

ఈ ములహరికి దగ్గరగా ఉండే రాగము అనగా పోలికలు కలిగిన రాగము సాచేరి. సాచేరి, ములహరి ఈ రెండు రాగములు మాయా మాళవగౌళ జన్మయాగములే. ఈ రెండు రాగములకు అవరోహణ యందు నిషాదము మాత్రమే బేధము.

మల = మలినము లేక మురికి మలినము

హరి = హరించునది హరించు రాగము

వాదిగ్రహస్వరములు స,మ,ద.

సంవాదులు :- స-ప; రి-ద; స-మ; పస.

రీచెన్స్

1. పిళ్ళారి గీతములు :- పురందర దాను.
2. పంచమాతంగ ముఖ గణపతి :- దీక్షితర్

మేరోనీ

28వ మేళ కర్తృయగు హరి కాంబోజి యందు ఇది జన్మము. కానీ కొంతమంది పండితులు 29వ మేళ కర్త జన్మము గానూ పేర్కొనుచున్నారు.

ఎంబ్రైన్ : -

అరోహణ : - స రి గ ప ద స

అవరోహణ : - స్ ద ప గ రి స ||

స్వరస్థానములు : - షడ్ధము, చతుర్శుతి రిషభము, పంచమము చతుర్శుతి ధైవతము. ఉపాంగ రాగము. ఔడవరాగము. అన్ని వేళల గానము చేయవచ్చును. వర్ణరాగము. మ, నిషాదములు వర్ణయము. మంచి రక్తి రాగము. పేరుకు తగినట్లు మంచి మోహనమైన రాగము. రాగము విస్తారముగా పాఠుటకు మంచి అనువైన రాగము. అన్ని రకములైన రచనలు ఈ రాగము నందు రచింపబడినవి. రిషభ, గాంధార, ధైవతములు రాగచ్ఛాయా స్వరములు. ప్రాచీన కాలములో ఈ రాగమును “రేగుష్టి” రాగముగా చెప్పిడి వారు. ప్రసిద్ధి రాగము. మంగళ కరమైన రాగము. త్రిస్థాయి రాగము. సర్వ స్వర మూర్ఖన కారక రాగము. సంగీత రూపకము లందు, నృత్య నాటికల యందు, నాటకము లందు, జూనపద సంగీతమునందు ఈ రాగము తప్పక కనిపించును. దీనిని హిందూస్తానీ రాగములో “భూష” అనియు “భూషాల్” అనియు అందురు.

సంహాదులు : - స-ప; రి-ద; గ-ద; ప-స;

ఈ రాగమునందు అన్ని స్వరములు జీవ, గ్రహ, న్యాస, స్వరములే.

ఈ రాగమునందు వాగ్గేయకారులందరూ రచనలు చేసిరి.

గ ద ప గ రి - గారిససా సా;

ధ స రిగారి - గరీగపా గపదస్ దాప

పద దారిన దాప పదా దపగపదా దసరిగ్గారిస్సా స్సా - స్సద సరిగ్గరీగ్గ రిస్సస్సా దసరిగ్గా సరిగ్గరీ గ్గపగపరీన స్సద రిస్సగరీరిస్స దాప - గపదస రిగపగారి రీగప గరీన గరిగ దసరిగా రిససా దరిసదాప గప దాప పద సాద దాసరీన సరిగప గరీన సదరి సదాప గా, పద దరిన దాప పదసదాస దపవగ పదాస గపద సదప గదప గారి రిగా రిససా సరీగా గరిరిన సరిగా సరి గరీగ రిససా సారిగపగారిన ధా రిసధాఫరి దాసా॥

రచనలు :-

గీతములు	వరపీణా - రూపకం
స్వరజతి	స్వామి దయ - ఆది
వర్షము	నిన్నుకోరి - ఆది - వల్లవి దౌరై స్వామి అయ్యంగార్
"	సరసిజాక్క -అట - వీణ కుప్పయ్య,
కృతి	ఎవరు - చాపు - శ్రీత్యాగరాజ స్వామి
"	మౌహనరామా - ఆది - శ్రీ త్యాగరాజ స్వామి
"	నన్నుపొలింప - ఆది - శ్రీ త్యాగ రాజస్వామి
"	భవనుత - ఆది - శ్రీ త్యాగ రాజస్వామి
"	రామా నిన్నెనమ్మునా - ఆది - శ్రీ త్యాగ రాజస్వామి
"	రారాజీవలోచన ఆది - మైసూర్ వాసుదేవా చారి
తరంగం	క్షీమంకురు - చాపు నారాయణ తీర్థులు
కృతి	నాగలింగం - ఆది - దీక్షాతార్

కళాఖై

ఇది 65వ మేళకర్త, క,ట,ప,యాది సూత్రపు సంఖ్యలో సరిపోవునట్లు కళాఖైకి ముందు “మేచ” చేర్చబడి మేచ కళాఖై అయినది. రుద్ర అను 11వ చక్రములో 5వ రాగము. ఇది పురాతన రాగము.

మూర్ఖున : -

ఆరోహణ : - స, రి, గ, మ, ప, ద, ని, స్స

అవరోహణ : - స్స, ని దప మ గ రి స్స ||

స్వరస్థానములు :- షడ్జము, చతుప్రతి రిషబము, అంతర గాంధారము, ప్రతి మధ్యమము, పంచమము, చతుప్రతి ధైవతము, కాకలి నిషాధము.

దీనికి వేంకట మఖి గారు పెట్టిన పేరు “శాంత కళ్యాణి” ఇందలి అన్న స్వరములు తీవ్ర స్వరములే. దీని స్వరస్థానములకు పూర్తి విరుద్ధమయిన రాగము తోడి. అన్నియు కోమల స్వరములే. ఇది సంపూర్ణ రాగము. ప్రసిద్ధ ప్రతిమధ్యమ రాగము. ఉత్తమోత్తమ రాగము. చాలా జన్య రాగములు కలిగిన రాగము. శుభ ప్రదమయిన రాగము. మూర్ఖన కారక మేళ రాగము. అనగా ఈ రాగములోని రి, గ, మ, ప, ద, ని స్వరములను గ్రహించే ధైవతము చేసిన హరి కాంభోజి, నతభైరవి. చ్యాత పంచమతోడి, ధీర శంకరాభరణము, ఖరహర ప్రియ, హనుమతోడి, వచ్చును. మనోధర్మసంగీతమునకు మిక్కిలి అనుకూలమైన రాగము. ధీరరస ప్రధానమయిన రాగము. ఆరోహణ, అవరోహణ, యందలి స్వరములన్నియు రాగచ్ఛాయ స్వరములే. సర్వస్వరగ మకవరీకరక్తి రాగము. అన్నిరకములైనరచనలు ఇందు రచింప బడినవి. వాగ్దీయకారులందరూ ఈ రాగములో తమ రచనలు చేసిరి. ఈ రాగము నందు షడ్జ, పంచమములు వర్షయము చేసిపాడినచో మంచి రక్తిగా, రంజకముగా ఉండును.

ఇది పెద్దరాగములో ఒకటి. దాటు ప్రయోగములు, జంటలు రంజకముగా ఉండును.

సంవాదులు :- స -ప; రిగ; గ-ని; మ-ని; జీవ స్వరములు లేక అంశస్వరములు :- స, గ, మ, ప, ని. గ్రహవ్యాస స్వరములు :- స, రి, గ, మ, ప, ద, ని.

సంక్లిష్టరాగాలాపన

గదపదనిదపమగారి రిగారిససా, న్నిసరిగ సరిగారి గమపా; మ గమమరి గమపామ పదాప పదనిస్ని దనీ దపపా పాదప పా, గ మపా నీస్నిద పపా నిస్ననీ దపామ పాదనీ పదనిదాని దపపా పదనిరీ దస్సాని దపమ -గగమమ దదనినిరీరీ - గరీనిధపమగరి - గమదనిరీగ గరీరీ రిగమపామ గరీ పమగరిసా న్నిరిససా ధుసాన్నిసా - సీరినిదపా పాదమగరీ దపమ గరీస న్నిసరిగారి సారిగరీగ రిసన్ని ధున్నిససా॥

కొన్ని ప్రసిద్ధి రచనలు

1. గీతము - కమలజాదళ - త్రిపుట
2. వర్షము - వనజాక్షిరో - ఆది
3. వర్షము - వనజాక్ష - అట - పల్లవి గోపాలయ్యర్
4. కృతి - నిధి చాల - చాపు - శ్రీత్యాగరాజు
5. కృతి - శివేపాహిమం - ఆది - శ్రీత్యాగరాజు
6. కృతి - నమ్మివచ్చిన - రూపకం - శ్రీత్యాగరాజు
7. కృతి - సుందరి నీ దివ్య - ఆది - శ్రీత్యాగరాజు
8. కృతి - అమృరావమ్మ - రుంప - శ్రీత్యాగరాజు
9. కృతి - కమలాంబా - చాపు - ముత్తుస్వామి దీక్షితార్
10. కృతి - హిమాద్రి సుతే - రూపకం - శ్యామశాస్త్రి
11. కృతి - బిరానవరాలిచ్చి - రూపకం - శ్యామశాస్త్రి
12. జూవళి - ఎంతటి కులుకే - రూపకం - పట్టాభిరామయ్య

శంకరాభిరణమ్

ఇది 29వ మేళ కర్త. 5వ చక్ర మగు బాణ చక్రములో 5వ రాగము. క,ట,ప,యాది సూత్రము ప్రకారము 72 మేళ కర్తల పథకములో ఇముడుట కొరకు “ధీర” అనే పదమును శంకరాభరణమునకు చేర్చిరి. కనుక ధీర శంకరాభరణముగా పిలువబడుచున్నది. ఈ రాగమునకు వేంకట మథు పెట్టిన పేరు గోవిందాచారి పెట్టినపేరు ఒక్కటే. ఇది షడ్జ గ్రామ మూర్ఖనలలో ఒకటి.

ఇది పురాతన రాగము. రాగాంగరాగము సంపూర్ణ రాగము.

ఆరోహణ :- సరిగమ పదనిసీ

అవరోహణ :- సీనిదపమగరిసు ||

స్వరస్థానములు : షడ్జము, చతుర్షుతి రిషభము, అంతర గాంధారము శుద్ధ మధ్యమము, పంచమము, చతుర్షుతి ధైవతము, కాకలి నిషాదము.

సర్వస్వర గమక వరీకరాగము. రక్తి రాగము. పెద్ద రాగములలో ఒకటి. మూర్ఖన కారక మేళము. రక్తి రాగములలో మంచి రంజకము కలిగిన రాగము. ఈ రాగము శాంతరస, భక్తి రన ప్రధానమయిన రాగము. సాంప్రదాయమైన రాగము, సంగీత లక్షణ కారులందరూ ఈ రాగమును తమ గ్రంథములందు పేర్కొనిరి. పాశ్చాత్య సంగీతములో దీనిని “మేజర్ డయటానిక్ స్నేలు” అందురు. ఈ స్నేలు పాశ్చాత్య నంగీతము నందు తఱి ముఖ్యమయినది. అన్ని స్వరములు రాగచ్ఛాయాస్వరములే. చాలావ్యాప్తి చెందిన రాగము. అన్ని రకములయిన రచనలు ఇందు రచింపబడినవి. జంటలు దాటు స్వరములు ప్రసిద్ధ అలంకారములు. చాలా జన్మ రాగ సంతతి గల జనక రాగము.

వాది స్వరములు :- రి, గె, ము, పు, నీ

సంవాదులు :- స-ప; స-మ; రి-ప; రి-ద; గ-ద; గ-ని; మ-స;

గ్రహస్వరములు :- స, గ, ప,

న్యాప స్వరములు :- స, ప, మ, గ, ని

జీవ స్వరములు :- స, గ, మ, ప, ని

విష్ణుత అలాపనకు మంచి అనువైన రాగము. త్రిస్థాయి రాగము. వివిధ కాలప్రమాణములలో పాదవచ్చను. శంకరాభరణ రాగమును, సకల రాగములలో చాల శ్రేష్ఠతరమైన రాగముగా పండితులు పేర్కొనుచున్నారు. మనో ధర్మసంగీతమునకు చాలా చక్కటి రాగము. నారదుని రాగ విభాగము ప్రకారము దీనిని సూర్యం శ రాగముగా పేర్కొనిరి. ఈ రాగమునందు అన్ని రకములయిన రచనలు కలవు. దీనిని పొందుస్థానీ రాగములో “బిలావల్” అందురు.

కృప్తమ్యాం పరాయావస్త

మగరి సరిగమగా మగరిసా రిగమగామ గరీస, రీ, మగరి సరీగమాపా పామదపమగ మాపా దపమ పదాప పమ దపమగ మప దనిపా పాదప మగ మపదనిసరీసే నిరీససే దనీపా పదసీసే సుదనీసే సుని సారీసుని దప పద నీసే సారీగీసే సునీసురీసే సురీగీమగీ మగరి సరి గామగరి కీమగగరి సాసునీ సుసే; ని సురీ సురీగీమ దపపా కీసే సారి సుసుసుద సుపా పామదపమగ రీ గమపదాప రిసుని పా

మదవమగరీ సని సారిగరీ, గరిసని దనీపా. సాదనీసా నిరిససాద నీసా.

కృష్ణ ప్రసాద్ర రచనలు

గీతము - శ్రీ గోవింద - మర్యాతాళము.

వర్షము - సామి నిన్నే - ఆది - వీణకుప్పయ్య

కృతి - చలమేల - అట - స్వాతి తిరునాళ్

కృతి - అక్షయలింగ - చాపు - ముత్తుస్వామి దీక్షితార్

కృతి - ఎదుట నిలచితే - ఆది - శ్రీ త్యాగరాజస్వామి

కృతి - స్వరరాగ - ఆది - శ్రీ త్యాగరాజస్వామి

కృతి - సరోజదళనేత్రి - ఆది - శ్యామ శాస్త్రి

కృతి - బుద్ధి రాదు - చాపు - త్యాగరాజు

కృతి - మనసు స్వాధీనమై - చాపు - త్యాగరాజు

కృతి - ఈ వరకు జూచినది - ఆది - త్యాగరాజు

కృతి - ఎందుకు పెద్దల - ఆది - త్యాగరాజు

నాటకరంజ

ఇది 28వ మేళకర్త యగు హరి కాంభోజి జన్మము.

మూర్ఖన

అరోహణ - సరిగమనిదనిపదనిసా

అవరోహణ - సనిదమగసా

(సనిదమగమపగరిసా)

స్వరస్థానములు :- షడ్మము, చతుశ్రుతి రిషబము, అంతర గాంధారము, శుద్ధమధ్యమము, చతుశ్రుతి ధైవతము; కైళికి నిషాదము.

ఉపాంగ రాగము, వర్జ్యరాగము, అవరోహణ లో రిషభం వర్జ్యం, పంచమము వర్జ్యమయినప్పటికి ‘నిదనిపదనిన; సరిగమపగరిస’ అను సంచారములలో వాడ బదుచున్నది. గమ దని రాగచ్ఛాయ స్వరములు, రక్తి రాగము. మనోధర్మసంగీత ప్రదర్శనకు అనువైన రాగము. గమకవరీక రాగము.

సంవాదులు :- స-ప; రి-ప; గ-ద్; మ-ని; మ-స; రి-ద;

సంక్లిష్ట పాఠాలాపన

పామగ - మాగాసరిసని దనీసా - న్నిసరిగమా మా నిదానిప - నీదానీసా - గమనిదనిపదనిసా - దనిరిససనినిదదమా గమనిదని పదనిసరిగమసా - సారిగమ గసస సనిద దానిససనిద పాదపదనీదామా దనిసరిగా మపమగసా సారిసనిదని దనిసరిగమ సా దనిరిసనిదమా గమపగరిసా సారిసనిద ధన్నిషాద స్తు సా॥

రచనలు

వర్షము - చలమేల - ఆది

కృతి - మనసు విషయ - ఆది - త్యాగరాజు

కృతి - బుధమాశ్రయామి - రుంప - దీక్షితార్

కృతి - నీదుమూర్తి సి - ఆది - పట్టుం సుబ్రహ్మణ్యయ్ర్

కృతి - పార్వతీ కుమారం - రూపకం - దీక్షితార్

కృతి - పరాకేల సరస్వతి - రూపకం - తిరుపతి నారాయణ స్వామి

దిపాల్పు

ఇది 22వ మేళకర్తయగు భరహరప్రియ రాగములో జన్మము. ఉపాంగరాగము.

మూర్ఖున : -

ఆరోహణ - సరిమపదనిసా

అవరోహణ - సనిసదపమరిగాగారిస ||
(సనిదపమరిగారిస)

స్వరస్తానములు :- పద్ధము, చతుర్షుతి రిషభము, సాధారణ గాంధారము పద్ధ మధ్యమం, చతుర్షుతి దైవతము, కైళికి నిషాదముము. పాదవ వక్త సంపూర్ణము. వర్జ్యరాగము. రక్తిరాగము, దీర్ఘ గాంధారము ఈ రాగమునకు వన్నె తెచ్చును. ఆరోహణ యందు గాంధారములేదు. గ, నిలు రాగబ్ధాయస్వరములు. నీనీ దప, గాగారిన రాగరంజక ప్రయోగములు. ఇది అన్ని వేళల పాదవచ్చును. దీనికి నాయకి చాలా దగ్గరి రాగము. ఇందలి గాంధారమునకు దర్శారు గాంధారము అంటారు.

స్వర్య రాగాలయిస్తే

రీ పమరీగాగా రిసరీ రిసనిపాప ధ్నిసరీ రీపమా దపమరీ గాగారిన రీసారీ పమాప దనీపా మపదప పమరీ మపదనిసొపా మపా దానిసొ సారీపమరీ గాగారినే రిసనిసదప మపదనిసొరీ రిమపదనిసొ సరిమపదనీప పాదపపమమా మపమ మరితీ రీమ సరీన రిసన్ని సా పుధనిపుపామ మపమ మరిరీ రీమ సరీన రిసనిసా పదనిసతీ రిసనిసా ॥

రీచేస్తు : -

1. వర్జ్యము	- చలమేల - ఆది - తిరువత్తియూర్ త్యాగయ్యర్
2. కృతి	- యోచన - ఆది - త్యాగరాజు
3. కృతి	- ముందు వెనుక - ఆది - త్యాగరాజు
4. కృతి	- నారదగురు స్వామి - ఆది - త్యాగరాజు
5. రామాభి రామ	- చాపు - త్యాగరాజు

కాంభోజు

ఇది 28వ మేళకర్తయగు హరికాంభోజి జన్మము. ఇది పురాతన రాగము. క,ట,ప,యా,ది సూత్రము ప్రకారము 72 పథకములో ఇముడుటకు కొరకు “హరి” అనే పదము, ‘కాంభోజి’ కి ముందు చేర్చి “హరి కాంభోజి”గా పెద్దలు చెప్పిరి.

మూర్ఖున :-

ఆరోహణ :- సరిగమపదస్త

అవరోహణ :- సెనిదపమగరిస ||

స్వరస్థానములు :- షడ్జము, చతుర్శుతి రిషబము, అంతర గాంధారము, శుద్ధ మధ్యమము, పంచమము, చతుర్శుతి ధైవతము కైశికి నిషాదము. కాకలి నిషాదము అన్య స్వరము. వర్జ్యరాగము. ఆరోహణలో నిషాదము వర్జ్య స్వరము. ఇది భాషాంగ రాగము. ఏక అన్యస్వర భాషాంగ రాగము. షాదవ సంపూర్ణ రాగము. “సెనిపదస్త”, సెనిపా అను ప్రయోగములో కాకలి నిషాదము. ప్రసిద్ధ కర్ణాటక రాగము. పెద్ద రాగములో ఒకటి. సర్వస్వర గమకవరీక రక్తి రాగము. మనోధర్మ సంగీతమునకు మంచి అనువైన రాగము. అన్ని రకములయిన రచనలు, వాగ్గేయ కారులు రచించిరి. విస్తృతంగా పాదుటకు మంచి అవకాశమున్న రాగము. భక్తి, శృంగార రసాన్ని వ్యక్తం చేయకలిగిన రాగము. ప్రాచీన గ్రంథములలో కూడా ఈ రాగము పేర్కొన బడినది.

గ్రహన్యాస స్వరములు :- స,ప,మ,గ,ద.

సభారంభమున పాదదగిన రాగము.

అన్ని స్వరములు జీవ (అంశ) స్వరములే

సంపాదులు :- స-ప, స-మ; రి-ప; గ-ద; మ-ని; రాగరంజక ప్రయోగములు మగపదస్త - పదస్త పా - సదపమగరిస మగసా - పదమా మగరిగసా - పసదప - పదరిసదపా - పదసరిగసా;

“కాంభోజి అనేది ఒక ప్రాంతం (దేశం) పేరయి వుండవచ్చని, అచట నుండి ఈ రాగం వచ్చినందున, ఈ రాగమునకు కాంభోజి అనే పేరొచ్చే ఉండవచ్చని చెప్పుదురు.

సంక్లిష్ట ప్రాణాయావీనః

నీదాపా; పాదపమగ గామగరీ మగరీసా! సనిష్టాధా,సాపుధా;! సా,రిగరిసనీధా,ఫీధా;
సా; పదసరిగమా;; సరి గామా; పాదప మగమా రిగమా సరిగమా దపమగ మపా
పా ----- మపదాప పదా; సా----- సా;ని నిదప దా;సా సా;ని నిదప దసా పదసా
మపదసా సా;ని దపమగరిస సరిగమపద మగపదసరిగము గరిసా దసరిగరి సనిదప
దాసా! దసరిగరి రిననిదపా పదసరి గాముగరీ మగరీసా సన్నిష్టా - ధా; సరీసా॥

కైస్తు త్రిసిద్ధ రచనలు :

1. గీతం	- మందర ధరే - ఆది
2. తానవర్ణం	- తరుణి - ఆది - పొన్నుస్వామి
3. అటతాళ వర్ణం	- సరసిజనాభ - వడివేలు మరియు స్వతి తిరునాళ
4. కృతి	- ఎవరిమాట - ఆది - త్యాగరాజు
5. కృతి	- మాజానకి - ఆది - త్యాగరాజు
6. కృతి	- శ్రీ రఘు వరప్రమేయ - ఆది - త్యాగరాజు
7. కృతి	- శ్రీ ముబ్రహ్మణ్యాయ - రూపకం - దీక్షితార్
8. కృతి	- మరక తవల్లి - ఆది - దీక్షితార్
9. కృతి	- కైలాస నాథేన - చాపు - దీక్షితార్
10. కృతి	- కొనియాడిన - ఆది - ఏణకుప్పయ్యర్
11. కృతి	- నీవే నన్ను - ఆది - కృష్ణయ్యర్
12. కృతి	- నీ భజన - ఆది - ముత్తయ్యబాగవతార్
13. కృతి	- ఏమయ్యరామ - రుంప - భద్రాచల రామదాసు
14. కృతి	- మరి మరి నిన్నే - ఆది - త్యాగరాజు

పొంసిధ్వని

ఈ రాగము 29వ మేళ కర్తృయగు ధీర శంకరాభరణము నందు జన్మించినది.

మూర్ఖులు :-

ఆరోహణ :- సరిగపనిసే

అవరోహణ :- సెనిపగరిను ||

స్వరస్థానములు : షడ్జము, చతుర్షుతిరిష్భము, అంతర గాంధారము పంచమము, కాకలి నిషాదము.

బౌద్ధ రాగము వర్ష్యరాగము, ఆరోహణ, అవరోహణముల యందు మధ్యము, నిషాదములు వర్ష్యములు, ఉపాంగ రాగము. గ,నిలు జీవ స్వరములు రక్తి రాగము. అన్ని రకములైన రచనలు ఇందు రచింపబడినవి.

సంవాదులు : స-ప, రి-ప; గ-ని; ప-స; పంచమమును గ్రహంచేస్తే, నాగ స్వరావళివస్తుంది.

సంక్లిష్టప్రాణాలపన్

గాపాగారీసా - సన్నిపా - నిపరిసరీ - గాపా - గపనీపా - గాపా నీపా సా సానిపా గపనీసా సానిపా గపనిసరీగ్ సాని రిసనీపా పాగనిపా - గీరీసనీపా - గపనిసరిగ్ గరిసనిపా గారీసనిపా - గపనిసా - నిగరీ - నిరిని - పనిప - గపనిసరీసా గపనీసరీగ్ - గీరీపగరీసా - సానిరిసనీపా - పాగనిపా - పగరీ పగరిసా - సాన్ని రిసన్నిపు ఫూగనిపా పాగరీన॥

1. వర్షము	- జలజాక్ష - ఆది - మానాంబుచావడి వేంకట సుబ్బయ్య
2. కృతి	- పగవారు - ఆది - పట్టుం సుబ్రహ్మణ్య య్యర్
3. కృతి	- వాతాపి - ఆది - దీక్షితార్
4. కృతి	- శ్రీ రఘుకుల - ఆది - త్యాగరాజు
5. కృతి	- రఘునాయక - ఆది - త్యాగరాజు

- 6. కృతి - వినాయకా - ఆది - వీణకుప్పయ్యర్
- 7. కృతి - గజవదనా - వీణకుప్పయ్యర్
- 8. కృతి - మనసుకరుగదేమో - రూపకం - పట్టుం సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్

వీసంత్

ఇది 17వ మేళ కర్తృయగు సూర్యకాంత జన్యము. ఉపాంగరాగము.

మూర్ఖున

ఆరోహణ : సగమదనిసం

అవరోహణ : స్నిదమగరిసా ॥

స్వరస్థానములు :- షఢుము, శుద్ధరిషభం, అంతరగాంధారము, శుద్ధమధ్యమము, చతుత్రుతి ధైవతము, కాకలినిషాదము.

జౌడవ షాడవ రాగము. వర్ష్యరాగము, ఆరోహణలో రిషభ, పంచమములు, అవరోహణలో పంచమము, వర్ష్యము. రక్తి రాగము, గమకవరీక రాగము, చిన్న రాగము, “గ,మ,ద,ని ‘రాగచ్ఛయ’ స్వరములు జీవ స్వరములు స,మ,ద గ్రహ, న్యాస స్వరములు.

సంవాదులు : స-మ; గ-ద; గ-ని; మ-స॥

సాయంకాల రాగము. మంద్ర ధైవతమునకు క్రింద సంచారములు లేవు, మంద్రధైవతము నుండి తారమధ్యమము వరకు బాగుంటుంది. శృంగార, భక్తి రసము. ఇది ప్రాచీన రాగము.

ఎంచ్చు సంచారములు

మా; మా;; మగమదామ గమదామ గమ గరిసా;; సనిరిసనిద దనిసా సాని సమాగ మదామ దనీద దనిసం స్నిరిస్నిద స్నిదమ గమదనిసరిసం సేగముగ రిసని గరిస్ని రిసనిద స్నిదమ గమదనిసం స్నిదమగా మగరీస సమగమ దనిసనిద దామగా మగమదామ గమ గరిప సని ధనిసాన్ని గరిసా॥

1. వర్షము - నిన్నకోరి -ఆది
2. కృతి - సీతమృమయమృ - రూపకము - త్యాగరాజు
3. కృతి - రామచంద్రం భావయామ - రూపకము - దీక్షితార్
4. కృతి - పరమ పురుష - ఆది - స్వాతి తిరువాళ్
5. కృతి - నటనం - అట - గోపాలకృష్ణభారతి
6. తిల్లాన - ధీ, ధీం - ఆది - పల్లవి శేషయ్య
7. అష్టవది - లలిత లవంగల - ఆది - జయదేవ

శ్రీపాగాము

ఇది 22వ మేళ కర్తృయగు ఖరప్రియ జన్మ ఉపాంగ రాగము.

మూర్ఖున : -

అరోహణ : - సరిమపనిసా

అవరోహణ : - స్నిపమరి గరిస (స్నిపదనిపమరిగరిస)

స్వరస్థానములు :- షడ్ము, చతుర్షుతి రిషభము, సాధారణ గాంధారము, శుద్ధ మధ్యమము, పంచమము, చతుర్షుతి ధైవతము, కైశికి నిషాదము. ఔదవ వక్రషాదవ రాగము. ఘనరాగము. ఘనరాగములు ఐదింటిలో ఆఖరిది. శుభప్రదమైన రాగము. “పదనిపమ” అన్నప్యాడు మాత్రమే “ధైవత” ప్రయోగం వస్తుంది. ఈ ప్రయోగం కూడా చాలా అరుదు.

“శ్రీ” అనే ఒక అక్షరం పేరుగల రాగం ఇది ఒక్కటే. త్రిస్థాయిలో పాడవచ్చును. ఎల్లవేళల పాడవచ్చును. “ఎందరో మహానుభావులు” శ్రీ రాగమునకు వన్నె తెచ్చినది. శాంత, కరుణరసములు. వాది స్వరములు : - స, ప, మ

సంవాదులు : - స-ప; స-మ; రి-మ; మ-ని; మ-స; ప-స.

జీవ స్వరములు : - స, మ, ప, ని, గ.

గ్రహనాయిన స్వరములు : - స, రి, మ, ప, ని.

కొన్ని ప్రసిద్ధి రచనలు

1. వర్షం - సామినిన్వే - ఆది -
2. కృతి - ఎందరో మహానుభావులు - ఆది - త్యగరాజు
3. కృతి - యుక్తము కాదు - ఆది - త్యగరాజు
4. కృతి - నామకుసుమములచే - ఆది - త్యగరాజు
5. కృతి - శ్రీవర లక్ష్మినమస్తభ్యం - రూపకం - దీక్షితర్

సౌంఘ్య

ఇది 15వ మేళ కర్తృయగు మాయామాళవగాళ రాగజన్యము. ఉపాంగ రాగము.

ఆరోహణ :- సరిమపదం

అవరోహణ :- స్నిదపమగరిస ||

స్వంస్థానములు :- షడ్జము, శుద్ధరిషభం, అంతర గాంధారము షుద్ధమధ్యముము,
షుద్ధ ధైవతము, కాకలి నిషాదము.

బౌద్ధ సంపూర్ణ రాగము. కరణ రసప్రధానమయిన రాగము. వర్జ్య రాగము.
ఆరోహణ యందు గాంధార నిషాదమములు వర్జ్యములు. గమక, వరీక, రక్తి రాగము.
ప్రసిద్ధి రాగము. మలహరి రాగము - సావేరి రాగమునకు, చాలా దగ్గర. సావేరి లో
'ని' ఉన్నది. మలహరిలో లేదు. అంతేతేడా. అన్నియజీవ స్వరములే.

సంవాదులు :- స-ప; స-మ; రి-ద; మ-సా; ప-స; గ-ని;

సంక్లిష్ట పగాపలాపేన్

మా;;రి గరిసా సరిమాపా మప దప పమగా,రి సరిరి సన్మిధ సరిమప దనిదపమ గా;రి
రిగరీసా; సారిమా మపదపపమ గారిసా సరిమప దా మపదనిసిపదా పదరిస్ని పదా
సరిమపదరిస్నిషదా మపదస్సా స్సానిదపమ గరిసరిమపదస్సా మపదస్సా రిగరీస్సానిదా
పదాస్సా దగ్గా రిస్ని దరీరిస్ని దపమ పదస్సా పదస్సరిమారి సరిప్పమ గరీస్సా మప
దరిస్నిదా దపమ గారి సరిపమగరి రిగరీసా సారిస నిధుధా షాధుసా॥

కొన్ని ప్రసిద్ధ రచనలు

1. వర్షం - సరసుడా - ఆది.
2. కృతి - రామబాణ త్రాణ - ఆది - త్యాగరాజు
3. కృతి - శంకరి శంకురు - త్రిశ్రగతి ఆది - శ్యామా శాస్త్రి
4. కృతి - ఆపద్మాంధవుడు - ఆది - శ్యామా శాస్త్రి
5. కృతి - కరికల భముఖం - రుంప - దీక్షితార్
6. పదం - బాగాయేనీవగలెల్ల - చాపు - క్షేత్రయ్య

లీపంజసి

ఇది 22వ మేళ కర్తృయగు ఖరహార ప్రియ జన్యము ఉపాంగరాగము.

మూర్ఖున :

ఆరోహణ :- స రి గ మ ద ని సు

అవరోహణ :- సు ని ద మ గ రి సు ||

స్వరస్థానములు :- షడ్ధము, చతుశ్రుతి రిషభము, సాధారణ గాంధారము, శుద్ధ మధ్యమము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కైశికి నిషాదము. వర్ష్యరాగము, పంచమము వర్ష్యము షాదవ రాగము. కరుణ, శృంగార రన ప్రధానమయిన రాగము. ఎల్లవేళల పాదవచ్చును. హిందు స్థానీ సంగీతమున “భాగేశ్రీ” అని పిలువబడుచున్నది. రి, గ, ద, ని, రాగచ్ఛయా స్వరములు. గమక, వరీక, రక్తి రాగము.

సంవాదులు :- స-మ; రి-ద; గ-ని; మ-స;

అన్ని స్వరములు గ్రహ, న్యాస స్వరములే.

మంద్ర మధ్యమము నుండి తారమధ్యమము వఱకు పాదవచ్చును. మనోధర్మ సంగీతమునకు మంచి అనువైన రాగము.

సంక్లిష్ట ప్రాణయాపన

మమగరిగారి రీసా - రిగగమా నిదమమగరీ గా, రి రిస నిసరిగారి రిస గమదమ
మగారి - రిగమా - నిసరిగమా రీగమ గరిస రిగమా గమదని నిదదామా మగమా
దాదా మదనిదనీ రిసనిద దనిసా; మదనిసా గమదనిసా గమదనీద నీసా నిసరీగరిస
సాగరీ సనిద నిసనినీ; దమా; దమగరిగా, గమగరిస నిధనిసా, నిసరిగా గమదనీ,
సరిగమా మగరిస నిదమా గమదమగరీ సనుగారిస సరిసనుధనిసా ॥

కెస్తు త్రుసట్ట రచిసలు

1.	కృతి	-	మారు బల్క - ఆది - త్యాగరాజు
2.	కృతి	-	సాగసుగా - రూపకము - త్యాగరాజు
3.	కృతి	-	భువిని దాసుడనే - ఆది - త్యాగరాజు
4.	కృతి	-	బ్రోచే వారెవరే - ఆది - త్యాగరాజు
5.	కృతి	-	సరిఎవ్వరే - ఆది - త్యాగరాజు
6.	కృతి	-	శ్రీ దుంధురే - ఖండ ఏక - దీక్షితార్

పొందిరీళ

ఇది 8వ మేళ కర్తృయగు హనుమత్తోడి జన్మము.

మూర్ఖున :-

ఆరోహణ :- స గ మ ద ని స

అవరోహణ :- స ని ద మ గ స ॥

స్వరస్థానములు :- షడ్జము, సాధారణ గాంధారము, శుద్ధ మధ్యమము, శుద్ధ
దైవతము కైశికి నిషాదము. ఔదవ రాగము గమక, వరీక, రక్త రాగము వర్ణరాగము.
రిషభ, పంచమములు వర్ణస్వరములు. ఔదవ రాగములలో చాలా ప్రసిద్ధి పొందిన
రాగము. మిక్కిలి మనోహరమయిన రాగము. అన్నికోమల స్వరములగుట వలన
చాలా కోమలంగా, రుచిగా ఉండే రాగము. త్రిస్థాయి రాగము. వాది స్వరములు
స-మ. అన్ని స్వరములు జీవన స్వరములే మరియు గ్రహాన్యాస స్వరములు.

మనోధర్మ సంగీతము పాడుటకు మంచి అనుకూలమైన రాగము. పూర్వము ఈ రాగమును చతుర్శతి ధైవతముతో పాడెడి వారట. ఇప్పుడు చాలా వఱకు తిందరూ శుద్ధ ధైవతముతోనే పాడుతున్నారు. ఈ రాగము అన్ని వేళల పాడవచ్చును. హిందుస్థానీ రాగములో దీనిని “మాల్ కోస్” అంటారు.

కొన్ని రచనలు

1. కృతి	-	సామ జవరగమనా - ఆది - త్యాగరాజు
2. కృతి	-	మనసులోని - ఆది - త్యాగరాజు
3. కృతి	-	నీరజాక్షి కామక్షి - రూపకం - దీక్షితార్
4. కృతి	-	భజరే గోపాలం - ఆది - సదాశి బ్రహ్మాంద్ర.

వీర్భ లక్ష్మణమీ

స్వరావళి నుండి గీతములకు వరకు నేర్చుకొనిన తరువాత సంగీత విద్యార్థులు ఈ వర్షములను నేర్చుకొందురు. సంగీత శిక్షణలో “వర్షములు” చాల ముఖ్యముయినపి. ఇవి నేర్చుకొనుట వలన రాగము యొక్క జ్ఞానము ఏర్పడును. వర్షములు అభ్యాస రచనలు మాత్రమేకాక సంగీత కచేరీల యొక్క రచనలుగా కూడా ప్రసిద్ధి పొందినపి. వర్షములు నేర్చుకొనిన తరువాత ఏ రచనవైనను సులభముగా పాడవచ్చును: వాయించవచ్చును. వర్షములు రచించుటకు సంగీత పాండిత్యమ్మ, నైపుణ్యము చాలా అవసరము. వర్షమును రచించుటకు ఆరాగము యొక్క లక్ష్మణము పరిపూర్ణముగా తెలిసియుండవలెను. కృతుల కంటే వర్షముల సంఖ్య చాల తక్కువ. వర్ష రచయితలు బహుకౌద్రి మంది మాత్రమే కలరు. ఇందు సాహిత్యము తక్కువగా ఉండును వర్షములు ధాతు (స్వర) ప్రధాన రచనలు. భక్తి రసముగానీ శృంగార రసము కాని ఉండును. చాలా వఱకు నాయక నాయక భావమే ఉండును. వర్షమును ముఖ్యముగా 2 భాగములుగా విభజించిరి.

1. పూర్వంగము :- అనగా పల్లవి, అనుపల్లవి మరియు ముక్కాయి.
పల్లవికి, అనుపల్లవికి సాహిత్యముండును.

2. ఉత్తరాంగము :- ఎత్తుగడ పల్లవి, ఎత్తుగడ స్వరములు ఉండును. (చరణము, చరణస్వరములు) చరణమునకు (ఎత్తుగడ పల్లవి) మాత్రమే సాహిత్యము ఉండును. కొన్ని వర్షముల చరణ స్వరములకు కూడా సాహిత్యము ఉండును. కానీ చాల అరుదు. సాధారణము 4 ఎత్తుగడ స్వరము లుండును. చరణము మాత్రము 1 ఆవర్తము ఉండును. మరల చరణ సాహిత్యము పాడినతరువాత ఎత్తుగడ స్వరము పాడి చరణ సాహిత్యము పాడుట ఆచారము. అన్ని ఎత్తుగడ స్వరములకు ఇదే వర్తించును.

వర్షములు రీండ్స్ విధములు

1. తాన వర్షము
2. పదవర్షము

తానవర్షములకు, పదవర్షములకు పైన చెప్పిన లక్షణములే వర్తించును.

1. తాన వర్షములు వాడుకయందు 2 విధములు
 2. పెద్ద వర్షములు
- 1) చిన్న వర్షములు :- ఆది, రూపక, రుఖుంప, త్రిపుట వంటి తక్కువ అక్షరములు గల చిన్న తాళములందు రచింపబడిన వర్షములు చిన్న వర్షములందురు.
 - 2) పెద్దవర్షములు :- ఎక్కువ అక్షరములు గల తాళములందురచింపబడినవి. అనగా ఖండజాతి అట, తాళము, ఉదా:- విరిబోటి, భైరవి రాగము - ఖండ జాతి అట తాళము. మరియు ఇంకొక ఉదాహరణ :- సరసిజనాభ - కాంభోజి రాగము-అట తాళము. భైరవి రాగములోని విరిబోటి - పచ్చిమిరియం ఆది అప్పయ్య గారి రచన. కాంభోజి రాగములోని సరసి జనాభ శ్రీస్వాతి తిరునాథ్ గారి రచన.

తానవర్ష సుప్రసిద్ధ రచయితలు :- పచ్చిమిరియం ఆది అప్పయ్య, శాంతి వెంకట సుబ్బయ్య, శ్యామశాస్త్రి, పల్లవిగోపాలయ్యర్, రామస్వామి దీక్షితులు, వీణకుప్పయ్యర్, తిరువత్తి యూర్ త్యాగయ్యర్, స్వాతి తిరునాథ్, మానాంబు చావడి వెంకటసుబ్బయ్య, మహావైద్యనాథయ్యర్, పట్టుం సుబ్రహ్మయ్యర్, రామనాథ శ్రీనివాసయ్యంగార్, పల్లవి శేషయ్య, మైసూరి సదాశివరావు.

- 2) పదవర్షము :- పదవర్షములు ధాతు మాతు (స్వర, సాహిత్య) ప్రధాన రచనలు. పల్లవి, అనుపల్లవి, ముక్కాయి పూర్వ భాగము. చరణము, (ఎత్తుగడ పల్లవి) ఎత్తు గడ స్వరములు ఉత్తరభాగముగను చెప్పబడును. పదవర్షములనే చోక వర్షములనియు వాడుటకలదు. పద వర్షము సంపూర్ణగా సాహిత్యము కలిగి యుండును. దీనియందు ప్రతిభాగమునకును సాహిత్యము వుండి శృంగార రసముతో కూడి ఉండును. దీనికి చక్కని ఉదాహరణ :- 1) ఏమగువ - ధన్యాసి - ఆది - మైసూరు సదాశివరావు.
- 2) ఎంతనినే - ఖమాసు - రూపకం - సుబ్బరామదీక్షితార్. పదవర్షములు నృత్యము లేక నాట్యము నందు ప్రదర్శించుటకు చాలా ఉపయోగింపబడుచున్నవి. ఇందలి సాహిత్యము శృంగార రసముతో కూడి యుండును. వీటి యందు అనేక విధములైన అభినయములను చేయుటకు ఎంతో అవకాశము కలదు. సాధారణముగా పదవర్షములు నాయికా భావముతో ఉండెడిని. ఒక కాలమునందు రాజులు ఏలికలు. వారే సంగీత పోషకులు. కనుక సంగీత పోషకులను ప్రశంసించే విధముగా సుబ్బరామ దీక్షితుల వారు పదవర్షమును రచించిరి. ప్రసిద్ధ పద రచయితలు :- కార్యేటి నగర గోవింద సామయ్య, కూవన సామయ్య, రామస్వామి దీక్షితులు, సుబ్బరామదీక్షితులు, ముత్తుస్వామి దీక్షితులు, వడివేలు, పల్లవి శేషయ్య, మైసూరు సదాశివరావు, స్వతి తిరునాథ్, తంజావురు పొన్నయ్య సౌదరులు, కుండ్రకుడి కృష్ణయ్యర్ మొదలగు వాగ్గేయకారులు. ప్రసిద్ధ పద రచయితలు.

సుబ్బరామ దీక్షితుల వారి సంగీత నంప్రదాయ ప్రదర్శనిలో కొన్ని అమూల్యమయిన చోక వర్షములు స్వర పరచి ప్రాయ బడినవి.

రాగమాలికావర్షములు :- వేరు వేరు అంగములు వేరు వేరు రాగములలో ఉండును. నవరాగమాలిక, దిన రాగ మాలిక అనే రాగమాలికా వర్షములు కలవు. ఉదా :- వలచివచ్చి - నవరాగమాలిక - ఆది - పట్టం సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్.

శ్రీవిచ్ చేలాత్రెలు

వీణకుప్పయ్యర్

వీరు 18-19 శతాబ్దములకు చెందినవారు. శ్రీ త్యాగరాజుస్వామి ప్రీతి పాతులైన ముఖ్య శిష్యులు. మంచి పేరు, కీర్తి పాందినవారు. వీరు మద్రాసు సమీపములోని ‘తిరువత్తియూరు’నందు జన్మించిరి. తండ్రి పేరు సాంబమూర్తిగారు. సాంబమూర్తిగారు అద్భుతమైన ప్రతిభగలవారు. వీణావాదకులు మరియు గొప్పగాయకులు. “సాంబడు వాయించాలి, సాంబడే (ఈశ్వరుడే) వినాలి” అని ప్రజలు, సాంబమూర్తిగారి సంగీత ప్రతిభగూర్చి చెప్పుకొనెడి వారట.

వీణకుప్పయ్యర్ తమిళ బ్రాహ్మణుడు. భరద్వాజస గోత్తీకులు. వీరు చాలా చిన్న తనము నందే సంగీత సాహిత్యములలో గొప్ప పాండిత్యము నంపాదించిరి. వీరు వీణా వాద్యమునందు, గాత్రము నందు మంచి ప్రావీణ్యత పాందిరి. కనుకనే త్యాగరాజ స్వామి వారికి వీణకుప్పయ్యర్ గారంటే అమిత ప్రేమాభినాములు. నారాయణ గౌళ రాగములో విశేష ప్రతిభ కలవాడగుటచే “నారాయణ గౌళ కుప్పయ్యర్” “పాట కుప్పయ్యర్” అని చెప్పుకొనిడి వారట. వీరు “గానచక్రవర్తి” అనే బిరుదు పాందిరి.

“నారాయణ గౌళ” ఉభయ వక్రరాగము. కష్టతరమైన రాగములో “మగువ” అనే అట తూళ వర్ణమును చక్కటి రంజిక ప్రయోగములతో రచించిరి. కనుకనే “నారాయణ గౌళ కుప్పయ్య” అనే బిరుదు పాందిరి.

శ్రీవేణుగోపాలుడు వీరి కులదైవము. ప్రతి సంవత్సరము 2 సార్లు ఉత్సవములు జరిపెడి వారు. ఆ సమయమునందు-ప్రభ్యాత విద్యాంసులకచేరీలు 10 రోజులు ఏర్పాటు చేసెడివారు. ఒకటి చైత్రపౌర్ణమికి, 2 వినాయక చవితికి, ఈ గాన సభల ఏర్పాటు జరిగెడిది. శ్రీ రాధారుక్కీణీ సమేతుడయిన వేణు గోపాలుని అలకంరించి తమ ఇంటి హాలులో పెట్టి పూజలు చేసెడి వారు. ఒక సారి ఉత్సవముల సమయములో శ్రీ త్యాగరాజస్వామి అచట నుండుట తటస్థించినది. ఆ జగన్మహానుడైన వేణుగోపాలుని చూచి, తన్నయత్వముతో “వేణుగాన లోలునిగన

వేయకన్నల కావలెనె” అనే కేదారగాళ కృతిరచించిరి. పీణకుప్పయ్యర్ గారు తమ రచనల యందు “గోపాలదాస” అను ముద్రనే వాడిరి.

కుప్పయ్యగారు కొన్ని సంవత్సరముల తరువాత మద్రాసు నందే నివాస మేర్పరచుకొని, ముత్యాల పేటలోని రామస్వామి ఏథీలో నివసించిరట. ఏరి కుమారులు తిరవత్తియూర్ త్యాగయ్యర్ గారు ఎప్పటి వలెనే గాన సభలు ఉత్సవములు జరిపెడివారు. కుప్పయ్యగారికి ఇద్దరు భార్యలు. మొదటి భార్యకు సంతానము లేదు. త్యాగరాజస్వామివారు ఏరింటికి విచ్చేసి వెళ్లిన తరువాత ఏరికి కుమారుడు జన్మించెను కనుకనే తన కుమారునికి త్యాగయ్యర్ అని పేరుపెట్టిరి.

కుప్పయ్యగారు అనేక వర్షములు, కృతులు తిల్లానలు రచించిరి. తానవర్ష రచయితగా ఏరికి గొప్ప పేరు. మంచి పాండిత్య ప్రతిభ కలవారు. ఏరు తమ రచనలను తెలుగులోను, సంస్కృతములోను రచించిరి. రీతి గాళ, నారయణ గాళ రాగములలో అత్యద్ముతముగా వర్షములు రచించిరి. కృతుల రచనల యందు, వారి గురువుగారైన శ్రీ త్యాగరాజ స్వామి యొక్క పోకడలు కనిపించును. కృతుల యందు చిట్ట స్వరములు ప్రాయట ఏరికి చాలా మక్కల. మధ్యమకాల సాహిత్యములతో రచనలను అద్భుతముగా రచించిరి.

శీర్షా శిష్టులలో లొఖన్యులు

1. తిరువొత్తియూర్ త్యాగయ్యర్ (కుమారులు)
2. పల్లవి సీతారామయ్య
3. ఫిడేల్ పాన్న స్వామి
4. కొత్త వాసల్ వేంకటామయ్యర్.

గురువుగారి వలెనే ఏరు కూడా పంచరత్నములు ప్రాసిరి. అవి. 1 వేంకటేశ్వర పంచరత్నములు

1. మమ్ముబోచు - సింహేమ్మద మధ్యమం - ఆది
2. నన్నుబోవ - ముఖారి - ఆది
3. సరోజాక్ష - సావేరి - ఆది

4. నీవే దిక్కని - దర్శారు - ఆది
5. బాగుమీరగను - శంకరాభరణం - రూపకము.

శ్రీ కంశహస్తిశ్వర పంచేరత్నతములు

1. కొనియాడిన - కాంభోజి - ఆది
2. నన్ను బ్రోవరాదా - సామ - ఆది
3. బిరాన ననుబ్రోవ - హంసధ్వని - ఆది
4. సామగానలోల - సాళగ భైరవి - ఆది
5. సేవింతమురా - శహన - ఆది

శ్రీ తిరువెత్తుయింగ్ త్రిపురసుండరీ అమ్మ, వాలిషై రచించిన 8 కృతులు

1. తామసమేలనమ్మ - సురటి - రూపకము
2. నామెరాలకించి - ధన్యసి - రూపకము
3. నిన్నే నెరనమ్మితి - భైరవి - రూపకము
4. పర దేవీ నీ పాదములే - సురటి - రూపకము
5. తల్లీ నా మీద ఇంతదయ - సురటి - రూపకము
6. నీ సహయములేని - దేవగాంధారి - రూపకము
7. జో జో జో జో దేవి - కేదార గౌళ - రూపకము
8. నీ దివ్య పాదములకు - సురటి - రూపకము

ఇవి కాక మానస కీర్తన ఖమాసు రాగములో “పరమాత్మని మానసముగన” ప్రాసిరి.

ఏం కుప్పయ్యర్ గారికి ముగ్గురు కుమారులు వారు కృష్ణ స్వామి, రామస్వామి, త్యాగయ్యర్. ఏరిలో త్యాగయ్యర్ గొప్ప వాగ్దీయ కారులు. విద్యాంసులు.

కుప్పయ్యగారు త్యాగరాజు స్వామి గారి ముఖ్య శిష్యులలో ఒకరు. రచనలను రచించుటను అయ్యగారి వద్దనుండి నేర్చుకొనిన వారిలో ముఖ్య శిష్యులు. “కనికరము

లేకపోయే” (ఆనందబైరవి) “మనవ్యాలకింపవేదేవి” (ఖమాసు), “నామొరలకించి” (ధన్యాసి) “ఇంత పరాకేలనమ్మ” (బేగడ), “జగదభిరామ” (కానడ), ‘పరాకేల జేసేవు” (గారీ మనోహరి) మొదలగు కృతులు చాలా ప్రసిద్ధి పొందినవి. కుప్పయ్యర్ గారుకొవ్వారి ఆస్థాన పండితులు. అనేక రచనలు చేసిరి. వీరు (1917లో పరమ పదించిరి (చనిపోయిరి).

తిరుమెట్రీయార్ త్యాగయ్యర్

వీరు 19వ శతాబ్దికి చెందినవారు. వీరు ఏం కుప్పయ్యగారి 2వ భార్యకుమారులు. ఏం కుప్పయ్యగారు త్యాగరాజస్వామి ముఖ్య, ప్రియ శిష్యులు. 20 సంవత్సరములు గురువు గౌరైన త్యాగరాజ స్వామితో ఉండుటచే, గురువుగారి బాణి, శైలి కుప్పయ్యగారికి అలవడినవి. కుప్పయ్యగారింటికి త్యాగరాజ స్వామి విచ్ఛేసి, వెళ్లిన తరువాత కుమారుడు కలుగుటచే కుప్పయ్యగారు తన కుమారునికి త్యాగరాజ స్వామి పేరు పెట్టిరి. కుప్పయ్యగారు, సంగీత సాహిత్యములలో తన కుమారుని ప్రతిభావంతునిగా తీర్చి దిద్దిరి. త్యాగయ్యర్ మదాసులోని ముత్యాలపేటలో, నివశించుటచే “ముత్యాలపేట త్యాగయ్యర్” అనియు, స్వరకల్పనలో నిధి యగుటచే “స్వరసింహ” త్యాగయ్యర్ అనియు చెప్పబడెను. అన్ని విధముల తండ్రికి తగిన తనయునిగా పేరు తెచ్చుకొనిరి. తండ్రిగారివలెనె వీరు కూడా తమ రచనలయందు వేణు గోపాల ముద్రనేవాడిరి.

ప్రారంభదశలో, ఏం కుప్పయ్యగారి శిష్యులైన ఫిడేల్ హెన్సు స్వామి గారి వద్ద, త్యాగయ్యర్ గారు సంగీత శిక్షణ పొందిరి. తమ జీవితమంతయు సంగీతమునకే అర్పించిరి. పెద్ద విద్యాంసులందరూ, వీరి వద్దకు వచ్చి, తమ సందేహములను నివృత్తి చేసుకొనెడివారు. వీరు పల్లవి పాడుటలో, స్వరకల్పన చేయుటలో మంచి పాండిత్య ప్రతిభ గలవారు. వీరికి చాలా మంది శిష్యులు కలరు. వీరిలో ఎక్కువమంది పేరు ప్రభ్యాతులు గలవారు. అటువంటి వారిలో పొన్నెపిళ్ళె ఒకరు. సంగీత విద్యాంసులకి, సంగీతాభిమానులకు వీరిల్లు కూడలి. (ముఖ్య ప్రదేశము)

అచ్చటచేరి సంగీతమును ఆరాధించి, ఆస్యాదించి, ఆనందించెడివారు. 1800 శతాబ్ది ఆఖరున, 1900 శతాబ్ది ప్రారంభములో వీరియెక్క ప్రతిభతో వారిల్లు సంగీత పీఠమయినది.

తండ్రివలెను వీరును గోకులాష్టమి, చిత్రపూర్ణిమ, వినాయకచవితి మొదలగు ఉత్సవములు జరిపేడివారు. పేరు ప్రభావుతి పాందిన విద్యాంసులందరూ ఈ ఉత్సవములందు పాల్గొనెడెడివారు. ఆ ఉత్సవములలో పాల్గొనుట వారి అదృష్టముగా భావించేడివారు.

వీరి రచనలు ప్రత్యేకతను కలిగియున్నవి. రాగ భావముతో రసపుష్టితో నిండి యున్నవి.

తండ్రివలెను వీరు వైణికులు. (వీణ విద్యాంసులు). వీరిరువులు తాన వర్ష వాగ్గేయకారులు. గాత్ర విద్యాంసులకి, వాద్య విద్యాంసులకీ కూడా ఈ వర్షములు ఎంతో ఉపయోగకరమైనవి.

వీరు దర్శారురాగములో “చలమేల” ఆదితాళవర్షమును రచించిరి. వీరి వర్షమును రచించినపుడు ఒక సంఘటన జరిగినది. అది విద్యాంసులందరూ శ్రీ సింగరాచార్యుల వారింటిలో చేరిరి. దర్శారు రాగములో వర్షము ప్రాయవలెనని అందరూ అనుకోనిరి. మొదట ఇద్దరు విద్యాంసులు దర్శారు రాగములో వర్షమును రచించిరి. అపుడు త్యాగయ్యర్ గారి వంతు వచ్చినది. త్యాగయ్యర్ గారు దర్శారు రాగములో “చల మేల” ఆది తాళ వర్షమును ప్రాసి, సమర్పించిరి. వీరి వర్షమును వినిన వెంటనే విద్యాంసులందరూ తమ దర్శారు రాగ వర్షమును చించిపారవేసిరి. దీనికి త్యాగయ్యక్ గారి ప్రతిభే నిదర్శన.

రాగమాలికలను అద్భుతముగా రచించుట వీరి ప్రత్యేకత. మొట్టమొదట, భైరవి, అతాణా, కాంభోజి కళ్యాణి మరియు సురటి రాగములలో నారాయణ తీర్థుల తరంగములకు బాణిని (Tune) కూర్చురి. వీటికి చిట్ట స్వరములను, భైరవికి మకుట స్వరమును కూర్చురి.

“శ్రీరమణ పద్మనయన”కు ధాతువును కూర్చురి. వీరు థెండు పుస్తకములను రచించిరి 1) పల్లవి స్వరకల్పవల్లి 2) సంకీర్తనావళి. ఈ పుస్తకములను వీరు రచించినందుకు, సంగీతలోకమంతయు వీరికి బుణపడియున్నది.

ఈ రెండు పుస్తకములు 1900 సంవత్సరములో మరియు 1917 సంవత్సరములో తెలుగులో ముద్రింపబడినవి. తరువాత ఇవి మరల ముద్రింపబడునేదు. 1971వ సంవత్సరములో కేంద్ర ప్రభుత్వ మరియు తమిళనాడు ప్రభుత్వ సహాయముతో, టి.వి. రంగనాథన్ గారు “పల్లవి స్వరకల్పవల్లి”ని ముద్రించిరి.

2వ పుస్తకముయిన “సంగీత రత్నావళి” మరల ఇంతవరకు ముద్రింపబడునేదు. కనుక ఏరి రచనల యొక్క ప్రాముఖ్యత వెలుగు చూడునేదు. తన “స్వరకల్పవల్లి” యందు వివిధములైన తాళములతో ఎత్తగడ పల్లవులకు 1/2, 1, 2, 4, 8 మరియు 16 ఆవృత్తములతో రచనలు కావించిరి. రకరకములయిన స్వర ప్రస్తారములను ప్రాసిరి. ఏరి రచనలు సాధన చేసినచో సాధకులకు ఏ రాగములోనైనా, ఏ తాళములోనైనా ప్రతిభ ఏర్పడుననుట నిస్సందేహము.

“స్వరకల్ప వల్లి” యందు 53 కృతులు, 9 ఆదితాళ వర్ణములు, 5 అట తాళ వర్ణములు, కాళహస్తిశ, వేంకటేశ పంచరత్నములు మరియు రాగ మాలికలు కలవు. కానీ 5 ఆదితాళ వర్ణములు, 5 అట తాళ వర్ణములు మరియు 2 రాగ మాలికలు మాత్రమే, ఇప్పుడు కలవు. ఒక్కకృతికూడా నేడు కనిపించుటనేదు.

కానీ సంగీత రత్నావళి యందు, 4 వర్ణములు, కులదైవమైన వేణుగోపాలుని మీద అష్టాత్రరకృతులు (108) మొదలగు రచనలు కలవు. అష్టాత్రర కృతులు రచించిన ప్రప్రథమ వాగ్దీయ కారుడు. ఏరి తరువాత సంగీత కళానిధి శ్రీ హరి కేశ నల్గొర్ ముత్తయ్య భాగవతార్ అష్టాత్రర కృతులను రచించిరి.

అష్టాత్రరమునకు ముందు 3 ప్రార్థనలను ప్రాసిరి. అవి 1) కాపాడు గణ నాథ ధన్యాసిరాగము 2) సరస్వతి నన్నెపుడు - కళ్యాణి రాగము 3) త్యాగరాజ స్వామి గురుని - ఖరహార ప్రియరాగములోను కలవు. ఈ కీర్తనయందు స్వామివారిని కీర్తించిరి. “కష్టములు తీర్చినను” పున్మాగవరాళి రాగముతో ప్రారంభించిరి. 108 కృతులను భగవంతునికి సమర్పించిరి. 108 అష్టాత్రరకృతులను 102 ఆది తాళములోనూ, 5 రూపకతాళములోను మరియు త్రిపుట తాళములో చేసిరి. 108 కృతులను వివిధ రాగములలో చేసిరి. ఏరు రాగములను ఎంపిక చేసి కొనుటలో ప్రత్యేకతను కలిగి యున్నారు. 1 మొదలు ఐదు (5) ప్రథమ ఘన పంచకములు (నాట, గౌళ, ఆరభి,

వరాళి, శ్రీ) లోనూ, (రెండవ) ఐదును ద్వితీయ ఘన పంచకములలో (రీతిగౌళ, నారాయణ గౌళ, కేదారం, నాటకురంజి, బోళి), నవరత్న మాలికను ఏర్పరచిరి. అష్టాత్తరక్షతులలో ప్రసిద్ధరాగములు, అపూర్వ రాగములు వాడిరి. 19 శుద్ధ మధ్యమ రాగములు, 11 ప్రతి మధ్యమ రాగములు 8 ఇతర రాగములు వాడిరి. మిగిలిన 6ఇకి జన్య రాగములు వాడిరి. 21 ప్రతి మధ్యమ జన్య రాగములు.

ఫోషణి, సింహాశమ్, శారదా భరణమ్, హంస నారాయణి, లోక రాక్షాసునని, మేచకాంగి, పూష కళ్యాణి, శేష నాదమ్, సింహారవము, దేశియగానవారథి, గానకుసుమావళి, రత్నబ్ధాను, రత్నకాంగి, చూర్ణికా వినోదిని, హంసగిరి మొ॥ అపూర్వ రాగములలో రచించిరి. వీరికి ముందువారు గాని, తరువాతవారు గానీ ఈ రాగములు 2, 3 మినహ ఎవరూ ఉపయోగించలేదు. ముత్తయ్య భావతార్ ఈ రాగములలో కొన్ని వాడిరి. అట్లు వాడుటకు త్యాగయ్యరే మార్గదర్శికులు (మ్మార్టి). ముత్తయ్య భావతార్ కంటే త్యాగయ్యర్ గారు పెద్దవారు.

వీరి రచనలలో చిట్ట స్వరములు కనిపించును. 50 కృతులను మధ్యమ కాల చిట్ట స్వరములను రచించిరి. మంచి చక్కటి భాషతో అందమైన చిట్ట స్వరములతో వీరు, కృతులను ఆకర్షణీయముగా రచించిరి.

వీరి కృతుల సాహిత్యమునందు - ఆది ప్రాస, అనుప్రాస, యతి మొదలగునవి అమర్చిరి. ఆది ప్రాసకు ఉదా:- కృతి “ఇటువంటి” పంతు వరాళి రాగ చరణంలో తల్లి - వుల్ల - చల్ల మొదలగునవి. ఈ విధముగా అనుప్రాసయతి కూడా తమ కృతుల యందు చూపేట్టిరి.

వీరు సాహిత్యములో ఇతి హాస పురాణగాథలు అమర్చిరి. మణిరంగురాగ కృతి “సరసీరుహనయన”, యందు గజేంద్ర మోక్షము, ద్రోపదివస్త్రాపహరణము మొదలైనవి ప్రాసిరి. ఇదే విధముగా అజ్ఞా మీళో పాఖ్యానము, వామ నావతారము మొదలగునవియూ వారి కృతులలో రచించిరి. వీరి రచనలతో చిర స్థాయిగా సంగీత లోకములోనిలిచిరి.

పట్టుం సుబ్రహ్మణ్యాయ్

ఏదు 1845వ సంవత్సరములో తంజావూర్లో జన్మించిరి. తండ్రి భరతం వైద్యనాథయ్యర్, తాత గారు, భరతం పంచనాథ శాస్త్రి. పట్టుం సుబ్రహ్మణ్యర్ గారు పల్లవి విద్యాంసులు మరియు గౌప్య వాగ్దీయకారులు. అష్ట సహస్ర బ్రాహ్మణుడు. శ్రీ త్యాగరాజ స్వామి శిష్య పరంపరలోనివారు. ఏరి తాతగారు పంచనాథ శాస్త్రిగారు, తంజావూర్ శరభోజి మహారాజావారి ఆస్తాన విద్యాంసులు.

మేనమామగైన మెలట్టార్ గణపతి శాస్త్రి గారి వద్ద ఏదు ప్రప్రథమున సంగీతాభ్యాసమొనర్చి ప్రారంభించిరి. తరువాత మానాంబుచావడి వేంకట సుబ్బయ్యగారి వద్ద సంగీత విద్య నభ్యసించిరి. మానాంబు చావడి సుబ్బయ్యగారు త్యాగరాజస్వామి ప్రియ శిష్యులు మరియు బంధువు.

పట్టుం సుబ్రహ్మణ్యర్ గారు అపారసాధన చేసిరి. కరకుగా, లాలిత్యం లేని వారి కలిన గాత్రమును అపార సాధనతో పట్టుదలతో, గాత్రమును, సంగీతమును సాధించిన సంకల్పసిద్ధుడు. 30వ ఏట గురువుగారి ఆళీర్వచనముతో, సంగీత జ్ఞానిగా తన జీవనము ప్రారంభించిరి. 32 ఏట పెండ్లి చేసికొని, తిరువయ్యార్ వచ్చి స్థిరపడిరి. వారి పేరు ప్రభావ్యతులు అన్నిచోట్లకు వెల్లడి అగుట ప్రారంభమయ్యెను. జమీందారులు, రాజులు, ధనికులు వారిని ఆహ్వానించి సన్మానించేడివారు. త్యాగరాజ స్వామి వారి యొక్క కృతులలోని అర్థ, భావ, సాహిత్య, లాలిత్యమును, చూపుటలో ఏరికి ఎవరూ సమానము కారు. ఏరికి ఏరే సాటి.

ఏరికి చాలా ఇష్టమైన త్యాగరాజ స్వామి కృతులు :- శుద్ధ సావేరి రాగములోని “దారిని తెలుసు కొంటి”, బేగడ రాగ “నాదో పాసన” ఖరహారప్రియ “విడముసేయవే” మరియు మోహన రాగ “భవనుత”. అపరూప రాగములను కూడా ఏదు విస్తృత ఆలాపనచేసేడివారు. సంగీతజ్ఞులకు, సంగీత రసికులకు ఏరి కచేరీ ఏనులకు విందు గూర్చెడిది. అపూర్వరాగములయిన నారాయణి, సింహవాహిని, కన్సుడు, మందారి రాగములను అద్భుతముగా పాడుటయే గాక, ఈ రాగములలో కృతులను రచించిరి. వారి సంగీతకచేరీల యందు ప్రతిభతో కూడిన తానము, పల్లవి ఎక్కువ చోటు

చేసుకొనెడివి. అప్పటికప్పుడు పల్లవిని, వివిధ గతులతో కూడిన తాళములను అద్భుతముగా, ప్రదర్శించెడివారు.

ఎఱి, బేగడ రాగా త్రిత్వేకత

బేగడరాగము వారికి చాలా ఇష్టమయిన రాగము. ఈ రాగము పాంచుట వారి ప్రత్యేక నైపుణ్యము. వారిని బేగడ సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్ అని పిలిచెడి వారు. అందులకు కారణము ఒక సంఘటన కలదు. అది ఒకసారి మైసూర్ మహారాజావారి దర్శారులో ఏర్పరి కచేరీ ఏర్పాటు చేయబడినది. 3 రోజులు వరుసగా ఈ రాగమునే పాడిరి. ఎట్లనని - 1) మొదటి రోజు విస్తృతముగా రాగాలాపన 2) రెండవరోజు తానమును 3) మూడవరోజు “రామనామమే జీవనము ఓమనసా” అనెడి పల్లవిని మరియు స్వరకల్పనను పాడి, మరచిపోలేని సంఘటనను సృష్టించిరి. కనుకనే వారిని బేగడ సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్ అని పిలిచెడివారు.

ఇంకోక సంఘటన :- మైసూర్ మహారాజావారి ఆస్థానములో, సంగీత రసికులు “కన్నద గోళ” రాగమును పాడవలసినదిగా సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్ గారిని కోరిరి. వారు అమోఫముగా ఆ రాగములో పల్లవినిపాడిరి. వెంటనే, రెండు చేతులకు రెండు బంగారు గొలుసులను (Bracelets) రాజావారు బహుకరించిరి. ఇదే విధముగా, విజయనగరం, మైసూర్, త్రివేంద్రం, రామనాథపురం, వరుషాచలం మొదలగు ఆస్థానములవారు, ఏరిని సత్కరించి, సన్మానములు చేసిరి.

లయ (తాళము)లో గూడా ఏరు గొప్ప ప్రతిభావంతులు. అష్టాత్రర శతతాళములలో, 32 మాత్రలు అనగా 128 అక్షరములుగల సింహానందన తాళము. ఈ సింహానందన తాళములో ఒక పల్లవిని రచించి, అత్యద్భుతముగా, గానము చేసి, సభాసదులను ఆశ్చర్య అనంద పరవశులుగా చేసిన ఏకైక సంగీత విద్వాంసుడు.

ఎగ్గీయి కాప్యూగాల

ఏరు మొత్తము 100 రచనలను చేసిరి. ఏరి శైలి త్యాగరాజ స్వామి వారి శైలి. సంస్కృతము, మరియు తమిళములలో కృతులు రచించిరి. మరియు వర్ణములు, తిల్లానలు, జావళీలు రచించిరి. తన రచనలను, అది, రూపక, చాపు, రుంపతాళము

లలో చేసిరి. తాను రచించిన వాటిని, విద్వాంసులకు వినిపించి, వారు అంగీకరించిన తరువాత శిష్యులకు నేర్చెడివారట. ఏరు రచించిన కదనకుతూహాన కృతి “రఘువంశసుంధాంబుధి”కి చిట్ట స్వరము చేసిరి. ఈ రాగమునకు జీవము పోసిరి. ఆ చిట్ట స్వరము వారి అపార శక్తికి నిదర్శన. ఏరిని చిన్న త్యాగరాజుగా పిలిచెడి వారట.

ఏరి ముద్రలు:- “వేంకటేశ”. “వరద వేంకటేశ”, “ఆది వేంకటేశ”, “శ్రీ వేంకటేశ” మరియు “శ్రీ వరద వేంకటేశ” అనియు కూడా కొన్ని రచనందు కనిపించును. చాలావరకు ఆయన రచనలన్నియు తెలుగులో ఉన్నవి. “నీ పాదములే” (భైరవిరాగము); “నిన్న జూచి” (సారాష్ట); “మరివేరె దిక్కెవరయ్య రామా” (షణ్ముఖ ప్రియ), “ఇంతకంట” (కన్నడ), “పరిదానమిచ్చితే” (బిలహారి), మొదలగు కృతులు ప్రసిద్ధములు.

వారి ముఖ్య శిష్యులు.

చాలా ఓర్పుతో తమ శిష్యులకు సంగీతము నేర్చెడివారు. మంచి గురువు. ఏరి ముఖ్య శిష్యులు.

1. రామానాథపురం శ్రీనివాస అయ్యంగార్ (పూచి శ్రీనివాసయ్యంగార్)
2. కాకినాడ సి.యన్. కృష్ణస్వామి అయ్యర్
3. జి. నారాయణ స్వామి అయ్యర్
4. మైసూర్ వాసుదేవాచార్యులు
5. గురుస్వామి అయ్యర్
6. టైగర్ వరదాచారి
7. ముత్యాలపేట శేష అయ్యర్ - మద్రాస్
8. యం.యన్. రామస్వామి అయ్యర్.
9. ఈనడి లక్ష్మినారాయణ
10. శేలం మీనాక్షి కుమార్తెలు - (పాప మరియు రాధ)

శేలం మీనాక్షితమ కుమారైలకు సంగీతము నేర్చించుటకు పట్టం సుబ్రహ్మయ్యర్ గారిని మద్రాసునకు ఆహ్వానించిరి. ఏరు 12సంవత్సరములు మద్రాసునందే నివశించిరి. చాలా కాలము చెన్నపట్టంలో నివశించుటచే పట్టం సుబ్రహ్మయ్యర్ అని ప్రజలు పిలిచెడివారు. ఈ విధముగా ఎప్పటికి పట్టం అని పేరు, వారి పేరులో చేరి పోయినది.

ఏరు గణపతి ఉపాసకులు. వినాయక చతుర్థి ఉత్సవమును గొప్పగా జరిపెడి వారు. ఏరికి సంతానము లేదు. తన సహాదరి మనుమని దత్తత తీసికొనిరి.

వారి 58వ సంవత్సరమున అనగా 31-7-1902వ సంవత్సరమున చనిపోయిరి. వారి రచనలు ఎప్పటికీ స్థిరస్థాయిగా నిలచిపోవును. వారి రచనల ద్వారా వారు సంగీత లోకములో నిలిచి పోవుదురు.

నాదము :- ఈ నాదము 2 విధములుగా విభజించిరి. 1) ఆహతనాదము
2) అనాహతనాదము

- 1) ఆహతనాదము :- ఇది గానము పుట్టుటకు ఆధారమై, శ్రుతి, స్వర, గ్రామ, మూర్ఖనాదుల ద్వారా ఆహాదమును కలిగించుచున్నది.
- 2) అనాహతనాదము :- ఇది మునులచే ఆరాధింపబడుచున్నది. గురుముఖముగ ఉపదేశింపబడినదై యోగులచేత ఆరాధింపబడుచున్నది.

త్యాగరాజస్వామి తన, అనేక కృతులలో నాదము యొక్క గొప్ప తనమును విశదముగా వివరించినారు.

మొడివ్ ప్రెకరణ

రాగ విభజన, జనక, జన్యరాగములు; బౌద్ధ, శాఢవ, సంపూర్ణ రాగములు; ఉపాంగ, భాషాంగరాగములు; 72 మేళ కర్తలు, పథకము; వివాది మేళములు.

ప్రొఫెసర్ మీగా రాగాల్ములు 2 రకములు

- 1) జనకరాగములు
- 2) జన్యరాగములు

జనక రాగము :- ఆరోహణ, అవరోహణమునందు సప్త స్వరములు క్రమపద్ధతిలో కలిగియుండును. మరియు ఒకే స్వరస్థానములు కలిగి యుండును.

ఉదా :- ఆరోహణ యందు ఆంతరగంధారమున్న ఎడల అవరోహణ యందు ఆంతర గంధారమే ఉండును. అనేక జన్మరాగములకు జనక స్థానమునుకలిగి యుండును. దీనినే రాగాంగ రాగమనియు మేళకర్త రాగమనియు, మేళ రాగమనియు అందురు. ఉదా :- ధీర శంకరాభరణము, మాయా మాళవగౌళ మొదలైనవి.

జన్మరాగము :- జనక రాగమునుండి జనించిన దైతన జనక రాగము, ఏ స్వరములను కలిగియుండునో, అవే స్వరములను కలిగి యుండును. దీనినే ఉపాంగ రాగమనియు అందురు. ఉదా :- మోహన, శ్రీరంజని.

జన్మ రాగములలోని రకములు.

- 1) బౌద్ధ రాగము
- 2) షాద్వ రాగము
- 3) సంపూర్ణ రాగము
- 4) ఏరండింటివైనను కలిగి యున్న రాగము

ఇవి కాక, జన్మరాగములలోని రకములు భాషాంగరాగము, వక్రరాగము, నిషాదాంత్యరాగములు, ధైవతాంతరాగములు, పంచమాంత్య రాగములు; అనగాని, దివ్య స్వరములతో ముగింపబడు రాగములు.

బౌద్ధ రాగము :- ఆరోహణ, అవరోహణల రెండింటి యందును 5 స్వరములు మాత్రమే యుండును. ఉదా :- మోహన రాగము,
ఆ :- నరిగపదస్ || ఆ॥ స్దదపగరిస్ ||

షాద్వ రాగము 3 పథములు.

1) బౌద్ధ - సంపూర్ణ రాగము :- ఆరోహణ యందు 5 స్వరములు, అవరోహణ యందు సప్తస్వరములు కలిగి యుండును.
ఉదా:- బిలహరి ఆరో :- నరిగపదస్
అవ :- సనిదపమగరిస్ ||

- 2) బోడవ-పొడవము :- ఆరోహణయందు 5 స్వరములు అవరోహణ యందు 6 స్వరములు కలిగి యుండును. ఉదా :- మలహారి,
 ఆరో :- సరి మపదస్,
 అవ :- సదపమగరిస ||
- 3) బోడవ, బోడవము :- ఉదా :- ఆరో హంసధ్వని
 ఆరో :- సరిగపనిస
 అవ :- సనిపగరిస ||
- పొడవ రాగము :- ఆరోహణ, అవరోహణ రెండింటి యందును 6 స్వరములు ఉండును. ఉదా :- శ్రీరంజని
 ఆరో :- సరిగమదనిస
 అవ :- సనిదమగరిస ||

పొడవ పాగోవులు లేఖనామి విభజనాలు :

- 1) పొడవ సంపూర్ణము :- ఆరోహణయందు 6 స్వరములు అవరోహణ యందు సప్త (7) స్వరములు కలిగి యుండును.
 ఉదా :- కాంబోజి,
 అ:- సరిగమపదస్ ||
 అవ :- సనిదపమగరిస ||
- 2) పొడవ - బోడవము :- ఆరోహణయందు 6 స్వరములు, అవరోహణయందు 5 స్వరములు కలిగి యుండును.
 ఉదా :- బహుదారి రాగము
 ఆరో :- సగమపదనిస ||
 అవ :- సనిపమగన ||
- 3) పొడవ - పొడవము రాగము :- ఆరోహణ, అవరోహణ రెండింటి యందును 6 స్వరములు ఉండును.
 ఉదా :- మలయమారుతము
 ఆరో :- సరిగపదనిస ||
 అవ :- సనిదపగరిస ||

సంపూర్ణ రాగము :

జన్యరాగములలో కొన్ని సంపూర్ణముగా ఉండును.
అనగా ఆన్ని స్వరములు ఉండును. కాని
అటువంటి రాగములు వక్తముగనో లేక
భాషాంగరాగముగనో యిండి, వేళ
కర్తరాగమునకును, జన్యరాగములకును, భేదము
చూపేట్టుబడును. ఉదా :- బేగడ,
ఆరో :- న గ రి మ ప ద నీ ద ప సి
అవ :- స నీ ద ప మా గ రి స ||

భాషాంగ రాగము :- జనక రాగమునుండి జనించిన జన్యరాగము. తన జనక రాగ
స్వరములనే కలిగియుండి, రంజకము కొఱకు అన్య జనకరాగముల నుండి ఒకటో,
రెండో లేకమూడో స్వరములను (వికృత స్వరములు) ప్రయోగింపబడు రాగమునే
భాషాంగ రాగమందురు.

72 మేళకర్తల పథకము

కర్ణాటక సంగీతమునందు జనక రాగములు (సంపూర్ణ రాగము) 72. వీటినే మేళ కర్త రాగములందురు. వీటిని గూర్చి ముందు పేజీలలో వివరింపబడినది. సప్త స్వరముల యొక్క శుద్ధ వికృతి బేధములచే ఏర్పడు షాడశస్వరముల ప్రస్తారమే 72 మేళ కర్తలుగా ఏర్పడినవి. వీటిగురించి శ్రీ వేంకటమఖిగారిచే వివరింపబడినది. ఈ 72 మేళ కర్తల రాగములకు ఒక పథ్థతిని (రూపమును) పథకమును వేంకట మఖిగా రేర్పచిరి.

ఈ మేళకర్త (జనక) రాగములు రెండు భాగములుగా విభజింపబడినవి. అనగా $36+36=72$. మొదటి 36 మేళము (1నుండి 36) లలో శుద్ధ మధ్యమమే వచ్చును. కనుక శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తనియు, తరువాత వచ్చు 36 (37 నుండి 72) మేళకర్తలకు ప్రతి మధ్యమ మేళకర్తలనియు పేరు. వీటినే పూర్వ మేళ కర్తలు, ఉత్తర మేళ కర్తలనియు అందురు.

72 మేళ కర్తలను 12 చక్రములుగా భాగించిరి. అనగా ఒక్కొక్క చక్రము నందు 6 మేళ కర్తలుండును ($6 \times 12 = 72$).

1. ఇందు చక్రము (చంద్రుడు ఒక్కడే కనుక ఇందు చక్రమనిరి)
 2. వేత చక్రము (నేత్రములు 2)
 3. అగ్ని " (అగ్నులు 3)
 4. వేద చక్రము (వేదములు 4)
 5. బాణ చక్రము (పంచబాణములు)
 6. బుతు చక్రము (6 బుతువులు)
- ఉ:- వసంత బుతువు మొ॥

ప్రతి మధ్యమి మేళ కర్తలు

7. బుషి	(సప్త బుషమలు 7)
8. వసు చక్రము	(అష్టవసువులు)
9. బ్రహ్మ చక్రము	(నవబ్రహ్మలు)
10. దిశి చక్రము	(పది దిక్కులు (దశ దిశలు))
11. రుద్ర చక్రము	(ఏకాదశ రుద్రులు)
12. ఆదిత్య చక్రము	(ద్వాదశాదిత్యులు)

12 చక్రముల పేర్లను విద్యార్థులు కంఠస్థము చేయవలెను. 12 చక్రములకు ఆ పేర్లను పెట్టటకు కారణములు ప్రాయబడినవి. ఈ 12 చక్రములను వేంకట మథిగారే ఏర్పరచిరి.

సప్తస్వరములలో స-ప (షద్జ పంచమము)లకు ఎటువంటి మార్పి (చలనము) ఉండదు. పీటిని ఆచల స్వరములు - ప్రకృతి స్వరములు అందురు. మిగిలినవి 5 స్వరములలో మధ్యమము 1-36 మేళకర్తలకు శుద్ధ మధ్యమము 37 నుండి 72 మేళకర్తలకు ప్రతి మధ్యమము ఉండును. మిగిలినవి 4 స్వరములు 8-గ మరియు ద-ని, ఈ స్వరములు - వికృతి చెందుటచే (మార్పి) రాగముల మార్పిలు కలుగుచున్నది. అవి

రిషభములు - 3 జాతులు [రెకములు]

1. శుద్ధ రిషభము
2. చతుర్షుతి రిషభము
3. షట్టుతి రిషభము.

మొదటి 6 చేక్రములలో వచ్చే రిషభములు ($6 \times 6 = 36$)

మొదటి 3 చక్రములలో అనగా 1వ మేళ కర్తనుండి 18వ మేళ కర్త వరకు - శుద్ధ రిషభము. 4,5, చక్రములలో (19 నుండి 30) చతుర్షుతి రిషభము, 6వ చక్రము అనగా (31 నుండి 36 మేళములు) షట్టుతి రిషభము.

అనగా మేళకర్తలు

3 చక్రములు	3×6 (18)	శుద్ధ రిషబము
2 చక్రములు	2×6 (12)	చతుశుతి రిషబము
1. చక్రములు	1×6 (6)	షట్టుతి రిషబము
6	36	

అదే ఖద్దముగా గంఠిరమునకు 3 జాతులు (రెకములు)

1. శుద్ధ గంఠారము
2. సాధారణ గంఠారము
3. అంతర గంఠారము

72 మేళకర్తల యుండుతి పీటి ప్రొఫెసర్ము.

మేళకర్తలు

1వ చక్రములో	శుద్ధ గంఠారము	1 - 6
2వ చక్రములో	సాధారణ గంఠారము	7 - 12
3వ చక్రములో	అంతర గంఠారము	13 - 18
4వ చక్రములో	సాధారణ గంఠారము	19 - 24
5వ చక్రములో	అంతర గంఠారము	25 - 30
6వ చక్రములో	అంతర గంఠారము	31 - 36

మిగిలన 6 చక్రములకు అనగా 7 నుండి 12 చక్రములకు ప్రతిమధ్యమముతో కూడి పై విధముగానే రి, గాం వర్తించును.

ధైవత, సింహాదేవులు :-

ఈ ధైవత నిషాదములు గూర్చి ఒక చక్రము తెలిసికొనినచో, అదే విధానము మిగిలన 11 చక్రములకు వర్తించును.

దైవతములు - 3

1. శుద్ధ ధైవతము
2. చతుర్షతి ధైవతము
3. షట్యుళ్తి ధైవతము

మేళకర్తలు

1. శుద్ధ ధైవతము
2. శుద్ధ ధైవతము
3. శుద్ధ ధైవతము
4. చతుర్షతి ధైవతము
5. చతుర్షతి ధైవతము
6. షట్యుళ్తి

గంభీరములు

1. శుద్ధ నిషాదము
2. కైశికి నిషాదము
3. కాకలి నిషాదము
4. కైశికి నిషాదము
5. కాకలి నిషాదము
6. కాకలి నిషాదము

ఈపై ధైవత, నిషాదములు 12 చక్రములకు పై విధముగానే వర్తించును.

72 మేళ కర్తుల పథకము

పూర్వ మేళ కర్తులు లేక శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తులు (1-36)		మేళ కర్తుల స్వరములు
శ్రీ గోవిందా చారి పెట్టిన నామములు	శ్రీ వెంకట ముఖి పెట్టిన నామములు	ష-డ్జ-రి-గాం-మ-పం-ధై-ని
	1 ఇందు - చక్రము (ర గ)	
1. కనకాంగి	కనకాంబరి	ష-శు-శు-శు-పం- శు - శు
2. రత్నాంగి	ఫేనద్యుతి	ష-శు-శు-శు-పం- శు - కై
3. గానమూర్తి	గానసామవరాళి	ష-శు-శు-శు-పం- శు - కా
4. వనస్పతి	భానుమతి	ష-శు-శు-శు-పం- చ - కై
5. మానవతి	మనోరంజని	ష-శు-శు-శు-పం- చ - కా
6. తొనరూపి	తనుకీర్తి	ష-శు-శు-శు-పం- ష - కా
	2 నేత్ర - చక్రము (ర-గి)	
7. సేనాపతి	సేనాగ్రణి	ష-శు-సా-శు-పం- శు - శు
8. హనుమతోడి	జనతోడి	ష-శు-సా-శు-పం- శు - కై
9. ధేనుక	దునిభిన్నపద్మము	ష-శు-సా-శు-పం- శు - కా
10. నాటక ప్రియ	నటూభరణము	ష-శు-సా-శు-పం- చ - కై
11. కోకిల ప్రియ	కోకిలారవము	ష-శు-సా-శు-పం- చ - కా
12. రూపవతి	రూపవతి	ష-శు-సా-శు-పం- ష - కా
	3 అగ్ని చక్రము (ర- గు)	
13. గాయకప్రియ	గేయ పోళ్ళిళ్ళి	ష-శు-అం-శు-పం- శు- శు
14. వక్కాభరణము	వాటివసంతబైరవి	ష-శు-అం-శు-పం- శు-కై
15. మాయమాళవగాళ	మాయమాళవగాళ	ష-శు-అం-శు-పం- శు-కా
16. చక్రవాకము	తోయవేగవాహిని	ష-శు-అం-శు-పం- చ-కై
17. సూర్యకాంతము	ఛాయవతి	ష-శు-అం-శు-పం- చ-కా
18. హాటకాంబరి	జయశుద్ధమాళవి	ష-శు-అం-శు-పం- ష-కా
	4 వేద - చక్రము (రి - గి)	
19. రుంకారధ్వని	రుంకార భ్రమరి	ష-చ-సా-శు-పం- శు - శు
20. నరబైరవి	నారీరీతి గాళ	ష-చ-సా-శు-పం- శు - కై
21. కీరవాణి	కిరణవాణి	ష-చ-సా-శు-పం- శు - కా
22. ఖరహారప్రియ	శ్రీ రాగము	ష-చ-సా-శు-పం- చ - కై
23. గారీమనోమరి	గారీవేళావాళి	ష-చ-సా-శు-పం- చ - కా
24. వరుణ ప్రియ	వీరవసంతము	ష-చ-సా-శు-పం- ష - కా

పూర్వ మేళ కర్తలు లేక శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తలు (1-36)		మేళ కర్తల స్వరములు
శ్రీ గోవిందా చారి పెట్టిన నామములు	శ్రీ వెంకట ముఖి పెట్టిన నామములు	షుద్ధ-రి-గాం-మ-పం-శై-ని
25. మారరంజని	5 బాణ - చక్రము (రి- గు) శరావతి	ష-చ-అం-శు-వం-శు-శు
26. చారుకేశి	తరొగిణి	ష-చ-అం-శు-వం-శు-కై
27. సరసాంగి	సారోనేన	ష-చ-అం-శు-వం-శు-కా
28. హరికాంభోజి	హరికేదారగాళ	ష-చ-అం-శు-వం-చ-కై
29. ధీరశంకరాభరణము	ధీరశంకరాభరణము	ష-చ-అం-శు-వం-చ-కా
30. నాగనందిని	నాగాభరణము	ష-చ-అం-శు-వం-ష-కా
31. యూగ ప్రియ	6 బుటు - చక్రము (రు- గు) కలావతి	ష-ష-అం-శు-వం-శు-శు
32. రాగవర్ధని	రాగచూడామణి	ష-ష-అం-శు-వం-శు-కై
33. గాంగేయభూషణి	గంగాతరంగిణి	ష-ష-అం-శు-వం-శు-కా
34. వాగధీశ్వరి	భోగబ్భాయానాట	ష-ష-అం-శు-వం-చ-కై
35. శూలిని	శైల దేశాక్షి	ష-ష-అం-శు-వం-చ-కా
36. చలనాట	చలనాట	ష-ష-అం-శు-వం-ష-కా
ఉత్తరమేళకర్తలు లేక ప్రతిమధ్యమ మేళకర్తలు		మేళకర్తల
7 బుషి - చక్రము (37-72) (రగ)		స్వరములు
37. సాలగము	సాగంధిని	ష-శు-శు-ప్ర-వం-శు-శు
38. జలార్థవము	జగన్మోహనము	ష-శు-శు-ప్ర-వం-శు-కై
39. రుఖూలవరాళి	ధాలివరాళి	ష-శు-శు-ప్ర-వం-శు-కా
40. నవనీతము	నభోమణి	ష-శు-శు-ప్ర-వం-చ-కై
41. పావని	కుంభిని	ష-శు-శు-ప్ర-వం-చ-కా
42. రఘుప్రియ	రవిక్రియ	ష-శు-శు-ప్ర-వం-ష-కా
43. గవాంబోధి	7 వము - చక్రము (ర-గ) గీర్వాణి	ష-శు-సా-ప్ర-వం-శు-శు
44. భవప్రియ	భవాని	ష-శు-సా-ప్ర-వం-శు-కై
45. శుభపంతువరాళి	శివపంతువరాళి	ష-శు-సా-ప్ర-వం-శు-కా
46. షడ్విధమార్గిణి	ష్టవరాజము	ష-శు-సా-ప్ర-వం-చ-కై
47. సువర్ణాంగి	సాపీరము	ష-శు-సా-ప్ర-వం-చ-కా
48. దివ్యమణి	జీవంతిని	ష-శు-సా-ప్ర-వం-ష-కా

ఉత్తర మేళ కర్తలు లేక ప్రతిమధ్యమ మేళకర్తలు (1-36)		మేళ కర్తల స్వరములు
శ్రీ గౌందా చారి పెట్టిన నామములు		
	శ్రీ వెంకట ముఖి పెట్టిన నామములు	పడ్డ-రి-గం-మ-పం-రై-ని
49. ధవళాంబరి	9 బ్రహ్మ - చక్రము (ర - గు) ధవళాంగము	ష-శు-అం-ప్ర-పం-శు-శు
50. నామనారాయణ	నామదేశి	ష-శు-అం-ప్ర-పం-శు-కె
51. కామవర్ధని	కాశిరామక్రియ	ష-శు-అం-ప్ర-పం-శు-కా
52. రామప్రియ	రమామనోహరి	ష-శు-అం-ప్ర-పం-చ-కై
53. గమనశ్రమ	గమక్రియ	ష-శు-అం-ప్ర-పం-చ-కా
54. విశ్వంబరి	వంశవతి	ష-శు-అం-ప్ర-పం-ష-కా
55. శ్యామళాంగి	10 దిశ - చక్రము (రి - గి) శ్యామళ	ష-చ-సా-ప్ర-పం-శు-శు
56. షణ్ముఖప్రియ	చామరమ	ష-చ-సా-ప్ర-పం-శు-కై
57. నిమ్మంద్రమధ్యమము	సుమద్యుతి	ష-చ-సా-ప్ర-పం-శు-కా
58. హేమవతి	దేశిసింహారవము	ష-చ-సా-ప్ర-పం-చ-కై
59. ధర్మవతి	ధామవతి	ష-చ-సా-ప్ర-పం-చ-కా
60. నీతిమతి	నిషధము	ష-చ-సా-ప్ర-పం-ష-కా
61. కాంతామణి	11 రుద్ర- చక్రము (రి - గు) కుంతలము	ష-చ-అం-ప్ర-పం-శు-శు
62. బుషభప్రియ	రతిప్రియ	ష-చ-అం-ప్ర-పం-శు-కై
63. లతాంగి	గీతప్రియ	ష-చ-అం-ప్ర-పం-శు-కా
64. వాచస్ఫుతి	భూషావళి	ష-చ-అం-ప్ర-పం-చ-కా
65. మేచకళ్యాణి	శాంతకళ్యాణి	ష-చ-అం-ప్ర-పం-చ-కై
66. చిత్రాంబరి	చతురంగిణి	ష-చ-అం-ప్ర-పం-ష-కా
67. సుచరిత	12 అదిత్య - చక్రము (రు - గు) సంతానమంజరి	ష-ష-అం-ప్ర-పం-శు-శు
68. జ్యోతిస్వరూపిణి	జ్యోతిరాగము	ష-ష-అం-ప్ర-పం-శు-కై
69. ధాతువర్ధని	ధాతపంచమము	ష-ష-అం-ప్ర-పం-శు-కా
70. నాసికాభూషణి	నాసామణి	ష-ష-అం-ప్ర-పం-చ-కై
71. కోసలము	కుసుమాకరము	ష-ష-అం-ప్ర-పం-చ-కా
72. రసికప్రియ	రసమంజరి	ష-ష-అం-ప్ర-పం-ష-కా

ఈగురుతుగల మేళములు కటుపయాది సంఖ్యలకు భిన్నముగా నున్నవసును.

వివాది మేళములు :- షట్టుతీరిషభము, శుద్ధ గాంధారము, షట్టుతీరైవతము; శుద్ధ నిషాదము ఈ 4 స్వరములు వివాది స్వరములు. ఈ 4 స్వరములలో ఏ ఒక్కటి గాని లేక 2 గాని స్వరములు కలిగియున్న దానిని వివాది మేళము అందురు ఈ వివాది మేళకర్తలు మొత్తము = 40.

శుద్ధ గాంధారము	1వ, మరియు 7వ చక్రములో	2×6	12
షట్టుతీరిషభము	6వ, మరియు 12వ చక్రములు	2×6	12
శుద్ధ నిషాదము ఒక్కటి 8 చక్రములలో		1×8	8
షట్టుతీరైవతము 8 చక్రములలో ఆఖురున		1×8	8
			<u>40</u>

కట్టపయాటి సూత్రము

ఆయా మేళ కర్తల సంఖ్యను తెలిసికొనుటకు ఈ క,ట,ప, యాది సూత్రము ఏర్పరుప బడినది. ఈ సూత్రము వలన మేళకర్తల యొక్క సంఖ్యలను సులభముగా తెలుసుకొనవచ్చును.

కట్టపయాటి సంఖ్యప్రథకము

కట్టపయాది సంఖ్యలు.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
కాది నవకము	క	ఖ	గ	ఘ	జ	చ	ఛ	జ	రు	ఇ
టాది నవకము	ట	ర	డ	థ	ణ	త	థ	ద	థ	న
పాది పంచకము	ప	ఫ	బ	భ	మ					
యాద్యష్టము	య	ర	ల	వ	శ	ష	స	హ		

పైన దెలిపిన కట్టపయాది సంఖ్యలను గుర్తించుటకు. ఉదా:- మాయామాళవగోళ. ఇందు మొదటి “మా” యను అక్షరము పాది పంచకములో 5వ అంకెకు సరియగును. రెండవ “య” అను అక్షరము యద్యష్టకములో 1వ అంకెకు సరియగును. గనుక మొదటి 5వ అంక ఏకస్థానమును, రెండవ 1వ, అంక దశ స్థానమునందును వేసిన మాయామాళవగోళ 15వ, సంఖ్యయగును.

ఇటుల 72 మేళముల సంఖ్యలను కనుగొనుటలో సంయుక్తాక్షరములు గల మేళ సంఖ్య నిర్దిశుంచునపుడు యూ క్రింది విషయమును గమనింపవలెను.

ఉదా:- పఱ్పుళిప్రియ, ఇందు మొదటి “ష” యను అక్షరము యాద్యష్టకములో 6వ, అంకెకు సరియగును. రెండవ ఐన్, అనుసంయుక్తాక్షరములో, “ఐ” హల్లును వదలి మకారమునే లెక్కించిన ‘మ’ యనునది పాది పంచకములో 5వ, అంకెకు సరియగును. గనుక మొదటి 6ను, ఏక స్థానమునను రెండవ 5ను, దశమ స్థానమునను బెట్టిన 56 అగును. ఈరీతిగా తక్కినయన్ని మేళముల సంఖ్యల నెఱుగదగును. పై పథకమునందు జూపిన, ఇన్ యనెడి యక్కరములు వచ్చినప్పుడు వాటి అంకెసున్న (0) యగుటచే నది దశమస్థానమందున్న లెక్కకు రానటుల దెలియదగును. **ఉదా :-గానమూర్తి**, ఇందు మొదటి ‘గ’ అను అక్షరము కాదినవకములో, 3వ అంకెకు సరియగుటచే ఏక స్థానము నను, రెండవ, న, యను యక్కరము (0) సున్నయగుచే దశమస్థానమునను యుంచిన ‘03’ యగును. సంఖ్యకు మందుగల సున్నకు విలువలేదు గావున. గానమూర్తి 3వ, మేళ మగును. ఇటులనే తక్కిన మేళముల సంఖ్యలన్నిటిని యూహించునది. అయితే యూ కాలమున వాడు 72 మేళకర్తలలో 5మేళకర్తలను మాత్రము, కటపయాది, గణితశాస్త్రమునకు వ్యతిరేకముగా సంయుక్తాక్షరములోని మొదటి హల్లునే లెక్కించుటయును, బు, అను ప్రాణాక్షరమును, రి, అనుప్రాణాక్షరముగా నెంచి లెక్కించుటయును ఈ క్రింద దెలుపు $4+1 = 5$ మేళకర్త రాగముల సంఖ్యలద్వారా గుర్తెఱుంగునది.

1.	చక్రవాకము	గణిత శాస్త్ర రీత్యా	26వ,	మేళ మన్నను	16వ,	మేళము
2.	దివ్యమణి	"	18వ	"	48వ	"
3.	విశ్వంభరి	"	44వ	"	54వ	"
4.	చిత్రాంబరి	"	26వ	"	66వ	"
5	బుషభిప్రియ	"	60వ	"	62వ	మేళముగను

లెక్కించుచున్నారు. కావున యిప్పటి కాలమున వాడు 72 మేళములలో పై 5 మేళములుగాక 67 మేళములే కటపయాది విధులను సరిగా ననుసరించుచున్నావి.

మేళ సంజ్ఞలు :- శ్రీ వెంకటమథిచే ఒక్కొక్క చక్రములోగల 6 మేళ కర్తులకు యవ్వబడిన 6 సంజ్ఞలను చెప్పబడును. అవి (1) పా (2) శ్రీ (3) గో (4) భూ (5) మా (6) షా యగును.

మీమార్థ్యన్ కార్పక మేళములు

72 మేళ కర్తులలో యే మేళకర్త వైనను షడ్జముగాక మిగిలిన స్వరములగు రిషభ, గాంధార, మధ్యమ పంచమ, ధైవత, నిషాదములలో ఏ 1గాని, 2 గాని, 3 గాని అంతకంటేక్కువగాని స్వరములను, గ్రహస్వరములు చేసిన మూర్ఖున గావించినచో, వాటిలో ఇంకోక మేళము ఏర్పడును. ఈ విధముగా ఏర్పడిన మేళ కర్తులను మూర్ఖున కారకమేళములని చెప్పబడును.

ఈ మీమార్థ్యన్ కార్పక మేళములు మొత్తము 56.

మీమార్థ్యనా కార్పక మేళి విధికము.

ఆయా గ్రేహస్వరములందేర్చడు మేళముల సంఖ్య

నం.	శుద్ధమధ్యమ మేళ కర్తులు	స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని
1	కనకాంగి		51
2.	రత్నాంగి		53	...	19
3.	గానమూర్తి		54	...	55
4.	వనస్పతి		25
5	మానవతి		61
6	తానరూపి	
7	సేనాపతి		63	17	...
8	హనుమ త్వోది		65	28	20	...	27	...
9.	ధేనుక		66	...	56	...	35	...
10.	నాటకప్రియ		...	64	26	23
11.	కోకిల ప్రియ		62
12	రూపవతి	

13	గాయక ప్రియ	69
14.	వకుళాభరణము	69	...	21	58
15.	మాయామాళవగోళ	72	...	57
16	చక్రవాకము	27	59
17	సూర్యకాంతము	...	7	63
18	హాటకాంబరి	...	48
19	ర్ఘుంకారధ్వని	2	53	...
20	నతభైరవి	...	29	22	8	65	28
21	కీరవాణి	58	14	71	...
22	ఖరహరప్రియ	8	65	28	20	...	29
23	గౌరీమనోహరి	10	65	28	20	...	29
24	వరుణ ప్రియ	32
25	మార రంజని	4
26	చారుకేళి	23	10	...	64
27	సరసాంగీ	59	16
28.	హరికాంభోజి	20	...	9	22	8	65
29	ధీర శంకరాభరణము	22	8	65	28	20	...
30	నాగానందిని	...	44	...	34
31	యాగప్రియ
32	రాగవర్ధని	24
33	గారిగేయ భూషణి	60
34	వాగధిశ్వరి	30	...	44	...
35	శులిని	...	9	66	...	56	...
36	చలనాట	...	45
43	గవాంగబోధి	18	...
44	భవ ప్రియ	...	34	30	...
45	శుభ పంతు వరాళి	36	...

46	షడ్యిధమార్గిణి	...	70
51	కామవర్ధని	1
53	గమన శ్రమ	...	19	2
54	విశ్వంభరి	...	55	3
55	శ్యామలాంగి	3	54	...
56	షణ్మృఖప్రియ	...	35	...	9	66	...
57	సింమేంద్ర మధ్యమము	15	72	...
58	హేమవతి	14	71	...	21
59	ధర్మవతి	16	27
60	నీతి మతి	33
61	కాంతామణి	5
62	రిషభప్రియ	11
63	లతాంగి	17	...	7
64	వాచస్పతి	26	23	10	...
65	మేచకళ్యాణి	28	20	...	29	22	8
66	చిత్రాంబరి	...	56	...	35	...	9
69	ధాతువర్ధని	13
70	నాసికా భూషణ	46
71	కోసలము	...	21	58	14
72	రసికప్రియ	...	57	15

అ) మూర్ఖుని కారణ మేళములు

అమూర్ఖునాకారక మేళ వివరణ :- 72 మేళకర్తలలో మేళములగు 56 గాక మిగత 16 మేళములను అ మూర్ఖునాకారక మేళములని చెప్పబడును. ఏటికి పేరువచ్చుటకు కారణము ఏటిలో యేమేళములో యే స్వరమును గ్రహస్వరమును చేసినను యింకొక మేళము యేర్పడనట్టి మేళములగుపే యగును.

అమూర్ఖవాకారక మేళములు, వాటి సంఖ్యలు :- 1 తానరూపి (6) మే 2. రూపవతి (12 మే.) 3 యాగప్రియ (31 మే) 4. సాలగము (37 మే) 5 జలార్థవము (38 మే) 6 రూలవరాళి (39 మే) 7 నవనీతము (40 మే) 8 పావని (44 మే) 9 రఘుప్రియ (42 మే) 10 సువర్ణాంగి (47 మే) 11. దివ్యమణి (48 మే) 12. ధవళాంబరి (49 మే) 13. నామనారాయణి (50 మే) 14. రామప్రియ (52 మే) 15. సుచరిత (67 మే) 16. జ్యోతిస్వరూపిటి (68 మే) యగును.

ఆ) దేశాది, మధ్యాది చంపుతాళములు,

దేశాది, మధ్యాది తాళములు :- ముఖ్యమైన 35 తాళములు కాక, వేరే క్రియలతోను, వేరే పేర్లతోను వాడబడుచున్న తాళములు.

ఇవి రెండు విధములు. (1) దేశాది 2) మధ్యాది.

1. దేశాది తాళములు :- ఇది విసర్జితము, 3 ఘూతలు (దెబ్బలు) కలిగియుండును. విసర్జితములో $\frac{3}{4}$ మాత్ర లేక 3 అక్కర కాలవ్యవధి అయిన తరువాత వెంటనే రచన (పాట) ప్రారంభమగును.

ఉదాహరణ :-

1. భువిని దాసుడనే - శ్రీ రంజని - శ్రీ త్యాగ రాజస్వామి
 2. సరియైవ్వరే - శ్రీ రంజని - శ్రీ త్యాగరాజస్వామి
 3. ఎంత వేడుకొందు ఓ రాఘవా - సరస్వతీ మనోహరి శ్రీ తాగ్య రాజస్వామి ఈ దేశాది తాళము యొక్క నడక (వేగము) నెమ్ముదిగా ఉండును.
2. మధ్యాది తాళము :- ఇది దేశాది తాళము వలెనె / విసర్జితము 3 ఘూతలు (దెబ్బలు) కలిగియుండును. కాని దేశాది తాళము వలె నడక (నడచువేగము) అంతనెమ్ముదిగాను ఉండదు. కొంచెము వేగముగా నుండును. ఈ మధ్యాది తాళము వేయునప్పుడు విసర్జితములో $\frac{1}{2}$ మాత్రలేక 2 అక్కర కాలములు విశ్రాంతి (వ్యవధి) అయిన వెంటనే రచన (పాట) ప్రారంభమగును.

ఉదాహరణ :-

1. ఎందుకు నిర్దయ - హరికాంభోజి - త్యాగరాజు
2. రామానీయెడ - ఖర హర ప్రియ - త్యాగరాజు
3. మేరుసమాన - మాయామాళవగౌత - త్యాగరాజు

చాప్పుతాళీయ

35 తాళములుగాక, శాస్త్రమునందు చెప్పబడిన నామములు (పేర్లు) క్రియలు కలిగియున్న ఒకవిధమగు తాళము. కానీ చాలా కాలము నుండి ఈ తాళము మన పల్లె సంగీతము (జానపదము)లో ఉపయోగింపబడినట్లు తెలియుచున్నది. అదీ కాక, యక్కగానములలోను తత్వజ్ఞాన పాటలలోనూ దీనిని తరచు ఉపయోగింపబడుచున్నది.

ఇది ముఖ్యముగా 4 విధములుగా నున్నది.

1. త్రిశ్రచాపు - 3 అక్కర కాలము
2. ఖండ చాపు - 5 అక్కర కాలము
3. మిశ్ర చాపు - 7 అక్కర కాలము
4. సంకీర్ణ చాపు - 9 అక్కర కాలము
- 1) త్రిశ్రచాపు :- దీని అక్కరకాల విలువ 3 రెండు ఘూతలు (దెబ్బలు) కలిగియుండును. మొదటి ఘూతకు (దెబ్బకు) / అక్కరకము, 2 ఘూతకు 2 అక్కరకాలము కలిగియుండును. అనగా $1+2 = 3$ ఉఁడి :- సారిగ్గా రామచంద్ర నన్ను బోవ - ఖమాను రాగము.
- 2) ఖండ చాపు :- అక్కరాకల విలువ 5. 2 ఘూతలు కలిగియుండును. మొదటి ఘూతకు (దెబ్బకు) 2 అక్కరములు, రెండు ఘూతము 3 అక్కరములు కలిగియుండును ($2+3$) ఉఁడి :- సరి॥ సరిగ్గా॥ ఉ॥ పరిదానమిచ్చితే - బిలహరి రాగము శ్రీ పట్టం సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్ గారి కృతి మంచి ఉదాహరణ.
- 3 మిశ్ర చాపు :- అక్కర కాల విలువ 7. రెండు ఘూతలు కలిగియుండును. మొదటి ఘూతకు 3 అక్కర కాలము; రెండవ ఘూతకు 4 అక్కరకాలము గలది ($3+4$) ఉఁడి :- సరిగ్గా - సరిగ్గమ్ || ఉఁడి :- నిధి చాల సుఖమా - కళ్యాణి రాగము.

త్యగరాజు

ఈ తాళములో 4+3 అక్షర కాలములు వేయుట కూడా కలదు. ఉ॥ నిన్న వినాగమరి - పూర్వీకళ్యాణి శ్యామశాస్త్రి. ఈ కృతి మొదటి 4 అక్షర కాలములో 2 అక్షరములు తోసి “నినువినాగ” ప్రారంభించుదురు. శ్రీ శ్యామా శాస్త్రుల వారి రచనలలో కొన్ని ఈ రకమునకు చెందినవి కలవు.

చాపు తాళము అని ప్రాసియున్న ఎడల, సాధారణముగా దానిని “మిశ్రచాపుతాళము” అనియే అనుకొన వలయును.

- 4) సంకీర్ణ చాపుతాళము :- అక్షర కాల విలువ 9. రెండు ఘూతలు కలిగియుండును. మొదటి ఘూతకు 4 అక్షర కాలములు రెండవ ఘూతకు 5 అక్షర కాలములు ఉండును. ఉదా :- సరిగమ - సరిగమప ॥

తాళదశ ప్రాణమ్యాలు

తాళము :- సంగీత రచన యొక్క కాలప్రమాణమును తెలుపునది తాళము. ప్రతి జీవికి ప్రాణమున్నట్లు తాళమునకు ప్రాణమున్నది. ఆ ప్రాణము యొక్క భాగములు వది. వాటినే పండితులు “తాళదశప్రాణము”లని చెప్పిరి.

శ్లో॥ కాలోమార్గః క్రియాంగాని గ్రహోజాతిః కళాలయః

యతిః ప్రస్తారకం చేతి తాళ ప్రాణా దశస్నృతాః॥

- 1) కాలము, 2) మార్గము, 3) క్రియ, 4) అంగము, 5) గ్రహము, 6) జాతి, 7) కళ, 8) లయ, 9) యతి, 10) ప్రస్తారము.

మొదటి 5 ప్రాణములు మహాప్రాణములనియు (ముఖ్యప్రాణములనియు) తక్కిన (తరువాత) 5 ప్రాణములు ఉప ప్రాణములనియు అందురు.

1. కాలప్రాణమ్య

సంగీతము యొక్క వేగమును తెలుపునది కాలము. ఇది తాళ దశ ప్రాణములలోని, మహాప్రాణములలో మొదటిది. దీని వలననే అంగముల విలువ

తెలియచున్నది. ఈ కాల ప్రాణము 10 విధములుగా ఉండును. నూరు తామర రేకులను ఒక దానిపై ఒకటి పెట్టి (దొంతిగ) సూదితో ఒక్కసారిగా అన్ని రేకులను పాడిచి నట్టు పాడిచిన, అందు ఒక తామరరేకు తెగునట్టి కాలము క్షణము అందురు.

అట్టి 8 క్షణములు కాలము	=	1 లవము అనియు
8 లవముల కాలము	=	1 కాష్ట అనియు
8 కాష్టముల కాలము	=	1 నిమిష అనియు
8 నిమిషముల కాలము	=	1 కళ అనియు
2 కళలు	=	1 చతుర్భాగమనియు అనియు

$$2 \text{ చతుర్భాగము } \text{లేక } 4 \text{ కళలు} = 1$$

అనుధృతమనియు (ఱ)

2 అనుధృతములు	=	1 ధృతమనియు (0)
2 ధృతములు	=	1 లఘువనియు (1)
2 లఘువులు	=	1 గురువనియు (8)
3 లఘువులు	=	1 ప్లూతమనియు
4 లఘువులు	=	1 కాక పాదముగను పెద్దలగు పండితులు చెప్పిరి.

అనుధృతము, ధృతము, లఘువు, గురువు, ప్లూతము, కాకపాదము అను 6 అంగములు మాత్రమే ఇప్పుడు వాడబడుచున్నవి.

2 మార్గ ప్రాణము

ఒక దాని కొకొటి రెట్టింపు కాలప్రమాణముతో పాడుటను ‘మార్గ’ ప్రాణమందురు. ఇది తాళ దశ ప్రాణములోని మహాప్రాణములలో రెండవది. దీని యందు 6 విధములైన ప్రాణములున్నవి. వాటిని “షణ్మార్గము” లని అందురు.

ఇందు మొదటి 3ను పల్లవుల యందును. రెండవ 3ను సంగీత రచనల యందు వాడుచున్నారు. అపీ.

1. దక్షిణ మార్గము
2. వార్త్రీక మార్గము

3. చిత్ర మార్గము
 4. చిత్ర తర మార్గము
 5. చిత్ర తమ మార్గము
 6. అతి చిత్ర తమ మార్గము.
1. దక్కిణ మార్గము :- ఒక తాళాక్కరమునకు 8 మాత్రల కాలము $8 \times 4 = 32$ అక్కర కాలము
 2. హరీక మార్గము :- ఒక తాళాక్కరమునకు 4 మాత్రల కాలము $4 \times 4 = 16$
 3. చిత్ర మార్గము :- ఒక తాళాక్కరమునకు 2 మాత్రల కాలము $2 \times 3 = 8$
 4. చిత్ర తమ మార్గము :- ఒక తాళాక్కరమునకు 1 మాత్ర కాలము $1 \times 4 = 4$
 5. చిత్ర తమ మార్గము :- ఒక తాళాక్కరమునకు $1/2$ మాత్ర కాలము $1 \times 2 = 2$
 6. అతి చిత్ర మార్గము :- ఒక తాళాక్కరమునకు $1/4$ మాత్ర కాలము $1 \times 1 = 1$.

1 మాత్ర అనగా 4 అక్కరములు (ప్రస్వ అక్కరములు).

ఈ 6 మార్గములలో, 3 మాత్రమే వాడుకలో నున్నవి అవి :-

1. అతి చిత్ర తమ :- ఉదా :- రామాయక; మనసు కరుగ - రూపకము దీనిని త్రిశ్రజ్ఞతి రూపక తాళములో పాడిన చిత్ర తమ మగును.
2. చిత్ర తమ :- 1 క్రియకు 2 అక్కరముల కాలము. ఉదా:- రఘునాయకా.
3. చిత్ర తర :- 1 క్రియకు 4 అక్కరములు ఉదా :- సరోజ దళ నేత్రి.

పై మూడుతాళమార్గములు స్వరావళి, జంట అలంకారములు, గీత, వర్ష, పద, తిల్లాన, జావళి, రాగమాలిక, కృతి కీర్తనల వంటి, సంగీత రచనల యందు ఉపయోగింపబడుచున్నవి.

3 క్రియా ప్రాణము

తాళ దళప్రాణములలోని మహాప్రాణముల లో ఇది మూడవది. మనము చేయు ప్రతి పనియు “క్రియ” అందురు. ఒక ఆవర్తము నందు వచ్చుతాళాంగములు చూపించుటః ఘూతలు, అనుధృతము, ధృతము, అనగా విసర్పితములు, ఘూతలు, ప్రేళ్నను లెక్కించుట మొదలగున వన్నియు ‘క్రియ’ యే. ఇది రెండు విధములు.

క్రియా ప్రాణములు రెండు విధములుగా విభజింపబడినవి. అవి.

1. మార్గ క్రియ
2. దేశ్యక్రియ

మార్గ క్రియలు

మొదటి దగు మార్గ క్రియ రెండు విధములు. అవి 1) సశబ్ద క్రియ, 2) నిశబ్ద క్రియ.

1. సశబ్ద క్రియ :- ఎడమ అరచేతిపై కుడి చేతిలో శబ్దముకలుగనట్లు కొట్టుట “సశబ్ద క్రియ” ఇది 4 విధములు ఎ) ధృవము బి) శయ్యము/శమ్యము సి) తాళము డి) సన్ని పాతము.
 - ఎ) ధృవము:- శబ్దమగునటుల చిటీక వేయుట.
 - బి) శమ్యము / శయ్యము :- శబ్దమగునటుల కుడి అరచేతి యందు ఎడమ చేతితో ఘూత (దెబ్బ) వేయుట.
 - సి) తాళము :- ఎడమ చేతియందు కుడిచేతితో ఘూత వేయుటను తాళము.
 - డి) సన్నిపాతము :- అభిముఖముగా నిలుపబడిన రెండు హస్తములతో సమముగా ఘూత వేయుటను “సన్నిపాతము” అందురు.
- 2) నిశబ్ద క్రియ :- శబ్దము లేకుండా క్రియలను చేయుట నిశబ్ద క్రియలందురు. అనగా కుడి చేతి ప్రేశ్యను ఎంచుట, క్రిందికి దించుట, విసరుట, చుట్టుట మొదలగు శబ్దరహితములగు క్రియలను “నిశబ్ద క్రియ” లందురు. ఇవి 4 విధములు.
 1. ఆవాపము
 2. నిష్టామము
 3. విక్షేపము
 4. ప్రవేశము.
 - 1) ఆవాపము :- ఊర్ద్వముఖమున పైకెత్తబడిన పతాక హస్తము యొక్క చూపుడువేలు మొదలగు నాలుగు ప్రేశ్యను ముదుచుట.

2) నిష్టామము :- పైన తెలిపిన ముడిచిన 4 ప్రేత్నను క్రమముగా విప్పటును నిష్టామ మందురు.

3) విక్షేపము :- ఆ హస్తమును కుడివైపు వెలుపలికి విదలించుట.

4) ప్రవేశము :- ఆ హస్తమును అప్రదక్షిణముగా ముందరికి క్రిందుగా రానిచ్చుట.

దీశ్వక్రియలు

ఇది 8 విధములు. అవి (1) ధృవము / ధృవక 2) సర్పిణి (3) కృష్ణ (4) పద్మిని (5) విసర్జితము (6) విక్షిప్త (7) పతాక (8) పతిత.

- 1) ధృవము లేక ధృవక :- శబ్దముతో కూడిన కుడి హస్తపు “ఘూత” ధృవము ఇది ఒక్కటే సశబ్ద క్రియ. మిగిలిన 7 క్రియలు నిశబ్ద క్రియలే.
- 2) సర్పిణి :- పతాక హస్తము చేయి ఎదుమ వైపునకు చేయించుట.
- 3) కృష్ణ :- ఆ చేతిని కుడివైపునకు తెచ్చుట.
- 4) పద్మిని :- అరచేతిని క్రిందుగ జేసి అదోముఖముగా చేతిని క్రిందుగా చూచుట.
- 5) విసర్జిత :- పైన చెప్పిన చేతిని వెలుపలికి (బయటకు) విసరుట.
- 6) విక్షిప్త :- పైన చెప్పిన హస్తము యొక్క ప్రేత్నను ముడుచుట.
- 7) పతాకము :- పతాక హస్తముగా పట్టిన చేతిని మీదికి (పైకి) యొత్తుట.
- 8) పతిత :- అనగా పైన చెప్పిన మీదికి ఎత్తిన చేతిని (హస్తమును) క్రిందికి దించుట “పతిత” అని చెప్పబడును.

4 అంగ్ గ్రించాలు

ఇది తాళ దశ ప్రాణములలో మహాప్రాణములలో నాలుగవది. తాళ అక్షరకాల సంఖ్యను తెలియుటకు ఉపయోగించు సంజ్ఞా (గుర్తులు) విశేషమును “అంగ” మందురు. అవి 6 మరియు 16 కలవు. 6 అంగములను షడంగములనియు, 16 అంగములను షోడశాంగములనియు అందురు.

6 అనుధృతము [షడంగావ్యాలు]

1. అనుధృతము U ఘూత (కొట్టుట) 1/4 మాత్ర అనగా 1 అక్షరం
2. ధృతము O కొట్టుట, విసురుట 1/2 మాత్ర 2 అక్షరములు
3. లఘువు I ఘూత వేసి ప్రేళ్నను లెక్కించుట 1 మాత్ర - 4 అక్షరములు
4. గురువు 8 కొట్టి, ఎంచి విసరుట, 2 మాత్రలు - 8 అక్షరములు
5. ప్లుతము 8 కొట్టి, ఎంచి, చుట్టి విడుచుట 3 మాత్రలు, 12 అక్షరములు
6. కాకపాదము + సర్పిని, కృష్ణ, పతాక, పతితతములు చేయటు 4 మాత్రలు i.e., 16 అక్షరములు.

పై షడంగా పాశ్చాత్యాలు

1. అనుధృతము :- ఎడమ అరచేతి మీద కుడి చేతితో కొట్టుటను (ధ్రవక), ఘూత, లేక తట్టు అందురు.
2. ధృతము :- పై విధముగా కొట్టి, విసరుట.
3. లఘువు :- ఘూత (దెబ్బ) వేసి ప్రేళ్నను లెక్కించుట జాతిని బట్టి ప్రేళ్నను లెక్కించ వలయును.
4. గురువు :- అనుధృతము వేసి, 3 ప్రేళ్నను ఎంచి, 4 అక్షరముల కాలము క్రిందికి విడుచుట గురువు.
5. ప్లుతము :- అనగా అనుధృతము (ఘూత) వేసి 3 వేళ్నను ఎంచి కుడిచేతిని, ఎడమ చేతి చుట్టు 1 మాత్ర (4 అక్షరములు). చుట్టి కుడిచేతిని 1 మాత్రా కాలము క్రిందికి విడుచుటను ప్లుతము అందురు.
6. కాక పాతము :- అనగా ఇది 1 నిశబ్ద క్రియ అగును. కుడిచేతిని 1 మాత్రాకాలము ఎడమ ప్రక్కకు పెట్టి, తరువాత 1 మాత్రా కాలము కుడివైపునకు త్రిప్పుట కొనివచ్చి, ఆ తరువాత ఆ కుడిచేతిని 1 మాత్రా కాలము మీదికెత్తి, అట్టు ఎత్తిన కుడిచేతిని 1 మాత్రా కాలము క్రిందికి దించుటను కాక పాదము అని చెప్పబడును. ఈ కాక పాదము పూర్తిగా నిశ్శబ్ద క్రియలచే వేయబడినది.

ప్రార్థనల గొంగోలు : - 16 అంగాలు

షాంగముల పేర్లు	అంగసౌంజ్యలు	అక్షర కాలములు.
1. అనుధృతము	U	1
2. ధృతము	O	2
3. ధృత విరామము	UO	3
4. లఘువు (చతురశ్ర)	I	4
5. లఘు విరామము	UI	5
6. లఘు ధృతము	OI	6
7. లఘు ధృత విరామము	UOI	7
8. గురువు	8	8
9. గురు విరామము	U8	9
10. గురు ధృతము	08	10
11. గురు ధృతము విరామము	UO8	11
12. ప్లూతము	8'	12
13. ప్లూత విరామము	U8'	13
14. ప్లూత ధృతము	08'	14
15. ప్లూత ధృత విరామము	UO8'	15
16. కాక పాదము	+	16

5 గ్రింటోనెంమీ

తాళ దశ ప్రాణములలో మహాప్రాణములలోని ఐదవది. తాళము యొక్క ఆవర్తములో సంగీతమును ప్రారంభించు ఘ్యలము (తావు) నకు “గ్రహమని” పేరు దీనినే తమిళములో “ఎడుప్పు” అనియు తెలుగులో “ఎత్తుట” అనియు చెప్పబడును. ఇవి రెండు విధములు.

1. సమగ్రహము

2. విషమ గ్రహము.

1. సమగ్రహము :- తాళమునందు మొదటి దెబ్బ మిాద సంగీతము ప్రారంభించుతావునకు “సమము” లేక “సమగ్రహము” అందురు. అనగా సంగీతము (అనగా ఏదైనా ఒక కీర్తనగాని, పాటలోని పల్లవినిగాని, మరి యే యితర భాగము) తాళము ఒకేసారి ప్రారంభించుట.

ఉదా :- కాలహరణ - శుద్ధసావేరి - రూపకం - త్యాగరాజు

2. విషమగ్రహము :- కృతి (పాట)ని, తాళమును ఒకేసారి (సమముగా) ప్రారంభించక (ఎత్తుక) ముందుగాని, వెనుకగాని ప్రారంభించుటను “విషమగ్రహ” మందురు. ఇది రెండు విధములు అవి.

1. అతీత గ్రహము

2. అనాగత గ్రహము.

అతీత గ్రహము :- తాళము ప్రారంభించుటకు ముందుగానే పాట ప్రారంభింపబడును. అనగా పాటను (పల్లవినిగాని, రచనలలోని ఏ భాగము కానీ) తాళము ప్రారంభించు తావునకు (మొదట ఘూతకు) ముందే ప్రారంభింపబడును. దీనినే “అతీత గ్రహము” “అతీతము” అందురు.

తాళము యొక్క చివరి విసర్జితములో సంగీతము (న్యూరము లేక సాహిత్యము) ప్రారంభింపబడును.

1) ఉదా :- విరిభోణి - భైరవి - అటతాళవర్ణము. చరణములో 2, 3 చరణములు. 2వ చరణము ‘దా’॥ 3వ చరణము “మహ”॥ గారిస.

2) వినాయకుని - మధ్యమావతి - ఆదితాళము - త్యాగరాజు ఈ కృతి చరణములో “త్యాగరాజుని” అనుచోటు “త్యా” అను సాహిత్యము (అక్షరము) తాళమునకు ముందే వచ్చును.

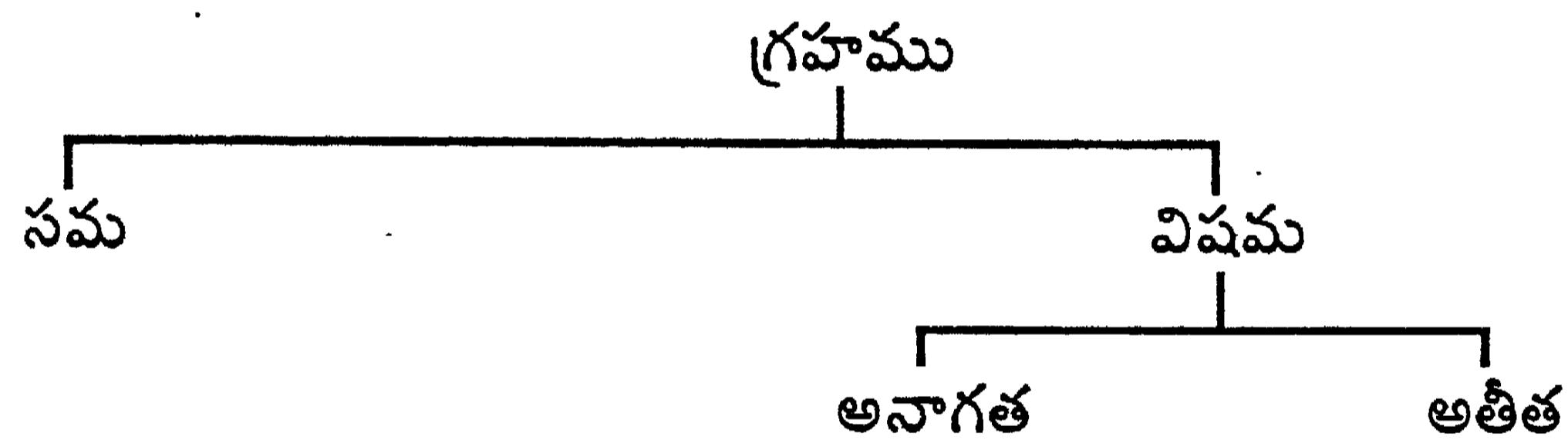
3) జావళి - అపదూరుకు - ఖమాన్ - ఆది - దీని యందు “అప” అను సాహిత్యము తాళమునకు ముందే వచ్చును.

అనాగతగ్రహము :- తాళము ప్రారంభించిన తరువాత ‘పాట (కీర్తనలోని పల్లవిగాని, ఏ ఇతర భాగముగాని) ప్రారంభింపబడును. దీనినే “అనాగతగ్రహము” లేక “అనాగత ఎడుప్ప” అందురు.

1) ఉదా :- శ్రీగణపతిని - సౌ రాష్ట్ర - ఆది - త్యాగరాజు; శ్రీ గణపతిని.

2.

గ్రహవృక్షము

సమగ్రహము, అనాగత గ్రహము, అతీత గ్రహమునకు “గ్రహత్రయ” మని పేరు.

6. జాతి వ్రోణము

ఇది తాళ దశప్రాణములలోని ఉపప్రాణములలో మొదటిది. జాతి లఘువునకు మాత్రమే వర్తించును. అనగా తాళాంగములలో లఘు సంబంధమైన దానిని “జాతి” అని అందురు. జాతులు 5 విధములు అవి :-

- 1) త్రిశ్ర జాతి లఘువు 3 అక్షరములు లేక స్వరములు
- 2) చతుర్శ్ర జాతి లఘువు 4 అక్షరములు లేక స్వరములు
- 3) ఖండ జాతి లఘువు 5 అక్షరములు లేక స్వరములు

- 4) మిశ్ర జాతి లఘువు 7 అక్షరములు లేక స్వరములు
- 5) సంకీర్ణ జాతి లఘువు 9 లేదా 11 అక్షరములు లేక స్వరములు

కొన్ని సంస్కృత గ్రంథములో

చతురశ్ర జాతి లఘువు	మనుష్యలఘు మగను
త్రిశ్ర జాతి లఘువు	స్వర లఘు మగును
మిశ్ర జాతి లఘువు	హంస లఘు మగును
ఖండ జాతి లఘువు	దేశ్య లఘు మగును.
సంకీర్ణ జాతి లఘువు	చిత్ర లఘువుగను ప్రాయబడునది.

చతురశ్ర పంచజాతి లఘువులుగాక మరియుక పద్ధతిలో 5 లఘువులు చెప్పబడినవి. అవి :-

- (1) దివ్యలఘువు 6 (2) సింహలఘువు 8 (3) వర్ణలఘువు 10 (4) వాద్యలఘువు 12 (5) కర్ణాటక లఘువు 16 అక్షర కాలములు కలిగియుండునని పండితులు చెప్పిరి.

చతురశ్ర జాతి ప్రాముఖ్యము :- 5 జాతులలో చతురశ్ర జాతి (4 అక్షరము) కామధేనువు యొక్క స్వరూపము. కనుక మిగుల శ్రేష్ఠమయినది. దీనిలోనే గీత, వర్ణ, పద, కీర్తన, కృతులు విశేషముగా రచింపబడెను. చతురశ్ర జాతి ప్రాముఖ్యము ఈ విధముగా సృష్టమైనదని సంగీత శాస్త్రజ్ఞులు చెప్పిరి.

7 కళ ప్రాణమీ

ఇది తాళ దశప్రాణములలోని ఉపప్రాణములలో రెండవది. లఘువు వలెనె, కళ యొక్క విలువ ఆయాగతి బేధమును బట్టి మారుచుండును. తాళముయొక్క, అక్షరకాలములోని సమాంతర భాగములు “కళ” లని చెప్పబడును. ఈ కళలు ప్రాస్వాక్షర ప్రమాణముననుసరించి లెక్క చేయవలెను. కళలు సాధారణముగా మూడు విధములు. అవి

- 1) ఏక కళ 1 అక్షర కాలము
- 2) ద్వి కళ 2 అక్షర కాలములు
- 3) చతుప్సూళ 4 అక్షర కాలములు

అనగా తాళములో క్రియకు ఒక అక్షరము విలువో, 2 అక్షరముల విలువో, 4 అక్షరముల విలువో “గతి” బేధమును బట్టి నిర్దయింపబడును.

ఒక అక్షర కాలమునకు యెన్ని కళల చౌప్పున, నడచు చున్నదను విషయము ఆయా రచనాశైలిని బట్టి నిర్దయింపబడును.

ఏకకళ, ద్వికళ, చతుప్సూళ - ఇవి అనేక బేధముల నొంది చచ్చత్వటాది తాళముల యందు ఉపయోగింపబడుచుండినట్లు తెలియచున్నది. ఈ కళల యొక్క మార్పునే గతి బేధమని కూడా చెప్పబడును.

గతి :- తాళమునకు ఆధారమై, లీనమై, నిర్ణీత సమయములందు కలుగు థ్వని విశేషమును “గతి” అని చెప్పబడెను. ఏటికి కూడా పంచగతి బేధములుండి అక్షర కాలమొకటి. వరుసగా 3, 4, 5, 7, 9 కళల వంతున నడచుట గతి బేధము అగుచున్నది. ఏటినే త్రిశ్రగతి, చతుర్శ్ర, గతి, ఖండగతి, సంకీర్ణగతి అందురు.

8 లయ ప్రాణమ్

తాళమునందలి నడక యొక్క కాలమునకు “లయ” అని పేరు. అనగా గానముతో చేరి తాళము సమముగా నడచుట “లయ”. ఈ లయ మూడు విధములు.

1. విశంబలయ
2. మధ్యలయ
3. ధ్రుతలయ

1. విశంబలయ :- చాలా నెమ్ముదిగా నడచును. అనగా తాళమున కేర్పడియున్న, అక్షర కాలములతో మందగతిగా నడచుట “విశంబలయ” అందురు. చౌకకాల రచనలన్నియు విశంబలయ రచనలే.

ఉదా :- ఓ రంగసాయ - కాంభోజి - త్యాగరాజు

2. మధ్యలయ :- తాళమునకు ఏర్పడియున్న అక్షర కాలముతో విశంబలయకు రెట్టింపు వేగము గలిగి సమగతిని నడచునది “మధ్యలయ”
ఉదా :- అన్యాయము సేయకురా - కాపి - ఆది - త్యాగరాజు
3. ద్రుతలయ :- మధ్యలయకు రెట్టింపు వేగము గలిగి త్వరిత గతిని నడచునది “ద్రుతలయ” అందురు.
ఉదా :- “రమించు వారెవరురా” - సుషోషిరాగము - ఆది తాళము త్రిశ్రగతి - త్యాగరాజు.

మొదటి కాల స్వరము క్రింద అడ్డగీత ఉండదు. 2వ కాల స్వరముల క్రింద ఒక అడ్డగీత ఉండును. 3వ కాల స్వరముల క్రింది 2 అడ్డగీతలు ఉండును.

9 యుతి ప్రాణము

ఒక తాళములోగల అంగముల యొక్క వ్యత్యాసమైన చేరికకు ‘యతి’ అని చెప్పబడును. సార్థ దేవుడు యతులను మూడు విధములని చెప్పిరి. అవి

1. సమయతి
2. గోపుచ్ఛయతి
3. స్నేతో వహయతి.

కానీ ప్రస్తుత కాలములో ఈ యతులు 6 విధముగా వాడుకలో కలవు. అవి :-

1. సమయతి	2. గోపుచ్ఛయతి	3. స్నేతోవహయతి
4. దమరుయతి	5. మృదంగ యతి	6. విషమ యతి
1. సమయతి :- తాళ అవర్తములో గల అన్ని అంగములు ఒకే పద్ధతిగా ఉన్నచో (ఒకే జాతి కలవిగా) దానిని సమయతి లేక పిపీలిక యతి అందురు.

ఉదా :- (పిపీలిక యతి అనగా చీమలు బారులు తీరి ఒక విధముగా నున్నట్లు) అన్ని అంగములు ఒకే విధముగా ఉండును.

2. గోపుచ్ఛయతి :- అనగా ఆవు తోక అని అర్థము. ఆవుతోక మొదలు లావుగా ఉండి రాను రాను (క్రిందికి) సన్నగా ఉండును. అనగా ఏదైన ఒక తాళ

ఆవర్తనములోని అంగములు ఆపుతోక వలె మొదలు పెరిగి రాను రాను తగ్గుచూపావును. కనుక దీనిని గోపుచ్ఛయతి అని పేరు కలిగినది: ఉదా :- = (8421)

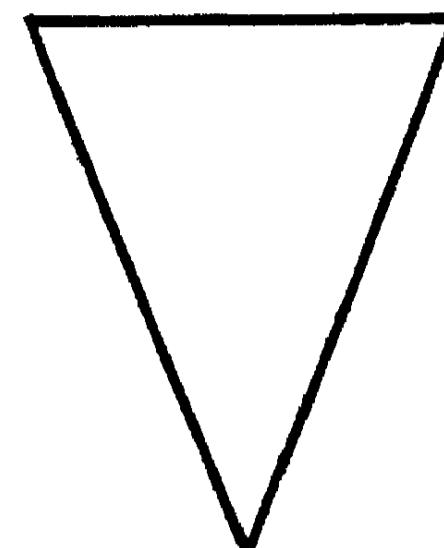
ఉదా :- త్యాగరాజయోగ వైభవం.

రాజయోగ వైభవం

యోగ వైభవం

వైభవం

వం

ఈ కృతి ముత్త స్వామి దీక్షితులు వారిది - ఆనంద భైరవి రాగం రూపక తాళము

3. స్తోవహయతి :- మొదట ఆవర్తనములోని అంగములు నది వలె మొదట తక్కువగా యుండిరాను రాను పెరుగుచు పావును. ఉదా :-

రి స

గ రి స

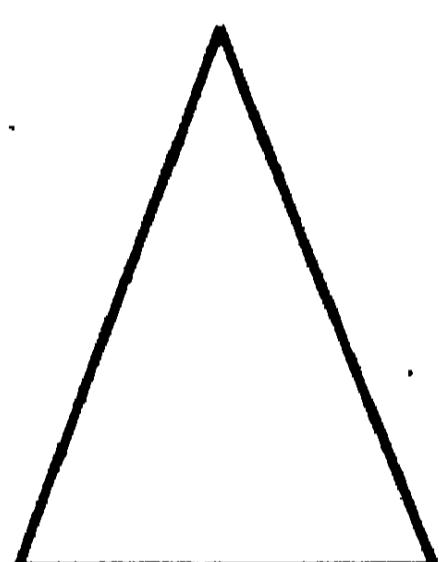
మ గ రి స

ప మ గ రి స

ద ప మ గ రి స

ని ద ప మ గ రి స

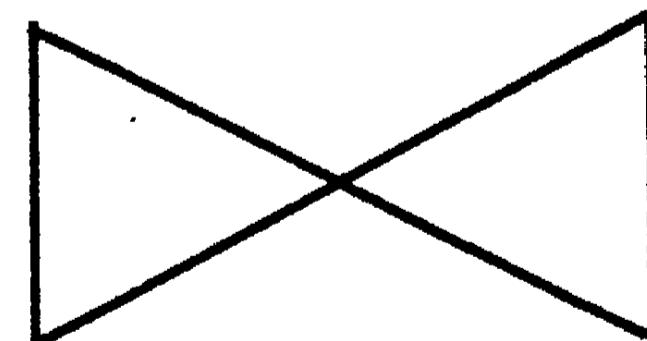
స ని ద ప మ గ రి స

4. డమరు యతి :- ఒక ఆవర్తనములోని అంగములు మధ్య సన్నముగను ఇరువైపుల (రెండు ప్రక్కల) పెరిగియు ఉండును. డమరుకమువలె ఉండుట చేదీనికి డమరు యతి అని పేరు వచ్చినది.

ఉదా : - దా, పామ పాదా,

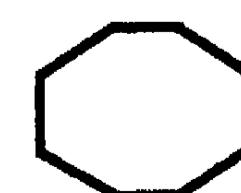
దీనికి వేగ మధ్యమనియు వాడుట కలదు.

- 5 మృదంగ యతి :- అనగా మృదంగము యొక్క ఆకారము వలె ఆవర్తలోని అంగములు నడుమ పెరిగి రెండువైపుల కుఱుచగా ఉండుధానికి దీనిని మృదంగ యతిఅని అందురు.

దీనికి “యవ మధ్యయతి” అని కూడా చెప్పబడును.

ఉదా :- పదానీ; దా;;నీ; దాప॥

6. విషమయతి :- తాళ ఆవర్తములో గల అంగములు ఒక పద్ధతిలో నుండక, ఇష్టమేచ్చిన రీతిలో ఉండును.

10 ప్రస్తార క్రిందాన్ని

స్వరము కలుపుట, తీసి వేయుట ఎట్లు ప్రస్తరించి చున్నామో అదే విధముగా అంగములను, అక్షరకాల విలువలను కలిపి తీసివేసి ప్రస్తరించుట. స్వర ప్రస్తారమెట్లు అపరిమితమో అట్లే ప్రస్తార ప్రాణము అపరిమితము. అనగా ఒక తాళములోని అంగములను వాటి అంతర్గత అంగములతో వీలైనన్ని విధములుగా ప్రస్తరించి తాళ బేధములను కల్పించుట ‘ప్రస్తార’ మనబడును.

ప్రస్తారము అనగా విష్టరింప చేయుట అని అర్థము.

ఈ తాళ ప్రస్తారము ముఖ్యముగా 14 బేధములు.

అవి :-

1. నష్టము
2. ఉద్దిష్టము
3. పాతాళము
4. మహా పాతాళము
5. అనుధృత మేరువు
6. దృత మేరువు
7. ద్రుత శేఖర మేరువు
8. లఘు మేరువు
9. గురు మేరువు
10. ప్లూత మేరువు
11. కాక పాద మేరువు
12. సంయోగ మేరువు
13. ఖండ ప్రస్తారము
14. యతి ప్రస్తారము

ఇవి ప్రస్తుతము వాడుకలో లేవు. షోడశాంగ ప్రస్తారము అనగా అనుధృతము నుండి కాక పాదము వరకు 16 అంగములు. తాళ ప్రస్తారమును కనిపెట్టి ప్రాసిన లక్షణ కారుడు శ్రీ శ్యామ శాస్త్రి ఒక్కడే.

పాగో లక్షణములు

చుట్టు నొపేరు

ఇది 5వ చక్రమగు బాణ చక్రములో 5వది యగు 29వ మేళకర్త ధిరశంకరాభరణమునందు జన్మము.

ఆరోహణ :- సరి మి వదను ॥

అవరోహణ :- సుద వి మి ను ॥

స్వరస్థానములు :- షడ్జము. చతుర్షతి రిషబము, శుద్ధ మధ్యమము, పంచమము, చతుర్షతి దైవతము. వర్జ రాగము, ఆరోహణ, అవరోహణ, రెండింటి యందు గాంధార నిషాదములు వర్జములు. రక్తి రాగము. వరీక రాగము. బౌద్ధ రాగము. ఉపాంగ రాగము. దాటు స్వర ప్రయోగములు, జంట స్వర ప్రయోగము ఈ రాగమునకు అందము నిచ్చును. ఈ రాగమునకు, దీక్షితుల వారి సాంప్రదాయములో “దేవక్రియ” అని వాడిరి. కాని త్యాగరాజు సాంప్రదాయములో దేవ క్రియ వేరే రాగము.

క్షుట్టేచ్యాగ పరాణలాంపను

సా; సాదదవమగరీ దవపమరీ రీరిమ నరీన రీసారీమాపా పాదపమ మపదస దాప దదపామ దపపమరీసా రిపామపా పాదసా సరిగీరిసుద దసరిసుదప పదసుదప మరీ పాదసాదపాపా పదాప మపదసా పాదసుదాపమా పదపాప పమరీరీ రిరీససా రిమరీన రిమనమరీప ధాస ఫుధా ఫు ధాసా ॥

కెస్తు త్రుస్తు రచనలు

నెం.	రచన	వామము	తాళము	వాగ్దేయ కారుడు
1.	గీతము	ఆనలేక	త్రిపుట	
2.	కృతి	దారిని	ఆది	త్యాగరాజు
		(తిరువత్తియార్ పంచరత్నం)		
3.	"	కాలహరణ	రూపకము	త్యాగరాజు
4.	"	శ్రీ గురుగుహ	రూపకము	ముత్తు స్వామి దీక్షితులు
5.	"	ఎకామేశనాయికే	ఆది	ముత్తు స్వామి దీక్షితులు
5.	"	శ్రీ రఘు కులాభ్యి	త్రిపుట	పల్లవి శేషయ్య
6.	"	సామజవరదా	రూపకము	రామ్మాది శ్రీనివాసాయ్యం గార్
7.	"	జనీ పాపిా	చాపు	పోచ్. పోచ్. స్వాతి తిరువాళ్
		(నవరాత్రి కీర్తనలో 7వది)		

భీమాలి

5వ చక్రమగు బాణ చక్రములో 5వ రాగమగు ధీర శంకరాభరణము నందు ఈ బిలహారి రాగము జన్మించినది.

ఆరోహణము :- స రి గ ప ద స్స

అవరోహణము :- స్స ని ద ప మ గ రి స॥

ఆరోహణ యందు చతుర్శతి రిషభము, అంతరగాంధారము, పంచమము, చతుర్శతి ధైవతము. ఏలీతో పాటు శుద్ధ మధ్యమము కాకలి నిషాదమము కూడ అవరోహణయందు వచ్చును. సుబ్బరామ దీక్షితుల వారి, వేంకట మథుగారి లక్షణ గీత ప్రకారము ఆరోహణ సరిమగపదనిన అని. కాని ఇప్పుడు వైన ప్రాసిన మూర్ఖునే వాడుకలో నున్నది. ఆరోహణలో మధ్యము, నిషాదములు వర్షములు. కనుక ఇది ఔదవ సంపూర్ణ రాగము. భాషాంగ రాగము. కాకలి నిషాదము స్వకీయ స్వరము. కైళికి నిషాదము అన్యస్వరము. ప ద ని ద ప - ప ని ద ప - ప ద ని ప అనుసంచారములలో అన్యస్వరము ఉపయోగింపబడుచున్నది. రచనలలో కాకలి నిషాద ప్రయోగములే ఎక్కువ వచ్చును. త్యాగరాజస్వామి కృతులలో కైళికి నిషాద

ప్రయోగము చాలా అరుదు. అలావన యందు తైళికి నిషోదము ప్రయోగింప బడుచున్నది. అన్ని సమయములయందు ఈ రాగము పాడవచ్చును. మంచి రక్తి రాగము. రిషభ, ధైవత, నిషోదములు రాగచ్ఛాయా స్వరములు. అన్ని స్వరములు జీవ స్వరములే వ్యాప్తి చెందిన రాగము. ఏర రస ప్రథాన మయిన రాగము. ఉత్సాహమును కలుగజేయును. దాటుస్వర, జంట స్వర ప్రయోగములు రంజికము కలిగించును. గమక, వరీక, రక్తి రాగము. ఈ రాగములో “నా జీవాధార అని పాడి చనిపోయిన వ్యక్తిని త్యాగరాజస్వామి” బ్రతికించిరి.

కృష్ణమీఠా రాగసంచారములు

పాపమగరిసా, సారిసద్ధపుసా సగారిగా గమపదాప దపసా సారిసందాపా పాదదపమ గరిగారి గరిసన్నిద్ధసా సరిగా పాపమ మామగారి మగరీసా రీగాపా మగపాదా సాంసనినిదదాసా గపదసాని దపదా పాదసారి గామగ రిసనీ దాపా దారిస సానిదా సనినీదా పానిదదా పమగరీ గాపాదసా సరిగ్గా రిసనీ దాస సరిగ్గప పమగరీగారి రిసనిదా దాసా రిగారి రిగపపమగరిగారి రిగదపమగ రీసా సన్నిధాఫాసా॥

కృష్ణ ప్రసిద్ధ రచనలు :-

నెం.	రచన	నామము	తాళము	వాగ్దీయకారుడు
1.	స్వరజతి	రారపేఱు గోపాబాల	ఆది	
2.	వర్షము	ఇంత చోక	ఆది	పీణకుప్పయ్యర్
3.	కృతి	దొరకునా	ఆది	శ్రీ త్యాగరాజస్వామి
4.	"	కనగొంటిని	ఆది	"
5.	"	నా జీవాధారా	ఆది	"
6.	"	తొలిజన్మమున	రుంప	"
7.	"	ఇంతకన్నానంద	రుపకము	"
8.	"	నరసింహ	చాపు	"
9	"	శ్రీ బాలసుబ్రహ్మణ్యాయ	"	ముత్తస్వామి దీక్షితార్
10.	తరంగం	పూరయముమకామం	"	నారాయణ తీర్థ

కీమార్పము

29వ మేళకర్తయగు ధీర శంకరాభరణము నందు జన్మము.

ఆరోహణ :- స మ గ మ ప ని సు ॥

అవరోహణ :- సు ని ప మ గ రి సు ॥

ఇందు వచ్చు స్వరములు :- షడ్జము, చతుర్షతి రిషభము, అంతరగాంధారము, శుద్ధ మధ్యమము, పంచమము, కాకలినిషాదము. ఆరోహణ యందు రిషభ, దైవతములును అవరోహణ యందు దైవతము వర్షస్వరములు. వక్తరాగము ఆరోహణ మాత్రమే వక్తము. వక్త బౌద్ధవ, షాదవ రాగము. ఉపాంగరాగము. రెండవ ఘనరాగములకు చెందిన రాగము. మధ్యమ, నిషాదములు రాగచ్ఛాయ స్వరములు అన్ని సమయములందు పాడవచ్చును. కానీ ఇది ఉదయమున పాడదగిన రాగము.

క్రూరుంధించా పాగో సంపాదయములు :-

సాసాసన్నిసా సరీససా మగారి సరీససా గమపదపముగరి సరీససా సన్నిరిసస నిన్నిష్ట ప్రాసాన్ని సపామ మమగారి సరిరిగాసా గామారిసా గామాపా పానిసు నిపా పానిని పామ మగారి సరిరిగాసా సమగుపనీప పానిసు నిపా మగారి గామపా సునిపా పనిసునిప పమగరిసా గమపని సురినిపా పసుని సారిరిగాసు సుమమగురి సరీససా నిసుమమగురినిపా పానిసుని పామ పనిసుగురి సునిపా పనిసునిపమ పమగరిసా పారిగాస గమపమమగరిసా నిరినన్ని సన్నిప్రాసాపామ మగారి సారిగాససా॥

కొమ్ము తుసిద్దు రీచెన్మీ.

నెం.	రచన	నామము	తాళము	వాగ్గేయకారుడు
1.	కృతి	రామానీషై	ఆది	త్యాగరాజు
2.	"	ఆనందనటన	మిశ్రవీక	మత్తుస్వామి దీక్షితులు
3.	"	సమయమిదే	రూకపము	పట్టం సుబహృత్యాయ్యర్
4.	"	భజన సేయవే	"	అనయ్య
5.	"	సీవేసా జీవమని	"	పల్లవి శేషయ్య
6.	"	మరచేవాడనే	ఆది	త్యాగరాజు
7.	"	దురుసుగా	రూపకము	గర్భపురి

ప్రంతుల్ పరాళీ

ఈ రాగము 9 వ చక్రమగు బ్రహ్మాచక్రములో 3వ రాగము. అనగా 51వ మేళకర్త. ప్రతి మధ్యమ మేళకర్తలలో ప్రసిద్ధి రాగము. దీనికి వేంకట మథ్మిగారు “కాశీరామ క్రియ” అని పేరిడిరి. గోవిందాచారి గారు పెట్టిన పేరు కామవద్ధని. ఈ పేరే ఇప్పుడు వాడుకలో నున్నది.

వేంకట మథ్మిశ్లోకం :- “పూర్వాపంతువరాళ్యభ్యషిష్టగ్రహసమన్వితః”

అరోహణ :- సరిగమపదనిసీ

అవరోహణ :- సీదపమగరిసీ

స్వరస్థానములు :- షడ్జము, శుద్ధ రిషభము, అంతర గాంధారము, ప్రతి మధ్యమము, పంచమము, శుద్ధ ధైవతము, కాకలి నిషాదము. సంపూర్ణ రాగము షడ్జ గ్రహము. అన్నివేళల పాదవచ్చును. స్వరస్వర గమకవరీక రక్తి రాగము. అరోహణ, అవరోహణ యందున్న అన్ని స్వరములు రాగచ్ఛాయ స్వరములు. షడ్జము, పంచమ, నిషాదములలో రచనలు సాధారణముగా ఆరంభింపబడును. ప్రాచీన గ్రంథములలో ఇది “రామక్రియ” అని కానవచ్చును. భక్తి రసమును ఈ రాగమునందు బాగా చూపించవచ్చును.

త్యాగరాజస్వామివారు, కొవ్వారి పంచరత్నములో ఒకక్కుతిని (శంభోమహాదేవ) ఈ రాగములో ప్రాసిరి. నోకా చరిత్రలో కూడా ఈ రాగములో ఒక కీర్తిన (చూడరెచెలులారా) ప్రాసిరి.

క్షుట్టమ్యాం ప్రాగీ సంచారమ్యాము

పమగమగరిగా పాదపమగరిగా రిగమమా దపపామగరీసా సారిగా గమగరిగా గరీగమపమగరి సాన్నిసరి సారిన్న రిగా రిగమపామ దపమగరీ గాపమగపమరి పమగరిసా పమగమారి గామాపా పాదదపమపదా సెనిదనిమా దాదా పా మపద పాదమానీ దానీసె సెనిదనిదపమ దానీరీసా నిని సరి సారిని సారిగా గరిసనిసరిగా పదని సరిగా సారిగా పమగారీసా సరిగిరిసనిదనిదపమగమారిగా సాన్నిధ్యపమగరీసా సాన్నిధ్యనీ ధనీసా ॥

నెం.	రచన	నామము	తాళము	వాగ్దేయకారుడు
1.	వర్షము	సామినినే	ఆది	షడ్జల నరసయ్య
2.	కృతి	శంభోమహాదేవ	రూపకము	శ్రీ త్యాగరాజు
3.	"	నిన్నేనెరనమ్మినాను	"	"
4.	"	అప్పరామభక్తి	"	"
5.	"	వాడేరా ధైవవము	ఆది	"
6.	"	రఘువరనను	"	"
7.	"	శివశివ అనరాదా	"	"
8.	"	సారసాక్ష	"	స్వాతి తిరునాళ్ల
9	దరువు	నారదముని (ప్రశ్నాద భక్తి విజయం)	చాపు	శ్రీ త్యాగరాజు
10.	కీర్తన	ఎన్నగాను	రూపకం	భద్రాచలరామదాసు
11.	పదము	వద్దంటే	"	క్షేత్రయ్య

జగన్మితిరసి

ఇది, 15వ మేళకర్తయగు మాయామాళవ గౌళవ రాగమునందు జన్మయింది.

మూర్ఖులు :-

ఆరోహణము :- స గ మ ప ని సా

అవరోహణము :- స్ ని ద ప మ గ రి సా॥

స్వరస్థానములు :- షడ్జము, శుద్ధ రిషభము అంతర గాంధారము, శుద్ధ మధ్యమము, పంచమము, కాకలి నిషాదము. ఉపాంగరాగము. వర్ష్య రాగము. ఆరోహణ యందు రిషభ, ధైవతములు అవరోహణయందు ధైవతము వర్ష్యములు. రక్తి రాగము. బౌద్ధ షాదవరాగము వాది స్వరము షడ్జము. జీవ స్వరములు స, గ, మ, ప. ఈ రాగము. భక్తి రసము. సంవాది స్వరములు, స-ప; స-మ; గ-ని; ప-స ||

రిషభము తప్ప అన్ని స్వరములు గ్రహనాయసాదులే.

సంక్లిష్ట రాగ సంచారములు.

మామగరీసా :- సగాగమ - గమపా - గమపనిసేనిపమ - మాపనీప పమ - పని సారిసేనిపమ గమపనీపనిసా - గమపనిసే - నిస్గం - గంమాగరీ సెనిపా - పనిసేగరీసేనిరసెనిపమ - గమపనిపమమ గమపమగమాగసాగా సాసా॥

రచనలు -

శోభిల్లు సప్త స్వర - రూపకం - త్యాగరాజు

శీగడ

5వ చక్రమగు బాణ చక్రములో 5వ రాగమగు ధీరశంకరాభరణ రాగమునందు ఈ బేగడ జన్మము (జనించినది). భాషాంగరాగము.

ఆరోహణ :- స గ రి గ మ ప ద ప స

అవరోహణ :- సే ని ద ప మా గ రి స ||

స్వరస్థానములు:- షఢ్ము, చతుశ్రుతి రిష్టము, అంతరగాంధరము, షఢ్ముధ్వమము, పంచముము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కాకలి నిషాదము, కైశిక నిషాధం అన్యస్వరం. ఉపాంగరాగము. వక్రషాడవ సంపూర్ణ రాగము. గముక వరీకరక్తి రాగము. అన్ని సమయము లందు పాడవచ్చును. పట్టుం నుబ్రహృత్యముగారు ఈ రాగమును అఖండముగా పాడిరి. అందుచేత వారికి “బేగడ సుబ్రహృత్యయ్యర్” అని బిరుదతో, పిలువబడిరి. వేంకట మథురాగారు ఈ రాగమును భాషాంగరాగముగా నుడివిరి. పదనీదవ, సనీదవ ప్రయోగములు కైశిక నిషాదము సనిదవ అనప్రయోగములపుడు కాకలి నిషాదము. మనోధర్మ సంగీతమునకు మంచి అవకాశమున్న రాగము. రిష్టము గ్రహ స్వరము కాదు. గ,మ,ని,స,ప గ్రహస్వరములు. జీవ స్వరములు. మ, ని.

క్రూరుమ్మా పాంగో సంచారములులు

గమ పదవ దపమగరీస రినద్దు ధుపుసా గరిగా గామా; దపవ రీస గమపదాప పదనీదా దానిదపా దపమా దపమగగా పమమారి గమపదాపసే రిసెనిసే దాపా దపసే నిసెగరింగా గామగరీ గరిసే సారిసే దాప దపసే సారిసెనిద పదాప! పదారీ;; రిసెనీ దాపా మామా దపమగా! గాప మమారిగా గామాదారీ రీగరిసే నీ దపా పదనీ దాపా మాగరీసే రిసెనిసదాపా ధుపుసా!!

కొన్ని ప్రసిద్ధ రచనలు :-

వెం.	రచన	నామము	తాళము	వాగైయకారుడు
1.	వర్షము	ఇంతచాలా	ఆది	వీణకుప్పయ్య
2.	కృతి	నాదోపాసన	"	శ్రీ త్యాగరాజు
3.	"	తనవారి తనము	"	"
4.	"	సుందరి	రూపకము	"
5.	"	నీవేరా కులధనము	చాపు	"
6.	"	త్యాగరాజాయనమస్తే	"	"
7.	"	అనుదినమును	"	రామ్యాద్ శ్రీనివాసయ్యం గార్
8.	"	ఇంత పరాకేల	"	వీణకుప్పయ్య
9.	"	అభిమాన మెన్నడు	"	పట్టం సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్
10.	"	వల్లభనాయకస్వీ	"	ముత్తుస్వామి దీక్షితులు
11.	"	దయానిధి	ఆది	శ్యామశారస్తి
12.	పదము	ఇద్దరివలెనె	త్రిపుట	క్షేత్రయ్య
13.	జావళి	ఇది నీకు	చాపు	పట్టం

నాట్య

ఇది, 6వ చక్రమగు బుతు చక్రములో 6వ మేళమగు అనగా 36వ మేళకర్తయగు చలనాట యొక్క జన్మము.

అరోహణము :- సరిగు పదనిస్త

అవరోణము :- సనిపమరిస !!

ఇందువచ్చి స్వరములు :- షడ్జము, షట్టుష్టుతి, రిషభము, అంతర గాంధారము, శుద్ధమధ్యమము, పంచమము, షట్టుష్టుతి ధైవతము కాకలి నిషాదము. అవరోణము నందు ధైవత, గాంధారములు వర్ష్య స్వరములు ఉపాంగ రాగము. సంపూర్ణ బౌద్ధ రాగము షట్టుష్టుతి రిషభం, షట్టుష్టుతి ధైవతం ఉండుట వలన ఈ రాగాన్ని వివాది రాగం అందురు. సంపూర్ణ బౌద్ధ రాగము అవరోణలో ధైవతము లేదు. రి, మ, ని

రాగచ్ఛయా స్వరములు. ఘనరాగము. సభారాంభమున పాడదగిన రాగము. సాయం కాలము పాడదగిన రాగము. “సంగీత రత్నకరము”, “సంగీత మకరందము”, “సంగీత సమయ సారము” నందు పేర్కొనబడినది. “ఆదినాట, అంత్యసురభి” అనే నానుడి. సంగీత కచేరి ఆరంభంలో నాటతోనూ, సమాప్తం సురభితో చేయాలి నాట శుభప్రదమైన రాగము. వీర రసప్రధాన రాగము.

క్ల్యాష్టమిగా రాగాలయింస్

పప సునిపా పమగమ పాపా గమపా మామాగ పమమ రీసా సన్నిరిసన్నిప్పా పూసా న్నిసరీస సారిగామ పా నిసమమా పమమా గమపనీపస్సాని స్తరీసస్సా రీససానిసారి సునిప పానినిపపమమా పమమరి గమపామ పనీప పనిసురినీ సునిపా సునిపమరీ నిపమరీ పమరీసాసాన్ని సరీస సన్నిప్పా మపస్సి ఫున్నిసా న్నిసరీసా!!

నెం.	రచన	నామము	తాళము	వాగ్గీయకారుడు
1.	గీతము	ఆమరి	ఏట	
2.	”	ఆరే ఆనక	ధృవరూపకము	
3.	”	హరి హర	ఆది	
4.	వర్షము	సుముఖము	ఆట	వదివేలు పిట్టె
5.	కృతి	జగదానంద (పంచరత్నం)	ఆది	త్యాగరాజు
6.	”	నిన్నే భజన	”	”
7.	”	స్వామి నాథ	”	ముత్తుస్వామి
8.	”	పవనాత్మజ	రుంప	”
9	”	సనసీరూహసనా	ఆది	”
10.	”	కరిముఖవరదా	”	జి.యన్.బి.

తీర్చి

ఇది మేళ కర్తృరాగము. 2 వ చక్రమగు నేత్ర చక్రములో రెండవది. దీనికి వేంకట మథు గారు పెట్టిన పేరు జనతోడి. శ్రీ గోవిందాచారి గారు పెట్టిన పేరు హనుమత్తోడి. ఇప్పుడు వాడుకలోనున్న పేరు హనుమత్తోడి. క,ట,ప,య,ది సూత్రమునకు సరిపొవుటకు “హనుమ” చేర్చబడి హనుమత్తోడి అయినది.

సుబ్బరామ దీక్షితులవారి “సంగీత సాంప్రదాయ ప్రదర్శని”లో “తోడి షట్టగ్రహఃపూర్వసాయంకాలేప్రగీయతే” అని వేంకట మఖి శ్లోకమును పేర్కొనిరి.

ఆరోహణ :- సరిగుపదనిసీ

అవరోహణ :- సీనిదపమగరిసీ!!

ఇందు వచ్చు స్వరస్థానములు :- షట్టము, శుద్ధరిషభము, సాధారణముగాంధారము, శుద్ధ మధ్యమము, పంచమము, శుద్ధ ధైవతము, కైసికి నిషాదము. ఇది మూర్ఖన కారక మేళము. షట్టేతర స్వరములన్నియు గ్రహస్వరములు. (అనగా గ్రహ బేధము చేసి) మూర్ఖన గావించినచో వాటిలో ఇంకొక మేళము ఏర్పడును. సంపూర్ణ రాగము. ప్రసిద్ధ శుద్ధ మధ్యమ రాగము. అతి సున్నితమైన రాగము. చాలా జన్మరాగ సంతతి గల జనకరాగము. సర్వ స్వర గమక వరీకరక్తి రాగము. షట్ట, పంచమములు వర్షము చేసి పాడినచో ఈ రాగమునకు అందము చేకూరును. చాలా వ్యాప్తి కల రాగము. విస్తుతమైన ఆలాపనకు వీలయిన పెద్ద రాగము. అన్ని వేళల పాడవచ్చును. అన్ని రకములయిన రచనలు ఇందు రచింపబడినవి. పార్వ్యదేవుడుతన “సంగీత నియమ సారము” నందుతోడిన రాగాంగరాగముగా పేర్కొనిరి. నారదుని “రాగ విభాగము” ప్రకారము దీనిని సూర్యాంశ రాగముగా పేర్కొనిరి. ఈ రాగము సార్థకమైన సంగీత రత్నాకరమునందు పేర్కొనబడినది. వివిధ కాల ప్రమాణములలో పాడదగినరాగము. భావపూరితమైన రాగము. రక్తి రాగములలో మిగుల రంజనము గల రాగము. ఉత్తమోత్తమరాగము. ఇందు జంటస్వర దాటు స్వర ఆహత, ప్రత్యాహత, ప్రయోగములు మంచి రంజక ములుగా నుండును. త్రిస్థాయిరాగము. గ, మ, ద రాగచ్ఛాయ స్వరములు.

ఈ రాగమును వెంకట మఖిగారు బోత్తర రాగమనిరి. (ఉత్తర దేశమునుండి వచ్చిన రాగము). దీనిని దేశ్య రాగమనికూడా (దేశీయ రాగం) చెప్పబడినది. ఇందు సప్త స్వరములు గ్రహ, న్యాస, స్వరములగా గల రచనలు గలవు. శ్రీత్యాగ రాజస్వామి తన రచనల యందు ఈ రాగమును అద్భుతముగా చిత్రించి, రాగ స్వరూప మునుపరిపూర్ణముగా పోషించిరి. వాగ్దీయకారులందరూ ఈ రాగమునందు రచనలు చేసిరి. త్యాగ రాజస్వామి సప్త స్వరములను గ్రహస్వరములగా తీసికొని కృతులను

ప్రాసిరి. తోడిసీతారామయ్యగారు ఈ రాగమును 8 రోజులు పాడినట్లు పెద్దవారు ప్రాసినారు.

క్లాష్టమీఠ రాగి సంచారములు

గాపమగరిసా సరిగారీసా సాన్నినిధ్యధ్యా ధ్యానిసా సరిపమగా పమగారీసా గాగరిరీ న్నిరిగమగారి పమగారీసా సరిగమా మా మాగ గరిరీ రిగమా గమపా పాదనీదపా దపమగమపదపా పాదనీ దాప మపదపాదని దపమా దపపమగా గమపదపా పాదని దపమ పాగమాగపామదాపా! పాగమా నినిపదా మదమద మద నిస్సనినిదదాపా దాపా గమపదనీ నిదదా దనిసొని నిదదా మదనిసొనీ నిదదా దనిసెరిసొసా;; సానీదపమగా గమపదని సెరిసా దనిసొ గమపదనిసొ సరీగారీసా సెనిదా దనిసెరిగారి రీముగ్ గరీరీ సొ! సొరిగారి రీగమ్ నీసెరిగమ్ గమపదనిసె రీగమ్ ముగ్ గరీరీ రీగ్ మూపుమ్ ముగ్గా పెముగ్గెరిసొ సెరిగమ్ పెముగ్గెరీసొ సొరిగా సొరినీసొ దదనిసొరిని దపమగా గమదని రినిదమగరీగా గమదమ గమగా పమగరిసా సారిగరిసా న్నిధ్యధ్యా ధ్యాన్సొసా!

సెం.	రచన	నామము	తాళము	వాగ్గేయకారుడు
1.	లక్ష్మణ గీతము			వేంకట మథురాలు
2.	స్వరజూతి రావేహిమగిరి	ఆది	శ్యామశాస్త్రి	
3.	వర్షము ఏరానాపై	ఆది	పట్టుం సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్	
4.	" కనకాంగి	ఆట	పల్లవి గోపాలయ్య	
5.	" కోలుపురగెద	ఆది	త్యాగరాజస్వామి	
6.	" రాజువెడలె	రూపకం		"
7.	" ఎందుకుదయ	త్రిపుట		"
8.	" కద్దను వారికి	ఆది		"
9.	" ఆరగింపవే	రూపకం		"
10	" నిన్నే నమ్మినానురుంప	శ్యామశాస్త్రి		
11.	" పార్వతి నినునే	"	శ్యామశాస్త్రి	
12.	" కమలాంబిక	రూపకము	దీక్షితార్	
13.	" ఏమి చేసితే	త్రిపుట	త్యాగరాజు	
14.	" నినువినా సుఖము	రూపకము		"
15	" చేసినదెల్ల	ఆది		"

చేపోనీ

5వ చక్రమగు బాణచక్రములో 4వ రాగమగు హరికాంభోజి అనగా 28వ మేళకర్త యొక్క జన్మరాగము.

ఆరోహణ :- స రి గ మ ప మ దా ని స

అవరోహణ :- స ని ద ప మ గా మ రీ గ రి స!!

స్వరస్థానములు :- షఢ్ము, చతుర్శత్రి ధైవతము, అంతర గాంధారము, షద్ధమధ్యముము, పంచమము, చతుర్శత్రి ధైవతము, కైశికి నిషాదము ఉపాంగరాగము. ఉభయ వక్ర సంపూర్ణము. సర్వస్వరగమక వరీక రక్తి రాగము. కరుణా రసము ఉట్టి పడురాగము.

దేశియ రాగము. ఎల్లప్పుడు (అన్నివేళల) గానము చేయ వచ్చును. ఈ రాగమునకు నిషాద, గాంధార, బుషభములే జీవ స్వరములు. మధ్యమము అంశ స్వరము.

రి, గ, ద, ని రాగచ్ఛాయా స్వరములు. మధ్యమ స్థాయి నిషాదము చాలా ముఖ్యమయిన స్వరము. కరుణ రస ముట్టి పడు రాగము. నారాయణ గౌత, ద్విజావంతి దగ్గరిరాగములు. దేశ్యరాగము.

ఈ రాగమునకు “శహన” “సహన” ‘శాన’ అని కూడా అందురు.

క్రూహముగా పాగో సంచారములు :-

సారిగారి రీరీ గా,మ పామ మగ గమారి రిగగరిసా ధ్నిసారిసా నిసాద్ నిసరీరీ రిగమ పాద పమమా పామ గమారి రీరీరి గమపా పా,ద పా,ద మపామ దాదా రిగమ పా,దనీ దపమ దాదా రినీదపమదాదా దనిసారిసెనీ రిసెనిసాద నిసరీసా సాదనిసరీరీ రిస నిరిసె దనీదపమ దని సెరిరీ రిగము గ్రమరి రిగముపాము ముగ్ గ్రమారి రిగ్ గ్రిసా నిసరిగ్రిసె నిరిసె నిసాద దసనిదపా రిగమపదని సెరినీదపమ గమ రిగమగామగరీ రిగగరిసా న్నిన గామగ రీరీ గరిసా నిసాద్ ధ్నిధపము ధ్ని రిసన్నిసా!!

కెస్ట్రోవైస్‌డ్రెంపులు :-

నెం.	రచన	నామము	తాళము	వాగీయకారుడు
1.	లక్ష్మణ గీతము	కంసానుర	మర్యాతాళము	పైడాల గురుమూర్తి
2.	స్వరజతి	వారిజాక్షి	అట తాళము	సుబ్బరామ దీక్షితులు
3.	వర్షము	కరుణించ	ఆది	తిరువత్తియూర్ త్యాగయ్య
4.	కృతి	గిరిపై	ఆది	శ్రీ త్యాగరాజు
5.	కృతి	రఘుపతే	రూపకము	త్యాగరాజు
6.	"	ఈ వనుధ	ఆది	"
7.	"	నిజముగా	"	"
8.	"	ఎమానతి	రూపకము	"
9.	"	ఉరికేకల్చునా	చాపు	"
10.	దివ్యనామకీర్తన	శ్రీ రామ రామ	ఆది	"
11.	ప్రహ్లద భక్తి విజయము	వందనము	ఆది	"
13.	కృతి	రామాయికనన్న	రూపకము	పట్టం సుబ్బాట్యాయ్యర్
14.	పదము	మేరగాదు	త్రిపుట	క్లేత్రయ్య
15	"	అత్తవారూరికి	"	"

మెండ్రోవోవెట్

ఇది 22 మేళకర్తయగు ఖరహర ప్రియరాగ జ్ఞయము.

మూర్ఖున : -

ఆరోహణ : - స, రి, మ, ప, ని, స్

అవరోహణ : - స్, ని, ప, మ, రి, స !!

ఇందు వచ్చు స్వరములు : - షఢ్ము, చతుశ్రుతి రిషభము, శుద్ధమధ్యమము, వంచమము మరియు కైశికి నిషాదము.

వర్ష్యరాగము - గాంధార, దైవతములు ఆరోహణ అవరోహణ రెండింటి యందును. వర్ష్యస్వరములు ఔదవ రాగము. మూర్ఖున కారక మేళము. అనగా

మధ్యమావతి యొక్క	రిషభం గ్రహం చేస్తే	పిందోళ
"	మధ్యమం గ్రహం చేస్తే	శుద్ధసావేరి
"	పంచమం గ్రహం చేస్తే	ఉదయరవి చంద్రిక
"	నిషాదం గ్రహం చేస్తే	మోహన వస్తాయి

ఉపాంగరాగము, గమక వరీకరాగము. రాగాలాపన, స్వరకల్పన, నెరవుకు మంచి అవకాశము గలరాగము. రక్తి రాగము మధ్యమనిషాదములు జీవ స్వరములు శుభప్రదమైన రాగము. కచేరీల యందు ఆనగాగాన సభల యందు ఈ రాగమును పాడుదురు. అకాల రాగములు అపస్వర దోషములను ఈ రాగము పాడుటచే ఆ దోషము తొలగిపోవునని పెద్దలు చెప్పుదురు. అన్ని స్వరములు గ్రహా, అంశ, న్యాస స్వరములే. భృక్తి, కరుణ రస ప్రధానమైన రాగము సంహరణ సంవాదిత్వముగల రాగము.

క్లాష్టమీగా రాగా సంచారములు

పామారీసా సా; రిమపమరీ, సా, ! న్నిసరీ; న రిసరీ సన్నిరిసన్నిషా పుసాన్నిసా న్నిసరిమా రిసన్నిషా పున్నిసరీరిసన్నిషా పున్నిసారిస సన్నిస్తీ పస్తీస్తా న్నిసరిమపా రిమపసీపమపా పని సారిసే నీ రిసేనిపా నినిపమరి మరిసనిప పనిసరిమపా నీనీ రిసేనిపా పనిసే సారిసేనీ నీసేని పాపనిసే రీరీరీ రిమపేమరీసే నిసేరీమౌ మేరిసేనిసేని పాపమరీస సన్ని పున్నిసా ॥

కోణ్ణ త్రిసిద్ధ రచనలు

నెం.	రచన	నామము	తాళము	వాగ్గేయకారుడు
1.	తానవర్ణము		ఆది	
2.	• కృతి	అలకలల్లలాడగ	రూపకము	త్యాగరాజు
3.	కృతి	ధర్మసంవర్ధని	"	ముత్తుస్వామి దీక్షితార్
4.	"	రామకథాసుథ	ఆది	త్యాగరాజు
5.	"	వినాయకునివరె	"	"
6.	"	అడిగి సుఖము	చాపు	"
7.	"	నాదుషై పలికేరు	రుంప	"
8.	"	శరణు శరణనుచు	ఆది	"
9.	"	వేంకటేశానిను	ఆది	"
10.	మంగళాష్టకం	శ్రీమద్ కాకర్ల వంశ	"	"

వాలాజీవేట వెంకట రమణ భాగవతార్.

నాదసంఘ క్రియ

ఇది 15వ మేళకర్తయను మాయా మాళవగాళ రాగజన్యము. నిషాదాంత్యరాగము.

మూర్ఖన :-

అరోహణ :- స, రి, గ, మ, ప, ద, ని

అవరోహణ :- ని, ద, ప, మ, గ, రి, స, ని, సా

ఇందువచ్చి స్వరస్థానములు :- షడ్జము, శుద్ధరిషభము, అంతరగాంధారము, శుద్ధమధ్యముము, పంచమము, శుద్ధ ధైవతము, కాకలి నిషాదము.

షడ్జ, పంచమములు వాది స్వరములు

అన్ని స్వరములు గ్రహ న్యాస స్వరములే. ఉపాంగ రాగము. కరుణ రన ప్రధానమయిన రాగము. జానపద సంగీతమునందు ఈ రాగము ఎక్కువగా వాడుదురు. విస్తారరాగాలాపనకు అనువయిన రాగము కాదు. ఈ రాగము మధ్యమ శృతిలో పాడినచోరంజికముగా ఉండును.

ప్రస్తుత రచనలు

నెం.	రచన	నామము	తాళము	వాగ్గేయకారులు
1.	కృతి	ఇంతపరాకా		
2.	కీర్తన	ఏ తీరుగనును	అది	రామదాసు
3.	పదం	పయ్యెదపై	త్రిపుట	క్షేత్రయ్య

కృతి

“కీర్తన” రచన నుండి “కృతి” విస్తరింప బడినది. కృతి యందు “ధాతువు”నకు ప్రాధాన్యత నీయబడినది. ఇది సంగీత మాధుర్యమును గలిగిన ముఖ్యరచన. కృతి రచయిత తన ఇష్ట ప్రకారము, తన కృతి రచన యందు మాతువు (సాహిత్యము)లు

రాగము, తాళము ఏర్పరచుకొనవచ్చును. మాతువు (సాహిత్యము) దేవతాస్తుతిగానైనను, రాజుస్తుతిగానైనను, వేదాంత పరముగానైనను ఉండవచ్చును. సంగీమునకు విశేష ప్రాముఖ్యము నిచ్చ రచన. ఇది సంగీతమాధుర్యము కలిగియుండును. కృతులలోని సంగీతము అనేక సంగతులతోను, గమకములతోను, సంగీత సాందర్భము తోను నిండి యుండును. సాహిత్యము చాలా తక్కువగా ఉండును. కృతులు “Pure musical forms” .

“కృతి నవరసయుత” రచన. కృతి లక్షణమును త్యాగరాజ స్వామి వారు శ్రీ రంజని రాగములో “సాగనుగా మృదంగ తాళము” అనుకృతిలో “యతి విశ్రమ సద్భూతి విరతి ద్రాక్షరస నవరసయుత కృతిచే” అని పేర్కొనిరి. త్యాగరాజ స్వామివారి కృతులకు ఒక ప్రత్యేకతకలదు. దానిని “సంగతి” అందురు. రాగభావమును విస్తరించుటకు “సంగతులు” కృతులలో అమర్ఖిన వారు శ్రీ త్యాగరాజు స్వామివారే. త్యాగరాజు స్వామివారి కృతుల యందలి సాహిత్యమునకు ఒక ప్రత్యేకత కలదు. “కృతి” పల్లవిలో ఒక అభిప్రాయము చెప్పి, అనుపల్లవిలో దానిని విస్తరించి చరణములో ఉపమనోపమేయ పూర్వకముగా విశదీకరించి తన సిద్ధాంతమును తెలుపుట కలదు.

కృతులు ధాతు ప్రధాన రచనలు “కృతి”కి సంగీత ప్రపంచములో ఒక ప్రత్యేకమయిన స్థానములు కలదు. కృతి యందు సంగీతముకే ప్రముఖ స్థానము. కృతికి ముఖ్యముగా 3 అంగములు కలవు.

1. పల్లవి
2. అనుపల్లవి
3. చరణము

ఈ చరణములు 1 గాని అంతకంటే ఎక్కువ గాని ఉండును. కృతులలో కొన్ని అముఖాంగములు కలవు. అవి.

1. చిట్ట స్వరము
2. శోల్ కట్ట స్వరము
3. స్వర సాహిత్యము
4. స్వరాక్షరము

2) నీ దారిని దపగ మనిని స్వరం

నీ దారిని దపగ మనిని యున్నది సాహిత్యం

3) సరిపాగా ఇచ్చేనె సాదాపాగా ఇచ్చేరా

సరిగపాగ ఇచ్చేనె సాదాపాగా ఇచ్చేరా

ఇటువంటి స్వరాక్షరములు గల రచనలు చేయుటకు అపారమైన సంగీ సాహిత్యముల పాండిత్యము ఉండవలయును. చాలా కొద్దిమంది వాగ్గేయ కారులే ఇటువంటి రచనలు చేసిరి. వారిలో స్వత్తితిరువాళ్ శ్రీ మైసూరు సదాశివరావు మొదలగు వారు ముఖ్యులు.

5) మధ్యమకాల సాహిత్యము :- ఇది కూడా అనుపల్లవి తరువాతనో లేక చరణము చివరనో ఇది రచింపబడును. థాతు, మాతువులు రెండు మధ్యమకాలములో ఉండును. కొన్ని కృతులలో చరణమంతయు మధ్యమ కాలములోనే యుండును. శ్రీ ముద్దుస్వామి దీక్షితులవారి కృతులు మధ్యమ కాల సాహిత్య కృతులకు మంచి ఉదాహరణములు.

6) మణిప్రవాళ సాహిత్యము :- ఒక భాషలో రచింపబడు కృతులలో అనగా ఒక కృతి లోని సాహిత్యమునందు అచటచట 2లేక 3 యితర భాషలతో కూడిన సాహిత్యము జతపరచి అర్థము చెడకుండునట్లు రచింపబడును.
ఉదా :- వేంకట చలపతే - కర్రాటక కాపీ రాగము - ముద్దు స్వామి దీక్షితులు.

కృతులు యందు ఈ అముఖాంగములు లేకున్ననూ, ఎటువంటిలోపము ఉండదు. మూడు ముఖాంగములగు పల్లవి, అనుపల్లవి మరియు చరణములకు ఈ 6 అముఖాంగములు రంజకత్వము కలుగ జేయును.

చాలా వరకు కృతులు తెలుగునందేరచింపబడెను. సంస్కృతము తమిషము మధ్యములందుకూడా కృతులు రచింపబడెను. కృతుల రచయితలను వాగ్గేయ కారులందురు. వాక్ + గేయము = వాగ్గేయము.

కృతులు రచించిన ప్రముఖులు :- సంగీత త్రిమూర్తులగు శ్రీ త్యాగరాజు, ముత్తస్వామి దీక్షితార్, శ్యామశాస్త్రి, ఏణ కుప్పయ్యర్, పట్టం సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్, స్వతి

తీరునాట్, సుబ్బరాయ శాస్త్రి, పల్లవి గోపాలయ్యర్, పల్లవి శేషయ్య, మైసూరి సదాశివరావు, శ్రీ కె వాసుదేవా చారి, యల్ ముత్తయ్య భాగవతార్, మొదలగు వారు.

కీర్తన

కీర్తించేది కీర్తన. నవ విధ భక్తి మార్గములలో కీర్తన ఒకటి. కీర్తనయే నామ సంకీర్తన.

శ్లో ॥ త్రవణం కీర్తనం విష్ణుస్వరణం పాదసేవనం
అర్పనం వందనం దాస్యం సఖ్యమాత్మని వేదనం
ఇతిపుం సార్పితా విష్ణు భక్తిచ్ఛేస్తువ లక్ష్మణ
క్రియతే భగవత్సృథాతన్న స్వేదిత ముత్తమమ్!

(భాగవతం 7వ పుట 23, 24-56 శ్లో)

కీర్తన యందలి సాహిత్యము భక్త రసప్రధానమై యుండును. కీర్తన పురాతన రచన ఇది సాహిత్య ప్రధానమయిన రచన. ఇందువల్లవి, అనుపల్లవి మరియుచరణములు ఉండును. కొన్ని కీర్తనలలో పల్లవి చరణములు మాత్రమే యుండును. ప్రాచీనమైన కొన్ని కీర్తనలలో చరణము ఒకటి గానే యుండి, ఆ చరణమునకు 4 లేక 8 లేక 12 ఆవర్తములు గలిగి ధాతు బేధము కలిగియుండును. ఇవి మొట్ట మొదట సంస్కృతములో రచింపబడెను. తరువాత కన్నడ భాషలో పురందర దాసువారు కీర్తనలను (దేవర నామములు) రచించిరి. తరువాత అనేకమంది వాగ్దీయకారులు తెలుగు తమిళ భాషలందు కీర్తనలను రచించిరి.

ఈ కీర్తనలలోనే పలు రకములుయిన కీర్తనలు రచింపబడినవి. కీర్తనలోని రకములు.

1. ఏక ధాతు కీర్తనలు
 2. ద్వి ధాతు కీర్తనలు
- 1) ఏక ధాతు కీర్తనలు :- పల్లవి, చరణములన్నియు ఒకే ధాతువులోనే ఒకే పద్ధతిలోనే పాడవలయును.
ఉదా :- ఏ తీరుగనను - నాదనామక్రియ - ఆది - రామదాసు
 - 2) శ్రీ రామ జయరామ - యదుకుల కాంభోజి - రఘుంప - త్యాగరాజు

2) ద్విధాతు కీర్తన :- ఇందులో పల్లవి ఒక ధాతులోను, అనుపల్లవి చరణములు మరొక ధాతులోను ఉండును.

ఉ : - వందనము రఘు నందన - శహన - ఆది - త్యాగరాజు

భక్తి మార్గమునకు చెందిన కీర్తనలు 2 విధములు.

1. ఆధ్యాత్మిక కీర్తనలు

2. శృంగార కీర్తనలు

1) ఆధ్యాత్మిక సంకీర్తనలలో భక్తి రస భావము వెల్లడగును.

2) శృంగార కీర్తనలు :- అంతరముగా భక్తి , భాష్యమునకు శృంగారం వెల్లడి యగును. దీనినే మధుర భక్తి అందురు. ఉదా:- గోపికల భక్తి.

కీర్తనలలో ఏ కొన్ని రకములు

1. నిందాస్తుతి కీర్తనలు :-

ఇవి బాహ్యమునకు నిందించు చున్నట్లు ఉన్ననూ, అంతరమున కీర్తించుచూ ఉండు కీర్తనలు. ఇట్టివి శ్రీ త్యాగరాజ స్వామి అనేకములు రచించిరి.

2. దివ్య నామ కీర్తనలు :-

ఇది పల్లవి, కొన్ని చరణములు కలిగి యుండును. చరణము లందలి ధాతువు ఒకే విధముగా ఉండును. కొన్నిటి యందు పల్లవి, చరణము లకు ఒకే విధమగు ధాతు వుండును. త్యాగరాజ స్వామి అనేక దివ్య నామ కీర్తనలను రచించిరి.

3. ఉత్సవ సంప్రదాయకీర్తనలు :- ఉత్సవములో పాడుకొనెడి కీర్తనలు త్యాగరాజు స్వామి, ఉత్సవ సంప్రదాయ కీర్తనలనేకములు రచించిరి. ఉదా:- ఉయ్యల లూగవయ్య నీలాంబరి - రుంప తాళము - త్యాగరాజు.

4. వసంతోత్సవకీర్తనలు :-

భగవంతునికి వసంతోత్సవము జరుగు నప్పుడు పాడుటకు రచించిన కీర్తనలు. శ్రీత్యాగరాజ స్వామివారు వీటిని రచించిరి.

5. సంక్షేపరామాయణ కీర్తనలు :- ఇవిక్కుప్పముగా రామాయణ కథాప్రకారము ప్రత్యేకముగా శ్రీ త్యాగరాజునిచే రచించ పడిన కీర్తనలు.
6. మానన పూజ కీర్తనలు :- ఇవి ఏం కుప్పయ్య గారిచే రచింపబడినవి. ఇది ఒక రకమయిన ప్రత్యేక రచనలు. ఏం కుప్పయ్య గారు శ్రీ త్యాగరాజుస్వామి ప్రియ శిష్యులు.
7. ఆధాత్మ రామాయణ కీర్తనలు :- 18వ శతాబ్దము అనగా కీ.శ. 1730-1780 కాలమునకు చెందిన మునిపల్లె సుబ్రహ్మణ్యకవిచే ఇవి రచింపబడినవి. ఏటియందు పల్లవి, అనుపల్లవి మరియు చరణలు ఉండును. “వినవే, శారిచరితము, గార్త” అని శివుడు - పార్వతి దేవికి, శ్రీరాముని యొక్క పరతత్వము చెప్పినట్లు వర్ణింపబడిన కీర్తనలిని. ఇది 6 కాండలు గల గ్రంథము యుధ్భ కాండతోముగియును. ఈ గ్రంథము తిరుపతి వేంకటేశ్వరస్వామికి అంకిత మీయబడెను.
8. భక్తి రస కీర్తనలు :- సంస్కృతమునందు, సదాశివబ్రహ్మంద్రుల వారిచే రచింపబడినవి. అనేకమంది భక్తిలచే రకరకములుయిన భక్తి రసప్రధానమయిన కీర్తనలు రచింపబడినవి.

కీర్తనలయందు, సంగీతశైలి ఉన్నతస్థాయిలో ఉండవలెనని, నియమము కాని అవసరముగానీ లేదు. వాద్యములందు కీర్తనలయందలి సాహిత్యర్థమునువిని అనందించే అవకాశము లేదు. కీర్తనలు వైదిక గానమునకు చెందినవి.

కీర్తన చొయితలాలో ముఖ్యాలు

శ్రీ అన్నమాచార్యులు, శ్రీ పురందరదాసు శ్రీ భద్రాచల రామదాసు, శ్రీ త్యాగరాజు, శ్రీ తుము నరసింహ దాసు, శ్రీముని పల్లె సుబ్రహ్మణ్యకవి, శ్రీ అరుణాచల రాయర్

(రామనాటకీర్తనలు) శ్రీ గోపాలకృష్ణ భారతి (నందనార్ చరిత్ర) శ్రీ కవికుంజర భారతి (స్వంద పురాణ కీర్తనలు) శ్రీవీణ కుప్పయ్యర్, శ్రీ సదాశిబ్రహ్మంద్ర మొదలగు వారు కీర్తనల రచనల యందు ప్రసిద్ధులు.

జీవిత చేలాత్మలు

1) శ్రీ త్యాగరాజు 2) శ్రీ ముత్తుస్వామి దీక్షితార్ 3) శ్రీ శ్యామశాస్త్రి 4) శ్రీ భద్రాచల రామదాను 5) శ్రీ అన్నమాచార్యులు

శ్రీ త్యాగరాజస్వామి

శ్రీ త్యాగరాజస్వామి జననము సంగీతములోకమునకు నూతన శకారంభము.

శ్రీ త్యాగరాజస్వామి ముత్తాతగారు పంచనదము గారు. వీరిది కర్మలు జిల్లా కంభము తాలూకా, కాకర్ల అనుగ్రామము. క్రీ.శ. 1600 ప్రాంతములో, తంజావూరి దగ్గరలో నున్న తిరువారూరు (తిరువాలూరు) అనుపణ్యక్షేత్రమునకు వలసవచ్చిరి. వారి ఆఖరి కుమారులు గిరిరాజ బ్రహ్మం గారు. అనగా మన త్యాగరాజ స్వామి తాతగారు. గిరిరాజ బ్రహ్మంగారి కుమారులు రామబ్రహ్మంగారు (త్యాగరాజస్వామి తండ్రిగారు). రామబ్రహ్మంగారికి 3 కుమారులు పంచాపకేశుడు (జపేయశుడు) 2) రామనాథము 3) త్యాగరాజు. వీరు భరద్వాజస గోత్రులు. ములక నాటి బ్రాహ్మణులు ఇంటిపేరు కాకర్ల వారు. ఇంటి పేరుగురించి “నోకా చరిత్ర”లో “కాకర్లాంబుథి చంద్రుడు శ్రీ కరుడగుత్యాగరాజు” అని శ్రీ త్యాగరాజ స్వామే ప్రాసిరి. త్యాగరాజ స్వామి తండ్రిగారైన రామబ్రహ్మంగారు వేద, సంస్కృత విద్యలలోనూ రామాయణ ప్రవచనములలోనూ, చాలా గొప్పవారు. తంజావూరి ప్రభువులైన శరభోజి ఆదర మందిరి. శరభోజి రామబ్రహ్మంగారికి తిరువయ్యరు నందలి, తిరుమంజన వీధిలో గృహము, కొద్ది ఈనాము భూముల ఇచ్చిరి.

రామబ్రహ్మంగారు సకుటుంబ సమేతముగా కాళీయాత్రకు బయలు దేరుటకు నిశ్చయించుకొనిరి. కాళీ కంటే తిరువయ్యరు పవిత్రమయినదని, భగవంతుడు కలలో కనపడిచెప్పేనట. రామబ్రహ్మం దంపతులు, కుమారుల అవినీతి చర్యలకు

దుఃఖించుచుండెడి వారట. ఒకనాడు, తిరువారూరు లో వెలసియున్న త్యగరాజ స్వామి స్వప్నములో కనిపించి వంశపావనుడు, భక్తాగ్రగణ్యుడు, సంగీత కళానిధియగు కుమారుడు (వాల్మీకి అంశతో) జన్మింపగలడని అనుగ్రహించెను. అదే త్యగరాజ స్వామిజననము. సంగీతమునకు స్వర్ణయుగము.

శ్రీ త్యగరాజు తంజావూరి జిల్లాలోని తిరువారూరులో శక సంవత్సరము, సర్వజిత్ నామ సంవత్సరము 1689వైశాఖ శుద్ధ షష్ఠి - సామవారం - పుష్యమి నక్కతమున కటక లగ్గములో (కర్కాటక) జన్మించిరి. అనగా 1767 మే 4వ తేదీ, కొత్త వీధి 6వ నెంబరు ఇంటిలో జన్మించిరి. ఈ వివరములు, స్వామివారి శిష్యుడైన వాలాజీపేట వేంకటరమణ భాగవతార్గారు సేకరించిన తాళ పత్రములో కలవు. వీరి జననము దక్కిణ భారతదేశ సంగీత చరిత్రకు నూతన శకోదయం.

త్యగరాజస్వామి తల్లిగారి పేరు సీతమ్మ గారని కొందరు, శాంతమ్మగారిని కొందరు ప్రాసిరి. నరసింహభాగవతార్గారి పుస్తకము “త్యగరాజకీర్తనలు”, 1908లో ముద్రింపబడినవి. అందు పీరికలో త్యగరాజ స్వామితల్లి పేరు శాంతమ్మ అని ప్రాసిరి.

ఆమెకు తల్లి తండ్రులు నామకరణమొనర్చిన పేరు శాంతమ్మ అనియు, వివాహమయిన తరువాత రామబ్రహ్మము పేరునకు సీతమ్మ పేరు జతగా, సీతారాముల పేర్లువలె యుండునని, సీతమ్మగా పెద్దలు మార్చి యుందురని కొందరి అభిప్రాయము. (Great composers Book II P. Samba Murthy P 184).

రామబ్రహ్మముగారు పుత్రుల విద్యాసౌకర్యము కొఱకు తననివాసమును “తిరువయ్యరు”కు, మార్చి అచట రాజూవారి వేదశాస్త్ర పాఠశాలయందుకుమారులను చేర్చెను. త్యగరాజస్వామి ఏకసంధాగ్రాహియై, కృష్ణ యజర్వేదము మొదలగునవి అధ్యయనము చేసెను. మరియు సంస్కృత, సాహిత్య పటిమతోనూ, జ్యోతిష్య మందారి తేరి, పంచాంగ గణితము చేయు శక్తి నార్థించెను.

నారాయణ తీర్థ, రామదాను, పురందరదాసాది వాగ్గేయకారుల కీర్తనలు తల్లిగారు పాడుకొనుచున్నందున, సంగీత సంపద చిన్న శిశువుగా నున్నప్పటి నుండి, త్యగరాజునకు ఉగ్గ పాలతో అలవడినది.

తండ్రి రామబ్రహ్మముగారు, తమ కుమారుని లోని ప్రతిభ చూచి 1782లో తంజావూరి ఆస్థాన విద్యాంసులయిన శ్రీ శాంతి వేంకటరమణయ్య గారి వద్ద, సంగీత శిక్షణ మిప్పించిరి. ఏక సంతాగ్రహియై, సంగీత శాస్త్రమునందు అత్యద్యుత పాండిత్యమును సంపాదించెను. వీణలో కూడ మంచి ప్రాపీణ్యము పాందెను. అతి తక్కువ కాలములో పల్లవి జ్ఞానము ఏర్పడినదట. (పల్లవి, మనోధర్మ సంగీతము నందు ఒక అంశము).

త్యాగరాజస్వామికి 8వ ఏట. ఉపనయనము జరుపబడినది. 18వ ఏట పార్వతి అనునామేతో వివాహము జరుపబడినది. పెండ్లి అయిన 2 ఏండ్ల తరువాత రామబ్రహ్మము గారు మరణించిరి. ఇంటిలోని ఉత్తరపు వాటా, ఏకనాథ విగ్రహము వీరి వాటాలోనికి వచ్చినవి. ఉచ్చవృత్తితో, ధైవ ఆరాధనతో, సంగీతోపాసనలో కాలము గడుపు చుండిరి. ధైవయోగమున, పార్వతి మరణించగా, అమె చెల్తెలు కమలాంబనే మరల వివాహమాడిరి.

తల్లి, తనకుమారుని వైభవము చూచుటకు ఆధ్యాత్మిక ఐశ్వర్యము అనుభవించుటకు చిన్నకుమారుడైన త్యాగరాజు స్వామి వద్దనే నివశించెను.

త్యాగరాజు గారికి ఒక కుమార్తె కలిగెను. అమెకు సీతాలక్ష్మి అని పేరిడిరి. అమెన్న, అమృత్ ఆగ్రహార నివాసి అయిన కుప్పస్వామయ్య కిచ్చి వివాహము చేసిరి. వారికి ఒక కుమారుడు కలిగెను. “త్యాగయ్య” అని త్యాగరాజు స్వామి పెట్టిరి.

త్యాగరాజస్వామి 18వ ఏటనే, శ్రీరామ కృష్ణయ తీంద్రుల వారు, రామషడాక్షరీ మహామంత్రమును, అంగన్యాస కరన్యాస పూర్వకముగా ఉపదేశించి వెడలిపోయిరి. కొంత కాలమునకు, రామకృష్ణో నందులు వారు మరలవచ్చి, త్యాగరాజ స్వామిని, పంచనదీశ్వరాలయమునకు తీసికొని వెళ్లి, “నారదోపాస్తి” మంత్రమును ఉపదేశించి, రామషడాక్షరీ మంత్రమును పునశ్చరణ గావించి, 96 కోట్లు దీక్షగా జపించినచో సిద్ధి కల్గి రామ సాక్షత్కారము కలుగనని చెప్పివెళ్లిపోయిరి. “నోకా చరిత్” ప్రారంభములో 3వ కందపద్యములో “మైక్కెద శ్రీరామ కృష్ణో మోదాఖ్యనకున్” అని గురువును స్ఫురించిరి.

“నారదోపాణి” మహామంత్రము పునర్జీవణ చేయుచుండిరి. ఒకరోజు “నారద మహర్షి యతి రూపములో వచ్చి, త్యాగరాజ స్వామిగానము విని ఆనందభరితుడై, “స్వరాళ్మిము” “నారదీయము” అను అపూర్వ సంగీత గ్రంథములను ఒపగెను. ఆ గ్రంథముల వలన, సంగీత శాస్త్ర సందేహము లన్నియు తీరునని చెప్పి అంతర్ధానమయ్యెను. నాదరమహర్షియే తనకు దర్శన మిచ్చేనని గ్రహించి పరవశముతో 1) శ్రీనారద నాదసర్షిరుహ (కానడ) 2) వరనారద (విజయశ్రీ) 3) రాజిల్లు వీణకల్లురాయా (బైరవి) మొదలగు నారద పంచరత్నములను రచించెను.

పంచనదీశ్వర ఆలయ ప్రాంగణమున రోజుకు 1లక్షూ 25వేలు చౌప్పున తారక మంత్రమును జపము చేసిరట. త్యాగరాజస్వామికి 35 సంవత్సరములు వయస్సు వచ్చునరికి 96 కోట్లు తారకమంత్రము పూర్తి చేయగనే శ్రీరాముడు - లక్ష్మణానితో దర్శన మిచ్చి అంతర్ధానమైరి. అంత, త్యాగరాజు ఆనందముతో “ఎల నీదయరాదు” (అంతా) అను రచనతో శ్రీ రామచంద్రుని అనేక విధముల కీర్తించిరి. ఆ రోజునుండి శ్రీరాముని, తనరచనలతో కీర్తించక, ఒక రోజుకూడ భుజించ లేదట.

వారు ఉపయోగించిన భాష, శిష్ట వ్యావహారికి భాష. స్వామివారి ఎత్తు 5 అడుగుల 9 అంగుళములు. దీర్ఘమైన కరము, మంచి భాయ, సన్మగా మంచి ముఖవర్ణస్సుతో నుండెడి వారట. ఎప్పుడూ జపమాల చేతి యందుండెడిదట.

వాల్మీకియే, త్యాగరాజస్వామిగా అవతరించెనని అందరి నమ్మకము. వాల్మీకి, శ్రీ మద్రామాయణమును 24 వేల శ్లోకములతో రచించిరి. వాల్మీకాంశమైన త్యాగరాజు 24 వేల కీర్తనలతో రామాయణమును రచించినట్లు పెద్దలు చెప్పుచున్నారు. వాల్మీకి శ్రీమద్రామాయణమును, “పాశ్యే మధురమ్” చేసినారని, “గేయంచ మధురమ్” చేయుటకు, వాల్మీకి - త్యాగరాజుగా అవతరించి, శ్రీ మద్రామాయణమును, కీర్తనారూపంగా ప్రాసినారిన కీశే॥ ఆచార్య దివాకర్త వేంకటావథాని గారి అభిభాషణ.

శ్రీ త్యాగరాజ స్వామి ప్రియతమ శిష్యులగు వాలాజీ పేట వేంటకరమణ భాగవతారు, తమ గుర్వప్పక శ్లోకములో “మృదుగిరా, వాల్మీక జన్మమునిః” (మృదువైన వాక్యములను పలుకుటలో త్యాగయ్య వాల్మీకి) అని త్యాగయ్య గారిని స్తుతించినారు. ఇది ప్రత్యక్షర సత్యము.

త్యగయ్య గారి రచనలు ద్రాక్షా పాకముగ ఉండును. త్యగయ్య గారి, విశేష కీర్తిని, తమ ఆస్థాన విద్వాంసుల ద్వారా వినిన, తంజావూరి మహారాజు 2వ శరభోజి, అమూల్యమయిన కానుకలతో త్యగరాజుని తమ ఆస్థానమునకు, కచ్చేరీ, చేయుటకు ఆహ్వానించెను ప్రాపంచిక సుఖములను కోరని త్యగయ్య “నిధిచాల సుఖమా? రాముని సన్నిధి సేవ సుఖమా?” (కళ్యాణి రాగం) రచనతో తనలోతాను ఆత్మపరిశోధన చేసుకొని, రాజాహ్వానమును కానుకలను తిరస్కరించెను. అందులకు మహారాజు, కోపగించి, బలవంతముగ తీసికొని రమ్మని భట్టులను పంపెను. వెంటనే రాజునకు శూలనొప్పి ప్రారంభమయి భరింపలేక పోయెను. ఇది త్యగయ్యగారి ఎదనొనర్చిన అపరాధముగా తెలిసికొని, తానే పాదచారియై త్యగయ్య వద్దకు బయలు దేరగానే, శూలనొప్పి పోయినదట. ఇది తెలిసిన త్యగరాజుగారి అన్నగారు జపేశ్వరు, తమ దారిద్ర్యమును తీర్చటకు ప్రయత్నించని త్యగరాజుగారిపై, ఆగ్రహముతో, త్యగయ్య పూజించు, శ్రీ రామపంచాయతన విగ్రహములను కావేరిలో పడవేసెను. శ్రీ రాముని అనుగ్రహమున అవి కావేరినది యందు దొరకెను. అప్పుడు “కనుగొంటిని శ్రీరాముని నేడు” (బిలహరి) “రారామాయంటి దాకా” (అసావేరి), ఎట్లా దౌరికితివో (వసంత) అనే కీర్తనలతో ప్రార్థించి, స్వామిని తన పూజామందరమునకు తెచ్చిరి.

1834లో కాంచీపుర మతాధిపతులగు శ్రీ ఉపనిషద్భేష్టంద్ర స్వాములవారు, త్యగరాజస్వామివారి యొక్క గొప్పతనములు విని, కంచికి ఆహ్వానించిరి, త్యగయ్య గారు శిష్య సహాతముగా కాంచీపురము బయలు దేరిరి. ఈ సందర్భములో ముఖ్యమయిన ప్రదేశములను గూడా సందర్భించవలసినదిగా శిష్యులు అయ్యగారిని వేదుకొనిరి. అందులకు అంగీకరించి వాలాజీపేట, తిరుపతి, పుత్తూరు, పోలింగార్, మద్రాసు, తిరువోత్తియూర్, కొవ్వారు, నాగులాపురం, కంచి, శ్రీ రంగము, లాల్సాడి, నాగపట్టణము, తపట్టిర్ధము, ఘటికాచలము మొదలగు తీర్థముల సేవించి, అచట దైవముల మీద కృతులు ప్రాసిరి.

స్వామి వారి కృతులలో పంచరత్నములు జాతి రత్నములు. ఏటియందలి సాహిత్య పుష్టి, సంగీత శైలి ఆఫూర్యము. ఏటి కేఫున రాగపంచకమందురు. ఇది యొక ప్రత్యేకమయిన శైలి, ఇటువంటి శైలి ‘నభూతో నభవిష్యతి’ ముఖ్యముగా

ఘన రాగములు పదు ఇవి 1) నాట 2) గౌళ 3) ఆరభి 4) వరాళి 5) శ్రీ రాగము. ఈ రాగములందు ప్రాయబడినవే ఘనరాగ పంచరత్నములు. ఈ ఘన రాగ పంచరత్నములే కాక, మరికొన్ని పంచరత్నములు ప్రాసిరి. అవి :-

1. కొన్నారు
 2. తిరువొత్తియూర్
 3. నాగపురి
 4. శ్రీ రంగం
 5. నారద
	పంచరత్నములు

త్వాగోపాజన్మ్యమి వారి ప్రజ్ఞ విచేషములు

కృతి రచనకు ఒక విశిష్ట సంగీతసాంప్రదాయమును సృష్టించిన బ్రహ్మ. పల్లవి సూతము గానూ, అనుపల్లవి వ్యాఖ్యగానూ, చరణము భాష్యముగానూ రూపుదిద్దిన సంగీత శిల్పి. వారి కృతులలో రస భావ పుష్టి అన్నయి సాధారణమైనవి. సంగతుల ప్రయోగము స్వామివారి కృతుల యందు ప్రత్యేకత సంతరించుకొన్నవి. స్వామి వారి కృతులు ద్రాక్షాపాకమునకు పోల్చుబడినవి.

అపూర్వరాగములలోను, నూతన రాగములలోనూ కృతులను రచించిరి.

వేదోపనిషత్తులలోని సారాంశములు, పురాణ ఇతి హసములలోని ధర్మములు, నీతులు, దేశియోచ్ఛారణములు శబ్దాలంకారములు, అనుప్రాసలను వారి కృతుల యందు ఎంతో సామర్థ్యముతో వాడిరి.

తోడిరాగమంతే స్వామి వారికి చూలా ప్రీతి. ఆ రాగములో

స - పద్మమంతో ప్రారంభమయ్యకృతి	ఎందుదాగినాడో
రి - రిషభంతో ప్రారంభమయ్య కృతి	దొరకునాయని
గ - గాంధారము ప్రారంభమయ్య కృతి	బృందావనలోల
మ - మధ్యమము ప్రారంభమయ్య కృతి	కద్భను వారికి
ప - పంచమంతో ప్రారంభమయ్య కృతి	చేసిన దెల్లు

ద - థైవతము ప్రారంభమయ్యే కృతి	దాచుకోవలెనా
న - నిషాదముతో ప్రారంభమయ్యే కృతి	నీదయ రావలె
స - తారషఢ్డము ప్రారంభమయ్యే కృతి	తప్పిబ్రతికి పావ

పై స్వర అష్టకముతో తోడిరాగ సంపూర్ణ స్వరూపము కనబడును.

ఇదే ప్రకారము కర్ర్హాటక సంగీతమునకు మాతృక అయిన ఖరహార ప్రియరాగములోను, హరికాంభోజి రాగములోను కృతులను రచించిరి.

దక్కిణదేశ వాగ్గేయ కారులలో రచనలను మొట్టమొదటి సారిగా దేశాది తాళములలో రచించిన ఘనత శ్రీ త్యాగ రాజస్వామి వారిదే.

రేవ గుప్త రాగములో “గ్రహ బలమేమి” అనే కృతిలో “గ్రహ” అను పదము ప్రతి ఆవర్తములో అనేక అర్థములతో వాడిరి. అనుగ్రహ, విగ్రహ, ఆగ్రహ, నిగ్రహ, మరియు అగ్రేసరులు అనే పదములుఎంతో సామర్థ్యముతో వాడిరి.

ఆరభిరాగములో “నాద సుధారసంబిలను” అనే కృతిలో కోదండము రాగమనియు, అందు అలంకరించిన గంటలు - సప్త స్వరములనియు, అందున్న త్రాదు, - త్రిగుణము (దర, నయ, దేశ్యములు) అనగా ఘన, నయ, దేశ్యరాగములు) నిరతగతి - బాణ పరంపర అనియు అందలి సంగలులు (నెరవల్) - విచిత్రములయిన సంగతులనియు (పలుకులనియు) అట్టి కోదండ ధారి రాముడే నా దాత్మ అనియు వర్ణించి తన ప్రతిభ చూపిరి.

వారి రచనలయందు స్తుతుల్లు సామేతలు, లోకోక్తులు; మనసు నుద్ధేదిస్తూ, సంగీతమును చాటిచెప్పిన కృతలెన్నియో కలవు. ఇవియే కాక దివ్యనామ కీర్తనలు, ఉత్సవ సంప్రదాయ కీర్తనలు మొదలగు ఆపాత మధురములగు కృతులకు సృష్టికర్త త్యాగబ్రహ్మ. సంగీతముతో నాదోపాసన చేసి ముక్తి పొందవచ్చును, అని బేగడ రాగంలో “నాదో పాసన” అనే కృతిలో చెప్పిరి.

త్వరిత స్వర కృతులు ఏమియులు

1. పునర్దీవితుని చేసిన కృతి :- “నాజీవాధార” బిలహారి. ఇది పాడి చనిపోయిన వ్యక్తిని బ్రతికించిరి.
2. దొంగల పౌరు తప్పుట :- “ముందు వెనుక ఇరుప్రక్కల తోడై” దర్శారు రాగ కృతి.
3. దీపం వెలిగించిన రాగం :- “జ్యోతి స్వరూపిణి” రాగాలాపన
4. వేంకటేశ్వర స్వామి ముందరి తెరతొలగిన రాగం - కృతి “తెరతీయగరాద” - గాళీపంతురాగం.
5. రథం ఊరేగింపు ఆగిపోయినపుడు “వినరాదనామనవి”- దేవగాంధారిరాగం. ఇవికాక, ఒకదానికొకటి సంబంధముతో కూడిన 100 కృతులను మాలిక (దండ) వలె శ్రీరామునికి భక్తితో అర్పించిరి. ఈ విషయము స్వామివారే “అపరాధములనోర్వు” అనే రసావళి రాగంలో చెప్పిరి.

స్వామి వారి కృతులు 7 రికములుగా విభజింపబడినవి.

కృతులు		రాగము
1. అతిములభమైనవి -	వినవే ఓ మనసా-	వివర్ధిని రాగము
2. ములభమైనవి -	సుజన జీవనా -	ఖమాను
3. మధ్యమ శైలి -	ఎవరనీ -	దేవామృత వర్షిణి
4. కష్టమైన శైలి -	నా జీవాధారా -	బిలహారి
5. అతి కష్టమైన శైలి -	దారిని తెలిసికొంటి -	శుద్ధసావేరి
6. ధాతు కీర్తన -	కొలువైయున్నాడే -	భైరవి
7. ఆలాపన పద్ధతిలో -	ఓ రంగసాయి -	కాంభోజి

(The Great Comprens Book II)

స్వామి వారి కృతి “నాదతనుమనిశం” చిత్తరంజని రాగం సామగాన పరిమాణము చూపబడినవి.

స్వామి వారి కృతులు మృదు, మధుర, మనోజ్ఞ, మంజుల రూపమును ధరించినవి.

పోతన భాగవతమును, నిత్యపారాయణ చేసెడివారట. అది చదివిన కారణమున, అంద లిముఖ్య ఘటములగు, ప్రహ్లద చరిత్ర మరియు గోపికల కథలను “ప్రహ్లద భక్తి విజయము” “నౌకా చరిత్ర”లను సంగీతరూపకములుగా ప్రాసిరి. మరియు “సీతారామ విజయము” ప్రాసిరనియు, అందలికొన్ని కీర్తనలు విద్వాంసులు పాడుచున్నారు. కానీ “సీతారామ విజయము” అనెడి సంగీతరూపకము మాత్రము ప్రస్తుతము అందు బాటులో లేదు.

“ప్రహ్లద భక్తి విజయము” ప్రపత్తి పరంగాను (శరణాగతి) “నౌకాచరిత్ర” మధుర భక్తి పరంగాను స్వామివారు ప్రాసిరి.

“గేయ నాటక మార్గదర్శి” “భూలోక నారద” అని త్యాగరాజ స్వామివారికి బిరుదులు కలవు.

వారి కృతులలో స్వనామ ముద్రనే వాడిరి. 59 రకముల స్వనామ ముద్రలు వారి రచనలందు కాననగును.

స్వామివారి నాదోపాసనకు ఆకర్షితులులై అనేక మంది జిమ్ములు వారివద్దకు చేరి, కోలిచితరించిరి 240 మంది ముఖ్యులు. వారిలో అతి ముఖ్యులు 25 మంది. అతి ముఖ్యులలో ముఖ్యులు.

1. వాలాజీ పేట వేంకటరమణ భాగవతార్
2. వీణకుప్పయ్య
3. సుబ్బరాయ శాస్త్రి (శ్యామ శాస్త్రి గారి కుమారులు)
4. మానాంబు చావిడి వేంకట సుబ్బయ్య (స్వామి వారి మేనత్త కుమారుడు)
5. వాలాజీ పేట కృష్ణ భాగవతార్
6. తిలస్థానం రామయ్యంగారు
7. సాజిరి సీతారామయ్య
8. అయ్య భాగవతార్
9. గణేశయ్యర్

మంత్ర, జ్యోతిష్మానుల్కీ స్వాధీ వారి శేష్యులు

1. వాలాజీపేట పాట్టి జోస్యయ్యర్
2. కుంభకోణం ఆరావముదయ్యంగార్

క్రితం జన్మలో భగవంతుని ఆనతి ప్రకారమే, ఇప్పుడు ఈ జన్మలో, ఆ పనులన్నియు నిదానముగా చేసినట్లు, గాన వారిథి రాగములో “దయ జూచుటకిది” వేళరా కీర్తన చరణములో “మును నీవాన తిచ్చిన పనులాసగిని, నేనిదానముగా సల్పినాను” అని స్వామియే ప్రాసిరి.

త్యాగరాజస్వామి వైరాగ్యము మహాన్నతస్థాయి అందుకొన్నది. అ 1847 పరాభవనామ సంవత్సరము పుష్యశుద్ధ దశమి” శ్రీ రాముడు, అయ్యగారికి “నిన్న పదిపూటలలో కరుణించెద” అని చెప్పి అంతర్థానమయ్యెను. మరునాడు ఏకాదశి భజన గోప్పిలో, శిష్యులకు, మిత్రులకు 10 దినములకు ఒక అద్భుతము జరుగును. మిందరు తప్పక రావలయు”నని చెప్పిరి.

పుష్య బహుళ చతుర్థి ఉదయము, పరమహంస బ్రహ్మానందేంద్రస్వామి వారి ద్వారా త్యాగరాజస్వామి సన్యాసాశ్రమమును స్వీకరించిరి. సన్యసించిన తరువాత నాద బ్రహ్మానంద స్వామి గా పిలువబడిరి. మరునాడు ఉదయము 11 గం॥లకు శ్రీరామ చంద్ర భగవానుని వద్దకు పోవుచున్నట్లు చెప్పిరి; అది చూచుటకు భక్తులు, విద్యాంసులు, శిష్యులు, మిత్రులు అచట చేరిరి. ఏరందరూ భజన చేయుచుండగా మరునాడు ఉదయము అనగా పుష్య బహుళపంచమి (8-1-1847). ఆఖరి కృతి “పరమాత్ముడు వెలిగె” వాగధీశ్వరిరాగంలో గానము చేసిరి. వారు చెప్పిన సమయమందు యోగ సమాధిలో కూర్కొనిరి. విచిత్రము స్వామి వారి కపాలమునుండి వినవచ్చినది. అద్భుతమైనకాంతి, వారి కపాలము నుండి ఉత్తరదిశగా పైకి వెళ్ళిపోయినది. సమాధి చేసిన గర్భ మండపమును “బృందావనము” అని అందురు. అక్కడ త్యాగరాజ స్వామి విగ్రహప్రతిష్ఠ 7.1.1952న జరిగినది. ఈ బృందావనము సంగీత విద్యాంసులందరికి, పవిత్ర యాత్రాస్తలముగా ఖ్యాతి పోందినది.

1827లో త్యాగరాజస్వామి వారి షష్ఠిపూర్తి సందర్భములో, శిష్యుడు వాలాజీపేట వేంకట రమణ భాగవతార్, తన స్వదస్తురితో ప్రాసిన పోతన భాగవలిఖతప్రతిని,

స్వామి వారికి బహుకరించెను. “ఆదియు, మరియు స్వామివారి ఏణయు ఇప్పుడు, మధుర సారాష్ట సభయందు కలవు.

త్యాగరాజ స్వామి పులకించి పూజించిన సీతారాముల విగ్రహములను గురవమృగారు (స్వామి వారి మనుమని భార్య) తనతో పాటు పుట్టింటి తీసికొని వెళ్లిరి. అవి ఇప్పుడు తంజావూర్, వరాహ అయ్యర్ ఏధిలో పెద్ద దక్కిణ పుట్టిలో 1407 నంబరు ఇంటిలో పూజ లందుకొనుచున్నవి.

శ్రీ ముత్తస్వామి దీక్షితులు

శ్రీ రామస్వామి దీక్షితులు, సుబ్బలక్ష్మి దంపతులకు 40 సంవత్సరముల వఱకు సంతానము కలుగలేదు. వైదీశ్వరాలయములోను, ముత్తుకుమార స్వామి సన్నిధిలోనూ తపస్స చేసిరి. శ్రీ రామస్వామి దీక్షితుల వారు సంగీతములో, వేద శాస్త్రములలోను మహాపండితులు. హంసధ్వని అనే రాగమునకు సృష్టి కర్తవీరే. ఏరి తపస్సునకు మెచ్చి, దైవము కలలో వచ్చి ముత్యపుమాలను ఇచ్చేనట. ఏరు పరమానందముతో తిరువారూరికి వచ్చిరి. 24 మార్చి 1776లో తిరువారూరులో ఏరికి కుమారుడు కలిగెను. శ్రీ ముత్తు కుమారు స్వామి అనుగ్రహము చేపుట్టట వలన ముత్తుస్వామి అని పేరిడిరి మన్మథనామ సంవత్సరము, ఫాల్గుణ మాసం, కృత్తికా నక్షత్రము. 2 సంవత్సరముల తరువాత వేంకట వైద్యనాథుడు (చిన్న స్వామి), బాలాంబ అను బాలిక, బాలస్వామి అను ఆఖిరివాడు పుట్టిరి.

చిన్నవయసునందే, తెలుగు, సంస్కృతము సంగీతమును తండ్రిగారి వద్ద నేర్చుకొనిరి. కావ్యము, నాటకము, అలంకారము వ్యాకరణము మొదలగు వాటియందు కూడా ప్రావీణ్యమును గడించిరి. ఏణవాద్యమునందు నైపుణ్యము సంపాదించిరి. తన సంగీత సంపదతో పరాశక్తిని ఉపాసించిరి. దీక్షితులు వారికి చిన్నవయసు నందే వివాహము చేసిరి. కాని వారు ఎల్లప్పుడు భవగధ్యానములో యుండుట చూచి, తల్లిదండ్రులు అందమైన పిల్లలను మరల పెండ్లి చేసిరి. మరల పెండ్లి చేసిన పరధ్యానము తగ్గుననే ఉధేశముతో 2వ వివాహము చేసిరి. అయినను దీక్షితుల వారి మనసు మారలేదు.

మణలి చిన్నయా మొదలి యారు జమీందారుగారు, రామస్వామి దీక్షితులు వారి సంగీతమును వినిముగ్గులైరి. జమీందారు గారు మణలికి రావలసినదిగా రామస్వామిగారిని కోరిరి. అప్పుడు రామస్వామిగారు తన కుమారులతో సహా మణలి వెళ్లి, ఆచలనే స్థిరపడిరి. ఆచటనే చతుర్ధండి ప్రకాశిక, జ్యోతిష్యం, మంత్ర శాస్త్రము మొదలగునవి నేర్చుకొనిరి.

రామస్వామి దీక్షితుల వారికి మంత్రాపదేశము చేసిన శ్రీ చిందంబర నాథయోగి మణలి వచ్చిరి. ముత్తుస్వామి భక్తి ప్రధాలు చూచి, యోగిగారు కాళీకి వెడలి పోవచూ, దీక్షితుల వారిని, వారిరువురి భార్యలను కాళీకి తీసికొని వెళ్లిరి. యతీంద్రులు శ్రీవిద్యా శోదషాక్షరమహా మంత్రమును దీక్షితుల వారికి ఉపదేశించిరి. 5 సంవత్సరములు దీక్షితుల వారు ఆ మంత్రమును జపించిరి. గురువుగారైన యతీంద్రులు చాలా సంతోషించి “నీకు మంత్రసిద్ధి అయినది, నీవింక మిం ఊరికి వెళ్ళవచ్చునని” చెప్పిరి. కాని దీక్షితుల వారు “నాకు సిద్ధి అయినట్లు తెలియలేదు” అని అనిరట. అప్పుడు యతీంద్రులు “రేపు నీవు గంగలో మోకాటి లోతు నీటిలో నిలబడి, రెండు చేతులు నీళ్ళలో వెల్లకిలపెట్టి ఏది కావలయునని ధ్యానింతువో, అది, నీవు నీ చేతిని ఆకాశము వైపు ఎత్తగనే లభించును” అని చెప్పిరి. ఆదే విధము, మరునాడు గంగలో నిలుచుని వీణను కోరుకొని చేతులు ఎత్తిరట. వెంటనే ఒక వీణ చేతిలో ఉండెనట, సాధారణ వీణలకంటే చిన్నదిగాను, యాళి ముఖము పైకి వంచబడియున్నది. ఈ వీణ ఇప్పుడు దీక్షితుల వంశము వాడైన బాలస్వామి దీక్షితుల ఇంటిలో ఉన్నది.

దీక్షితులవారు “గురుగుహ” మంత్రమును జపించి, తిరుత్తణి స్నాన పర్వతమెక్కిరి. ఒక వృద్ధుడు ఎదురుగా వచ్చి “ముత్తు స్వామీ! నోరు తెరువు” అని చెప్పి, పటికబెల్లమును నోటిలో వేసి ఆళీర్వదించి, అంతర్తానమయిరి. ‘నెమలి మీద కూర్చునిన స్నానముడు దర్శనమిచ్చేను. దీక్షితులు వారు స్నానమునే గురువుగా ఎంచి, మాయమాళవరాగములో “శ్రీనాదా దిగురు గుహజయతి’ అనే కీర్తన, రచించి పాడిరి. ఆనాటి నుండి ధారా ప్రవాహము వలె దీక్షితులు వారిలో సంగీత ప్రవాహము పొంగి ప్రవహించినది.

తిరుత్తణి నుండి, దీక్షితులవారు కాంచీపురము వెళ్లిరి. ప్రతి దినము కామాక్షి దేవాలయమునకు వెళ్లిడివారు, “నీరజాక్షి కామాక్షి” “కంజదళాయ తాక్షి”, “శ్రీవరలక్ష్మి” మొదలగు కీర్తనలను రచించిరి. అనేక తీర్థ యాత్రలు చేసి, తండ్రిగారిని చూచుటకు తిరువారూర్ వెళ్లిరి. దీక్షితుల వారి, శివకీర్తనలను వింటూ తల్లి మరణించిన కొంతకాలమునకు తండ్రి మరణించిరి.

ఒకరోజు ఒక మిత్రుడు దీక్షితుల వారితో, చక్రవర్తి మీద (రాజుగారి మీద) కీర్తనలు ప్రాసి, కనకాభిషేకము పొందవలసినదిగా కోరెను. “నేను భోగరాజును పాడను, భోజరాజును పాడను, నాత్యగరాజును మాత్రం పాడతాను” అని, “త్యాగ రాజయోగ వైభవం” “త్యాగ రాజంభజరే” మొదలగు 8 కీర్తనలను పాడిరి. విపరీతముయిన దారిద్ర్యమును భవించుచుండిరి. పూజానైవేద్యమునకు, పిల్లల భోజనమునకు కూడా ధనము లేదు. అటువంటి సమయములో రెండు బండ్ల నిండా బియ్యం, పప్పు మొదలగునవి వచ్చినవి. దైవాను గ్రహమునకు దీక్షితులు వారు సంతోషపడి, పదకొండు కీర్తనలను పాడిరి. “కమలాంబ” “మహిమను బోధించు “నవావరణ” కీర్తనలు మంత్రసిద్ధి పరమైనవి. ఇది చూచి 2వ భార్య, నగల యందు వ్యామోహముతో దీక్షితుల వారిని నగలు కోరినది. “హిరణ్య యాం” అని లలిత రాగములో కీర్తన పాడిరి. మహాలక్ష్మి అమెకు (2వ భార్యకు) కలలో కనిపించినది. ఆమెకు ఆభరణముల పిచ్చిపోయినది. దీక్షితుల వారు, వెంటనే “మంగళ దేవతాయా” అనే ధన్యాని రాగకీర్తన పాడి, దేవిని ప్రార్థించిరి.

తమ్ముడు చిన్నస్వామి చనిపోయిన వార్త ఏని, మనశ్శాంతి కొఱకు యాత్రకు బయలు దేరి, నాగపట్టణం, మధ్యకాళి, మన్మార్ గుడి మొదలగు దివ్యక్షేత్రములు దర్శించి, ఆచటి దైవముల మీద కీర్తనలను ప్రాసిరి. కేవళరులో అక్షయ లింగ దర్శనార్థం వెళ్లగా పూజారులు తలుపుల మూసివేసిరి. అప్పుడు “అక్షయ లింగ విభో” అని పాడిన వెంటనే తలుపులు తెరుచుకొన్నవి.

తమ్ముడు బాలుస్వామిని చూచుటకు ఎట్టయాపురం బండిలో బయలు దేరిరి. ఆ ప్రదేశము వర్షములేక బీటలు బారియున్నది. అది చూచి దీక్షితులవారు” “అనందామృత కర్మణి” అని పాడి “వర్షయ వర్షయ” అనిన వెంటనే కుండపోత గా

కుంభవృష్టి కురిసినది “ఘంభయ ఘంభయ” అనిన వెంటనే నిలిచినది. అది వినిన ఎట్టయపురం రాజు సకలమర్యాదలతో స్వగతము పలికిరి.

ఒకసారి పట్టపు తేనుగు అన్నియు ధ్వంసము చేయమొదలు పెట్టినది. దీక్షితుల వారిని శరణు జొచ్చిరి. ఎటువంటి అపాయము ఎవరికీ జరుగదని చెప్పి, విభూతి ఇచ్చిరి. ఏనుగు మీద విభూతి చల్లిన వెంటనే అది సాధువు జంతువుగా మారిపోయినది.

నీవ్ గ్రీహక్కుతులు అవేత్రణ

శుద్ధ మత్తళం తంబితనే శిఖ్యదు భరింపరాని కడుపునొప్పి తో విపరీతముగా బాధపడుట చూచి, అతాణాలో “బృహస్పతే”, యదుకుల కాంభోజిలో “దివాకర తనూజం” రచించిరి. ఈ కృతులను కొద్ది సార్లు పాడగానే తంబియప్పన్కు కడుపు నొప్పి తగ్గిపోయింది. తరువాత మిగిలిన గ్రహములపై కూడా కృతులను రచించిరి.

1. నీవ్ గ్రీహ కృతులు :

నెం	గ్రహము	వారము	కృతి	రాగము	తాళము
1.	సూర్య	ఆది	సూర్యమూర్తే	సారాష్ట	ధృవ
2.	చంద్ర	సోమ	చంద్రం భజామి	అసావేరి	మర్యా
3.	అంగారక	మంగళ	అంగారక మాశ్రయా	సురటి	రూపకము
4.	బుధ	బుధ	బుధమాశ్రయామి	నాటకురంజి	రుంపె
5.	బృహస్పతి	గురు	బృహస్పతే	అరాణ	త్రిపుట
6.	శుక్ర	శుక్ర	శ్రీశుక్రబ్రగవంతం	ఫరజు	అట
7.	శన్మిత్యర	శని	దివాకరతనూజం	యదుకులకాంబోజి	ఆది
8.	రాహు	-	స్వరామ్యహం	రమామనోహరి	రూపకము
9.	కేతు	-	మహాసురం	చామరము	రూపకము

2. నీవాఎర్పు కృతులు :

నెం.	పాట మొదలు	రాగము	తాళము
1.	కమలాంబికే	తోడి	రూపకము
2.	కమలాంబాం భజరే	కళ్యాణి	ఆది

3.	శ్రీ కమలాంబికాయ	శంకరాభరణం	”
4..	శ్రీ కమలాంబికాయై	కాంభోజి	ఆట
5.	శ్రీ కమలాంబికాయం	బైరవి	రుంపె
6.	కమలాంబికాయా	పున్నగవరాళి	ఆది
7.	శ్రీ కమలాంబికాయం	శహన	త్రిపుట
8.	శ్రీకమలాంబికే	శ్రీ	ఖండ ఏక
9.	శ్రీకమలాంబాజయతి	ఆహారి	త్రిశ ఏక

పొడశగణపతుల పై కృతులను రచించిరి. అనగా తిరువారూరులోని, మరియు చుట్టూ ప్రక్కల గ్రామముల యందలి 16 వినాయకులపై కృతులను రచించిరి. ప్రసిద్ధి పొందిన హంస థ్వని కృతి “వాతాపిగణపతిం” 16 కృతులలోనేదే.

ఏరి రచనలయందు రాగముద్ర, వాగ్దీయకారముద్ర, క్షైతముద్ర, ప్రబంధ ముద్ర, రాజముద్ర మొదలగు అష్టముద్రలు కలవు.

ఏరి రచనలు నారికేళపాకము

శిలా పంచ శంగ స్థలకృతులు

1. చింతయమం	బైరవి	రూపకము	కంచి క్షైతము
2. జంబూపతే	యమునాకళ్యాణి	త్రిశ ఏక	తిరువానైక్కూవల్ క్షైతము
3. అరుణాచల నాథం	సారంగ		తిరువణ్ణమలై
4. శ్రీ కాళహస్తిశ	హస్సేని	రుంపె	కాళహస్తి
5. ఆనంద నటన	కేదారం	మి.ఏక	చిదంబరం.

ఏరు తానవర్ధములను, రాగమాలికలను, అపురూప రాగములలో లక్షణ గితములను రచించిరి.

దీక్షితుల వారి తమ్ములగు చిన్నస్వామి, బాలుస్వామి, దీక్షితుల వారి కృతులను, రాజాస్థానములు మొదలగు చోట్ల పాడి ప్రచారము చేసిరి. చిన్నస్వామి గొప్పపండితుడు. తమ్ముల వలన ఏరి కీర్తనలు మంచి ప్రచారము పొందినవి. 300 లేక 400 కృతులను రచించినట్లు సంగీతజ్ఞులు చెప్పుచున్నారు. ఒకమణి ప్రవాళ కృతి రచించిర. కృతులను

సంస్కృతములో రచించిరి. చాలా వరకు ప్రతి కృతియందు ఆరాగము పేరును సాహిత్యములో ఇమిడ్జీరి.

పీరిముఖ్యశిష్యులు :- తిరుక్కడైయార్ భారతి, అవుడైయార్ కోయిల్ వీణా వేంకటరామయ్యర్, తేవూర్ సుబ్రహ్మణ్య అయ్యర్, కోరనాడు రామస్వామి, విల్లివనం అయిస్వామి, వుఢ్ధమధ్ధళం తుంజియప్పన్, వడివేల్, పొన్నయ్య, శివానందం, సహోదరులు, తిరువారూరుకమలం, అమృత్సీ మొదలగువారు.

1835 సం॥ దీపావళి పండుగరోజున దీక్షితుల వారు మీనాంబికపై పాడి వీణా వాయించిరి. బాలు స్వామి “మీనాక్షి” అనే కృతిని పాడిరి. ఆ కృతిలోని “మీన లోచని పాశమోచని” అను సాహిత్యము వినుచున్న దీక్షితుల కన్నుల నుండి నీరు కారినది. రెండు చేతులను వారి శిరస్సు మీద జోడించి “శివే పాహి, శివే పాహి, శివే పాహి.... ఓం శివే” అనుచూ పరమ పదించిరి. వారి శరీరమును అలంకరించి, వారికృతులను పాడుచూ చేయవలసిన క్రియలు చేసిరి.

శ్రీ శ్వాము శాస్త్ర జ్యోతిం చెరిత్తు

పీరు సంగీత త్రిమూర్తులలో ఒకరు. శ్వాము శాస్త్ర తంజావూరు జిల్లా తిరువారూరులో (శ్రీనగర్ అనికూడా పేరు) 26వ తేది ఏప్రిల్ 1762న (26-4-1962) జన్మించిరి. చిత్ర భాను సంవత్సరము, కృత్తికా నక్కత్రమున జన్మించిరి. గౌతమ గోత్రము “పీరి పూర్వీకులు ఆంధ్రప్రదేశ్ లోని కర్మూలు జిల్లా కంభంతాలూకాకు చెందిన వారు. తమిళనాడుకు వలస వచ్చి స్థిరపడిరి. తాతగారి పేరు శ్రీ వేంకటాద్రిఅయ్యర్ గారు. తండ్రి గారు శ్రీ విశ్వనాథ అయ్యర్గారు తల్లి గారిపేరు వెంగ లక్ష్మి. తండ్రి గారికి 26 సంవత్సరములు తల్లిగారికి 20 సంవత్సరములు వయస్సులో పీరు జన్మించిరి. వేంకట సుబ్రహ్మణ్యమని కుమారునికి పేరిడిరి. కాని ముద్దుగా శ్వాము కృష్ణీ అని పిలిచెడివారు. అందువలననే శ్వాము శాస్త్ర తమ కృతులకు “శ్వాముకృష్ణ” అని ముద్రనిడిరి.

శీర్పుట్టటకు లొంగు జలగిన శ్శాత్తు సంఘటన :

తిరువారూరులోనే వేరే వీధి యందు, నివశించెడి ఒకబ్రాహ్మణుడు, ప్రతి నెల ఆఖరి శనివారమున శ్రీ వేంకటా చలపతి స్వామి సమారాధన జరుపుచుండెడివారట. అట్టి సమారాధనములలో ఒకరోజు “వేంకటాచలపతి” ఒక బ్రాహ్మణుని మీద ఆవేశించి “మీకు ఒక సంవత్సరములో కుమారుడు కలుగును” అని చెప్పి, 100 మంది బ్రాహ్మణులకు లేదా కనీసము 25 మంది కైననూ సమారాధనము జరుపవలయునని చెప్పేను. వారదే విధముగా చేసిరి. సంగీత వెలుగైన శాస్త్రిగారు జన్మించిరి. ఏరి వంశము వారు అర్థకులు. ఏరివంశములో ఎవరికీ సంగీతము వచ్చిన వారు కానీ తెలిసిన వారు కానీలేరు. కానీ శ్యామశాస్త్రి గారు తమ మేనమామ వద్ద కొంతవరకు సంగీతము సాధన చేసిరి.

ఏరు, చిన్న తనము నందే సంస్కృత, ఆంధ్ర భాషలలో పాండిత్యమును గడించిరి.

సంగీత నైయుతి బున్నగ్రంథమ్ :-

సంగీత స్వామి, సంగీతములోనూ, భరత శాస్త్రములోనూ మహాపండితులు. శ్యామ శాస్త్రుల వారు తంజావూరులో నుండగా, సంగీత స్వామి బిక్కకు వచ్చిరట. శ్యామశాస్త్రి గారిని చూచి, వారిలోని ప్రతిభ వృద్ధి చేయవలెనని, నిర్ణయించుకొని, సంగీతమర్యములను (రహస్యములను) శ్యామశాస్త్రి గారికి బోధించిరి. శాస్త్రిగారు అతి స్వల్ప కాలములోనే ప్రాపీణ్యత గడించిరి. సంగీత స్వామి, శ్యామశాస్త్రిగారిని దీవించి కాళీకి బయలు దేరిరి. బయలు దేరుటకు ముందర శ్యామశాస్త్రిగారిని పిలిచి “నీవు సంగీతములో చక్కటి ప్రాపీణ్యము గడించితివి. ఇక మంచి సంగీతము విన వలయును. తంజావూరి ఆస్తాన విద్యాంసులు పచ్చిమిరియం ఆది అప్పయ్యగారి సంగీతము వినము” వారితో స్నేహము చేయి, కాని నేర్చుకొనవద్ద” అని చెప్పివెళ్ళిపోయిరి.

గురువుగారి అనతి ప్రకారము ఆది అప్పయ్యగారితో స్నేహము చేసికొనిరి. అప్పయ్యగారికి శ్యామశాస్త్రి గారనిన అమీత ప్రేమ. ఎంతో వాత్సల్యముతో “కామాక్షి” అని శాస్త్రి గారిని పిలిచెడి వార’ .

శ్వామిలపాకుల కథ

శ్వామిశాస్త్రగారికి తమలపాకులనిన చాలా ఇష్టము. అది అప్పయ్యగారితో సంభాషించు సమయములో, శాస్త్రగారినోటిలోని తమలపాకుల రసము (ఎంగిలి) అప్పయ్యగారి బట్టలపై పడెను. తన ఆజాగ్రత్తకు బాధపడి, క్షమించమని కోరుతూ, అప్పయ్యగారి బట్టలపై పడిన తమల పాకుల ఎంగిలి రసమున, నీటితో తుడవ బోయెను అప్పుడు “శ్వామి ఇది కామక్కి అనుగ్రహము దీని కొఱకే చాలా కాలముగా ఎదురుచూచు చున్నాను, ఇప్పుడు నిజసంగీత మర్యాదలను తెలిసికొంటిని”. అని అప్పయ్యగారు చెప్పిరట.

భక్తుగ్రేసీర్సుగార, వాగ్దీయకార్బుగార - శ్వామిశాస్త్రగార్సు

శ్వామిశాస్త్రగారు మహాభక్తులు కామక్కి ఉపాసకులు

ఆది శంకరులు, కామక్కి నిపూజించుటకు ఏరి పూర్వీకులను నియమించిరి. అదే గుడిలో బంగారు కామక్కి దేవిని వంశాచారముగా శాస్త్రులుగారు పూజించేడివారు. దేవీ ఉపాసకులు. ఎన్నోసార్లు కామక్కి అమృతవారు శాస్త్రగారికి ప్రత్యక్షమయిరి. శుక్రవారములోను, పండుగ దినములలో, అమృతవారిని భక్తి పారవశ్యముతో, కన్నుల వెంట ఆనందాత్మవులు రాగా, తన్నయులై పూజిస్తూ, అద్భుతమైన కృతులకు కర్తృ అయిరి.

వాగ్దీయకారునిగా :- స్వరజతులను, వర్ణములను, కృతులను రచించిరి. ఏరి రచనలన్నియు గొప్ప పాండిత్య ప్రతిభతో కూడినవే. ఏరి రచనలు కదలీపాక రచనలు. అపూర్వరాగములను అతి సులభ పద్ధతిలో రచించిరి. “జననీ నతజన పాలని” ఏరి మొట్ట మొదటి కృతి. ఇది స్వంస్కృతములో రచించిరి. ఏరు సంస్కృతములోనూ, తెలుగులోనూ తమ రచనలను రచించిరి. చౌక కాలములోను, మధ్యమ కాలములోను రచనలను రచించిరి. 300 రచనలు చేసిరి. ఏరు తమిళమునందు కూడా రచించిరి. “తరుణమిదమ్మ” గాళిపంతురాగకృతి ప్రసిద్ధమైనది. ఏక్కేతము దర్శించిన ఆక్కేత దైవములపై రచనలను చేసిరి. “ఆనంద భైరవి రాగము” - మరియు “చాపు తాళము” చాలా ఇష్టమని ఏరు రచనలను బట్టి తెలియచున్నవి. ఏరు అపూర్వ

రాగములలో అనగా మాంజి - “బ్రోవవమ్మ”, కలగడ - “పార్వతి”; చింతామణి - “దేవి బ్రోవ” అనుకృతులను రచించిరి.

స్వరజత్తులు :

పీరి 3 స్వరజత్తులు ప్రసిద్ధి పొందినవి. అవి

1. రావేహిమగిరి	తోడి	ఆది
2. కామక్షీ	బైరవి	చాపు
3. కామక్షీ నీ పద	యదుకుల కాంభోజి	చాపు

పై మూడింటియందు, సంగీత సాహిత్యములు ఉన్నతముగా, ఉన్నవి. బైరవి రాగ స్వరజత్తిలోని 8 చరణములు, సప్తస్వరములతో ఆరంభింపబడినవి. ఆరోహణ క్రమములో ఉన్నవి. వారి పొండిత్య ప్రతిభకు ఇది చిన్న ఉదాహారణ.

తాన వర్ణము :-

సామిని రమ్మనవే - ఆనంధ బైరవి - అట తాళము.

నవరత్న మాలిక :

1. సరోజ దళ నేత్రి	శంకరాభరణము	ఆది తాళము
2. దేవీ మిాన నేత్రి	శంకరాభరణము	ఆది తాళము
3. మరి వేరే గతి	ఆనందబైరవి	చాపు
4. నన్నబ్రోవులలిత	లలిత	మిశ్రలఘు
5. మాయమ్మ	ఆహిరి	ఆది
6. దేవీ నీ పాద సారస	కాంభోజి	ఆది
7. మీనలోచనీ బ్రోవ	ధన్యాసి	చాపు
8,9 ఈ కృతులు అందుబాటులో లేవు (దౌరకలేదు).		

స్వరాక్షర కృతులు

స్వరాక్షరములు వచ్చి కొన్ని కృతులను ఏరు అద్భుతముగా రచించిరి. స్వరాక్షరములు వచ్చి కొన్ని కృతులు :

1. దేవీబోవ చింతామణి ఆది నీదా సుదుగాదా
స్వరాక్షరములు నీదా
- 2 దేవీనిన్నే కాంభోజి ఆది పదసా రస
స్వరాక్షరము పదస
3. దురుసుగా సావేరి ఆది దురుసుగా

ఇవి కాక అనేక అపురూప రాగకృతులు మొదలగునవి 300 రచించినట్లు పెద్దవారు చెప్పచున్నారు. ఏరి కృతులన్నియు అమృవారిని స్తుతించుచున్నవే.

తాళ త్రిపీఠ్యాత్ :

విలోమచావు తాళము :- ఏరు తాళ శాస్త్రములో అఖండ ప్రతిభ కలవారు. ఏరికి చాపు తాళమనిన చాలా ఇష్టమని ఏరి రచలన వలన తెలియుచున్నది. సాధారణ చాపు తాళము $3+4$. కానీ విలోమ చాపు $4+3$. అతికష్టమయిన ఈ తాళము నందు 2 కృతులు రచించిరి.

స్థాపిత తాళము :- కృతులను ఒక తాళములో రచియించి, దానినే వేరొక తాళమునకు కూడా సరిపోవునట్లు రచించుట. ఉదా :- శంకరి శంకరు - సావేరి రాగము. ఇది రూపక తాళమునకును మరియు త్రిశ్రగతి ఆది తాళమునకును సరిపోవును.

శాస్త్రిగారి రచనలు కదఫపాకమునకు చెందినవి.

బోభీలి కేసెపయ్యాంటీ పైటీ

బోభీలి ఆస్థాన విద్యాంసులు కేశవయ్య, పంగీతములో మహాపండితుడు. ఇతనికి భూలోక చాపచుట్టి అని బిరుదు దేశ దేశములకు వెళ్ళి విద్యాంసులను ఓడించెడివాడు.

ఆదే విధముగా తంజావూరు ఆస్థానమునకు వెళ్లి సంగీత విద్యాంసులను పోటీకి పిలిచెను. విద్యాంసులందరూ పోటీకి భయపడి, శాయమశాస్త్రిగారికి విషయము తెల్పిరి. ఆరోజు సాయంకాలము, కామక్షీ దేవిని ప్రార్థించి, “దేవీ బ్రోవ సమయమిదే” అను కృతిని రచించి పాడిరి. దేవికరుణించి నట్లు తలచిరి. ఈ కృతికి పల్లవి, చరణము మాత్రమే కలవు. అను పల్లవి లేని కృతులుండవు.

మరునాడు మహారాజా దర్శారు నందు పోటీప్రారంభించిరి. ఇద్దరి పాండిత్యమును విని, ఎవరు జయించిరో నిర్ణయించుటకు కష్టముగా తోచెను. కేశవయ్యగారు “సింహ నందిని” తాళములో పల్లవి పాడిరి. వెంటనే “శరభ నందన” తాళములో శాస్త్రిగారు పాడి, కేశవయ్య గారిని పాడమనిరి. కేశవయ్యగారు పాడలేక ఓడిపోయిరి.

అప్పుకుభ్రితీ పోటీ

నాగపట్టణములో అప్పుకుట్టి ఆనే సంగీత విద్యాంసుడు ఉండెను. ప్రతి విద్యాంసుని ఓడించేడివాడు. ఒకసారి శాస్త్రిగారు నాగపట్టం వెళ్లిరి. అక్కడివారు, అప్పుకుట్టి విషయము చెప్పి నీలాయతాక్షి గుడిలో పోటీ పెట్టిరి. అప్పుకుట్టి తాను ఓడిన ఎదల తంబురా, తాళములను ఇచ్చివేసి, నట్టవనార్, ఉద్యగము ఒదులుకొందుననియు, శాస్త్రిగారు ఓడిన, వెంటనే శాస్త్రిగారు నవ్యనించవలయుననియు ఘరతుపెట్టిరి. అప్పుకుట్టి ఓడిపోయెను. అప్పుకుట్టిమైనూరుకు వెళ్లి పోయెను. రాజువారి ఆస్థానములో చేరిరి. రాజువారికి శాస్త్రిగారిని గురించి అప్పుకుట్టి చెప్పేను. శాస్త్రిగారిని ఆహ్వానించి కనకాభిషేకమునకు తీసికొని రావలసినదిగా అప్పుకుట్టిని పంపిరి. నరస్తుతి చేయననియు మరియు చివరి దశ ఆసన్నమయినదనియు శాస్త్రిగారు అప్పుకుట్టిని పంపివేసిరి.

జ్యోతిష్యశాస్త్రములు

జ్యోతిష్యశాస్త్రములో శాస్త్రిగారుమంచి ప్రతిభాశాలి. ఒకరోజు దారి బోవు వానిని చూచి, “సీవిక 8 దినములే బ్రతుకుదువు” అని చెప్పేనట. ఆదే విధముగా ఆతను మరణించెను.

తంజావురు సంస్థాన జ్యోతిష్మయదు, శాస్త్రిగారి స్నేహితుని జాతకముచూచి చనిపోవనని, చెప్పేను. శాస్త్రిగారి స్నేహితుడు, శాస్త్రిగారి వద్దకువచ్చి దుఃఖముతో జాతక విషయము చెప్పేను. శాస్త్రిగారు స్నేహితుని జాతకము పరిశీలించి “భాధపడకు నీ వింకా 10 సంవత్సరములు జీవింతువు” అని చెప్పిరి. అదే విధముగా జరిగినది.

మనోజి యప్ప ఏధిలో, శాస్త్రిగారు, స్నేహితునితో కలిసి వెళ్ళుచుండిరి. టపాకాయల షాపువాడు శాస్త్రిగారిని చూసి, “కామ్కాక్షి గుడి పూజారి పోవుచున్నాడని” హాస్యాస్పదముగ మాట్లాడెను. అది వినిన శాస్త్రిగారు “బహుశ అతనికి అవసాన కాలమాసన్నమైనది కాబోలు” నని అనిరట. అనిన ఒక గంటలో షాపువాడు టపాకాయలతో సహమండిపోయెనట. తరువాత శాస్త్రిగారు అది చూచి చాలా బాధపడిరి.

శాస్త్రిగారు ఆజాను బాహులు. చక్కటి శరీరచ్ఛాయ. అందమైన రూపురేఖలు. తెల్లటి జరీ పంచె కుంకుమబొట్టు, బంగారు రుద్రాక్షమాల, చెవులకు వజ్రపు దుర్ఘటలు, మంచి రంగుకల శాలువ, చేతిలో వెండి పొన్నుకర్ర, అందమైన పాదరక్షలు ధరించెడివారు. వారిని చూడగానే ప్రతివారు మర్యాద ఇచ్చేడివారు. త్యాగయ్యగారు, శాస్త్రిగారు మంచి స్నేహితులు.

అవసోసెన్ దీఠు

శాస్త్రిగారి భార్య మహా ప్రతిపత్త. పేరు మించాక్కి. ఆమె చనిపోయిన సందర్భములో పరామర్శించుటకు వచ్చిన వారితో, తమిళములో “శాగ అంజినాట్, శత్త ఆరునాట్” అని చెప్పిరి. అనగా “చచ్చుటకు ఐదు (అంజి) దినములు, చచ్చిన 6 దినములు” అని అంజిఅనగా భయపడుట అని కూడా వేరొక అర్థము. అందు వలన శాస్త్రిగారి భార్య చనిపోవుటకు భయపడినదని శాస్త్రిగారు చెప్పుచున్నారని అనుకోనిరి. కానీ శాస్త్రిగారు చెప్పినది. “నేను మృతి నొందుటకు ఇంకా ఐదు దినములున్నపాటి. నా భార్య చనిపోయిన 6వ దినమున నేను చనిపోవుదును” అని అర్థము.

శాస్త్రిగారి భార్యచనిపోయిన 6వ దినమున తన పెద్దకుమారుడగు సుబ్బరాయశాస్త్రిని పిలిచిరి. తలను కుమారిని కుడి తొడ మిద పెట్టుకొని, తను

సాంజ్ఞచేసినపుడు కర్మమంత్రమును కుడిచెవిలో చెప్పవలసినదిగా కుమారునికి చెప్పిరి. అటులనే శాస్త్రిగారు సాంజ్ఞచేయగానే సుబ్బరాయ శాస్త్రిగారు మంత్రమును పటించిరి. శాస్త్రిగారి ఆత్మపరమాత్మలో చేరిపోయినది. వారు చనిపోవునాటికి 65 సంవత్సరములు. వ్యయసంవత్సరము మకర మాసము శుక్లదశమి, మధ్యహస్తము 2 గంటల తరువాత పరమ పదించిరి (6-2-1827).

శాస్త్రిగారి లంచమీ మరియు శిష్యులు

శాస్త్రిగారికి ఇద్దరు కుమారులు 1) సుబ్బరాయ శాస్త్రి 2) పంజు శాస్త్రి.

తండ్రి మరణానంతరము పంజు శాస్త్రి మింస్క్ అమృవారి గుడి అర్పకత్వమును వహించిరి.

సుబ్బరాయ శాస్త్రి తండ్రికితగిన తనయుడుగా, తండ్రిగారివద్ద మరియు త్వాగరాజస్వామి వారి వద్ద శిష్యరికము చేసి గొప్ప ప్రతిభాశాలికాగలిగను.

శాస్త్రిగారికి శిష్యులు చాలా తక్కువ కనుకనే శాస్త్రిగారి రచనలు అన్నియు ఈ రోజున మనము పాందలేక పోయాము.

శాస్త్రిగారు పూజించిన శ్రీ చక్రము మనవడి - మనవడి కుమారుని వద్ద పూజలందుకొనుచున్నది.

కంచెర్ల గీరివెన్సు

(శ్రీ భక్తుల ప్రామాన్య కీ.ఎ 1620 - 1680)

రామదాసు గారు ఆంధ్రలందరికీ చిరపరిచితుడు . తెలియని వారులేరు. రామదాసుగారు 1620 ప్రాంతమున జన్మించిరి. తండ్రిగారి పేరు లింగన మంత్రి గారు. తల్లిగారి పేరుకామంబ. తెలుగు నియోగించుపుణులు పైదరాబాదు రాష్ట్రములోని, “నేలకొండపల్లి” యందు జిన్నంచిరి. తల్లి తండ్రులు ఏరికి గోపన్న అని పేరునిడిరి. ఏరి ఇంటిపేరు కంచెర్ల వారు. ఏరికి చిన్నతనము నుండి అపారమైన భక్తి. రామనామ భక్తి రసాన్నితన కీర్తనల ద్వారా రచించి మనకందించిన భక్త

శిఖామణి. వీరికి, రఘువాధ భట్ట చార్యలువైష్ణవ మిచ్చిన గురువు. గోపన్న గారికి కబీరు గారు రామ తారకమంత్ర ఉపదేశమును చేసిరి. రామతారక మంత్రమును ఉపదేశము పొందిన ఆనందముతో “తారకమంత్రము కోరిన దౌరకెను” అని ధన్యాసీ రాగములో కీర్తన రచించిరి.

సమకాలీక భక్త వాగ్గీయ కాపులు

రామదాసుగారు, వారాయణ తీర్థులకు సిద్ధేంద్ర యోగికి, క్షేత్రయ్య గారికి సమకాలీకులు, రామదాసుగారు, కబీరు దాసుగారికి శిష్యులు

గోపన్నగారు సంస్కృత ఆంధ్రభాషలలో మంచి ప్రాపీణ్యము కలవారు. కీర్తనలలోని ఛండోరీతులను బట్టి దేశీయ, గేయ రీతులను బాగా తెలిసిన వారని చెప్పవచ్చును.

వీరికి ఏవాహమును జరిపిరి. కొన్నాళ్ళకు ఒక కుమారుడు కలిగెను. తల్లిదండ్రులనిన వీరికి ఎంతో భక్తి. వారి మరణానంతరము, వారిని పోగొట్టు కొనిన దుఃఖముతో తన ఆస్తినంతయు దానధర్మములు చేసిరి. సంసారము గదుచుట కష్టమయ్యెను. వీరి మేనమామలు అక్కన్న, మాదన్న. వారు ప్రైదరాబాదును పరిపాలించేడి అబుల్ హసన్తానాషా గారి వద్ద మంత్రులు “తానిషా” బిరుదు. మేనమామల యొక్క సహాయముతో “భద్రాచలము” నందు తహాసీలు దారుగా ఉద్యోగము పొందెను. గోపన్న గారు భద్రాద్రి రాముని దర్శించి మహాదానంముతో ఉప్పంగిపోయిరి. తాను వసూలు చేసిన పన్నుల ధనమును, భద్రాద్రి రామాలయ మరమ్మత్తులు, శ్రీ సీతారాములకు ఆభరణములు చేయించి, రామకైకర్యమున ఆధనమును వినియోగించిరి. ఈ విషయము “తానీషా”కు తెలిసినది. నవాబు అగ్రహావేశుడయ్యెను రాజద్రవ్య అపహారణ నేరం మీద క్రీ.శ. 1665లో గోపన్నకు 12 సంవత్సరములు కలినకారాగార శిక్షణమేను. ఈ విషయము ఆనంద భైరవిరాగములో “ఏటికిదయరాదు” అనే కీర్తన 2వ చరణమందు “పండ్రేండ్రేండ్లాయనె, శ్రీ రాములు, బందిభానలో యున్నాను” అనే వారే ప్రాసికొనిరి. కలిన శిక్షలు అనుభవించుచుకూడా, రామవామ మాధుర్యము ఆయన మరిచిపోలేదు. ఆ 12 సంవత్సరములలో అనగా 1677 వరకు అనేక బాధలను అనుభవిస్తూ, అనేక కీర్తనలను కారాగారమునందే

రచించిరి. “దినమే దినము సీతారామ స్వరణే పావనము” అనే కాపీ రాగ కీర్తన నిదర్శనము. శ్రీ రామచంద్రుని వర్ణించుచూ, వేడుకొనుచూ, బాధల భరించలేక, శ్రీ రాముని దెప్పుతూ అనేక కీర్తనలను రచించిరి. వైరాగ్య పరముగా కూడా ఏరు కీర్తనలను రచించిరి. ఆనంద భైరవి రాగం మన సంగీతచరిత్రలో మొట్టమొదటి ఉపయోగించ వాగ్నేయకారుడు రామదాసుగారే. ఈ రాగంలో 8 కీర్తనలు ప్రాసిరి.

రామదాసుగారు దండక ప్రబంధమును చూర్చికా ప్రబంధకమును, కూడా ప్రాసిరి. మరియు దాశరథీ శతకమును, ఇంకామరి కొన్ని గ్రంథములను రచించెను.

12 సంవత్సరములు జైలులో బాధలు ఆనుభవించి, రాముని కరుణపాందలేనని తలచి నిరాశతో విషముత్రాగుటకు రామదాసుగారు నిర్ణయించి కొనిరి. విషమును త్రాగుటకు సిద్ధపడిరి. ఆ విషము అమృతమయ్యెను. రామదాసుగారి ఆరాధ్యాదైవము శ్రీ రాముడు, లక్ష్మణ సహితుడై మారువేషముతో 6 లక్షల వరహాలను తానాషాకు చెల్లించెను. రసీదు పాంది, రామదాసు గారిని తానాషాయే బంధవిముక్తిని చేసిరి. ఈ నాటికిని, శ్రీ రాముని ముద్రాంకితములగు బంగారు కాసులు భద్రాచల దేవాలయము నందు కలవు. ఇంకను కొన్ని రామముద్రాంకితకాసులు కొందరి కుటుంబము యందు పూజింపబడుచున్నట్లు పెద్దవారు చెప్పుచున్నారు.

తానాషా, రామదాసుని చెరవిడిపించుటయే కాక, భద్రాచలమును జాగీరుగా ఇచ్చి, శిలాశాసము చెక్కించెను. రామదాసుగారు గోల్కౌండ నవాబు వద్ద ఉద్యోగము చేయుట వలన పారళీక, ఉర్ధ్వ భాషలలో కూడా పండితుడని పెద్దలు చెప్పిరి.

బంధవిముక్తుడయిన గోపన్నగారు భద్రాచలమును జాగీరుగా పాందుటచే భద్రాచలములోనే నివశింపసాగిరి.

రామపూను గాలి మిశ్రములు

ఏరు సాధు సంతర్పణ, బ్రాహ్మణ సంతర్పణ చేయు చుండెడివారు. ఆ సంతర్పణ కొరకై అన్నము వార్యాటకు గుంటను త్రవ్యి, దానియందు గంజిని వార్చిరి. రామదాసుగారి కుమారుడు ఆడుకొనుచు ప్రమాద వశమున గంజి గుంటలో పడి మరణించెను. ఆ సమయమునందు ఆది చూచిన ఒకరు, రామదాసునకు ఈ

విషయమును చెప్పేనట. సమారాధన జరుపవలసినదిగా చెప్పి, కుమారుని మృత దేశమును భుజముపై వేసికొని, శ్రీ రామ సన్నిధికి తీసికొని వెళ్లిరి “కోదండ రామ” అని పాడి విలపించిరట. ఆచట సమారాధనముగిసేటప్పటికి కుమారుని రామకీర్తన ద్వారా బ్రతికించికోగలిగిన నాటి నుండి “రామదాసు” అని గోపన్మగారిని పిలువదొడగిరి.

“భద్రగిరి” “రామదాసు” ముద్రలుగల చరణములను బట్టి 100 లేక 108 కీర్తనల వరకు ఉండవచ్చని కొందిర అభిప్రాయము; 130 లేక 140 వరకూ ఉండవచ్చని కొందరి అభిప్రాయము.

రామదాసుగారి జీవిత చరిత్ర తెలుగు వారందరికీ, రంగస్థల నాటకములు ద్వారాను, హరికథలు ద్వారా, యక్కగానములుగాను, రచింపబడిన చరిత్ర ద్వారా రామదాసు గారు రామభక్తాగ్రగణ్యానిగా చిరపరిచితులు.

రామదాసు చరిత్రను, హరికథలుగా, యాదవ దాసు రచించెను. సింగరి దాసు, నరసింహాదాసు, కృష్ణదాసు మొదలగు వారు యక్కగానములుగా రచించిరి.

రామదాసు కీర్తనలేని భజన గోప్పి ఉండదు. కీర్తన అంటే రామదాసు గారే గుర్తుకు వచ్చుదురు. ప్రసిద్ధ సప్తతాళములలనూ, సుమారు 30, 40 రాగములోనూ, ఏరి సంగీత రచనలు కనిపించుచున్నట్లు పెద్దవారు చెప్పచున్నారు. కృష్ణ పరంగా కూడా ఏరు కొని కీర్తనలను రచించిరి.

“జాతస్య మరణం ధృవం” పుట్టిన ప్రతిజీవి చనిపోయి తీరవలసినదే. కానీ కలియుగములో రామదాసుగారు “బొందితో స్వర్గము” అనగా ఈ శరీరముతో వైకుంఠము వేంచేసిన భక్త శిఖామణియని పెద్దలు చెప్పిరి. ఆనంద భైరవి రాగములో “తరలి పోదాము చాలా దయయుంచండి యిక ఈ జన్మకు రాము, మదిలో నుంచండి” అని సహచరులైన భక్త, మిత్ర పరివారమందరి వద్ద సెలవుతీసుకొని, వైకుంఠమునకు ఏగిరి.

శ్రీ అన్నమాచార్యులు

శ్రీ అన్నమాచార్యుల వారు కీ.శ. 1408 - 1502 కాలమునకు చెందినవారు. నందవరీక తెలుగు బ్రాహ్మణులు జన్మస్థానము తాళ్ళపాక గ్రామము.

భారద్వాజ గోతులు :- తండ్రి నారాయణ సూరి. తల్లి అక్కమాంబ. వేంకటేశ్వర వరప్రసాదమున పుట్టిన కారణజన్ముడు. 1408 క్రీ.శ. వోశాఖ పూర్ణిమ నాడు వైశాఖ నక్షత్ర మండు జన్మించెను. చిన్నతనము నందే, వేంకటేశ్వరుని భక్తితో వింత వింత కీర్తనములు రచించెను.

తల్లిదండ్రులు వదెనలు, చెప్పెడి ఇంటి పనులతో విసుగు చెంది 6వ ఏట శ్రీ వేంకటేశ్వరు స్వామిని దర్శించుటకు తిరుపతి బయిలు దేరెను. ఊరి పోలిమేరలలో నున్న గంగమ్మ (దేవత)కు నమస్కరించి, కొండ ఎక్కు ప్రారంభించెను. మోకాళ్ళ పర్వతం ఎక్కుచు, అలసిపోయి, ఆకలితో నిద్రించెను. అమ్మవారు శ్రీ మహాలక్ష్మి కలలో కనిపించెనట. చెప్పులు లేకుండా కొండ ఎక్కితే అలసట పోవుననియు, స్వామిదర్శనము కలుగుననియు చెప్పి, ప్రసాదము తినిపించి అంతర్ధానమయ్యెను. అప్పుడు అన్నమాచార్యులు; అశువుగా అలిమేలు మంగాదేవిపై ఒక శతకము చెప్పెను. మరియు ఇప్పుడిటు కలగంటి అనే వారి కీర్తన ద్వారా తెలియు చున్నది. అదీగాక ఈ విషయము (స్వామి ప్రత్యక్షమయినట్లు) వారి సంకీర్తనల రాగిరేకుమీద చెక్కింపబడియున్నది. అప్పటి నుండి అనేక రచనలు చేసిరి. కుమారుని వెదికి కొంటూ కొన్ని నాళ్ళకు తల్లిదండ్రులు ఆక్కడకు చేరిరి వారి కోరికపైనీ, గురువు ఆజ్ఞతోనూ, తిరుమలమ్మ (తిమ్మక్క) అక్కలమ్మ అనే యిద్దరిని అన్నమయ్య వివాహము చేసికొనిరి. అనేక పుణ్యక్షేత్రములను దర్శించెను. వేంకటేశ్వరునికి అంకితముగా అనేక శృంగార కీర్తనలను రచించెను. 32,000 పాటలను (సంకీర్తనలు) రచించి, శ్రీ వేంకటేశ్వరుని పాద పద్మములకు అర్పించి, అర్పించి, తరించిన భాగవతోత్తముడు ఏరి రచలనను తాళ్ళపాకవంశీయులు రాగిరేకులు మీద ప్రాయించి, తిరుపతి దేవాలయమున సంకీర్తనల భండాగారములో భద్రపరచినారు. ఏరి పదముల రచనా శక్తి అనంతమైనది. కనుకనే ఏరిని “పదకవితాపితామహాదు” అని స్తుతించినారు. సంకీర్తనాచార్యుడు. ఈ భక్త శిఖామణి రచనలను తన కోవెలలో (గుడిలో) సంకీర్త భండారములో కొన్ని వందల ఏండ్లు రాగిరేకులలో భద్రపరచి, తన భక్త పక్ష పాతమును వేంకటేశ్వరుడు చాటుకొన్నాడు. ఇవి నిబధ్మమైన గేయ ప్రబంధములు. ఈ రచలన యందు అసాధారణ భావనాశక్తి భావములను చూడవచ్చును. అన్నమాచార్యులు నందవరీక, నియోగిభ్రాహ్మణుడు. శ్రీ అదిశరగోపయతేంద్రులు

వారు అన్నమయ్యకు విజిష్టాద్వైత సిద్ధాంతోపదేశమును చేసిరి. అనగా అన్నమయ్య వైష్ణవమతమును స్వీకరించిరి. అన్నమయ్యకు చిన్నతనము నందే పంచసంస్కారములు “ఎష్టు” అను ఆచార్యుడు, వెంకటేశ్వరుని ఆజ్ఞాగానొననరించెను. అన్నమాచార్యులు, తన భగవద్గీత, తపశ్ఛక్తితో గూర్చినవే ఆధ్యాత్మశృంగారమైన 32 వేల పదములు (పాటలు) ఏరు రచించిన కీర్తనలు రాగిరేకులపై నుండుట మనము తిరుపతిలోనేటికి చూడవచ్చును.

అన్నమాచార్యుల కుమారులు పెదతిరుమలా చార్యుడు, మనములు చిన్నతిరుమలయ్య, చిన్నన్న (చిన్నతిరువేంగళనాథుడు). ఏరును, అన్నమార్యుల సంప్రదాయమును అనుసరించిరి. అన్నమాచార్యులు సంస్కృతములో రచించిన “సంకీర్తన లక్ష్మణము”ను, ఏరి మనుమడు చినతిరుమలాచార్యులు తెనింగించెను. ఏరి రచనలు అర్థ, భావ శృంగార భక్తిరస ప్రధానములు. కనుకనే ఏరికి “పదకవితా మార్గదర్శి”; “సంకీర్తన చార్య” “ద్రావిడాగమ సార్వబోమ” అనియు బిరుదలోసగబడెను. అన్నమయ్య ద్విపదగా రామాయణమును రచించినట్లు చిన్నన్న పేర్కొనినాడు.

1450 ప్రాంతములో టంగుటూరులో పాలకుడుగా ఉన్నసాత్మ్య నరసింగరాయలు అన్నమాచార్యులను కీర్తించి, “మీ సహాయము నాకు గలుగ, ఏలుదు ధర యెల్లనేక చక్రముగా అని తనకోర్కెను తెలుపుకొనెను. అన్నమయ ఆశీస్మృల వలన శత్రువులను జయించి పెనుగొండలో పట్టాభిషేకము చేసికొనెను. 1487వ సంవత్సరమున సాతువ నరసింగరాయడు అన్నమాచార్యులను అనేక విధములుగా సన్మానించెను. “వేంకటపతి మీద నుడువు పదముల రీతినాపై నొక్కపదము చెప్పుమా” అని వేడుకొనెను. కాని అన్నమయ్య గారు, రాయలు వారికోర్కెను తిరస్కరించిరి. దానికి రాయలుకోపించి, మూరు రాయర గండ” అనెడి సంకెల వేయించి, చెఱసాలలో పెట్టెను. అప్పుడు అన్నమాచార్యులు “సంకెల విడువేళ, జంపెడు వేళ..... విడిపించగతిగాక ... మరిలేదు తెరగు” అని ఒక్క సంకీర్తనము చెప్పగానే, వెంటనేశృంఖలము లూడి నవి (సంకెళ్లు) అని మనమడు చిన్నన్న ప్రాసిరి.

“మరులుంక” అనే గ్రామమలో ఒక మామిడి చెట్టు పుల్లని పండ్లుకాసేదట. అన్నమాచార్యుల వారు, ఆ పండ్లను స్వామికి నైవేద్యము ఇచ్చేడివారు. ఒకరోజు అన్నమాచార్యుల వారు ఆ పండ్లు తినిరి. ఆ పుల్లదనం కనబడిన వెంటనే, ఆ చెట్టు స్ఫురించి (తాకి) స్వామిని ప్రార్థించి, ఈ పులుపుకాయ చెట్టు తీయని దానినిగా జేయమని వేడుకొనెను. వెంటనే అలాగే (కోరికొననట్లుగా) అయినదట.

ఈ మహిమ కథ విన్న ఒకగాయకుడు, అన్నమాచార్యుల వారి వద్దకు వెళ్ళి తన పెండ్లికి “కాసువీసం” కలిగేట్లు దీవించివసినదా “నానుడి”లో అడిగాడట. అలాగే జరుతుందిలే అని అన్నమా చార్యులు చెప్పిరి. ఆ గాయకుడు ఎచ్చటి వెళ్లిన “కాసువీసమే” కాసీ, దానికి మించి యెవ్వరూ ఇవ్వలేదు. అప్పుడు అతను తన కోరకలోని తెలివి తక్కువ తనమునకు బాధపడి, మరల అన్నమయ్యగారి వద్దకు వెళ్ళి, పెండ్లికి, కావలసిన ధనం చేకూరేటట్లు ఆశ్చేరదించమని కోరగా అన్నమాచార్యులు వారు తథాస్తనెను. అప్పుడు ఒకరాజుగా రాగాయకుని పిలిచి అడిగిన ధనమును ఇచ్చేనట.

అన్నమయ్య వారిది మధురభక్తి. అదియే ప్రణయము అనగా శృంగారము. నాయికా నాయక పరముగా, అనగా అన్నమాచార్యులు నాయికగా తాదాత్యం చెంది, (తానెయై) నాయకుడైన శ్రీ వేంకటేశ్వరుని ఆరాధించి తరించిరి.

అమృవారిని కీర్తించుచూ, వేదాంత పరముగాకూడా కీర్తనలు రచించిరి.

అన్నమాచార్య రచనలు :- ఆధ్యాత్మసంకీర్తనములు, శృంగార సంకీర్తనములు రాగ, తాళముతో, 32,000 కలవని ఆయన మనుమడు చిన్నన్న తన అన్నమాచార్య చరిత్రలో ప్రాసేను. ఇవికాక ద్విపద ప్రబంధము, రామయణము, సంస్కృతములో వేంకటాద్రి మహాత్మ్యము తెలుగున శృంగార మంజరి, 12 శతకములు, యింకా అనేక భాషలలో అనేక ప్రబంధాలు, సంస్కృతములో సంకీర్తన లక్షణమును అన్నమాచార్యుల వారు రచించిరి.

అన్నమాచార్యులవారు సంస్కృతములో సంకీర్తన లక్షణమును రచించెను.

దిగువ తిరుపతిలోనూ, కొండపైని స్వామి సన్నిధిలోనూ కాపురముండెడి వారు. అరోజులలోనే భాగవత సాంప్రదాయముగా వాడుకలో ఉత్సవ పద్ధతిని రచించిన భాగవతోత్తముడు. దానిలో తోడయము, మంగళము, శరణు, హెచ్చరిక తెలిపే కీర్తనలు ధూప దీపాలంకార నైవేద్యది ఉపచారముల కీర్తనములు, పవ్యాళింపు, దివ్యనామ సంకీర్తనము, వసంతోత్సవ కీర్తనములు స్వామిని మేలుకొలుపుటకై కీర్తనములు మొదలగునవియున్నవి. ఇవిగాక విడి కీర్తనములు గలవు. భజన పద్ధతికి ఇతడేమూల పురుషుడు.

అన్నమాచార్యులు - పురందరిషణముల కలంక

పాండురంగ విరల్ భక్తుడయిన పురందరదాసు, అన్నమా చార్యుల కీర్తనల తలచినంతమాత్రమున భూత భేత పిశాచములు పారిపోయి శుభములు కలుగననియు మహిమలు విని, ఆయనను దర్శించి కీర్తించెనట.

అన్నమాచార్యులవారు 1502 వ సంవత్సరమున ఘాల్మణ బహుళ ద్వాదశినాడు, సంకీర్తనములు పాడుతూ పరమపదించెను. చనిపోవునాటికి 95 ఏండ్ల వయస్సుండవచ్చ.

సంగీత వాచ్యములు

తంబురా వాచ్యము

ఇదిప్రతి వాద్యములలో ప్రధాన మగు ప్రతి వాద్యము. భారతీయ శాస్త్రీయ సంగీతములయందు అనగా కర్రాటక, హిందూస్థానీ సంగీత కచేరీలయందు ఉపయోగించెడి ప్రధాన ప్రతి వాద్యము “తంబూర”. ఇది తత (తీగ) వాద్యమునకు చెందినది. సంగీత కచేరీలకే కాక, హరికథాకాలక్షేపములకు తంబురను ప్రధాన ప్రతి వాద్యముగా వాడుదురు. తంబురను ప్రతి చేయుటకు మంచి జ్ఞానము కావలయును’ ’ నారద, తుంబురలలో తుంబురుడు ధరించెడు వాడుకనుక అది “తంబుర” అనే పేరు వాడుకలోనికి వచ్చినదని పెద్దల అభిప్రాయము.

ఇది వీణను పోలియుండును. కానీమెట్టు సారకాయ బుర్రయాళి ఉండవు.

తంబుర్ ముఖ్యముగా 2 రకములు

1. దక్కిణ దేశపు (కర్రాటక సంగీతపు) తంబుర

2. ఉత్తరదేశపు (హిందుస్థానీ) తంబుర

కర్రాటక (దక్కిణ దేశపు) తంబురను .ముఖ్యముగా పనస క్రతో తయారు చేయుదురు. ఏగిస క్రతో కూడా తయారు చేయుదురు. పీట, బిరడాలు, మాత్రము చందనపు క్రగాని బ్లాక్వుడ్ కాని ఉపయోగింతురు.

హిందుస్థానీ (ఉత్తర దేశపు) తంబురను మీరజ్ తంబుర అని కూడా అందురు. కుండను సారకాయతోనే తయారు చేయుదురు.

ముఖ్యముగా తంబురలకు 4 భాగములు ఉండును.

1. కుండ

2. దండి

3. పీట (బ్రిడ్జీ)

4. బిరడాలు

దండియు, కుండయు ఒకదంతపు ముక్కుతో కలుప బడియుండును. దండి చివరి భాగములో 4 బిరడాలు అమర్ఖబడి యుండును.

తంత్రులు లేక తీగలు :- తంబురలకు ముఖ్యముగా 4 తీగలు ఉండును. 3 ఉక్కుతంత్రులు 1 ఇత్తడి తంత్రి ఉండును.

తీగలపేర్లు

1. పంచమము	మంద్రస్థాయి పంచమము	ఫ
2. సారణి	మధ్యస్థాయి షడ్ము	స
3. అనుసారణి	షడ్ము	స
4. మంద్రము	మంద్రస్థాయి షడ్ము	స

ఈ 4 తంత్రుల చివరి భాగమును పీట వెనుక భాగమున ముడివేసి, రెండవ చివరి భాగమును పీట మిందుగా బిరడాలకు చుట్టి బిగించి వలయును.

వారి వారి ప్రతుల బిట్టి తీగల, గేజ్ మారును. మీ గురువులను చూపవలసినదిగా అభ్యర్థించండి ప్రతి చేయు పద్ధతి. 2 విధములు.

1. పంచమ ప్రతి

2. మధ్యమ ప్రతి

1. పంచమ ప్రతి :- 2,3, తీగలు (అనగా మధ్య నుండు తీగలు) మధ్యపడ్డములుగాను, 1వ తంత్రిని మంద్రపంచమము (ప)గాను 4వ తంత్రిని మంద్రపడ్డముగాను (స) గాను ప్రతి చేయుదురు.

2. మధ్యమ ప్రతి :- పై పంచమ ప్రతి యందుగల 1వ తీగ (మంద్ర పంచమము - ప) మంద్ర మధ్యమముగా (మ) గా ప్రతి చేసినచో దానిని ప్రతి అందురు.

ప్రతివేయు విధానము :- మధ్యవేలితో, 1వ తంత్రి అనగా మంద్రపంచమమును (ఫ) చూపుడువేలితో మిగిన మూడు తంత్రులను మొటుచు ప్రతి వేయవలయును.

జీవాళి :- ఊలుగాని, ధారమునుగాని పీటకును, తీగలకును మధ్యగాదూర్చి ఎడమ చేతితో జరుపుతూ (చేస్తూ) కుడిచేతితో అదే తంత్రిని మీటవలయును అప్పుడు “జిల్లు” మనెడి శబ్దము వచ్చును. అప్పుడు ధ్వనిలో మార్పువచ్చును.

తంబురలీస్ రకములు

1. తంజావూర్ తంబుర

2. మీరస్ తంబుర

3. సహ్త తంత్రీ తంబుర

4. అష్టతంత్రీ తంబుర

6. a) Electronics Tambura, b) Automatic Tambura

1, 2 రకములు మొదటి చెప్పబడినవి.

ఎక్సెర్ తంబుర :- ఒకేతీగ ఉండును. దీనిని మధ్యపడ్డముముగా ప్రతి చేసిపాడుదురు. ప్రస్తుతము దీనిని సాధువులు మాత్రమే తత్త్వములు పాడుటకు ఉపయోగించు చున్నారు.

సప్తతంత్రీ తంబుర :- 7 తీగల తంబుర. షట్కూల గోవింద మారర్ దీనిని వాడినట్లు చెప్పిరి.

అప్పతంత్రీ తంబుర :- ప్రస్తుతము మనము ఉపయోగించుచున్న తంబురలాగే యుండి, 4 తీగల క్రింద మరో 4 తీగలుండును. పై తీగలు మిటి నపుడు క్రింది తీగలుకూడా కదలింపబడును.

కరెంట తంబుర :- దీనిని ప్రస్తుతము మనము ఉపయోగించే వద్దతిలో శ్రుతులు అమర్యబడి, విద్యుత్ వల్ల గాని, బ్యాటరీలవల్లగాని ఉపయోగించుదురు.

శీఱ

ఇది పవిత్ర పురాతన వాద్యము. సంగీత వాద్యములన్నింటిలో ఇది రాజువంటిది. సకల కళామతల్లి సరస్వతీ దేవి ఈ వీణ ధరించినది. నారదాది దేవతలు ఈ వీణను ధరించి ఆరాధించిరి. నారదుల వారి వీణపేరు “మహాతి”. సర్వలోకముల వారికి ఆరాధ్యవాద్యము.

దక్కిణ భారతదేశము నందలి వీణలు అత్యుత్తమైనవి. ఇవి పనస క్రత్తితో చేయుదురు. పనసక్కిను కొన్ని సంవత్సరములు భద్ర పరచి వీణను తయారు చేయుదురు. జాక్ ఉద్దీతో మరియు భ్లాక్ ఉద్దీతో కూడా తయారు చేయచున్నారు. ఇది రక రకాల పరిమాణంలో (సైజు) తయారు చేయుదురు. పరిమాణము ఎంత ఎక్కువుగా ఉండునో ధ్వని కూడా అంత గంభీరముగా ఉండును.

వీణ ముఖ్యముగా 3 భాగములు

1. కుండ
2. దండి
3. యాళి

1. కుండ :- పైన వ్రాసిన క్కాలతో కుండను తయారు చేయుదురు. కుండలలో పలి భాగమును కోరుదురు (తొలుచుదురు) అదే ఆకారముతో అదే క్కాతో చేసి, ఆకుండకు అంటించుదురు. దీని యొక్క వ్యాసము (చుట్టుకొలత) 1 అడుగు ఉండును. వీణ సైజును బట్టి ఉండును. తీగెల చివరి

కొసలను పెట్టుటకు, ఏర్పాటు ధ్వని రంధ్రములో, కంచు బిళ్ల,
ప్రకృతీట, శ్రుతి సరిచేయు పూసలు, తాళపు తీగలు మొదలగునవి
బొమ్మలో చూడవలయును.

దండి :- కుండ చేయబడిన కళలోనే దీనిని తయారు చేయుదురు. మెట్లును
అమర్చే దానిని దండి అందురు. దీనికి బిరడాలను కూడా అమర్చుదురు.
ఈ పాడిగాటి దండిపై ఇరుప్రకృతి మైనమువంటి దానిని గోడవలె
రెండు వైపుల అంటించుదురు. వాటిపై ఇత్తడితోనో కంచుతోనో
మెట్లును అమర్చుదురు. ఆ మెట్లు 24. అవి 24 స్వరస్థానములు.
అనగా 2 స్థాయిల స్వరములు. మొత్తము బిరడాలు 7 ఏర్పరచబడును.
అందులో 3 తాళపు తీగలు (ఒకసారి విద్యార్థులు వీణన
చూడవలయును). కుండను, దండిని కలుపుచు ఒక దంతము
అంటించుదురు.

3 యాళి :- ఇది ఒక జంతువు పేరు. యాళి యొక్క తలవలె ఉండు దానిని, క్రింది
వైపునకు వంచి ఉండును. దండి చివరి భాగమున క్రిందివైపు ఒక
సారకాయబుఱ్ఱు అవుర్జబడి యింటును. ఇది ధ్వని
పెంపాందింపచేయును. వీణవాయించు నపుడు ఎడమతోడ మీద ఈ
సారకాయ బుఱ్ఱు ఆపుగానుండును. ఇది ప్రూలతో బిగింపబడి, తీసి,
పెట్టుటకు వీలుగా ఉండును.

దండి చివరి రెండు ప్రకృతిల $2 \times 2 = 4$ బిరడాలు, 3 బిరడాలు (తాళపు
తీగలు) ఉండును. 4బిరడాలకు వాయించు తీగలు వేయుదురు.
మొత్తము $4+3 = 7$ తీగలు ఉండును.

వాయించు తీగల పేర్లు

1. సారణి	న (షడ్ము)	ఉక్కతీగి
2. మంద్ర పంచము	పు	ఉక్కతీగి
3. మంద్ర షడ్ము	సు	ఇత్తడి తీగి
4. అనుమంద్రము	ఫు	ఇత్తడి తీగి

శ్రుతిని బట్టి తీగెల గేజి ఉండును.

తాళపు తీగెలు

1. ప్రక్క సారణి	స	ఉక్కుతీగ
2. ప్రక్క పంచమము	ప	ఉక్కుతీగ
3. హెచ్చ సారణి	స్	ఉక్కుతీగ

వీణవాయించు విధానము

కుడిచేతి చూపుడు ప్రేలు, మధ్యప్రేలు - తీగెలను ఒక దాని తరువాత ఒకటి మీటుటకును ఉపయోగపడును. ఎదుమ చేతి చూపుడు ప్రేలు, మధ్యప్రేలుతో మెట్లను వాయించుదురు. తీగెలను గోళ్ళ తోనో లేక ఇనుప తొడుగ (ముదరాబు) తోనో బ్రిడ్జీ వద్ద మీట వలెను.

వీణ, మీటుటకు గల పేరు

గోటు మీటు, లోమీటు, వెలిమాటు, కత్తిరిమీలు, తోడుమీటు, తడమీటు, అడ్డమీటు, దొడ్డమీటు, సన్నమీటు, అబద్ధపు మీటు, కూటమీటు, విడిమీటు, ప్రక్కమీటు, ఇవి అన్నియు తెలిసికొనవలెనన్న ప్రాక్షికల్గా వీణ విద్వాంసుల వద్దకు వెళ్ళి తెలిసికోవలెను.

వీణలోని రకములు

1. ఏరకరాగ మేళ వీణ :- దీనిలో ఒక రాగమును మాత్రమే వాయించగలరు. వేరే రాగము వాయించవలెనన్న, ఆరాగాను సారము మేళమును సరిచేసి వాయించెడి వారు ఇది పూర్వము వాడెడివారు.
2. సర్వ రాగమేళ వీణ :- ఇది ప్రస్తుతము వాడుకలో ఉన్న వీణ దీనిని రామామాత్యదు కనిపెట్టేను.
3. మధ్యమేళ వీణ :- ఇది సర్వరాగ మేళ వీణ వంటిదే.

4. అచ్యుతరాజేంద్రమేళ వీణ :- రామారూచ్యదు, శ్రీ అచ్యుత రాజేంద్రుని ఆస్థానమందుండి ఆయన ప్రాత్మాహము వలన యూ వీణను కనిపెట్టను. కనుక దీనికి “అచ్యుత రాజేంద్ర మేళ వీణ” యని పేరువచ్చినది.

5. చలవీణ :- ఇది భరతునిచే కనిపెట్టబడినది.

6. ధృవ వీణ :- ఇదియు భరతునిచే కనిపెట్టబడినది.

విజయనగరము బొబ్బిలి (సాంప్రదాయము) బాణిలో వీణను నిలబెట్టివాయించుట గలదు. నారదుడు దేవలోకమునుండి ఈ వీణను భూలోకమునకు తీసికొని వచ్చేనని పెద్దలు చెప్పాడురు. కనుకనే వ్యాదములన్నింటిలోనూ, ప్రపంచమున సృష్టింబడినదగుట చేత ప్రథమస్థానము యాయబడినది.

వీణల్ని [ఖిడేలు] ఎంద్ర్యులివీర్ణ

ఇది తంత్రి వాద్యములలో ముఖ్యవాద్యములలో ఒకటి. ఇది మొట్టమొదట విదేశీయులచే కనిపెట్టబడినను, ఇప్పుడు ప్రాముఖ్యమైన వాద్యము. ఈ వాద్యము ప్రపంచమందంటనూ ప్రదర్శింపబడుచున్నది. కర్రాటక, హిందుస్థానీ, పాశ్చాత్య సంగీతములలో సాలో కచేరి చేయుటకు అర్థాత కలిగియున్నది. మరియు ముఖ్యమైన ప్రక్రివాద్యము.

వైలె నందలి భాగములు

- 1) A - తల (Scroll) బిరడాలు పెట్టిడి భాగపు వంపు.
- 2) BB - చెవులు (Pegs) బిరడాలి పెట్టే
- 3) C - మొడ (Neck)
- 4) D - ప్రేశ్న (ఆనుకొనెడి బల్ల) (Finger Board)
- 5) E - పీట (Bridge)
- 6) F,F - ధ్వని రంధ్రములు (F- Holes)
- 7) G - బట్టన్ (Button)
- 8) H - బట్టన్ (Button)

- 9) I - నట్ (Nut)
 10) J - 4 తంత్రులు
 11) K.K. - ధ్వని నిచ్చు బల్ల (గర్భము)
 12) L.L. - వంపులు Ribs)
 13) వెనుకభాగము (BACK)

విల్సనందలి భాగములు (BOW)

1. క్రర్ (Stick)
- 2 నట్ (Nut)
3. సీల (Screw)
4. వెంటుకలు (Hair)
5. తల (Hed)

అడుగబల్ల, మెద, ప్రక్కలు, బ్రిట్జీలు - “సికమూర్” అనే చెక్కతోను; పై బల్ల, బేన్ బార్, సాంగ్ పోస్టులు “పైను” అను కళ్ళతోను; తోక, నట్లు బిరడాలు “ఎబోనీ” తోను చేయబడును. గొళ్ళెనరములు, ఉక్కతీంగెలు - తంత్రులుగా వాడబడును.

విల్స : - వయులినకు ఉపయోగించునది. దీనితోనే వైలినపై వాయించుదురు. దీనికి గుళ్ళపు వెంటుకలను అమర్చుదురు. ఈ వెంటుకల బిరసెక్కులుకు “రోజిన్” అను దానిని ఉపయోగించుదురు.

వైలిన యెమక్క ఏరిమాణము (సైజు)

ఇది ముఖ్యముగా 3 విధములు

1. నిండు పైజు
2. ముప్పాతిక పైజు (3/4)
3. అర్ధపైజు (1/2)

ఇవి కాక 7/8 పైజు కలివి కూడా కలవు.

తీగెలు (తంత్రులు) వివరణ :- 4 తీగెలు ఉండును. అవి.

1. మంద్రషఢ్ము స
2. తగ్గ పంచమము (మంద్ర పంచమము) స
3. మధ్యషఢ్ము (సారని) స
4. మధ్య పంచమము స

తరాత్కుల తయారీ శాఖలనేము

1 వ తంతి (తీగ) :- పట్టు, లేక నరము లేక ఉక్కుతీగ మిాద జల్లారు చుట్టుదురు.

2, 3వ తీగెలు :- నరము లేక ఉక్కుతీగలపై జల్లారు చుట్టి తయారు చేయుదురు.

4 వ తీగ :- ఉక్కుతీగ.

తక్కువ ప్రతి చేయునపుడు మందముగల (లావ) తీగెలను; హెచ్చుప్రతి చేయునపుడు తక్కువ మందము (సన్న) గల తీగెలను ఉపయోగించుదురు.

2 శాఖలను క్రూర చేయుదర్య.

1. పంచమ ప్రతి

2. మధ్యమ ప్రతి

పంచమ ప్రతి :- మంద్రషఢ్, మంద్ర పంచమ, మధ్యషఢ్, మధ్య పంచమములుగా ప్రతి చేయదురు.

మధ్యమ ప్రతి :- మంద్ర పంచమమును, మధ్యపంచమ స్వరములను, 1 పూర్ణ ప్రతిని తగ్గించినచో (శద్ధ మధ్యమము)గా చేయబడినచో ఆ ప్రతిని మధ్యమ శృతి అందురు.

ఎదమ చేతి ప్రేళ్తో తీగెలను ఆదుముటయు, కుడిచేతితో విల్లు () ముందు, వెనుకలకు త్రిప్పుటయును, సమముగా నుండి ఆయాస్వరములు నడచుగతిని,

ఆయా కాలములను అనుసరించి రెండు చేతులను ఒక దానికొకటి అనుబంధముగా నుండవలయును.

సప్త తంత్రుల వయోలిన్ :- కొందరు విద్యాంసులు 7 తీగెలె వయోలిన్కి వేసి వాయించుచున్నారు. 1 తంత్రికి మరొకతంత్రిని చేర్చి వేయుదురు. నాదము రెట్టింపుగా వినబడును. కానీ సప్త తంత్రుల వయోలిన్ వాడుట చాలా అరుదు. 4 తంత్రుల వయోలిన్ మాత్రమే వాడుకలో కలదు.

మృదంగ్ వాట్యోవు

మృత్ + అంగము = మృదంగము. పూర్వము దీనిని మట్టితో చేసిది వారట. కనుక మృత్ = మట్టితో చేసిన అంగము. సంగీత కచేరీల యందు ముఖ్యప్రకృతి వాద్యములలో ఇది ఒకటి. త్రిపురాశురుని జయించిన మహాదేవుడు నాట్యమాడెనట. ఆ నాట్యము కొఱకు బ్రహ్మమృదంగమును కనిపెట్టినట్లు చెప్పిరి. ప్రప్రథముగా గణపతి మృదంగము వాయించినట్లు పురాణ కథ.

అవనధ్ (చర్చ) వాద్యములలో ముఖ్యమైన వాద్యము. సంగీత కచేరీల యందు, హరికథా కాలక్షేపములలోనూ, భజనలయందు, ఏధి నాటకములందు మృదంగము ముఖ్యమైన వాద్యము. విధిగా దీనిని ఉపయోగించుందురు. ఇది ముఖ్యమైన లయ వాద్యము. దీని యందు పాండిత్యము, నైపుణ్యము సంపాదించుట చాలా కష్టము. సంగీతసభల యందు తని ఆవర్తము నందు తమ ప్రతిభను మృదంగ విద్యాంసులు ప్రదర్శించుదురు.

మృదంగము తయారు చేయు పద్ధతి :- పనసకళ్లు, ఎగిస కళ్లు, చందనపు కళ్లు, తాటి కళ్లు, రేలకళ్లు, ఏటిలో ఏవి అందుబాటులో ఉండునో వాటితో చేయుదురు. కానీ బాగా పండిన పనసకళ్లు చాలా ముఖ్యమయినది. దీనియందు ధ్వని చాల వినసాంపుగా ఉండును. ఒకే కళ్లలో, లోపల తోలచుదురు (గుల్లవలె). దీని పాడవు 18, 20 లేక 22 అంగులముల పాడవుండును. దీని ఆకారము, అడుగు తీసిన 2 పూలతోట్లను కలిపినచో ఎట్లు ఉండునో, ఆదే విధముగా ఉండును. రెండు, చివరల సన్నముగను, మధ్య కొంచెం లావుగను ఉండును. రెండు చివరల (ఇరుప్రకృతిల).

నుండు రంధ్రములకు (తలలకు) చర్యపు మూతలు బిగింపబడును. బిగించునవియు చర్యపుత్రాశ్య, కుడిమూత కంటే, ఎడమ మూత వ్యాసము $1/2$ అంగుళము యొక్కవగా ఉండును. ఈ మూతల చుట్టునూ వలయాకారముగ చర్యపు జడలుండును. ఈ జడలను కండ్లులేక బొద్దులందురు. ఈ బొద్దల చుట్టూ 16 రంధ్రములుండును. ఈ కండ్లనుండి $1/4$ అంగుళము వెడల్పు $1/8$ అంగుళము మందము గల చర్యము యొక్కించి రెండు చివరలను (రెండు ప్రక్కల నుండు మూతలను) 16 రంధ్రముల నుండి బిగువుగా బిగించుదురు. ఈ చర్యపు తాళ్లో చిన్న చిన్న కణ్ణ ముక్కలుండును. ఇవి శృతి హెచ్చ, తగ్గులకు ఉపయోగించుదురు. ఇరు ప్రక్కల నుండు మూతలను కుడి ముఖము, ఎడమ ముఖము అనిపిలుచుదురు. కుడి, ఎడమ మూతలను మేక చర్యముతో తయారు చేయుదురు.

కుడిముఖము :- ఇది 3 రకములగు పారలతో చేయబడును. అడుగున (1వది) యుండు, చర్యము, మనకు కనిపించదు. దానిని “ఒత్తుడు” చర్యమందురు. దానిపై నుండి చర్యము (2వది) “పాట” (మిటు) చర్యమందురు. దీనిమిద మధ్యలో నల్లటి పదార్థమును అంటించుదురు. దీనినే “కరణి” అందురు. మూడవ చర్యమగు “రప్ప చర్యము”ను, ఆఖరున అంటించుదురు. పై దానికి ఆపుదూడ చర్యమును, లోపలి దానికి మేక లేక గొత్తె చర్యమును అంటించుదురు.

కుడిమూతలో, కుడిచేతి ప్రేత్తుతో తెప్ప చర్యమును తట్టిన, పలుకు దానిని “మిటు” అనియు; కరణి మధ్యభాగమును తట్టిన, పలుకునది “నాటు” అనియు; తెప్పను, పాట చర్యమును ఒకేసారి తట్టిన “సాటు” అనియు అందురు.

ఎడమ ముఖము :- ఎడమ మూత యందు 2 పారలుండును. బయట పార, గేదె చర్యముతోను, లోపలి పార మేక చర్యముతోను చేయుదురు. మధ్యలో గోధుమ రవ్వను తడిముద్దగా చేసి అంటించుదురు. లేదా అన్నములో మెత్తని కచ్చిక బూడిదను కలిపి, వుండచేసి అంటించుదరు. వాయించుట ముగిసిన వెంటనే దీనిని తీసివేయుదురు. దీనిని “బోనము” “బోళము” అందురు.

కరణి :- పూర్వము, కరిణిని తయారు చేయుటకు మేంగనేసు పాడి, మెత్తని అన్నము, చింతపండు రనము కలిపి మెత్తగా నూరి వుండగా చేసి అంటిచెడి వారు.

ప్రస్తుతము, చిట్టెపు రాళ్ళమెత్తని పాడి, అన్నము కలిపి మెత్తగా నూరి వుండగా చేసి అంటించు చున్నారు. దీనినే తమిళములో సారు, కరణై, మరుందు అని పిలుచుదురు. ఈ “కరణి”ని కుడిమూత “పాట” చర్చము నందలి మధ్యభాగమున వేయుదురు. దీని పరిమాణము ఆయా మూతల సైజు ననసరించియుండును. ఇది మృదంగము నకు అతిముఖ్యమైన అంగము. ఈ కరణి వలన మంచి శ్రావ్యమైన ధ్వని ఏర్పడును.

మృదంగము రెండు విధములు :-

1. తగ్గ శృతి మృదంగము
2. హాచ్చ శృతి మృదంగము.
1. తగ్గ శృతి మృదంగము :- ఇది పురుషుల గాత్రమునకు ఉపయోగించుదురు.
2. హాచ్చ శృతి మృదంగము :- ఇది స్త్రీల గాత్రమునకు ఉపయోగించుదురు.

శృతి చేయుటకు ఉపయోగించు పరికరములు :- 1 సుత్తి, 2 అంగుళములు పాదవు $1/2$ అంగుళము వ్యాసముగల పిడిని వుపయోగించుదురు. శృతిని హాచ్చింప తలచినచో, కుడిమూతల చుట్టూ వలయకారముగ నుండు చర్చపు బొద్దులపైన పిడిని వుంచి, సుత్తితో అన్నివైపుల క్రిందికి కొట్టుచూ, ప్రతిని హాచ్చించుదురు. ప్రతిని తగ్గింప తలచినచో, పిడిని, బొద్దుల క్రింద నుండి సుత్తితో పైకి కొట్టుచూ, ప్రతిని తగ్గించుదురు.

మృదంగ విద్యార్థులు నోటితో జతులు నేర్చు కొనిన పిదప, అవి మృదంగము మీద అభ్యాసము చేయుదురు.

నాల్గవ ప్రకరణము

1. పారి భాషిక పదములు
 - అ) వాది . . అ) నంవాది ఇ) వివాది ఈ) అనువాది ఉ) ముక్కాయి.
 - అ) వాది స్వరము :- ముఖ్యమయిన స్వరము. రాగము, స్వరకల్పన మొదలగు వాటియందు జీవ స్వరము వలె మాటి మాటికి ప్రయోగింపబడు స్వరమును వాది స్వరము అందురు. దీనిని రాజుగా పోల్చుదురు.

- బ) సంవాది స్వరము :- వాది తరువాత స్థానము సంవాది. మంత్రిగా పోల్చుదురు. ఏదైనాబక రాగములో 2 స్వరములు మధ్య 8 గాని లేక 12 గాని శ్రుతులు వున్నచో, అట్టి 2 స్వరములు పరస్పరము (ఒకదానికొకటి) సంవాది స్వరములగును.
- అ) శుద్ధ స్వరములలో సంవాదులు :- (స-మ); (స-ప); (శ.రి - శ.ధై); (శగం - శ.ని)
- ఆ) వికృత స్వరములోని సంవాదులు :- (సా.గాం. - కై.ని); (అ.గా. - కా.ని); (చ.రి. - ప్ర.మ)
- ఇ) వివాది స్వరము :- 2 స్వరముల మధ్య ఒక శ్రుతి ఉన్నచో అట్టి రెండు స్వరములు పరస్పరము (ఒకదానికొకటి) వివాదులగును. దీనిని శత్రువుతో పోల్చిరి.
- అ) శుద్ధ స్వరములోని వివాదులు :- (శ.రి.- శ.గాం.) (శ.ధై - శ.ని) ములు శుద్ధ స్వరములోని వివాదులు.
- ఆ) వికృత స్వరములోని వివాదులు :- (సా.గాం లేక షరి. అం.గాం.(కై.ని - లేక ష.ధై - కా.ని) ములు వికృత స్వరములలోని వివాది స్వరములు.
- ఈ) అనువాది స్వరములు:- వాది, సంవాది, వివాది స్వరములు కాని స్వరములను “అనువాది స్వరము”లని చెప్పబడును. ఇది సేవకునితో పోల్చబడినది.
- ఉ) ముక్కాయి :- అనగా మూడు పర్యాయములు (3 సార్లు) అని అర్థము. మనోధర్మ ముఖ్యంశములలో నోకటియగు స్వరకల్పన యందు ఇది ఒకటి. ఇది ముఖ్యముగా లయకు సంబంధించినది. జతులు రూపముతో మృదంగము మిాద, స్వరముల రూపములో సంగీతము నందు ఉపయోగించుదురు. సంగీత విద్యాంసులు తమ ప్రతిభ చూపుటకు స్వరకల్పన యందు ముఖ్యముగా ఈ ముక్కాయిలను వేయుదురు. ఉదా :- తదిగిణత = 5 అక్కరములు. ముక్కాయి అనగా $3 \text{ సార్లు} = 5 \times 3 = 15$ అక్కరములు. తదిగిణత. = 5 = గరిసనిద = 5 స్వరములు. $3\text{సార్లు} = \text{గరిసనిద} - \text{గరిసనిద} - \text{గరిసనిద}$. ఇది 15 అక్కరముల ముక్కాయి.

పంచదశ గొమకములు

గమకము :- భారతీయ శాస్త్రీయ సంగీతము నందు గమకము నకు అత్యంత ప్రాధాన్యత నీయబడినది. రాగమునకు ఇది వెన్నెముక లాంటిది.

ఎదైనా ఒక స్వరమును, దాని సహజమైన ధ్వనియందే (శ్రుతి యందే) కాక, ప్రకృతున్న స్వరచ్ఛాయను కూడా పాందుటను గమకమందురు.

గమకము లేని సంగీతమును :- చంద్రుడు లేనిరాత్రి; నీరు లేని నది; వాసన లేని పువ్వు; ఆభరణములు లేని ప్రీతితో సంగీతజ్ఞులు పోల్చిరి.

భరతుని “నాట్య శాస్త్రము”లోను, పార్వతీ దేవుని “సంగీత సమయ సారము” లోను ఈ గమకముల గూర్చి నిర్వచించిరి. నారదుల వారు తమ “సంగీతమకరందము” లో 19 గమకములను నిర్వచించిరి.

శార్ధదేవులు తమ “సంగీత రత్నాకరము” నందు 15 గమకములను - వాటి నిర్వచనములను చెప్పిరి.

పంచదశ గమకములు :- 1. కంపితము 2 లీనము 3 ఆందోళితము 4. షాఖావితము, 5 స్ఫురితము, 6. తిరుపమ, 7 ఆహాతము, 8 వళి, 9 ఉల్లసితము 10. హలంపితము, 11. కురుతము, 12. త్రిభిన్నము 13. ముద్రితము 14. నామితము 15. మిశ్రితము

1. కంపితము :- దీని అర్థము కదలించుట, ఒక అక్షర కాల స్వరమును కదలించునపుడు, ఇంకొక స్వరము భాయ రాకుండా ప్రయోగింపబడు స్వరము. ఉదా :- శ్రీ రాగములోని “గ” గాంధారము).

2. లీనము :- ఒక స్వరము 2 అక్షర కాలము కదలించి, దాని ప్రకృత, దగ్గర నున్న స్వరములచ్ఛాయను చూపించుట (లయింపచేయుట) లీనము అందురు.

3. ఆందోళితము :- ఒక స్వరమును 4 అక్షర కాలము వరకు కదలించి దానికి మీద స్వరచ్ఛాయను రప్పించుట ఉదా :- రి దద; సరిసపప - సరిసమమ.

4. ప్లావితము :- ఒక స్వరమునందు 12 అక్షర కాలము కదలించి దాని నీప స్వరచ్ఛాయను రప్పించుట ప్లావితము. లీనము, ఆందోళితము, ప్లావితము ఈ మూడును కంపిత బేధములే.

5. అ) స్ఫురితము :- ఆరోహణ క్రమమలోని సస రిరి మొదలగు జంటస్వరము నందలి, రెండవ స్వరములను కొట్టుటమే స్ఫురితము. ఉదా :- సస అను జంటలో 2వ ‘స’ ను కొట్టిన “సనిస” అని వినిపించును. అదియే స్ఫురితము.

ఆ) ప్రత్యాఘాతము :- ఆవరోహణ క్రమమలో వచ్చేడి జంట స్వరములలో 2వ స్వరమును కొట్టి దానికి మీద స్వరము యొక్క చ్ఛాయను రప్పించుట. ఉదా :- “సస” అనునది “సరిస” అగును:

6 తిరుపము :- ఒక స్వరమును అదిమి (వొక్కి) బట్టుటయే తిరుపము)

7 ఆహతము :- అనగా కొట్టుట. ఇది 2 విధములు.

ఆ) రవ ఆ) ఖండింపు

ఆ) రవ :- ఒక స్వరము పై నుండి క్రిందికి దిగునప్పుడు పై స్వర చ్ఛాయతో వేగముగ క్రింది స్వరమునకు దిగుటకు “రవ్వ” అందురు.

ఆ) ఖండింపు :- ఒక స్వరమునుండి, 2వ స్వరము విడిచి తరువాత స్వరమున ఖండించు, ఖండించిన స్వరచ్ఛాయను గలుగ జేయుట ‘ఖండింపు’ అనబడున ఉదా :- మరి.

8) వళి :- ఏదైన ఒక స్వరమును వక్రముగా సుడియించి లేక 2 లేక 3 స్వరముఁ చాయలను రాజేయుట “వళి” అందురు.

9 ఉల్లసితము:- దీనికే “జారు” అని అందురు. ఇది 2 విధములు 1. ఎక్కుజా
2. దిగు జారు

1 ఎక్కు జారు :- ఒక స్వరమునుండి దానికి పైగల స్వరమునకు వెళ్ళు ఎక్కువ జారు అందురు.

...

2. దిగుజారు :- పై విధముగా అవరోహణ యందు మీది స్వరము నుండి క్రింది స్వరమునకు దిగుట దిగుజారు అనబడును.

10 హంపితము : ఒక స్వరము నుండి 4,5,7 స్వరముల వరకు సమయమునకు తగినట్లు, క్రిందినుండి నాదమును పెంచుకొనియో, లేక పై నుండి క్రిందికి నాదము తగ్గించు కొనియో పలుకునట్లు సేయుట హంపితము. హంపిత మనగా ధ్వనిని వర్ధిల్లచేయుట హంపితమునే “గుంభిత మనియు ” అందురు.

11) కురుళము :- ఇది 2 విధములు.

1. ఒదిగింపు, 2) ఒరయిక.

1. ఒదిగింపు :- ఒక స్వర స్థానమందే దానిపై స్వరము గాని లేక రెండవ స్వరము గాని పలుకునట్లు చేయుట “ఒదిగింపు” అందురు. ఇది వీణలోనే పలికించ గలదు.

2. ఒరయిక :- ఒక స్వరమునుండి మరియొక స్వరమునకు దిగునపుడు మీది స్వరముల యొక్క ఛాయను కనుపించునటుల రాచుకొని దిగుటను “ఒరయిక” లేక “ఒరిక” అని చెప్పుదురు.

12) త్రిభిన్నము :- ఇది వీణా వాద్యములోనే పలికించుట సాధ్యము. వీణా వాద్యములో మీద 1-2-3 తంత్రులను ఎడమ చేతిప్రేశ్టతో అదిమి కుడిచేతి ప్రేశ్టతో ఒకేసారి రంజకమునకై మీటుట త్రిభిన్నము అని అందురు.

14) ముద్రితము :- ఇది గాత్రము నందే సాధ్యపడును. నోటిని మూసికొని స్వరములను కదలించి పాడుటకు “ముద్రిత” మని చెప్పుబడును.

14) నామితము :- నాదము తగ్గించి సూక్ష్మ ధ్వనితో పాడుట లేక వాయించుట వలన గలుగు స్వరముల కదిలింపును “నామిత” మందురు.

15) మిత్రితము :- పైన తెలుపబడిన గమకములో నేవేనిరెండు మూడు గమకములు కలిసి వచ్చునట్లు చేయుట మిత్రితము అందురు.

ఈ పై పంచదశవిధ గమకములలో చాలా వఱకు భైరవి రాగ ప్రభావిత అటతాళ వర్ధము “విరిబోణి”లో కనిపించును. ఏవో కొన్ని గమకములు మినహా మిగిలినవన్నియు వాద్యమునకు గాత్రమునకు సమానముగా వర్తించును.

మనోధర్మ సంగీతము

భారతీయ సంగీతములో మనోధర్మ సంగీతమునకు ప్రత్యేకత, ప్రాధాన్యత కలదు.
ప్రధానముగా, సంగీతము భారతదేశములో 2 విధములు :-

1. కల్పిత సంగీతము
2. మనోధర్మ సంగీతము

1) కల్పిత సంగీతము :- సంగీతజ్ఞులచే (వాగ్దీయకారులు) రచింపబడిన సంగీత రచనలు. ఏటిని కంతస్థలము చేసి పాడుదురు. తన సాంత ప్రతిభ ఏమిచూపించవలసిన పనిలేదు.

2) మనోధర్మసంగీతము :- ఈ మనోధర్మసంగీతమునకు, భారతీయ సంగీతములో ఒక ప్రత్యేకత కలదు. ఇది సంగీత కచేరీల యందు ముఖ్యమైన భాగము. సంగీతజ్ఞుడు తన ప్రతిభను చూపుటకు, అప్పటి కప్పుడు కల్పించునట్టి, సంగీతము. ఎవరి చేతో రచింపబడిన రచనలు పాడు నట్టిది కాదు, ఇది సంగీతజ్ఞుని పరిపక్వతకు చిహ్నము. మనోధర్మసంగీత ప్రదర్శన, కళాకారుని, అద్భుత మేఘశక్తికి నిదర్శన, తన ప్రతిభను ప్రదర్శించుటకు ఈ మనోధర్మసంగీతము ప్రధానయినది. రాగము యొక్క లక్షణము నందలి జీవస్వరములు, న్యాసస్వరములు, రాగరంజిక ప్రయోగములు ఏశేష ప్రయోగములను, గాయకుడు రాగరంజికముగా ప్రదర్శించును. పూర్వకాలమున, ఏశేష ప్రతిభతో ఒక రాగమును అనేక దినములు పాడిన వారిని, ఆదే రాగమును బిరుదుగా చేర్చి పిలుచుటను పెద్దలు తెలిపిరి. ఒక రాగమును రోజుల తరబడి పాడి, ఆ రాగమును బిరుదుగా పొందున వారు :-

1. తోడి సీతారామయ్య (8రోజులు తోడి రాగమున పాడిరి)
2. అరాణా అప్పయ్య
3. శంకరాభరణం నరసయ్య
4. నారాయణ గౌళకుప్పయ్య (పీణకుప్పయ్య)
5. బేగడ సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్
6. తోడి సుందరరావు

పీరందరూ రాగములను విస్తృతముగా పాడి ప్రత్యేకతను సాధించిరి.

మనోఫర్మ సంగీతము, ముఖ్యముగా 5 భాగములు

1. రాగాలాపన,
2. తానమ్
3. పల్లవి
4. నిరవల్ (నెఱవు)
5. స్వరకల్పన.

1. రాగాలాపన :- పద్ధతి దీనికి తాళము ఏమీ ఉండదు. దీనికి పరిమితి లేదు. రాగాలాపన అమితమైనది. ఇది భారతీయ సంగీతములో ముఖ్యమైనది. రాగాలాపన చేయుటకు, ఆ రాగము యొక్క చాలా రచనలు (పీలైన్స్), దాని లక్షణములు, జీవ స్వరములు, న్యాస స్వరములు, రాగరంజిక ప్రయోగములు, విశేష ప్రయోగములు, అనేకమైన విషయములన్నిటిలో విస్తృత ఆలాపన చేయవచ్చును.

ఈ రాగాలాపన 4 భాగములు అవి :-

1. అక్షిప్రిక (Introduction)
2. రాగవర్ధని (Development)
3. స్థాయి
4. మకరిణి (Conclusion)

1. అక్షిప్రిక :- దీనిని “అయిత్త” మనియు పిలుచుదురు. అక్షిప్రిక అనగా రాగ పరచియము. దీనిని మధ్యస్థాయి పద్ధతములో ప్రారంభించిమంద్ర, మధ్య తారస్థాయిలో రంజికనంచారములతో పాడి మధ్యస్థాయి పద్ధతమునకు వచ్చి ఆపవలయును. ఇదే విధముగా త్రిస్థాయిల యందు స్వల్పముగా రాగాలాపన చేయుటను ఆక్షిప్రమని చెప్పబడును. అక్షిప్రిక అనగా సంక్లిప్త రాగాలాపన అని అర్థము. రాగస్వరూపమును తెలియజేయునది అక్షిప్రిక.

2. రాగవర్ధని : ఇది రాగాలాపన యందు 2వ భాగము మరిము ముఖ్యమయిన భాగము. ఇది 4 భాగములు. ప్రతి భాగమునకు ప్రారంభము, అంత్యము

(ముక్తాయి) ఉండును. అంత్యమునే “విదారి” అనికూడా అందురు. ఈ రాగవర్ధనికి “కరణము” అనుపేరు కలదు.

ప్రథమ రాగవర్ధని (మొదటి రాగవర్ధని) :- ఇది మధ్యస్థాయి షడ్జములో ప్రారంభించి, చాలవారకు మంధ్ర స్థాయిలో సంచరించుచూ, మధ్యస్థాయి షడ్జమునకు వచ్చిముగించుదానిని ప్రథమ రాగవర్ధని అందురు. ఆ,యా, స్వరములకు సరియైన గమకములతోనూ, విశేష సంచారములతోను, రక్తి ప్రయోగముల తోను రాగము యొక్క మనోజ్ఞ రూపము ప్రకాశించునట్లు ఆలాపన చేయవలెను. చాలా వఱకు ఈ ప్రథమ రాగవర్ధని విశంబ కాలము. (చోక కాలము)లో ఉండును. అప్పుడప్పుడు కొన్ని మధ్యమ కాల సంచారములు వచ్చును.

ద్వితీయ (రెండవ) రాగవర్ధని :- ఇది మధ్యస్థాయి సంచారములతోనే ఉండును. అప్పుడప్పుడు ఇతర స్థాయిల యందుసంచారములు చూపినను మధ్యస్థాయికి వచ్చి ముగింపవలయును. గాయకుని భావనాశక్తి, సామర్థ్యము తో రాగమును ఆలాపించుట ద్వితీయ (రెండవ) రాగవర్ధని అందురు.

తృతీయ (మూడు) రాగవర్ధని :- ఇది ముఖ్యముగా తార స్థాయి సంచారములతో ఉండును. 2వ రాగవర్ధని యందుగల రాగ సంచారములన్నియు కూడా వచ్చును. ఇది మధ్యస్థాయి పంచమము నుండి తారస్థాయి షడ్జము వఱకు, అచట నుండి తారస్థాయి షడ్జమునకు వచ్చి ముగింపవలెను.

చతుర్థ (నొల్గవ) రాగవర్ధని :- ఇది 2, 3 రాగ వర్ధనుల వలె రాగమును సంచరించుచూ, మూర్ఖన ప్రస్తారమును త్వరత గతిని చూపుటలో ప్రత్యేకతను, విశిష్టతను చూపును. ఈ మూర్ఖన ప్రస్తారములు పంచదశ (15) గమకములు కలిగియుండును.

3 స్థాయి సంచారములు :- ఏ స్వరమును స్థాయిగా చేసుకొని రాగమును సంచరించుతో తిరిగి అదే స్వరమునకు వచ్చి ముగించుటను స్థాయి సంచారము అందురు. ఇది 2 విధములు.

1. అరోహణ స్థాయి:-
2. అవరోహణ స్థాయి :-

ఆరోహణ స్థాయి సంచారము :- మధ్యస్థాయి షడ్జముతో ప్రారంభించి మంద్ర స్థాయిలో మధ్యమ కాలముతో ప్రశ్నరించి మధ్య స్థాయి షడ్జమునకు వచ్చి చేరుట, రెండవది, రిషభమును స్థాయి స్వరముగా జేసికొనిపై తక్కిన స్వరములు లేవియు తాకక మరల మంద్రస్థాయిలోనే సంచరించి, తరువాత మధ్యస్థాయి గాంధారమునకు వచ్చినిలిచి, గాంధారమును స్థాయి స్వరముగా తీసికొని, ముందరి వలె క్రిందికి సంచారములు చేసి మ, ప, ద, ని మొదలగు తక్కిన స్వరములను స్థాయి స్వరములుగా జేసికొని ప్రశ్నరించుటను ఆరోహణ స్థాయి సంచారమని పేరు. ఈ సంచారములు షడ్జము నుండి స్థాయి స్వరములు, ఆరోహణ క్రమములో నుండుట వలన దీనికి పేరు వచ్చినది. శ్రీ శ్వామ శాష్ట్రులవారి బైరవి రాగస్వర జతి “కామక్షి” చరణ ప్రారంభ స్వరములు ఆరోహణ క్రమములోనే ఉండుట వలన దీనికి చక్కటి ఉదాహరణ అగుచున్నది.

అవరోహణ స్థాయి సంచారము :- స్థాయి స్వరములు అవరోహణ క్రమములో నుండి, ఆ స్వరములపై ననే సంచారములను చేయుటను అవరోహణ స్థాయి సంచారమందురు.

మకరణి :- రాగ ఆలాపనను ముగించు భాగమును “మకరణి” అందురు. రంజనమైన జీవ స్వరమును స్థాయిగా పెట్టుకొని, ఆ స్థాయిని స్వల్పముగా జూపించి, ఏదైనా ఒక స్వరము నందు ముగించి, తిరిగి ఆలాపన జేసి మొదటి స్థాయి స్వరమునకు వచ్చి ముగించవలయునని, 4 వ సారి మంద్రము నుండి తారము వరకు ఆలాపించి మధ్య షడ్జమున ఆలాపనను ముగించవలయునని భరతమునీంద్రులు చెప్పిరి. దీనినే ‘మకరణి’ లేక ‘వర్తిని’ అని చెప్పిరి. పై విషయములు అన్ని రాగములకు వర్తించునని వేంకట మథు చెప్పిరి.

శాయము :- ఒక స్వరమును స్థాయిగా తీసికొని పాడుట రాగములందలి గ్రహస్వరములను వాది సంవాదులుగా పాడుటను శాయ మందురు. ఒక్కొక్క స్వరమును, వరుసగా గ్రహస్వరముగా జేసికొని ఆరోహణ, అవరోహణ క్రమమున సంచరించి, అన్యరాగ చ్ఛాయాలను (కళలను) చూపించి, తిరిగి ఆధార షడ్జమునకు వచ్చి ప్రధాన రాగ కళను చూపించి, ముగించుటను “శాయ ఆలాపన” అందురు.

తాన్వీ

ఇది రాగాలాపన తరువాత భాగమే ఈ తానమ్. దీనిని “మధ్యమ కాలము” అనికూడా అందురు. రాగాలాపన ఆయిన తరువాత విశంబ కాలములో, ఈ పాడబడు తానమ్ ఎంతో మనస్సును ఆహ్లాదపరచేదిగా ఉండును. అకార, అంకారాదులు ను చేర్చి ద్రుతకాలములో పాడవలయును. ఆయితే యి ఆలాపనలో విశంబ కాలమే ప్రథానమైనను, మధ్య మధ్య, మధ్యమ కాల, ధృత కాలములలో కూడా ఆలాపించవచ్చును. ధృతకాల తానమునకు “ఫునమ్” అని కూడా అందురు. తానము నందు ఆవర్తములుగా లేక పోయినప్పటికి, ఒక విధమైన లయతో కూడి యుండును. ఆలాపన చేయుటలో తానం, తానం, తా అనంతా అనియే ఆలాపించ వలెనని పూర్వాచారుల అభిమతము. ఈ తానములు 2 విధములు అవి.

1) శుద్ధ తానములు

2) కూట తానములు

1) శుద్ధ తానములు :- ఒకే రాగము యొక్క స్వరూపము వచ్చునట్లు చేయు తానము అనగా మేళకర్త ఉపాంగ రాగముల తానము పాడుట.

2) కూట తానములు :- భాషాంగరాగములకు పాడు తానము. అనగా అన్యస్వరములు ప్రయోగించి పాడు తానము. మరియు తానములు 8 రకములుగా విభజించిరి. అవి 1) మానవ తానము 2) అశ్వతానము 3) గజతానము 4) మర్మట తానము 5) మయ్యార తానము 6) కుక్కుట తానము 7) మందూక తానము 8) చక్రతానము.

తానములకు మరియుక విభజన కలదు. అవి 1 చక్రతానము, వక్రతానము, మిశ్రతానము, గంభీర తానము, విద్యుత్తానము ఈ తానములను రాగమాలికగా పాడుటయు అలవాటు నందున్నది.

పల్లవి

పల్లవి యొక్క ప్రతి పదార్థము :-

ప = పదము

ల = లయ

వి = విన్యాసము

పదము = మాటలు

లయ = కాలము

విన్యాసము = హెచ్చుతగ్గులతో విస్తరించుట.

మనోధర్మ సంగీతములో పల్లవి చాలాముఖ్యమైన భాగము. దీని యందు విద్యాంసుడు, తన పాండిత్య ప్రతిభ కల్పనాశక్తిని చూపుటకు మంచి అవకాశము కలదు.

పల్లవి, పరిపూర్ణముగా తాళ బద్ధమయినది. పల్లవి పాడుటలో అఖండ ప్రజ్ఞావంతులు కొందరు కలరు. పల్లవి శేషయ్య, పల్లవి గోపాలయ్య మొదలగు వారు పల్లవి పాడి అఖండమైన పేరు ప్రభ్యాతులు పాందిరి. రాగము, తానము పాడిన తరువాత పల్లవి పాడుదురు. పల్లవిలో రెండు భాగములున్నాయి.

1) ప్రథమాంగము.

2) ద్వితీయాంగము

ఈ రెండు భాగములను కలుపు మధ్యమ కేంద్రమునకు “పదగర్భ” మని పేరు. “అరూఢి” అనియ మరియుక పేరు కలదు. పల్లవిలోని సాహిత్యము భక్తి పరముగా గానీ, సాధారణముగా గానీ ఉండవచ్చును. పల్లవుల అంగములు సమముగా నుండవచ్చును. హెచ్చుతగ్గులు గను ఉండవచ్చును. పెద్ద పల్లవులు, చిన్న పల్లవులు కూడా కలవు. ఎక్కువ విస్తరించి పాడుపల్లవులు పెద్ద పల్లవులు. కొద్ది సమయములు పాడుపల్లవులు చిన్న పల్లవులు. కొన్ని జంట పల్లవులును గలవు. అనగా రెండు వేరు వేరు పల్లవులు ఒకటిగా చేసి పాడుదురు. కొన్ని పల్లవుల సాహిత్యములలో ఆయా

పల్లవి రాగముయొక్క పేరును, తాళము యొక్క పేరును చేర్చబడియుందును. దీనిని సాహిత్యక్షరపల్లవి అందరు. అనులోమ, ప్రతిలోమ పల్లవులు :- అనగా తాళము ఒకేరకముగా నుండి పల్లవిని మాత్రము ద్వితీయ, తృతీయ కాలములో పాడుట.

తాళమాలిక పల్లవి :- పల్లవి ఒకే మాదిరిగా నుండి వేర్యేరు తాళములు వేయుచు స్వరములను పాడుట.

రాగతాళమాలిక పల్లవి :- తాళమును రాగమును మార్పు చేయుచు కల్పనస్వరములను వేసి పాడునది.

కొందరు పల్లవి చివర కౌద్దిగా దురితము జేసి కల్పనస్వరములను పాడి ముగింతురు.

కనుక పల్లవులను ఈ క్రింది భాగములుగా భాగింపవచ్చును.

1. స్వరస్థాన పల్లవి ఉదా :- సరిగపాగా యిచ్చేనే - సాదాపాగా ఇచ్చితి మోహన - ఆది.
2. యతి పల్లవి :- పాశుపదం కూడుత్తానే - కాంభోజి - ఆది.
3. విచిత్ర పల్లవి.
4. హస్యపల్లరి
5. భక్తి పల్లవి. మహిమ తెలియతరమా - రామ - శంకరాభరణం - రూపకం.
6. శృంగార పల్లవి - తిరిగి చూడరాదటవే - ఓలలనామణి - కల్యాణి - రూపకం.
7. ఎత్తిపాడుపు పల్లవి - నక్క వినయములు జేసేవారికి ఎక్కువ మరియుద ఈ సదరిన.
8. శోల్కట్టు పల్లవి - పల్లవిలో జతులను చేర్చినది.
9. రాగముద్ర పల్లవి - పల్లవి సాహిత్యములోరాగ నామమున జేర్చినది.
10. రాగమాలికా పల్లవి
11. జంటపల్లవి
12. షట్కూల పల్లవి
13. మధ్యమ కాల పల్లవి
14. చొక పల్లవి.

పదము, లయ, విన్యాసము - ఈ మూడును చేరినది పల్లవి. ఈ మూడు పదములు మొదటి యక్కరమే పల్లవి అనబడును. సుప్రసిద్ధ వాగ్గేయకారుడైన శ్రీ పట్టం, సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్ 108 తాళములలో మిక్కిలి పెద్దదైన “సింహానందన” అను ఆవర్తమునకు 128 అక్కరకాలములు గల ఒక తాళములో అపూర్వమైన ఒక పల్లవిని రచించి ఒక గానపథలో అత్యధ్యతంగా పాడి సభికులచే విశేషమన్ననల నొందినట్లు తెలియుచున్నది. ఈ పల్లవి పాడుట అనే పద్ధతి మహారు 200 సంవత్సరములకు ముందే అమలు నందున్నట్లు తెలియుచున్నది. కాని శాస్త్రయుక్తమైన ఒక పద్ధతిని కనిపెట్టినది మాత్రము 18వ, శతాబ్దమునకు చెందిన శ్రీపచ్ఛిమిరియం ఆదిఅప్పయ్యగారనే చెప్పవచ్చును. కృతి రచనలు యేర్పడినప్పటినుండే నిరవల్ను, కల్పనస్వరములను అభివృద్ధి చేయుటకు గాయకులు ప్రారంభించిరి. దీనిని బట్టి రాగాలాపనయే పీటన్నిటికంటే అతిపురాతనమైనదని స్పష్టపడుచున్నది. పల్లవిని పాడు క్రమమొటులనగా : 35 తాళములలోగాని, మరి యే ఇతర తాళములోగాని పల్లవిని పాడునపుడు దాని ప్రారంభము ఆ తాళముయొక్క అతీత, అనాగత, సమగ్రహములలో నొకదానికి సరిపోవనటుల చూచుకొనవలెను. మరియు పదగర్భము తప్పకుండునట్లును, సాహిత్యక్రములుయే యే తావులందు యే అక్కరము లుందువలెనో అవి తప్పకుండునట్లును విచిత్ర కల్పనలతో సాహిత్యమును ప్రశ్నరించుతూ వరుసగా 1 లేక 2, లేక 3 లేక 8 ఆవర్తముల వంతున పల్లవిని పాడి ముగించవలెను. ఇట్లు పాడుటలో గాయకుని శక్తికితగినట్లును, వచ్చిన నంగతులు రాసీయకను, రాగ, తాళ విధులు తప్పకను, వినువారికి యింపుగా నుండునట్లును పాడవలెను. ఇట్లు పాడనపుడు మధ్యమకాలములో పాడుచూ, యొడ, నెడ మధ్యమ, ద్రుతకాలములో పాడుట నమంజముగా నుండును. అయితే అతి విశంబ (చోక) కాలముగను, అతిద్రుత (దురిత) కాలముగాను పాడుట దోషమని ప్రాచీనుల యభిమత మగును. పల్లవి యందుగల మాతువు (సాహిత్యము) యే భాషలోనైన వుండవచ్చును. లేక మణిప్రవాళము వంటి వివిధ భాషలలో కూడ నుండ వచ్చును. అది దేవతాన్తుతికి చెందియుండుటే నంప్రదాయ మగును. కాని యా కాలములో పల్లవి సాహిత్యము, హస్యరన, ప్రేమ, ఎత్తిపాడుపులకును, ప్రాపంచక విషయములకును సంబంధించి కూడా యుండటం

కలదు ఉ॥ గానలోలకరుణ, అను తోడి రాగము, ఆది తాళములోని పల్లవి దేవతాస్తుతి గల పల్లవికిని ఉదాహరణ.

4 సిరపల్లె

అనగా ఏదైనా ఒక పల్లవిలోగాని, తదితర సంగీత రచనలో కానీ యుండు, సాహిత్యము నందలి కొంత భాగము తీసికొని రాగ, తాళ, నియమములనుసరించి రకరకములైన కల్పనలతో ప్రస్తరించుటను “నిరవల్” అందురు. దీనినే సాహిత్య ప్రస్తారమని గూడా అందురు.

5 కల్పన స్వరమ్

ఇది మనోధర్మసంగీతమునందలి చివరిది. గమక యుక్తమైన, రాగ భావముతో కూడిన అనేక విధములయిన స్వర సంచారములను మనోధర్మ రంజకముగా తాళానుగుణముగవేయుట స్వరకల్పన, పల్లవియందు గాని, సంగీత రచనయందుగాని సాహిత్య భాగమును తీసికొని, అందుకు నియమించుకొనిన తాళములో స్వరములను కల్పించివేయుట స్వరకల్పన.

యా దిగువ నుదహరింపబడిన ముఖ్యవిషయములను గమనించుట విధియగును. 1) మొదటి కల్పన స్వరములను కాల (1/4) ఆవర్తములోను తరువాత అర (1/2) ఆవర్తములోను తదుపరి 1, 2, 4, 8 ఆవర్తములలోను స్వరములను పెంచుతూ ఆయారాగ, తాళవిధులనునుసరించి స్వరములను కల్పించి పాడుట. (2) మొదటి ప్రథమ కాలములోను, తదుపరి ద్వితీయ కాలములోను, పిమ్మట తృతీయ కాలములోను స్వరములను కల్పించి పాడుట. (3) త్రిస్థాయిలందును స్వరములను కల్పించి పాడుట. (4) న్యాసస్వరము పల్లవి యొక్క ప్రారంభ స్వరము క్రింది స్వరముగా నుండునట్టు పాడుట. (5) చివర పాడునట్టి ముక్కాయిలు న్యాసస్వరముతో ముగించుట. (6) గతి బేదముతో, స్వరకల్పన చేయుట.

ఉ॥ సమగ్రహములో

బాలకనక మయ - ఆతాణ రాగం - ఆది తాళము పల్లవి యగు “బాలకనకమయ” అనుచోట సమగ్రహంలో స్వర కల్పన బాగుంటుంది.

అతీత గ్రహములో స్వర కల్పనకు ఉదాహరణ. కొలువమరెగద - తోడి రాగకృతి “తంబుర చేకొని” అనుచట స్వరకల్పన చాలా రంజకముగా ఉండును.

అనాగత గ్రహములో

లలిత శ్రీ ప్రవృద్ధే - భైరవి రాగకృతిలో “కన్నతల్లి శుభవదనే” అనుచట స్వరకల్పన చాలా రంజకముగా ఉండును.

పాగోలక్ష్మణములు

భైరవ

ఇది 4 వ చక్రమగు వేద చక్రములోని, 20వ మేళకర్తయగు నరభైరవి జన్మయితారాగము. ఈ భైరవి రాగమును వేంకటమథిగారు నారీ రీతి గాళగా పేర్కొనరి. మూర్ఖులు :-

ఆరోహణ :- సరిగమపదనిసీ

అవరోహణ :- సీదపమగరిన !!

స్వరస్థానములు :- షఢము, చతుర్షుతి బుషభము, సాధారణ గాంధారము, శుద్ధ మధ్యమము, పంచమము, శుద్ధదైవతము, కైసికి నిషాదమము. ఇది భాషాంగరాగము. చతుర్షుతి దైవతము అన్యస్వరము. ఆరోహణయందే అన్యస్వరము. అన్ని స్వరములు రంజనము నిచ్చు జీవ స్వరములు. సప్త స్వరములు క్రమ ఆరోహణ, అవరోహణ కలజన్మయితారాగము. ఇది పెద్ద రాగములలో ఒకటి. నర్వ స్వరగమక, వరీక, రక్తి రాగము. జంట స్వర, దాటు స్వర ప్రయోగములు ఈ రాగమునకు ప్రస్తుతి అలంకారములు. ఇది శాంతరస, భక్తిరస ప్రధాన రాగము. ప్రాచీన రాగము. రిషభము విశేష న్యాస స్వరము అన్యస్వరమగు చతుర్షుతి దైవతము కూడా విశేష న్యాస స్వరముగా వచ్చును. “పదనిదనీ” ప్రయోగమును చేక కాలములో పాడినచో

వచ్చి ధైవతములు రెండునూ అన్యస్వరమగు చతుర్శతి ధైవతములే. భాషాంగ రాగములో అన్యస్వరము న్యాసస్వరముగా వచ్చట, చాలా ఆరుదు. భైరవిలో స్వకీయ, అన్యస్వరములు రెండింటికిని సమానమైన పాథాన్యత కలదు. ఇది ఏక అన్యస్వర భాషాంగరాగము. ఈ రాగమునందు అన్నిరకములైన రచనలు రచింపబడినవి. మతంగముని విభజించిన రాగముల ప్రకారము ఇది శుద్ధ రాగముగా చెప్పవచ్చును. తోడి తరువాత సున్నితమైన రాగము. రాగాలాపనకు మంచి అవకాశము గల రాగము బాగా వ్యాప్తి కలిగిన రాగము. ఈ రాగము సంగీత రత్నాకరము నందు పేర్కొనబడినది.

కొన్న రాగరంజక ప్రయోగములు

రిమగరి దాపామగరిసా సారిస్తేద్ద న్నిసరీ రీగమ్ పదాపా పాదమ పా నీదాదాపా పాదనీద దనీసా సీరినిదపమగరిస రీగా గగమ పదా పాదమ పాదా నీనీదాపా దనీసా మపదనీసా సీనినిదపా దానీసా సీరీసా నిసీరిగీరిగీసారీ గీపీమూగారీ సీరిని పాపా పమపా సీనిసీప పమపా దనీదప పమగారీ సా పాదమ పా దనీద సా గరిసనీద దానీసా రిసనిసా !!

కొన్న ప్రసిద్ధ రచనలు

1	గీతము	శ్రీరామ చంద్ర	ధృవ	
2	స్వరజతి	కామక్షీ	చాపు	శ్యామశాస్త్రి
3	వర్ణం	విరిబోణి	అట	పచ్చిమిరయం ఆదిఆప్యయ
4	కృతి	కొలువై	ఆది	త్యాగరాజు
5	"	చేతులారా	ఆది	త్యాగరాజు
6	"	శ్రీరఘువర	ఆది	
7	"	ఉపచారము	ఆది	త్యాగరాజు
8	"	రక్షణైట్టరే	ఆది	త్యాగరాజు
9	"	తనయుని బోవ	ఆది	త్యాగరాజు
10	"	ఉపచారములనురూపకం	త్యాగరాజు	
11	"	చింతయ మాం	రూపకం	ముత్తుస్వామి దీక్షితులు

12	"	బాలగోపాల	ఆది	ముత్తుస్వామి దీక్షితులు
13	"	లలితే	ఆది	త్యాగరాజు
14	తరంగము	జయజయ	రూపకం	నారాయణ తీర్థులు
15	వదము	ముందరి	చాపు	క్షేత్రయ్య

పీరిజు

ఈది జన్య రాగము. 15వ మేళకర్తయను మాయా మాళవగాళలో జన్యము.

మూర్ఖున :-

ఆరోహణ :- స గా మ ప ద ని సు

అవరోహణ :- సు ని ద ప మ గ రి సు !!

స్వరస్థానములు :- షడ్ధము, శుద్ధరిషభము, అంతరగాంధారము, శుద్ధ మధ్యమము, పంచమము, శుద్ధదైవతము, కాకలి నిషాదము, పాదవ సంపూర్ణ రాగము. ఆరోహణ యందు రిషభము వర్ష్యము భాషాంగరాగము. షడ్ధగ్రహము, దేశీయ రాగము. రక్తిరాగము. అన్ని సమయములందు పాదవచ్చును. ఈ రాగమునకు గాంధారము అంశస్వరము మరియు జీవ స్వరముగాను వ్యాసస్వరముగానూ ఉన్నది. ఈ రాగమునందు మంద్రస్థాయి నిషాదమునకు క్రిందను, తారస్థాయి గాంధారమునకు మీదను సంచారములు కనబడుట లేదు. భక్తి రస ప్రధానమయిన రాగము.

కొన్ని రాగరంజక ప్రయోగ సంక్లిష్ట రాగాలాపన.

సా సనిదామపా మగమదా మగమదామ మాగరిసా గమదని సారిస నిదపామగమదా దనీసా దనిసారిసారి సనిదనీ మద నిసా దనిసాగ గమదనిసారి సనిదపా మదనిసా సామగమాగరిసా సనిదపా మగమదా మగరిసా సనిదనీసా !!

కొన్ని ప్రసిద్ధ రచనలు

1	కృతి	శ్రీ శుక్ర భగవంతం	ఆట తాళము	ముత్తుస్వామి దీక్షితులు
2	"	చింతయేమహాలింగ మూర్తిం	ఆది	ముత్తుస్వామి దీక్షితుల

3	"	త్రిలోకమాతා	చ॥	శ్యామశాప్రి
4	"	శృంగార నను రక్షింప	చ॥	కృష్ణ స్వామి అయ్యర్
5		పదము వద్దంటే వంటే వా	రూపకము	కృష్ణస్వామి అయ్యర్
6		తిల్లాన ఉదన తొంతొం	ఆది	కుప్పసామయ్య
7		తిల్లాన తానొంతనన	ఆది	రామ్యుడి శ్రీనివాసయ్య గార్.

ప్రాప్తిస్నిగ్తి

4వ చక్రమగు వేద చక్రములో 4వ మేళ మగు 22వ మేళకర్తయగు ఖరహరప్రియ జన్మము.

మూర్ఖున :

అరోహణ :- సరిగుపునిదనిసీ

అవరోహణ :- సనిదుపుగరిన !!

స్వరస్థానములు :- షడ్జము, చతుర్శుతి రిషబము, సాధారణ గాంధారము, శుద్ధమధ్యమము, పంచమము, చతుర్శుతి ధైవతము, కైశికి నిషాదమము, భాషాంగరాగము. శుద్ధధైవతము అన్యస్వరము చతుర్శుతి ధైవతము, స్వకీయ స్వరము. షడ్జ గ్రహము, రక్తి రాగము, ఎల్లప్పుడు గానము చేయవచ్చును. దేశియరాగము మధ్యమము రంజనము నిచ్చెడి జీవ స్వరము. వక్ర సంపూర్ణము అన్యస్వర ప్రయోగమే ఈ రాగమునకు అందము చేకూర్చును. కోమలమైన రాగము భక్తి రస ప్రధానమైన రాగము.

కొన్ని రాగ రంజిక ప్రయోగములు

రీరిగరిగసారీ రిగము రిగసా రిగమపా పానిదామమగరి రిగసా రిగమరిగసరీ రిగమాపమగరిగసా సస పా నిదామపానిదనిసీ పానిదపపమగరిగసా రిగమప నిదాపాదపమపా పాపమగరిగసా సారిసీనిదపా పాదపమపా సీనిరీసీనిదపా పనిదనిసీరి గమరిగే సీ సీనిసీపా పమగరిగసా!!

కొన్ని ప్రసిద్ధి రచనలు

1	కృతి	రఘువీర	రూపకం	శ్రీత్యగ్రాజు
2.	"	రామానినే నమ్మినాను	ఆది	శ్రీతాగ్యగ్రాజు
3	"	సర్వలోక (దివ్యనామకీర్తన)	ఆది	శ్రీతాగ్యగ్రాజు
4	"	రామరామ "	రూపకం	శ్రీ త్యగ్గరాజు
5	"	శ్రీకాళహస్తిశ "	రుమంప	ముత్తస్వామి దీక్షితులు
6	"	శ్రీ రఘుకులనిధిం	ఆది	రామ్మాడ్ శ్రీనివాసయ్యంగార్
7	"	పదం	అలిగితే	చాపు క్షేత్రయ్య

ఆర్పభా

29వ మేళ కర్తృయగు థీర శంకరాభరణము యొక్క జన్మము

ఉపాంగరాగము.

ఆరోహన :- స రి మ ప ద స్

అవరోహణ :- స్ ని ద ప మ గ రి స !!

స్వరస్థానములు:- షడ్జము, చతుర్పుతి రిషభము, అంతర గాంధారము, శుద్ధ మధ్యమము, పంచమము, చతుర్పుతి ధైవతము, కాకలి నిషాదము. వర్ష్య రాగము. ఆరోహణము నందు గాంధార నిషాదములు వర్ష్యస్వరములు. బౌద్ధ సంపూర్ణ రాగము. అస్నిసమయములందును. గానము చేయవచ్చును. ఇది ఫున రాగములలో ఒకటి. ఈ రాగమునకు రిషభము మిగుల రంజనము నిచ్చు జీవ స్వరము. ఈ రాగమును, షడ్జ గ్రహము గల రాగముగా చతుర్ధండి ప్రకాశికలో చెప్పిరి. ఈ రాగమందు గాంధారము ఎన్నిసార్లు ప్రయోగించినను దీర్ఘ స్వరముగా ప్రయోగించుటకు అవకాశము లేదు. ఏ విధమైన ప్రాధాన్యత లేదు. రిషభ, మధ్యమ, ధైవతములు రాగచ్ఛాయ స్వరములు. నెమ్ముదిగా పాడినచో దేవగాంధారి స్వరూపము వచ్చును. మంగళకరమైన రాగము. పురాతన రాగము. రిషభ, పంచములు న్యాష స్వరములు. రిషభము మరియు ధైవతము కంపిత స్వరములు. మాగరిసరీ రంజక ప్రయోగము. రి, ప

మరియు థ గ్రహస్వరములు. త్రిస్థాయి రాగము. సర్వస్వరగమక వరీక రక్తి రాగము. ఇందు జంట ప్రయోగములు అందమునిచ్చను. త్యాగరాజ స్వామి ఈ రాగములో ఘనరాగ పంచకములోనొకటి, శ్రీ రంగనాథ పంచరత్నములలో ఒకటి ప్రాసిరి. “ప్రహ్లాద భక్తి విజయము” నందు 2 కీర్తనలు, ఒక చూర్ణికను ప్రాసిరి. రాగరంజిక ప్రయోగములు మగరీ; మాగరిసరీ. ఆరభికి దేవగాంధారికి చాలా దగ్గరిపోలికలు కలవు.

కొన్న రాగ రంజక ప్రయోగములు

దాపా పామగరీ రీమా సరి మగరిసనిదా ధ్వని ససరి రిమపదాప మపదపాద పమమాగరీ రిమపదపమమాగరీ రిమమపా దస్తదాప మపదరిస్తదానిదా దస్తరిమ రిస్తని దదరిసనిద సరీ రి, సరిస సీద సరీ రిమాగ రి మాగ రిసరీ, సరిపోషమమాగ రిసరీ మగరిమపో; మగరీ రిమ పాదప మమాగ రిస రిసనిదా దరిరీ, సనిదపదాపా మగరిస రిమపద మపదపాద పమగరి రిమా గరీస దరిసరీ, రిదపదా దరిసరీ రిసనిదాప రిమపదా దపమగరీ రిమాగరీ రిగరీ సన్నిధఃపా ముఖుదరిసా!!

కొన్న త్రసిద్ధ రచనలు

1	గీతము	రేరె శ్రీరామ	త్రిపుట	
2	వర్షము	సరసిజముథి	ఆది	పల్లవి దౌరైస్వామి అయ్యంగార్
3.	పంచరత్న	కృతి సాధించెనె	ఆది	శ్రీ త్యాగరాజు
4.	కృతి	అంబనిన్ను	ఆది	శ్రీ త్యాగరాజు
5	కృతి	నా మొరలను	ఆది	శ్రీ త్యాగరాజు
6	కృతి	చాలాకల్లులాడు	ఆది	శ్రీ త్యాగరాజు
7	కృతి	చాతామురారె	రూపకము	శ్రీ త్యాగరాజు
8	కృతి	నాదసుధారనంబిలను	రూపకము	శ్రీత్యాగరాజు
9	కృతి	శ్రీ సరస్వతి	రూపకము	ముత్తుస్వామి దీక్షితులు
10	కృతి	ఓరాజీవాక్	చాపు	శ్రీ త్యాగరాజు

ఒప్పంచాలి

ఇది 28వ మేళ కర్తృయగు హరికాంభోజి రాగము యొక్క జన్యము.

మూర్ఖున :

ఆరోహణ :- స గ మ ప ద ని సీ

అవరోహణ :- సీ ని ద ని ప మ గ సా (సనిపమగసా)

స్వరస్థానములు :- షడ్ధము అంతరగాంధారము, శుద్ధ మధ్యమము, చతుష్పుత్రి ధైవతము, కైశికి నిషాదము ఉపాంగ రాగము. రిషభము వర్ష్యస్వరము. రక్తి రాగము. త్యాగరాజస్వామి వారి వలన ఈ రాగమునకు ప్రతిపత్తి కలిగినది. ఇందు అన్ని స్వరములు జీవ స్వరములే. నిషాదము మినహా అన్ని స్వరములు గ్రహాన్యస్వరములే.

సంక్లిష్ట రాగాలపన

పదానీసీ పామగసా న్నిసమాగాసా దదానీసీ నిసీగాసీ గమపమ్మగా పమ్మగాసా నిసీ నిపా దనిసీగాసీ దనిసీ నిసీగా గమపదనిపామగా గమప దనిసీ పా పమనిపపమగగా మపదనిసీగాసా సీనిసీగాసీ సగమ్మగా సీగాసీ సీని పదనిసీ సీనిపా గమనిప గమనిపమగసా సాగా నిసా సనిపాదాన్నిసా సన్నిసగాస ||

కొన్ని ప్రసిద్ధ రచనలు

1 కృతి బ్రావభారమా ఆది త్యాగరాజు

ఖరపోర్ప్రియ

ఇది 22 వ మేళకర్తృయగు 4వ చక్రమగు వేద చక్రములో 4వ మేళకర్త. 72మేళకర్తల పథకములో ఇముడ కొఱకు “ఖర” అనుపదము చేర్చబడి ఖరహరప్రియగా పిలువబడినది. మొదట ఇది “హరప్రియ”గా పిలువబడి. రాగాంగరాము.

మూర్ఖున :

ఆరోహణ : స రి గ మ ప ద ని సీ

అవరోహణ : సీ ని ద ప మ గ రి సీ!!

స్వరస్థానములు :- షఢ్ము, చతుర్శతి రిషభము, సాధారణ గాంధారము, షద్ధమధ్యమము, పంచమము, చతుర్శతి ధైవతము, కైశికి నిషాదము.

సంపూర్ణ రాగము. సర్వస్వరగమకవరీక రక్తిరాగము. రాగాంగరాగము. రి,గ,దని రాగచ్ఛయ స్వరములు. అన్ని స్వరములు జీవ స్వరములే. అఖండమైన వ్యాప్తి చెందిన రాగము చాలాజన్యరాగములు కలిగిన రాగము. అన్ని వేళల పాదవచ్చును. మనోధర్మ సంగీతమును చూపుటకు మంచి అనువైన రాగము. త్రిస్థాయ రాగము. హిందూస్థానీ సంగీతములో దీనిన “కాఫీ” రాగమని అందురు. వాది స్వరములు ప;ప;మ;లు.

సంవాదులు :- స-ప; రి-ద; గ-ని; మ-స.

కొన్ని రాగరంజక ప్రయోగములు

రిగమా రిగామ గరిసరీ రీసా గరిరిన న్నిధన్ని సారీ సనిద నిసరినరిగారి రిగమాపా గరిసని రిగమాపా పానిద పమమా రీగపగారీ రిగమప దనీదపా రిగమప దనీద పమగా నీదాపా దానిదపా పాదపమా మాపమగా గరిస రిగమపదనీ దనీసా పదనిసే రిగ్గరీసా స్గెరీసినిసే నిసే రిగ్గరిసే రీగ్గా గీరీరీ రిగ్గా గెమపెమ్గారి గీరీ రీమ్ గెరిసే రీగెమ్ గెరిసే దనిసేరి. గీరీరిసేన్నిదనీ నిదదప మగపమ మగారి రిగమాపమమం గాగరిన గరిరినన్నిధనీసా!!

కొన్ని ప్రసిద్ధ రచనలు

1.	కృతి రామనీసమాన మెవరు	రూపకము	శ్రీ త్యాగరాజు
2.	కృతి చక్కని రాజమార్గము	ఆది	శ్రీ త్యాగరాజు
3.	కృతి కోరిసేవింప	ఆది	శ్రీ త్యాగరాజు
4.	” విడము సేయవే	ఆది	శ్రీ త్యాగరాజు
5.	” ప్రక్కల నిలబడి	చాపు	శ్రీత్యాగరాజు
6.	” చిత్రరత్నమయ	చాపు	శ్రీత్యాగరాజు
7.	” సంకల్ప మెట్టిదో	చాపు	పట్టుం సుబ్రహ్మణ్యమీ

ప్రాల్యకళ్ళాణి

ఇది 53వ మేళ కర్తృయగు గమనశ్రమ యందుజన్యము.

ఆరోహణ :- స రి గ మ ప ద ప సు

అవరోహణ :- సు ని ద ప మ గ రి సు !!

స్వరస్థానములు :- షఢ్ము, షుధ్మ రిషభము, అంతరగాంధారము ప్రతి మధ్యమము, పంచమము, చతుర్షుతిధైవతము, కాకలి నిషాదమము. ఉపాంగరాగము. వక్తషాడవ సంపూర్ణరాగము. గమక వరీక రక్తి రాగము, సాయంకాలమున పాడదగిన రాగము. సంవాదులు :- సు-పు; గ-దు; గ-ని; మ-ని; జీవ స్వరములు, రాగచ్ఛాయ స్వరములు రి-ము-దు-ని. రక్తి రాగము. ప్రతిమధ్యమ రాగములలో ముఖ్యమయిన రాగము. ఆలాపనకు స్వరకల్పనకు మంచి అనువైన రాగము. ఇది 53వ మేళకర్తగా గమకక్రియ అనుపేరుతో దీక్షితుల వారి సాంప్రదాయములో ఉన్నది.

కొన్న రాగరంజక ప్రయోగములు

పాపమ గా; పమగరిసా సారిధు సారిగాగా రిగరిసన్నిధు గరీగ రిస్నన్నిధు ధూసా ఫుధూఫుసా సారిగా గమమరిగా పమగరిసా సారిధు సారిగా రిగమాదపపమగరీ పమగరిసా సరిసారిగా మారిగా నీదామాగారీ పమగరిసా గమమరిగామాపా పదాపసు స్థానిదపమగరీ గమదస్థానిదా స్థానిది పునిదా దస్థిగీరిస్థానిదా దస్థపదాపసు స్థానిగీరిస్థానిదా స్థానిగీరిస్థానిది పునిది పునిది పమగరి రిగమాదపమాగరి రిగమాగ పామరిసా సారిధు ఫుధూఫు సా!!

కొన్న ప్రసిద్ధ రచనలు

1. వర్షము నిన్నుకోరి	ఆట	శోంరివేంకటసుబ్బయ్య
2. కృతి పరిపూర్ణకామ	రూపకము	త్వాగయ్య
3. కృతి పరలోకసాధనమె	ఆది	త్వాగయ్య
4. " మీనాక్షి	ఆది.	ముత్తుస్వామి దీక్షితులు

5	"	నినువినాగమరి	మిశ్ర ఏక	శ్యామశాస్త్రి
6.	"	పరమపావన రామ	ఆది	రామ్మాడ్ శ్రీనివాసయ్యంగార్
7	"	మరువసీకు తగునా	ఆది	పల్లవి శేషయ్య
8	కీర్తన	ఓరామ నీ నామ	ఆది	రామదాసు
9	జావళి	నీమాట లేమాయెనురా	మిశ్రలఘు	పట్టాభి రామయ్య

ధృన్యాసి

ఇది 8వ మేళ కర్తృయగు హనుమతోడి జన్యరాగము. ఉపాంగరాగము.

మూర్ఖున :-

అరోహణ :- స గ మ ప ని స

అవరోహణ :- స ని ద ప మ గ రి స !!

స్వరస్థానములు :- షడ్జము, శుద్ధరిషబము, సాధారణ గాంధారము, శుద్ధమధ్యమము, పంచమము, శుద్ధ ధైవతము కైశికి నిషాదము ఆరోహణ యందు విషభ, ధైవతములు వర్జ్యస్వరములు. బౌద్ధ సంపూర్ణరాగము. భక్తి, శాంతరస ప్రధానమయిన రాగము. వాది స్వరములు స-ప, స-మ; గ-ని; మ-ని; ప-స. గ్రహాన్యాస స్వరములు స,గ,మ,ప,ని. త్రిస్థాయి రాగము. స్వర స్వర గమక వరీక రక్తి రాగము. తోడి జన్యములలో ముఖ్యమయిన జన్యరాగము. మనోధర్మ సంగీతమునకు మంచి అవకాశము గలిగిన రాగము.

సంక్లిష్ట రాగాలాపన

పమగరిసా సన్నిసా గామూపా గమపామగా గమపనిప పనిసీరిసీనీ రీసాదాపా నిసీదాపా మాపా నీ రిపేదాపా సీనిసీ పా మపా గమపని పనిసీరిసీ నీ సీ, పమగరీస నిసరిసారి నిసీదాపా పనిసీరిసీ నిదాప గమపని పనిసీగీ పేమేగరిసీ సీనిదపమ గమప రిసీదాప పమగా మగపమ దీపమగరీసా సరిసారి స్తున్నిసా !!

కొన్ని ప్రసిద్ధ రచనలు

1.	కృతి శ్యామసుందరాంగ	రూపకం	త్యాగరాజు
2	" సంగీతజ్ఞానము	ఆది	త్యాగరాజు
3	" నీ చిత్తము నిర్వ్యాలమని	చాపు	త్యాగరాజు
4	" మీనలోచనా	చాపు	శ్యామశాస్త్రి

ఖంగాన్

ఇది 28వ మేళ కర్తృయగు హరికాంభోజి జన్యరాగము.

మూర్ఖున :

ఆరోహణ : న మ గ మ ప ద ని స్సా

అవరోహణ : స్స ని ద ప మ గ రి స !!

స్వరస్థానములు : షడ్ధము, చతుర్శ్రుతి రిషభము, అంతరగాంధారము, శుద్ధమధ్యమము, పంచమము, చతుర్శ్రుతి ధైవతము, కైశికి నిషాదము, కాకలి నిషాదము.

భాషాంగరాగము. వర్ష్యరాగము. కాకలి నిషాదము అన్యస్వరము ఆరోహణయందు రిషభము, వర్ష్యము. శృంగార రస ప్రధానమైన రాగము. ఇది ఒకప్పుడు ఉపాంగరాగమేనని పెద్దల ఉద్దేశము. హిందూస్థానీ సంగీతములో మేళకర్త. వాది స్వరములు స, ప. మంచి వ్యాప్తి చెందిన రాగము. జీవ స్వరములు స, మ, ప, గ, ని, ద, రి. అన్ని సమయములయందు పాడవచ్చును. మంద్రస్థాయి సంచారముల, క్రింది సంచారములు లేవు. వక్రషాడవ సంపూర్ణ రాగము.

సంక్లిష్ట రాగాలాపన

మా మగగా మపా మగామానిదానిప నిదప మగారి మగగరిసా ససమగమపా నిదని పదానీస్స నీదా గామా మగామపా నిదదపమగమా గామాపా మపాదా పదనిదనీ గమపదనిస్స దనీస్సాగారి ముగ్గస్స దానీస్సారి నిసా దనిస్స గమపదనిస్స దనీస్సాగారి ముగ్గస్స దానీస్సారి నిస్స దనిస్స గారి ముగ్గరిసా సానీరిస్సనిదపా మగమా దపమగ మగారిసా మమగరిసా నిదన్ని పుద్దన్నిసా!!

కొన్ని ప్రసిద్ధ రచనలు

1.	స్వరజతి	సాంబశివాయనవే	ఆది	చిన్నకృష్ణదాసు
2.	కృతి	సుజన జీవనా	రూపకము	త్యాగయ్య
3.	"	సీతాపతే	ఆది	త్యాగయ్య
4.	"	సారసముఖి	ఆది	స్వతి తిరునాళ్
5.	"	బ్రోచేవారెవరురా	ఆది	వాసుదేవచార్యులు
6.	"	ఎదురుగా వచ్చి	ఆది	పల్లవి శేషయ్య
7.	"	పరమాత్మని	రూపకము	పీణకుప్పయ్య
8.	జావత్తి	కొమ్మోర్	ఆది	రామ్మాడ్
				శ్రీనివాసయ్యంగార్
9.	"	మరులు కొన్నదిరా	ఆది	రామ్మాడ్ శ్రీనివాసయ్యంగార్
10.	"	అపుడు మనసు	రూపకము	పట్టం సుబ్రహ్మణ్య య్యార్

కురంజ

ఇది 29వ మేళకర్తయగు ధీరశంకరా భరత రాగమునందు జన్మము.

మూర్ఖున : -

ఆరోహణ : న స్తి స రి గ మ ప ద

అవరోహణ : ద ప మ గ రి న స్తి స !!

స్వరస్థానములు : షఢ్ము, చతుర్షుతి రిషభము, అంతరగాంధారము, శుద్ధమధ్యమము, పంచమము, చతుర్షుతి ధైవతము, కాకలి నిషాదము.

ఇది ధైవతాంత్యరాగము. ఉపాంగరాగము. మంద్ర నిషాదము క్రిందగానీ, మధ్యధైవతము పైనగానీ, సంచారము లేదు. ఈ రాగమును మధ్యమ ప్రతిలోపాడాలి.

వాది స్వరములు స-ప; సంవాదులు :- స-ప; స-మ; రి-ద; ని-గ; రి-ప; గ-ద; అన్ని స్వరములు జీవ స్వరములే. అన్ని స్వరములు గ్రహ న్యాసాదులే. ఇది జానపద సంగీతము నందు .ఎక్కువగా .కనిపించును. మనోధర్మ సంగీతమునందు ఈ రాగముపాడుటకు ఆవకాశము చాలా తక్కువ.

కొన్ని ప్రసిద్ధ రచనలు

1.	కృతి	శ్రీ వేణుగోపాల	త్రిశ్రూపకం	దీక్షితార్
2.	"	శివదీక్షాపరురాలను		

నోట్లు

ఇది 29 మేళకర్తయగు థీరశంకరా భరణ జన్యరాగము.

మూర్ఖున : -

ఆరోహణ : - స రి మ ప ద స్సా

అవరోహణ : - స్స ద ప మ గ రి స!!

స్వరస్థానములు : - షడ్జము, చతుర్షతి రిషబము, అంతరగాంధారము, శుద్ధమద్యమము, పంచమము, చతుర్షతి ధైవతము.

ఉపాంగ రాగము. రక్తి రాగము. సర్వస్వర గమక వరీక రాగము. ఆరోహణయందు గాంధారనిషాదములు, అవరోహణయందు నిషాదము వర్ణయిస్తాయి. బౌద్ధవషాద రాగము. భక్తి శాంతరస ప్రధానరాగము. శ్యామ అనికూడా దీనిని అందురు. సంవాదులు స-మ, స-ప, రి-ప, రి-ద, మ-స, ప-స, జీవ స్వరములు : సరిమగపద.

కొన్ని రాగరంజక ప్రయోగములు

దాసరిగా మగగరిరీ సరీదసా మగరిసరిగారీరీదాసా దసరిమా పదసదాపామా మగగరి సరీగరీ దాసాసా దసరిమా మగగరిరీ రిమాపదా పదరిసదాపా దాసరిమపద సా దసరీ సరిపమమగగరిరీ సాడాసారిన దాపా దసరి పపమగ గరిన రిగారిరీ రీదాసాదపమా పాదసా దపమా పమమగగరిరీ రిదసా!!

కొన్ని ప్రసిద్ధ రచనలు

1.	కృతి	అన్నపూర్ణే	ఆది	దీక్షితార్
2.	"	హరిభజన	ఆది	త్యగరాజు
3.	"	శాంతము లేక	ఆది	త్యగరాజు
4.	"	కీర్తన	ఆది	సదాశివ బ్రహ్మంద్ర

రచనాలక్షణములు

అష్టవీఠ

అష్టాంగగా 8 అని అర్థము. ఒక్కొక్కదానికి 8 చరణములున్నవి. కాబట్టి దీనికి అష్టపదులు అని పేరు వచ్చేను. 12వ శతాబ్దమున జయదేవ కవి ఈ అష్టపదులను ప్రాసిరి. ఈ అష్టపదుల కావ్యమునకు “గీతగోవిందము” అని పేరిడిరి. ఇది సంస్కృతము నందు రచింపబడినది. దీనియందు రాధా కృష్ణ మధుర ప్రేమను శృంగార కావ్యముగా జయదేవులు రచించిరి. సంగీత, సాహిత్యములు ఉన్నతమైన శైలిలో రచింపబడినవి. భక్తి పరమైనప్రేమ తత్త్వమును నాయిక, నాయక, సఖులచే పాదబడినట్లు ప్రాయబడినది. ఇవి రచనలు (అష్టపదులు) 24గా ప్రాసిరి. ఏటిని 12 సద్గులుగా (భాగములు) విభజించిరి. ఒక్కొక్క భాగమునకు “సద్గు” అని పేరిడిరి. ఒక్కొక్క అష్టపది 8 పాదములుగా ఉండుటచే “అష్టపదులు” అని పేరిడిరి. ఒక్కొక్క అష్టపది 2 భాగములు కలిగియుండును. అవి (1) పల్లవి (2) చరణములు కొన్ని కొన్ని అష్టపదులు పల్లవి, అనుపల్లవి చరణములను కలిగియుండును. పల్లవికి అప్పటి కాలమున “ధృవం” అని కూడా పేరు కలదు. పల్లవి ననుసరించియే చరణముండును. ఒక్కొక్క రచన ఆరంభములోను, చివరిలోను ఒక్కొక్క శ్లోకముండును. ఈ శ్లోకముల మధ్య మధ్యన వచనములు ఉండును. ఈ వచనముల వల్ల కథను ఆర్థము చేసుకొనవచ్చును. జయదేవులు తమ అష్టపదులకు “తనపేరునే అనగా జయదేవ” అనే ముద్రనే వాడిరి. జయదేవుని తరువాత రచయితలు గీత గోవిందమును పోలిన అష్టపదులను రచించిరి. ఉదా :- వారు వేంకటమథిః

(17వ, శ) త్యగరాజాష్టపది శ్రీ చంద్రశేఖరేంద్ర సరస్వతి (18వ, శ) శివాష్టపదులను, శ్రీరామకవి (19వశ) రామాష్టపదులను రచించిరి. జయదేవుల వారు ఈ అష్టపదులకు దాతువులను (నోటేషను) వ్రాయని కారణమున విద్యాంసులు వారి వారి ఇష్టముతో తమ కీష్టమైన రాగములందు పాడుదురు.

తిల్లాన్

ఇది దేశ్యమైనటువంటి “తిరితిల్లాన” నుండి గ్రహింపబడిన సంగీత రచన. ఈ రచనలు మంచి చురుకుగా (చలాకీగా) ఉండును. ఇందలి సంగీతము వినుటకు చాలా ఇంపుగా ఉండును. పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములను అంగములను కలిగి మధ్యమ కాలములో ఉండును. దీనియందలి సాహిత్యము జతులతో నూ, సాహిత్యముతోనూ, స్వరములతోనూ, కూడి యుండును. ఈ రచనలను (తిల్లాన) నాట్యము నందు ప్రదర్శింతురు. సాహిత్య భాగమును అభినయముతోనూ, జతులు గల భాగమును నృత్యము ద్వారాను ప్రదర్శింతురు. ఈ తిల్లానలు శృంగారపరమైనవిగా గానీ, భక్తి పరముగా గానీ ఉన్నవి. తిల్లానలు చాలామంది రచయితలు రచించిరి. వారిలో ముఖ్యములు : - శ్రీ స్వాతి తిరునాట, మైసూరు సదాశివారావు, పల్లవిశేషయ్య, శ్రీ పట్టం సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్, రామ్మాడ్ శ్రీనివాసయ్యంగారు, అరయక్కడి రామానుజయ్యంగార్ మొదలగు వారు ముఖ్యములు.

కొన్న ముఖ్యమయిన తిల్లానలు

1. ఉదరి నదీం	కాపి	రూపకము	పల్లవి శేషయ్య
2. తానోంతనన	ఫరజు	దేశాది	రామ్మాడ్ శ్రీనివాసయ్యంగార్
3. నదిర్ ధధీం	కదనకుతూహలం	ఆది	
4. ఉదన	అరాణా	ఆది	పాన్నయ్య పిశ్చె
5. ధీంతర	బిలహరి	ఆది	అరయక్కడి రామానుజయ్యంగార్

తరంగం

ఈ తరంగములు 16వ శతాబ్దికి చెందిన శ్రీ నారాయణ తీర్థులవారు రచించిరి. ఇది సంగీత నృత్య నాటకము. ఈ సంగీత నాటకమునకు “శ్రీకృష్ణ లీలాతరంగిణి” అని

పేరిదిరి. “శ్రీ కృష్ణలీలాతరంగిణి” లోని రచనలకే తరంగము” అని పేరు. కారణజన్మలుగా జన్మించిన నారాయణ తీర్థులు దైవ ప్రేరణచే, శ్రీ కృష్ణని లీలలను ఈ తరంగములందు చూపిరి. ఇది నాయికా, నాయక లక్ష్మణమునుసరించియే యుండును. ఈ తరంగములు, పల్లవి, అనుపల్లవి, మరియు చరణములను విభాగములు కలిగియుండును. దీనిని 12 సద్గులలో (భాగములలో) ప్రాసిరి. ఇది సంస్కృతము నందు రచింపబడినది. సంగీత సాహిత్య పాండిత్యముగలవారే. బాగుగా అర్థము చేసికొని పాడకలరు. నారాయణ తీర్థులు స్వకీయ ముద్రనే వాడిరి. కొన్ని తరంగములు, జితులు కూడా కలిగియున్నవి. ప్రతి తరంగమునకు మొదలు శ్లోకము, వాక్యము ఉండును. ఆచటచట చూర్చికలు, సంభాషణలు దరువులు, ద్విపదలు, చతుష్పుదులు మొదలగు నవి యుండును. తరంగములను, సంగీత కచేరీయలందు, నాట్యప్రదర్శనము నందు, భజన కాలక్షేపము నందును కూడా పాడుదురు. తరంగములు కృష్ణ లీలతో ప్రారంభించి, రుక్మిణీ కళ్యాణముతో ముగియును.

జావళి

జావళి శృంగారపరమైన రచన. ఇది పదములను పోలియుండును. ఇది పురాతన రచన కాదు. జావళిలు మంచి ఆకర్షణీయముగా ఉండెది రచనలు. ఏటియందలి సాహిత్యము శృంగారముతో కూడియుండును. నాయికా, నాయక లక్ష్మణములకు సంబంధించినదై ఉండును. మధ్యమ కాలినడకను కలిగియుండును. ఇందు పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములు ఒకటి గాని, కొన్ని చరణములు గాని కలిగియుండును. వాడుక భాషయందే రచింపబడిన రచనలు. కొన్ని జావళిలయందు మితిమీరిన శృంగారము కూడా కాననగును. ధర్మపురి సుబ్బరాయర్, పట్టం, సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్, పట్టాభి రామయ్య, రామ్మాడ్ శ్రీనివాసయ్యంగారు, శ్రీదాసు మొదలగు వారు జావళి రచయితలలో ముఖ్యులు.

కొన్ని ప్రసిద్ధ జావళిలు

1 మరులుకొన్నదిరా ఖమాన్	ఆది	రామ్మాడ్ శ్రీనివాసయ్యంగార్
2 అప్పడు మనసు ఖమాన్	రూపకము	పట్టం సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్

3	ఏమందునే	ముఖారి	ఆది	పట్టం సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్
4	కొమ్మరో	ఖమాన్	ఆది	రామ్మాడ్ శ్రీనివాసయ్యంగార్
5	నిరుపమాన	బేహగ్	రూపకము	రామ్మాడ్ శ్రీనివాసయ్యంగార్
6	వేగసీవు	సురటి	రూపకము	రామ్మాడ్ శ్రీనివాసయ్యంగార్
7	ఆదినీషై	యమునా కళ్యాణి	ఆది	ధర్మపురి
8	ఎలరాడాయైనై	బైరఎి	ఆది	ధర్మపురి

వేదమీ

ఈ పదములు భక్తిరస ప్రధాన రచనలు. ఇది పల్లవి, అనుపల్లవి మరియు చరణములు అనువిభాగములు కలిగియుండును. ఒక్క చరణముగాని, లేదా పెక్క చరణములుగానీ ఉండును. పాండితీ ప్రతిభగలరచనలు ఈ పదములు. ఈ పదముల నడక విళంబకాలములో అనగా నెమ్మదిగా ఆకర్షణీయముగా ఉండును. క్రిన సంచారములుగానీ ఎక్కువ సంగతులు గానీ ఉండవు. రాగ భావము ఇందు ఉట్టిపడును. సాహిత్యార్థము వేదాంత పరముగానున్నను, నాయకా, నాయక లక్షణములతో శృంగారముగానే యుండును. కొన్ని కొన్ని పదములు ద్వంద్వార్థములు గల సాహిత్యముతో నుండును. ఇందు అను పల్లవిలో కాని, చరణములో గానీ నాయకముద్రయిండును. ఇందు ప్రతిభాగము రాగ భావములతో నిండి యుండును. చరణములన్నియు ఒకే ధాతు శైలిలో ఉండును.

క్షేత్రయ్య గారు తంజావూరి రాజుగారైన విజయ రాఘవ నాయకులపై “విజయరాఘవ పంచరత్నములు” అను పదు పదములు రచించిరి. క్షేత్రయ్య గారు 2000 పదముల వరకు రచించినట్లు తెలియచున్నది.

పదరచయితలలో ముఖ్యములు : క్షేత్రయ్య, పరిమాళ రంగ, ఘనం శినయ్య, సారంగ పాణి, కస్తూరి రంగ, పెద్ద దానరి, శోభనాద్రివారు, కవిమాతృ భూతయ్య, గోవింద సామయ్య, ఘనం కృష్ణయ్యర్, కవికుంజర భారతి, స్వాతి తిరునాత్ మొదలగువారు.

కొన్ని ప్రసిద్ధ పదములు

1. అలిగితే	హంసైని	చాపు
2. మంచిదినము	ఆనందబైరవి	త్రిపుటు
3. ఏ మందు నమ్మా	కేదారగాళ	త్రిపుటు
4. ఏ రీతి	గాళిపంతు	చాపు
5. చల్లనాయెను	శంకరాభరణం	అది
6. ఎవ్వడే	శంకరాభరణం	చాపు
7. ఏ రీతి బొంకేవు	గాళిపంతు	చాపు
8. ఇందెందు	సురటి	త్రిపుటు
9. మగ వాడని	దర్శారు	అది

దర్శివే

నృత్య నాటములలోనూ, సంగీతనాటకములోను వాడబడు రచన. పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములు కలిగియుండును. దరువులలో కొన్ని చరణములోను, కొన్ని, కొన్ని 2,3 చరణములతోను కూడి యుండును. దరువులలోని రకములు.

- 1) తిల్లానదరువు 2) పాత్ర ప్రవేశ దరువు 3) సంవాదదరువు 4) స్వగతదరువు
 5) జిక్కిణ దరువు 6) వర్షన దరువు 7) కోలాటదరువు 8) ఓరడిదరువు.

1. **తిల్లానదరువు** :- స్వరసాహిత్యములతోనూ, జతులతోనూ, కూడియుండు నొక విధమగు రచననే తిల్లానదరువు అందురు, ఇందుపల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములు విభాగములను కలిగియుండును. సాహిత్యము దైవస్తోత్రమునకు సంబంధించి నదిగా యుండును.

2. **ప్రవేశ దరువు** : సంగీతరూపకములలో ఇది సూత్రధారుడు ప్రవేశించునపుడు పాడనట్టి రచన. ఇందుగల, పల్లవి, చరణములు సాధారణముగా ఒకే ధాతుశైలిలో నుండును. ఉ: ఎన్నగమనసుకు రానీ - నీలాంబరి రాగం అదితాళం. శ్రీ త్యాగ రాజస్వామివారి ప్రహ్లాద భక్తి విజయములోని ఈ కీర్తన ప్రవేశదరువునకు చక్కని ఉదాహరణ.

3. సంవాదదరువు : సంవాద రూపములో నుండునట్టి ఒక ప్రత్యేక రచన. ఉదా : “ఏమని నెరనమ్మకొందుము కృష్ణా! ఎందుకింత వాదు” అను సారాష్టరాగము చాపుతాళములోని నోకా చరిత్ర యందలి త్యాగరాజస్వామి రచన దీనిక చక్కని ఉదాహరణ : సంగీతము ద్వారా సంభాషించుట.

4. స్వగతదరువు : ఇది, ఒకరిని గురించి మరియుకరు చెప్పుచున్నట్లుగానుండు రచన ఉదా : శ్రీ గణపతిని సేవింపరారే సారాష్ట రాగము - ఆదితాళములోని శ్రీ త్యాగరాజ్స్వామివారి ప్రహ్లాద భక్తి విజయమందలి కీర్తన ఈ స్వగత దరువునకు మంచి ఉదాహరణ.

5 జక్కిణి దరువు : ఇది ప్రాచీన రచయితలచే రచింపబడిన ఒక ప్రత్యేక రచనకు చెందిన రచన. ఇందు పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములుండును. పల్లవి, అనుపల్లవులకు గల మాతు జతులతోను, చరణమునకుగల మాతు సాహిత్యముతోను కూడివుండును. దీని నడక అతిచిత్ర మార్గముగానుండి అచ్చటచ్చట మధ్య మకాల ధృతకాలములను కలిగియుండును.

6 వర్ణన దరువు : ఒక స్త్రీగాని, పురుషునిగాని, వనమును గాని మరిదేనివైనను వర్ణించునది.

7 కోలాట దరువు : కోలాటమునకు ఉపయోగించునది

8 బీరడి దరువు : పల్లవి, అనుపల్లవి, పాడవైన చరణములుగల తమిళ రచన. ఇది పెద్ద పట్టణములుగాని, విషయవర్ణనలనుగా నివర్ణించుచూ పెద్ద చరణములతో ఉండును.

సాహిత్యము శృంగారముగనో లేక రాజపోషకుని స్తుతిగనో ఉండును.

మొట్టమొదటిసారిగా భరతుడు తన నాట్య శాస్త్రములో దరువును పేర్కొనెను. ఒక ప్రకరణ మంతయు దీనిని గురించే పేర్కొనెను. దరువు ధృవనుండి పుట్టినది. నృత్య గేయ నాటకములలో కనిపించును. సంగీతము మధ్యమ కాలములో ఉండును. ఇది ఒక అందమైన రచన. లౌకిక గానమునకు సంబంధించినది. ఆయా ఘనములకు సరిపోవ రాగములను (క్రియాంగ రాగములను) ఎన్నకొందురు.

సంగతులు, గమకములు, చిట్ట స్వరములు ఉండవ. రక్తి రాగములే ఎక్కువగా ఉపయోగింతురు. సాయంత్రము మరియు రాత్రి ఉపయోగించెడి రాగములనే ఎన్నుకొందురు.

ముఖ్యమయిన రాగములు : తోడి, కళ్యాణి, భైరవి, కాంభోజి, శంకరాభరణం, మొదలగు నవి ముఖ్యమైనవిగా కనిపించును. రసభావము చెడకుండా ఏ సమయము లోనైనను పాడవచ్చును.

ఒక పాటకు (**కీర్తన**) మరియు ఇంకొక పాటకు మధ్య ఉండే కథాగమనమను వర్ణించెడి వాక్యములు (వచనములు) ఆనందభైరవి, కేదార గౌళ, నాదనామ క్రియ, యదుకుల కాంభోజి మోహన మరియు సావేరి రాగములలో సాధారణముగా పాడుదురు. దరువులలో నడక నెమ్ముదిగా నుండును. సంగీత రూపకములలో సయరాగములు (రక్తి రాగములు) ఉపయోగింపబడినవి.

తెలుగు, తమిళ, సంగీత రూపకముల యందు దరువు, కీర్తన మొదలగు నవి ఉపయోగింపబడును. తమిళ సంగీత రూపకముల యందు “చిందు”ను కూడా ఉపయోగించుదురు.

త్యాగరాజస్వామి సాహిత్యపరముగా సీస పద్యము, కందపద్యము, శార్ఘలము, ద్విపద, చంపకమాల, ఉత్పలమాల, మరియు ఉత్సహమును ఉపయోగించిరి.

ధ్రువ : పురాణ, చారిత్రిక, మరియు అనురాగపరమైన కథాగమనమునకు ఉపయోగింతురు. ఈ దరువులు కీర్తనలను పోలియుండును. ధ్రువలో సంగతులు కాని సంచారములు కాని యుండువు. సాహిత్యక్షరములు ఎక్కువగా ఉండును. సంగీతము మధ్యమ కాలములో ఉండును. చాలా వరకు చాపు తాళములో ఉండును.

వాక్యములు, వర్ణములు, అలంకారములు, యతులు, పాణులు, లయలు అనునది ఇందు అనోన్యబద్ధములకు ఫ్రైరత్వము నందున్నవి. కాన ఇది ధ్రువ అనబడేను.

కూచిపూడి వారు మధ్యమ, ధృతక్కలములోనూ, భాగవత మేళనాటకము వారు విశంబకాల మరియు మధ్యమ కాలములో పాడిరి. త్రిశ్రీలేకరూపకం, అది

మరియు త్రిప్రతిపుట తాళములోనూ, రచించిరి. మెలట్టారి వేంకటరామశాస్త్రి రచించిన అందమైన దరువులు గమకములతో భాగవత మేళనాటకములలో పాడెడివారు.

జీవిత చీరిత్తలు

క్షేత్రయ్య

పీరు 17వ శతాబ్దమునకు చెందినవారు. “పదములు” అనే రచనలను పీరు తీర్చిదిద్దిరి. ప్రతిభావముమైన వాగ్గేయకారునిగా, అపూర్వరాగములతో, ఆయన పద సాహిత్యము వెలుగొందినది. నాయక, నాయిక భావములను చూపించెడి భక్తి “మధుర భక్తి” పీరి రచనలన్నియు “మధుర” భక్తి పూరితములై ఉండును. పద రచనలలో వారికి వారేసాటి ఉన్నత శృంగార భరితమై ఉండును.

కృష్ణజిల్లాయందలి, ఘంటశాల సమాపమునందున్న “మువ్వ” (మొవ్వ) గ్రామము నందు జన్మించిరి. తెలుగు బ్రాహ్మణులు చిన్నతనము నందే సంగీత సాహిత్యములయందు అభినయ అలంకారాది విద్యయందు పాండితీ ప్రతిభ పాందెను. క్షేత్రయ్య మువ్వలో ఉండిన రోజులలో సాంతకధనే పదాలలో చిత్రించినాడని, ఆపదాలలోని సంఘటనలను ఒట్టి క్షేత్రయ్య గారి కథ - సంగీత, సాహిత్య, నాట్య, అభినయ, అలంకారాది విద్యలను అభ్యసిస్తున్న రోజులలో, తన సహపాటియైన ఒక దేవ దాసిని ప్రేమించెను. ఆమెకూడా సామాన్య స్త్రీకాదు. క్షేత్రయ్యను పదరచనచేయుమని, ఆతని కవితను ప్రాయిచు, ఆ పదములను పాడెడిది. ఆమెగోపాల స్వామి “ఆలయంలో నర్తకి; ఏరిద్దరూ అప్పుడప్పుడు ఆలయం వద్ద కలుసుకొనెడివారు. క్షేత్రయ్య గారు దక్కిఱి యాత్రకు వెళ్లిరి. ప్రేయసిని విడిచి దూర దేశం వెళ్లుటచే అనేక విధములుగా, ఆమెను తలచుకొనుచూ పదములను ప్రాసెను. ఆమె ఈ విషయము తెలిసికొని, తానే బయలు దేరి క్షేత్రజ్ఞులను కలిసెను. క్షేత్రాటనలో 18 పుణ్యక్షేత్రాలు దర్శించి, అచట దైవముల మీద పదములను రచించెను. ఒకయోగివరులు “గోపాలమంత్రము” ఉపదేశించెను. మువ్వక్షేత్రమందున్న గోపాలుడు క్షేత్రయ్యగారికి ప్రత్యక్ష మయ్యెను. వారి పదములన్నియు “మువ్వగోపాల”

అనే ముద్రతో యుండును. వారి పేరు కూడా, పదమునందు, అనగా పల్లవిలోనే లేక, అనుపల్లవిలోనే లేదా చరణమందో కాననగును. ఆనంధబైరవిరాగ - ఆదితాళ పదము “శ్రీపతి సుతుబారి” వారి మొదటి రచనగా పెద్దలు చెప్పుదురు.

ఏరు, అపురూప రాగములైన ఆహిరి, ఘంట, సైంధవి, కాఫీ (కర్ణాటక) మరియు నవరోజు రాగముల యందుకూడా పదములను రచించిరి. ఆధ్యాత్మిక సాహిత్య పుష్టితో ఏరి పదములు రచింపబడినవి. క్షేత్రజ్ఞులవారి పదములు పాడవలెనన్న సంగీత పాండిత్యము ఉండితీరవలెను. పదములను అభినయనమునందు ప్రదర్శించుదురు. కాని క్షేత్రజ్ఞులవారి పదములు సంగీత కచేరీలయందు పాడి పండితునిగా గుర్తింపు పాందెదరు. ఏరి పదములలో పచ్చిశృంగారము మరియు లోకోక్తులు కూడా కనబడును.

తల్లిదండ్రులు పెట్టిన పేరు వరదయ్య. క్షేత్రజ్ఞులు అనేక క్షేత్రములను దర్శించిరి. కనుకనే వారికి క్షేత్రయ్యగా పేరు వచ్చినది. క్షేత్రయ్య గారి కాలము, రాజుల కాలము. రాజ దర్శారులలో ఆయన పదములు పదర్శింపబడెడివి. మధుర తిరుమలనాయకుని దర్శారులో రెండు వేల (2000) పదములను వారు పాడినట్లుగా, “వేదుకతో నడచుకొన్నవితరాయుడే” అనే వారి పదమునందు మనకు తెలియుచున్నది. తంజావూరి దర్శారు నందు వెయ్య (1000); గోల్కొండ పాదుషా దర్శారునందు పదకొండు వందల (1100) పదములు వారు పాడినట్లు పెద్దవారు చెప్పుచున్నారు. పదములను బట్టి క్షేత్రయ్య గారు రచించిన పదముల మొత్తము 4500 కానీ 4100 కానీ అయి ఉంచవచ్చునని పెద్దల అభిప్రాయము. ఈనాడు మనకు 380 మాత్రమే లభించినవి.

వారు క్షేత్రములను దర్శించినప్పుడు అచటి దైవముల మీద కూడా వారు పదములను రచించిరి. తిరువశ్వారు ఏర రాఘవస్వామి వారి మీద, కంచి వరదరాజస్వామి వారి మీద, చిదంబరం గోవిందరాజస్వామి మీద, శ్రీరంగనాథుడైన శ్రీరంగనిమీద, చెవ్వండి లింగేశ్వరుని మీద (కాంభోజిలోని అక్కరోమగవారి) సింహాశమునందలి కందేశ్వరునిమీద, మువ్వగోపాల ముద్రతో పదములను చేసిరి.

కంచి దేవాలయమునందు విచిత్ర సంఘటన :- ఒకనాడు కంచి వరదరాజ దేవాలయములో పూజారులు, భక్తులు అమృవారి విగ్రహమును, ఆమె

ఆలయమునుండి వరదరాజుస్వామి దేవాలయమునకు తెచ్చి, రాత్రిశయ్యాసనమును సమర్పించి, తలుపులు మూసి వెళ్లిపోయిరి. చీకటిలో ఎవరును క్షేత్రయ్యను గమనింపలేదు. తెల్లవారు జామునక్షేత్రయ్య యోగనిద్ర మేల్గైని చూడగా, మెట్లనుండి దిగివచ్చుచున్న ప్రీతి కనిపించెనట. వెంటనే మోహనరాగములో “మగువతన కేళికా మందిరము వెడలెన..... పరమాత్మమువ్యగోపాల తెల్లవారెననుచు” అని పదము పాడెనట.

తంజావూరి విజయరాఘవుని అతిథిగా ఉండి, వారి కోరికమేరకు, రాజూంకితముగా ఐదుపదములను క్షేత్రమజ్ఞులు రచించిరి. వీటినే విజయ రాఘవ పంచరత్నములు (క్షేత్రయ్య పంచరత్నములు) అని కూడా అందురు.

రాజ దర్జారునందలి పండితులు ఆసూయతోని చూచి “ఏరా, రారా, పోరా”, అనే పదములను క్షేత్రయ్యగారు ఉపయోగించుటను విమర్శించిరి. ఈ విషయము క్షేత్రయ్య గారికి తెలిసినది. కాంభోజిరాగము - త్రిపుట తాళమునందు “వదరకపోవే” అనే పదము యొక్క పల్లవిని, అను పల్లవిని రచించి, రాజు గారికి ఇచ్చి, చరణమును రాజాస్థాన పండితులను పూరింపవలసినదిగాకోరి యాత్రలకు వెళ్లిపోయిరి. రాజు స్థానపండితులు చరణముతో పూరించుటకు సాయశక్తుల ప్రయత్నించిరి. కాని వారికి సాధ్యపడక, క్షేత్రయ్య గారి రాక్కె వేచి యుండిరి. క్షేత్రయ్యగారు యాత్రలనుండి తిరిగి వచ్చిరి. పండితులందరు తమను క్షుమింపవలసినదిగా క్షేత్రయ్యగారిని వేడుకొని, చరణమును పూరింప వలసినదిగా వేడిరి. మహా పండితులందరూ తనను ఆ విధముగా వేడుట క్షేత్రయ్యగారి మనస్సుకదలిపోయినది. వారి కోరిక మేరకు “రామరామయామేనితో నికవానిమోము జూడవలెనా మొదటిపొందే చాలు” అనియు, 3వ చరణములో “భామరోశకునములడిగితి మువ్య గోపాలుడు వచ్చునని” ప్రాసి పూరించిరి.

క్షేత్రయ్యగారి పదములలోని పల్లవి, అను పల్లవి మరియు పదములలోని సంగీత ఉన్నతస్థాయి మరియు సంగీతవేత్తలకు మార్గదర్శి:- చరణములతో క్రమముగా రాగము ఎట్లు ఆభివృద్ధి చేయబడినదో వ్యక్తమగును. ఒకే రాగమందలి వివిధ పదములలోని స్వరసంచారములు, గమక భేదములు, అలంకారములు, పదము యొక్క భావానుగుణముగా రసము ద్వ్యక్తమగును. (కనిపించును). ఎత్తుగడ, స్వర

సంచారములు, రాగముయొక్క జీవకళ ఉట్టి పదును. క్షేత్రయ్యగారి రాగ స్వరూపము పదములలో మోహన రూపము దాల్చినది. క్షేత్రయ్య గారి తరము వరకు రాగము, రాగము యొక్క సంపూర్ణ స్వరూపమును, ఉన్నత స్థానమును, రససిద్ధి ఎవరూ చూపిన వారు లేరు. తరువాతి వాగ్దీయకారులకు, సంగీతవేత్తలకు క్షేత్రయ్య గారు మార్గదర్శియైరి. ఎన్నో నూతన రాగములకు స్వరూపమును చిత్రించిరి. క్షేత్రయ్య, యుగళగేయములుగా పాడదగిన నాయికా నాయకుల సంవాద పదములు కూడా రచించిరి.

క్షేత్రయ్య గారి ప్రతి పదమునకు ముందర క్షుప్తముగా వివరణ యాయబడినది. ఎవరిచేత పాడజడినది. (నాయికా లేక నాయకుడా పాడినది) వివరింపబడినది. “మువ్వుపురిధామ”, “గోపాల” అనే ముద్రతో కూడా క్షేత్రయ్యగారి పదములు కలవు.

“పవిత్రప్రేమ” (మధుర భక్తి) తోజయదేవులు తమ “గీత గోవిందము”ను రచించి, తృప్తి చెందక నారాయణ తీర్థాలై జన్మించి, ఇంకను కృష్ణ దేవుని యందు తీరని కోరికతో క్షేత్రయ్యయై జన్మించి “గోపాల పదము”లను రచించినట్లు పెద్దవారు జెప్పుదురు.

కొన్ని ప్రసిద్ధ రచనలు, ఎక్కువగా ప్రచారమొందినవి :-

“అలిగితే” (హరస్సెని), “ఏరీతి వేగింతునే”

(గాళీపంతు) “ఎవ్వదే” (శంకరాభరణం)

“అయ్యయొయ్య వెగటాయెనె (నాదనామ క్రియ)

“నినుజూడ” (పున్నాగవరాళి) “ఎటువంటివాడే” (నీలాంబరి) “ఏమోతెలియదు” (సావేరి) “ఏ మందునమ్ము” (కేదారగంఠ).

నాపాఠయిష తీర్పులు

వీరు క్రీ.శ 1580 - 1680 కాలమునకు చెందినవారు వీరితండ్రిగారిపేరు నీలకంఠశాస్త్రి అనియు, మరికొందరు గంగాధర్ అనియు, తల్లిగారిపేరు పార్వతిఅనియు పెద్దవారు తెలుపుచున్నారు. స్వార్థ తెలుగుబ్రాహ్మణులు. వీరిది కృష్ణ జిల్లాయందలి కూచిపూడి

అగ్రహరమని కొందరు, కృష్ణ జిల్లాయందలి శ్రీకాకుళమని కొందరు, గుంటూరు జిల్లాలోని కాజ అనికొందరు చెప్పాచున్నారు. పండితులు పరిశోధన ద్వారా కృష్ణ జిల్లా వారని నిర్ణయించిరి. నారాయణ తీర్థులు ఆంధ్రదేశములోనే జన్మించి కొంతకాలమునకు దక్కిణ దేశమునకువెళ్ళినట్లు పండితుల అభిప్రాయము. ఇంటిపేరు తల్లావరుల వారనియు, ఏరి పేరు గోవింద శాస్త్రిఅనియు పరిశీలకులు తెలుపుతున్నారు. ఏరిది పండిత వంశము. సంగిత సాహిత్యములందు, నృత్య వేదాంత శాస్త్రములయందు చిన్న తనమునందే ప్రతిభ గడించిరి. జయ దేవుల అష్టపదులను ఎల్లప్పుడూ పాడుకొనుచుండివారట. చిన్న తనము నందే భాగవత పారాయణ చేసేడి వారట. పారాయణ ప్రభావముతో ఏరు శ్రీ కృష్ణ భక్తులయిరి. దశమస్కూంధమందలి సారాంశమునే “శ్రీ కృష్ణ లీలా తరంగణి”గా (తరంగములు) రచించిన ప్రతిభావంతులు శ్రీ నారాయణతీర్థులు. ఏరికి శివరామానంద తీర్థులవారు ఉపదేశమునొసగిరి. ఏరి మొదటి తరంగములో “శివ రామానంద తీర్థ పదసేవక” అని గురువు గారిని నుతించిరి. 8వ తరంగము (దేవదేవంక్యేతితం) చివరి భాగములో “శివరామ తీర్థ పదాంబుజభమరేణ” అని కూడా నుతించిరి.

ఏరు గృహస్థులు. పరిస్థితుల ప్రభావము వలన సన్యాసాశ్రమమును స్వీకరించిరి; ఏరు సన్యాసాశ్రమము స్వీకరించుటకు దారి తీసిన సంఘటన:- ఏరు, భార్యను చూచి వచ్చుటకు అత్తవారూరు బయలు దేరిరి. కాని అత్త వారూరి వెళ్లవలయున్న, నదిని దాటవలయును. ఏరి అత్తవారిఙ్గారు తంజాఙ్గారుయందలి వెన్నారు అనియు, కొందరు ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోని వేదాది అనియుహాసిరి. ఏరు అత్తవారింటికి బయలుదేరు సమయమునకు నది ప్రవాహము ఎక్కువగా ఉండెనట. నదిని ఈదిదాటుటకు తీర్థులు నదిలోదుమికి ఈతప్రారంభించిరి, నది మధ్యకుచేరేటప్పటికి నది ప్రవాహము ఉధృతమయి ఏరు కొట్టుకొని పోవుచూ, ఒడ్డుచేరే ఆశపోయినది. దైవభక్తి పరాయణులుగనుక్కబుతుకుదుననితపోయి, ఆపద్ధర్మసన్యాసమును స్వీకరింపతలచి. యజ్ఞాపవీతము తీసిపారవైచి, నెత్తినుండి ఒకవెంట్లుకను తీసివేసి, మంత్రమును జపించి సన్యాసాశ్రమమును స్వీకరించిరి. కాసేపటికి వరదతగ్గి, గట్టుకుచేరిరి. ఏరు సన్యాసితమయినట్లు ఎవరికి తెలియదు కనుక అత్తవారి ఇంటికి వెళ్లటకు నిర్ణయించుకొనిరి. అత్తవారిఇంటికిచేరిరి. కాని ఏరి భార్యకు, మహాపురుషుడైన సన్యాసిగా,

కనిపింపనాగెను ఆమె ఈ విషయమును తల్లి, తండ్రులకు తెలిపెను' భార్యకు మినహా మిగిలినవారికి మామూలుగానే కనబడుచుండిరి. ఏరు, భార్యకు మాత్రము సన్యాసిగా కనబడుట, ఎవరికి అర్థముకాక, నారాయణ తీర్థులనే విషయమును చెప్పవలసినదిగా కోరిరి' జరిగిన సంఘటనను వివరించి, శాస్త్రోక్తముగా సన్యాసాశ్రమమును స్వీకరించిరి' అప్పటి నుండి ఆనేక తీర్థ యాత్రలను చేసిరి' తీర్థ యాత్రలు చేయుచు వేదాద్రి నరసింహస్వామిని దర్శించి, రచనలను చేసిరి. "శ్రీ కృష్ణ లీలా తరంగిణి"ని రచించి సంగీత విద్వాంసులకి నేర్చిరి. కృష్ణ జిల్లాలోనుండగానే" శ్రీ కృష్ణ లీలా తరంగిణి" రచించిరి.

నారాయణ తీర్థులు భరింపరాని కడుపునొప్పితో బాధ పడెడివారు. దక్కిణాదేశయాత్ర చేసిన కడుపునొప్పి తగ్గునని తలంచి తిరుపతి వెళ్లిరి. అచట బాధ నివారణ కాదనియు, దక్కిణానఙ్కన్న తిరువైయ్యరు వెళ్లవలసినదని భగవదజ్ఞగా వారికి వినిపించెను. వారికి ఒక సన్యాసితో యాత్రసాగించి, వరహారు నందలి దేవాలయమునకు చేరిరి అచటి నుండి స్వామి ఆజ్ఞగాయతీంద్రులు, నడుక్కావేరి ఆనే పల్లెటూరి యందలి వినాయకుని గుడిలో రాత్రి విశ్రమించిరి. ఆ రాత్రి "ఉదయము నీ నిత్యమాష్టానములు అయిన తరువాత, రెండు వరహములను (పందులను) చూతువు. వానిని అనుసరింపుము. అవి ఎచట అదృశ్యమగునో, అచట నీ కడుపునొప్పిని వారణమగును" అని భగవంతుడు ఆనతిచ్చెను.

ఆదే విధముగా వారు రెండు పందులను చూచిరి. దేవాలయములోని వినాయకుని చూపుడు వేలు పందులను చూపుచుండెనట. ఇప్పటికి ఆ యూరు నందలి వినాయకుని ప్రేలు పడమర వైపు చూపుచుండును. నారాయణ తీర్థులు దైవాజ్ఞ (ప్రకారము, వాటిని అనుసరించుచూపాయిరి ఆ వరాహములు (పందులు) భూపతి రాజవురమనుచోట, కడుంగాల్ అనుకాలవ దూకి, ఈది ఎదురు గట్టున ఉన్న వేంకటరమణస్వామి కోవెలకు ఎందురుగా కొద్ది సేపు నిలిచి అదృశ్యమయినవి. నారాయణ తీర్థులు, వేంకట రమణ స్వామి దేవాయలములో ప్రవేశించిన వెంటనే కడుపు నొప్పి పోయినది. తీర్థులు ఈ సంఘటనతో, అచటనే ఉండిపోవుటకు నిశ్చయించుకొనిరి. ఆహారి వారికి ఒక మహాపురుషుడు వచ్చినట్లు కలలు వచ్చినవి.

వారు, తీర్థుల వారే ఆ మహాపురుషునిగా తెలిసికొని, వారిని పూజించిరి. తీర్థులు ఒక గుడిని నిర్మించి, లక్ష్మీ నారాయణులను ప్రతిష్ఠించిరి. వారు పూజించిన, పూజా సామాగ్రి సాలగ్రామము ఇప్పటికి అచటనే యున్నవి. ఆ ఊరికి వరహశార్, వరాహ పురియని పేరు వచ్చినది.

నృత్య నాటకముగా తన “కృష్ణ లీలా తరంగిణి”ని, నాట్యచార్యులుగా శిఖ్యులకు, తీర్థులు నేర్చిరి. “శ్రీకృష్ణలీలాతరంగిణి” ని ముగించిన వేంటనే, పెండ్లికూతురు -- పెండ్లి కొడుకువలె శ్రీ రుక్మిణీ కృష్ణులు దర్శనమిచ్చిరట. నాటరాగములోని “జయ జయ రమానాథ” అనుమొదటి తరంగములో “జయ జయ వరాహపురి శ్రీ వేంకటేశ” అని వరాహపురి వేంకటేశ్వరుని తలచిరి. 12వ తరంగములో “కాంక్షేతవ ప్రసాదం” అని తన బాధ నివారణ గురించి తెలిపిరి. “శ్రీ కృష్ణలీలాతరంగిజి” ని సంస్కృతములో నృత్య నాటకముగా రచించిరి. ఇది 12 కాండలుగా (అంకితములుగా) రచించిరి. కృష్ణవతారముతో ప్రారంభించి రుక్మిణీ కృష్ణుల వివాహముతో ముగియును. వారి చేతిలో ఈ సంస్కృత నాటకము రూపు దిద్దుకొనినది. శ్రీ కృష్ణలీలలు వర్ణింపబడినవి. ఈ శ్రీకృష్ణ లీలాతరంగిణి యందు శ్లోకములు, వాక్యములు, వచనములు చూర్చికలు, సంభాషణలు, దరువులు, ద్విపదలు, చతుపుదలు, జతులు మొదలగునవి కలవు. ద్వితీయాక్షర ప్రాస వారి రచనల యందు కానవగును. కీర్తనలన్నియు 36 రాగములలో రచించిరి. “మంగళ కాపి” అనెడి క్రొత్త రాగము కూడా వ్రాయబడినది. 7వ తరంగము నందు జతులను కూడా వాడిరి. జయ దేవుని అష్టపదులవలె నారాయణ తీర్థుల తరంగములు దక్కిణ భారతమునందు వెలుగొందుచున్నవి.

వారి యొక్క మహిమల గూర్చి అనేక కథలు కలవు.

తీర్థులు వారి రచనలు

1. సంస్కృతములో కృష్ణలీలాతరంగిణి.
2. శాండిల్య భక్తి సూత్ర వ్యాఖ్య.
3. భక్త్వధికరణ మాల్య.
4. సాంఖ్య కారికావ్యాఖ్య.

- 5 సాంఖ్య తత్త్వ కౌముది.
- 6 న్యాయ సుమంజలీటీకి తర్వాశాస్త్రానికి సంబంధించినవి.
- 7 న్యాయము క్తావళీటీకి తర్వాశాస్త్రానికి సంబంధించినవి.
- 8 భాట్టుభాషా ప్రకాశము - పూర్వమిమంస గ్రంథము
- 9 యోగసూత్ర వ్యాఖ్య
- 10 సిద్ధాంత బిందు లఘు చంద్రిక
- 11 వేదస్త్రవటీక
- 12 వేదాంత విభావనాటీక

వీటిలో కొన్ని ముద్రితాలు, కొన్ని ఆముద్రితాలు అచ్చుకానివి కాశీ విశ్వవిద్యాలయ గ్రంథాలయములో ఉన్నవట.

వీరు “పారిజాతాపహరణము” అనే ఏకైక తెలుగు నాటకమును రచించిరి.

నారాయణ తీర్థుల శిష్యులు శాంతివేంకటసుబ్బయ్యగారు. బోధేంద్ర సద్గురు స్వామి, వీరు తరంగముల కు మంచి స్థానము కలుగునట్లు ప్రచారము చేసిరి.

వీరు జీవన సమాధి పొందిరి. అనగా జీవించి యుండగనే సమాధిలోనికి వెళ్లిరి. గుంటను త్రవ్యి, వారు అందులో కుర్చుని, పైన బండతో కప్పమని శిష్యులకు చెప్పిరి. అదే విధముగా శిష్యులు చేసిరి. ఇప్పటికి ఈ సమాధికి పూజలు జరుగుచున్నవి. మాఘ మాసము శుక్ల అష్టమి దినమున వీరు సమాధిలోనికి వెళ్లిరి. నారాయణ తీర్థులు ఒక మామిడి చెట్టు క్రింద కుర్చుని యోగ నిష్టలో తపస్సు చేసికొనెడివారట. ఆ మామిడి చెట్టుకొమ్మలు తీర్థులు సమాధికి నీడను ఇచ్చుచున్నవి. ఆ మామిడి పండ్లలోని టెంకలు చిన్న నాణెమువలె యుండును. ఆ టెంకలు ఎచట నాటినను మొలవవు ఇది విచిత్రముగా జనులు చెప్పుకొందురు.

“శ్రీ కృష్ణ లీలాతరంగిణి” ప్రతి ఏటా కృష్ణాష్టమి రోజున వరహారులో ప్రదర్శింపబడు చున్నది.

పచ్చికులయం ఆది అప్పయ్య

ఆది అప్పయ్యగారు క్రీ.శ. 1740 - 1833 కాలమునకు చెందినవాడు. వీరు చెప్పుకోదగిన విద్యాంసులు. తంజావూరు పరిపాలించిన ప్రతాప సింహాతులజాజి కాలమునకు చెందిన వాడు. కర్రాటక బ్రాహ్మణుడు. మధ్యమతస్థుడు. తెలుగు సంస్కృతము నందు అపారమైన పాండిత్య ప్రతిభ కలవాడు. 2వ తులజాజి ఆస్థాన విద్యాంసుడు. “విరిబోణి” భైరవి రాగ అట తాళము వీరి ప్రతిభకు తార్కాణము ఇది వర్షములో ప్రత్యేకతను కలిగియున్నది. వర్ష రచనలలో ఇటువంటి వర్షము ఇంతవరకు రచింపబడలేదు. మెరట్టూరు వీర భద్రయ్య గారి సంగీత మార్గముల ననుసరించిరి. సాంప్రదాయ బద్ధముగా రక్తి రాగములలో పెక్కుక్కతులను దేశీయ రాగములను, అపురూప గమకములను, వెలుగలోనికి తెచ్చిరి. వీరి వల్లనే రాగాలాపన, మధ్యమ కాలపల్లవి యొక్క పద్ధతులు ప్రత్యేకతను సంతరించుకొన్నవి. “వేంకట రమణ” వీరి ముద్ర.

త్యాగరాజస్వామి పుట్టే నాటికి అనగా 1767 నాటికి వీరువయోవృద్ధులైరి. శాస్త్ర విషయములను, సంగీత లక్ష్మీ, లక్ష్మణ రచనా విధానములను తెలిసికొనుటకు, త్యాగరాజస్వామి మొదలుగా విద్యాంసులందురు వారినికలునుకొని వారి సందేహములను నివృత్తి చేసుకొనెడివారు. సంగీతములోకమునకు వీరి సేవ ఎప్పటికీ కీర్తింప బడుచుండును.

జయదేవుడు (1098 - 1153)

జయదేవులు 12వ శతాబ్దివారు ఒరిస్సారాష్ట్రమునందలి “బిందుబిల్య” గ్రామమున జన్మించిరి కొందరు “బిందుబిల్ల” మనియు ప్రాయుచున్నారు.

ఈ గ్రామము జగన్నాథక్షేత్రము (పూర్)నకు సమీపమునందు గలదు. “అజయ” నదీ తీరమునగలదు. జయదేవులు ఈ విషయమును, అనగా వారి జన్మించిన ఘటము గురించి 7వ అష్టపదియందు “కిందుబిల్లనముద్ర సంభవ” అని ప్రాసికొనిరి. వీరు ఓరియ బ్రాహ్మణులు. బెంగాల్ లో నివశించెడివారు.

వీరి తల్లి తండ్రులు భోజదేవ, రమాదేవి. వీరు చిన్నతనమునందే సంగీత, సాహిత్యములలో పాండిత్యమును సంపాదించిరి. తన సమయమునంతను ధ్యానములోనే గడిపెడివారు. చాలా బీదవారు.

అదే గ్రామములో “దేవశర్మ” అనే బ్రాహ్మణుడు నివశించుచుండెను. వారి భార్య విమలాంబకి కుమారుడుకల్గెను. ఆ బాలుని భగవంతునికి, దేవాలయములో సమర్పించెరి. తరువాత ఒక కుమారై కలిగెను. ఆమెకు “పద్మావతి” అని పేరిడిరి. పద్మావతికి యుక్తవయస్సు రాగానే, ఆమెను భగవంతడైన పురుషోత్తమస్వామికే కోవెలలో అర్పించిరి. ఆ రాత్రి ఆ గుడిలోని పూజారికి కలవచ్చినది. ఆ కలలో భగవంతుడు కనబడి, పద్మావతిని జయదేవుల వద్దకు తీసికొని వెళ్ళి, జయదేవునికిచ్చి వివాహము చేయవలసినదిగా చెప్పేను. జయదేవుడు తన అంశ అని కూడా చెప్పేను. జయదేవుడు తన దారిద్ర్యమును గురించి చెప్పి, వివాహమునకు సమృతించలేదు. అయిను పూజారులు జయదేవుని వద్దనే పద్మావతిని వదలి వెళ్ళిపోయిరి. కొంత కాలమునకు ఆమె సేవలకు సంతోషించి, ఆమెను పెండ్లి చేసుకొనెను. వీరిద్దరూ అన్యోగ్యముగా హాయిగా ఉండిరి.

జయదేవులు “గీత గోవిందము” అను శృంగార మహాకావ్యమును రచించిరి. ఇది సంస్కృత నాటకము. ఇది 12 సర్ఫలలో రచింపబడినది 24 సంగీత రచనలున్నవి. ఒక్కొక్క రచనయందు 8 చరణములున్నవి. కనుకనే జయదేవ “గీత గోవిందము”నకు అష్టపదలుని పేరు. భారతదేశమునందంతటను ఇవిప్రసిద్ధి గాంచినవి. వీటికి ధాతువు నేర్పరచియుండక పోయి ఉండవచ్చు. కనుకనే ఎవరికిష్టముయిన వారి రీతిలో పాడుచున్నారు.

ఈ గ్రంథము మధుర భక్తి పరముగా ప్రాయబడినది. అనగా నాయికా, నాయకభావము. జీవాత్మనాయకి, పరమాత్మ నాయకుడు. ఈ రచనల ద్విధాతు ప్రబంధములు రచన. 2 భాగములు. పల్లవి, చరణములు ఉండును. 17వ శతాబ్దమున తిరుమల్రాజన్ పట్టణమున రాముడు భావతార్ అనే సంగీత విద్వాంసులు ఉండెను. వారు ఈ అష్టపదులకు రాగములను, తాళములను కూర్చురి.

జయదేవుల వారు, తన అష్టపదులకు స్వనామ ముద్రనే వాడిరి.

జయదేవుల వారి అష్టపదులలో కొన్ని అష్టపదులకు విశేషము కలదు. విచిత్ర సంఘటనలు:-

దర్శనాష్టపది :- గీత గోవిందమందలి 19వ అష్టపదికి ఈ పేరు. ఎంతో భక్తితో ఈ గీత గోవిందమును వ్రాయుచుండిరి. 10వ సర్దలోని 19వ అష్టపదిని వ్రాయిప్రారంభించిరి. ఒకవిచిత్ర మగు భావనకల్లి “స్వరుగళభండనం, మమ శిరసిమండనం, దేహిపద పల్లవముదారం” అని ఆర్థము వచ్చునట్లు వ్రాసిరి. కృష్ణుడు రాధతో ఈ మాటలు అనినట్లు వ్రాసిరి. అనగా “రాధా! ప్రేమ అను విషము నాతలకెక్కినది. అందువల్ల నీ కోమలమైన పాదపద్మములను నా శిరస్సుపై నిడుము. అపుడు ఆ విషమంతయు దిగును” అని ఆర్థము వచ్చునట్లు వ్రాసిరి. కాని వెంటనే రాధ పాదములను కృష్ణుని తలపై పెట్టుట, ఘోరమైన అపరాధము ఇట్టు వ్రాయట మహాపచారము అని జయదేవులు అనుకొనిరి. ఆ పంక్తులను కొట్టివేసి నూనెను ఒంటికి, తలకు రాసుకొని స్నానమునకు నదికి వెళ్లిపోయిరి. కొంతసేపటికి తిరిగి వచ్చి, ఆ ప్రాతప్రతిని తెమ్మని పద్మావతిని అడిగి, ఆ కొట్టి వేసిన పంక్తులనే మరల వ్రాసి వెళ్లి పోయిరి. స్నానము చేసివచ్చి జయదేవులు తానుకొట్టి వేసిన పంక్తులను మరల వ్రాసి ఉండుటను చూచి, ఆశ్చర్యపది అవి ఎవరు వ్రాసిరని పద్మావతి దేవిని అడిగిరట. ఆమె “మీరే కదా మరల వచ్చి వ్రాసి పోయితిరి. నూనెబాట్లు కూడా ఆ ప్రతిమీద నన్నువే” అని చెప్పగా, సాక్షాత్తు ఆ కృష్ణపరమాత్మ వచ్చిరని తెలిసికొని, పద్మావతి యొక్క పుణ్యముగా తెలిసికొని, శ్రీ కృష్ణపరమాత్మతన భార్యకు దర్శన మిచ్చి నందులకు ఆ అష్టపదికి దర్శనాష్టపదియని పేరిడిరి. ఆ అష్టపది యొక్క ఓప చరణమున “జయతు పద్మావతీ రమణ జయదేవ కవిభార తీఫణితమితిగీతం” అని వ్రాసిరి.

సంజీవినీ అష్టపది :

లక్ష్మణ సేన మహారాజుగారికి, పద్మావతీ జయదేవులని చాలా ఇష్టము. పద్మావతి అనిన రాణిగారికి ఆనూయ ఎక్కువ. ఒకరోజు రాజుగారు, జయదేవ కవిని వెంటనిడుకొని వేటకై వెళ్లిరి. అదే సమయమని ఎంచి రాణిగారు పద్మావతికి కబురంపి, పిలిపించి, జయదేవులు మరణించినట్లు తెలిపిరి. అది ఏనన తోడనే పద్మావతి మరణించెను. ఈ విధముగా జరుగునని తలచని రాణిగారు భయముచే,

వణిక పోసాగెను. కొంతసేపటికి రాజుగారు, జయదేవ కవి వేటనుండి తిరిగివచ్చి, జరిగినది తెలసికొని నిశ్చేష్ములయిరి. అప్పుడు జయదేవుడు, “వదిసియది” అనే 19వ అష్టపదిని పాడిరి. ఈ అష్టపదిలోనే భగవంతుడు తన స్వహస్తములతో వ్రాసిన పంక్తులున్నాయి. ఈ అష్టపది పాడగనే, నిద్రనుంచి లేచినట్లుగా పద్మావతీ దేవి లేచికూర్చానెను. అందువల్ల ఈ అష్టపదికి సంజీవినీ అష్టపది అని పేరువచ్చేను.

జంకొక విచిత్ర సంఘటన :-

అప్పటి ఒరిస్సా పరిపాలించెడి రాజు పురుషోత్తమ దేవుడు ఆయన “అభినవ గీత గోవిందము” అను గ్రంథమును రచించెను. తను రచించిన గీతములనే పాడవలెనని ప్రజలను నిర్భందించెడివాడు. కానీ ప్రజలు జయదేవుని అష్టపదులనే పాడెడివారు. అది సహించలేని రాజుగారు తన గ్రంథముగొప్పదో, జయదేవుల గీత గోవిందము గొప్పదోతేల్చుకొనుటకు ఆ గ్రంథముల రెండింటిని జగన్నాథస్వామి సమక్కములో పెట్టి తలుపులు తాళము వేసిరి. మరునాటి ప్రాద్యనే తలుపులు తెరిచి చూడగా, జయదేవుల గీత గోవిందము జగన్నాథ స్వామి చేతిలోనూ, రాజుగారి గ్రంథము ఒక మూలనుండుట రాజుగారు గమనించి, గీత గోవిందము యొక్క గొప్పతనమును అనేక విధములుగా పాగడెను. అప్పటి నుండి పద్మావతీ జయదేవులను చాలా గారవమర్యాదలతో చూచుకొనిరి.

శ్రీ జయదేవకవి శ్రీ ముఖినామనంవత్సరము మార్గశిర, కృష్ణపక్ష, ఏకాదశినాడు మరణించిరి. అనగా సౌమవారం 28, డిసెంబరు 1153 ఎ.సి.

ఈ అష్టపదుల రచించినచోటు అప్పటి నుండి జయదేవపురమని పిలువబడిచున్నది. ప్రతి సంవత్సరము కిందులాలో ఉత్సవములు ఇప్పటికి జరుగుచున్నాయి. అష్టపదులన్నియు పాడుదురు. కనుక ఈ గీత గోవిందము “జీవ ప్రబంధము”గా పేరాందినది.

పూర్ జగన్నాథములో ప్రతిరోజు అష్టపదిన్ని పాడుదురు. ప్రతి అష్టపది చివర మంగళ శ్లోకముండును.

భక్త మీరాబాయి భర్త, మేవార్ మహారాజు కుంభకర్ణ (1433 - 1468) రసిక ప్రియ అను పేరున, గీతగోవిందము మీద వ్యాఖ్యాపాసెను. అనేక మంది ఆంగ్లేయులు గీతగోవిందము మీద వ్యాసములు ప్రాసిరి.

గోటు వాద్యము

గోటు చూచుటకు వీణ వలెనే యుండును. కానీ దీనికి మెట్లుండవు. ఇది తత వాద్యమునకు (తీగ వాద్యము) చెందినది.

చూచుటకు వీణ వలెయున్నను, స్వరస్థానములు చూపించుటకు ఏర్పరుపబడిన మెట్లు ఈ వాద్యము నందుఉండవు. ఫిడేలు వాద్యమువలె అభ్యాసముతో నేర్చుకొని వాయించవలయును. రెండంగుళముల పొడవు ఒక అంగుళము వ్యాసముగల గుండ్రని కర్మముక్కను ఎడమ చేతితో పట్టుకొని, తీగలపై స్వరములు ధ్వనించునట్లు జిరుపుదురు. కుడి చేతి ప్రేష్టుతో వీణను మీటినటులే మిటవలయును. గోటు వాద్యమునకు “మహానాటక వీణ” అనియు పేరు కలదు.

తంత్రుల వివరము :- ముఖ్యముగా 7 తీగిలుండును. 4 మీది తంత్రులు, క్రింది మూడు, ప్రక్క తంత్రులనియు అందురు. తంత్రుల త్రుతి చేయు విధానము :- పై నుండి 1వ తంతిని అనుమంద్ర పంచమముగను, 2వ తంతిని మంద్రపఢ్మమును, 3వ తంతిని మంద్ర పంచమముగను, 4వ తంతిని పఢ్మముగను త్రుతి చేయుదురు. ప్రక్క తంత్రులు :- 5వ తంతిని మధ్య పఢ్మముగను, 6వ తంతిని మధ్య పంచముగను, 7వ తంతి తారపఢ్మముగను త్రుతి చేయుదురు.

గోటు వాద్యమును గురించిన మిగిలిన విషయములన్నియు వీణా వాద్యమునందు తెలిపిన విషయములే. కనుక వీణా వాద్యము నందలి విషయములు చూడవలెను.

సంఘర్షించుట

నదా శివబ్రహ్మందుల వారు 18వ శతాబ్దమునకు చెందినవారు. వీరు “తిరువిశైనల్లారు” గ్రామము నందునివశించెడి వారు. “తిరువిశైనల్లారు” “కుంభకోణము” వద్దగలదు. తల్లి తంత్రుల పేర్లు తెలియ వచ్చుటలేదు. పిన తండ్రి

రామ భద్ర దీక్షితారు. రామభద్ర దీక్షితార్ వద్దనే సిద్ధ విద్యలను నేర్చుకొనిరి. భక్తి రస ప్రథానమైన అనేక కీర్తనలను రచించిరి. శివమానసిక పూజ, ఆత్మ విద్యావిలాసము, బహుసూత్ర వృత్తి మొదలగు గ్రంథములను కూడా రచించిరి. రోజుల తరబడి సమాధి స్థితియందుండెడి వారు. అమరావతీ తీరమందుగల కరువూరందునూ, కావేరీ తీరమయిన నెరూరు కొడముడి మొదలగు పుణ్యక్షేత్రములందును, 200 సంవత్సరములకు మునుపు దిగంబరులై సంచరించుచూ జ్ఞాన పరులై ఉండిరి. బ్రహ్మనంద పరపశ్శలైయున్న సమయములందు గేయవాగ్రాపముగా సంస్కృత కీర్తనలనేకములు చేసిరి. అవి ఇప్పటికి ప్రసిద్ధముగా నున్నవి. ఏరి గురించి అద్భుత చరిత్రములు (కథలు) అనేకములు గలవు. క్రీ.శ. 1890 అక్టోబరు నెల 20వ తేదిన కొత్తకోటు సంస్కారమున బ్రహ్మదంబా విలాసయంత్ర శాఖలో సదాశివ బంహేముదం గారి యొక్క జీవిత చరిత్ర ద్రావిడ వచన రూపముగా అచ్చువేయబడినది. ఆ పుస్తకము వలన ఏరి మహాత్యములు మనకు తెలియును. ఆ మహాత్ముని అనుగ్రహము వలననే, కొత్తకోటు సంస్కారము మిక్కిలి శ్రేయస్సును పొందినది. ఆ సంస్కార రాజుల వలన నేటికిని నెరూరిలో సదాశివబ్రహ్మము గారిసమాధికి ప్రతి సంవత్సరము నిత్యపూజలు జరుగుచున్నవి. ప్రతి శుక్రవారము కన్యలకు స్వయంపాకము, ప్రతి సంవత్సరము నవరాత్రి పూజా సంతర్పణలు చాలా గొప్పగా, ఘనముగా జరుగుచున్నవి.

తన మరణ కాలమును ముందుగా తెల్పి అదే విధముగా క్రీ.శే 1887 సం (మిథున మాసము) జేష్ట శుద్ధ దశమి నాడు సిద్ధి పొందిన తపస్సంపన్నదు. ఏరి వార్షికోత్సవములు నెరూరిలో నేటికిని జరుగుచున్నవి. ఏరిచే సంస్కృతములో రచింపబడిన ఆధ్యాత్మిక కీర్తనలు “పరమ హంస” ముద్రను కలిగి యున్నవి. ఏటిలో సామరాగములోని “మానస సంచరం” “(బుహిము) కుండేతి” మొంగలగు కీర్తనలు మిగులు ప్రసిద్ధి పొందినవి.

వేణువు [ప్రాథమి]

వేణువు శుషిరవాద్యము (గాలి). రంధ్రములు గల వాద్యము. శ్రీ కృష్ణభగవానుడు “మురళి” (వేణువు) తో ప్రపంచమును సమ్మాహన పరచెను.

మొట్టమొదటి సారి వేణువు ధ్వని కనుగొనినది :- ఆడవియందు మానవుడు సంచరించుచూ, వెదురు గొట్టముల నుండి వచ్చు శ్రావ్యమైన ధ్వనిని వినెను. తుమ్మెదలు వాటి ఆహారము కొఱకు ఈ వెదురు గొట్టములకు చిల్లలు (రంధ్రములు) పెట్టేను. గాలి ఆ రంధ్రముల నుండి ప్రసరించుటచే, రకరకములైన ధ్వనులు ఏర్పడుట మానవుడు కనిపెట్టుట వలన వేణువు పుట్టుకు దారితీసేను.

వేణువు నందలి సప్త స్వరముల నుత్సృతి :- వెదురు గొట్టము నందుకొన్ని రంధ్రములతో కొన్ని స్వరములను తయారు చేసేను. కొంత కాలమునకు సప్త స్వరములకు రంధ్రములను చేసేను. ఈ 7 రంధ్రములను కుడివైపు నుండి ఎడమవైపున గల వక్ర రంధ్రమువైపు వరుసగా తెఱచుటచే సప్త స్వరముల ఆరోహణ క్రమమును, అట్లే ఎడమవైపు నుండి కుడివైపునకు ఒక్కొక్క రంధ్రమును మూయటచే అవరోహణ క్రమమును ఏర్పడెను. వేర్యేరు స్థాయిల నమసరించి, వేర్యేరు విధములగు వేణువులు తయారు చేసిరి. తరువాత కొద్ది కాలమునకు ఒకే గొట్టము నందు రంధ్రములను కొద్దిగా మూయటచే స్వరము భేధములను పలికించు విధానమును కనుగొనెను. శ్రీ శార్షదేవుడు తన సంగీత రత్నాకరమునందు వేణువు గూర్చి పేర్కొనేను.

వేణువు తయారు చేయుటకుపయోగించు పరికరములు (వస్తువులు) 1) వెదురు 2) కేదార 3) దంతము 4) శ్రీ గంధపు చెక్క 5) చందనపు కళ్ళ 6) రక్త చందనపు కళ్ళ 7) ఇనుము 8) కంచు 9) వెండి 10) బంగారము మొదలగునవి. వీటన్నింటిలో వెదురు శ్రేష్ఠమయినది.

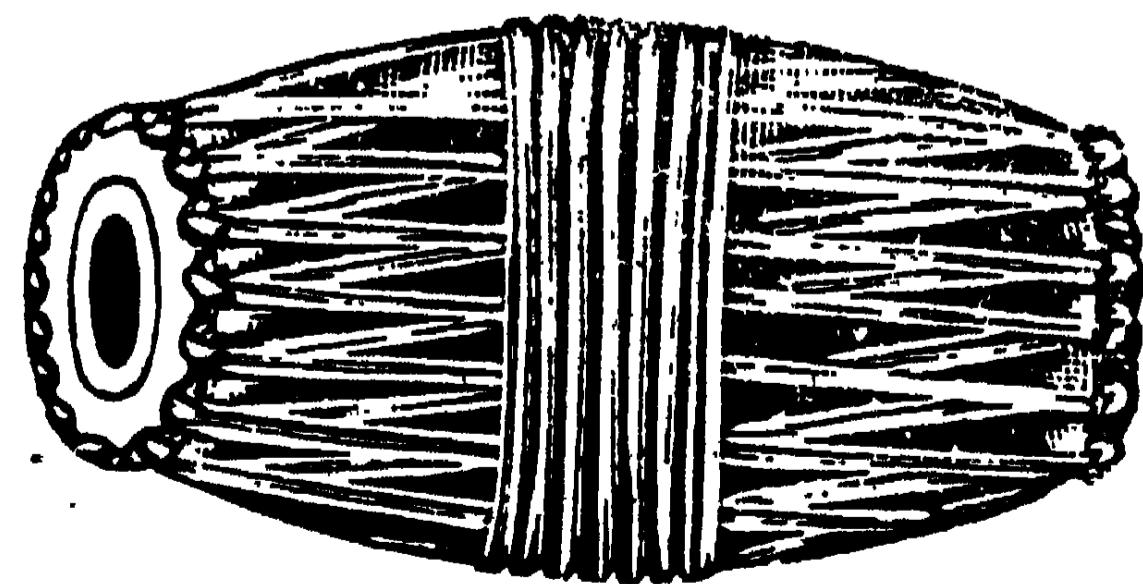
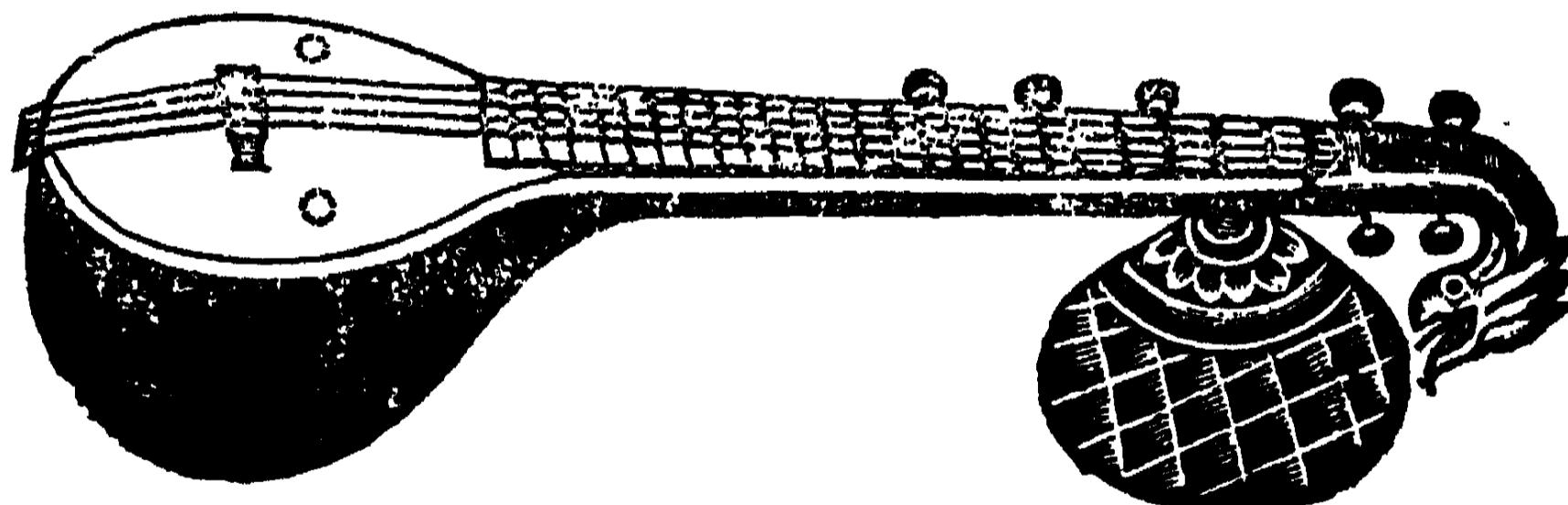
పటమునందలి ఎనుండికి వరకు వివరణ :- “ఎ” గుర్తు = మూయడిన చివరి భాగము; “బి” గుర్తు ఊదునట్టి రంధ్రము (మౌత్ హోల్) “సి” - 1వ వ్రేలు; డి= 2వ వ్రేలు; “ఇ”=3వ వ్రేలు; “యఫ్” = 4వ వ్రేలు; “జి” = 5వ వ్రేలు; “హాచ్” = 6వ వ్రేలు; “ఎ”= 7వ వ్రేలు; “జె” = 8వ వ్రేలు; ఊపయోగించుదురు ‘కె’ గుర్తు గలది తెఱచి యస్సు చివరి భాగములోని రంధ్రము.

రకరకములైన కొలతలతో చిన్న, పెద్ద వేణువులు తయారు చేయుదురు. ఈ వేణువునే “పిల్లన గ్రోవి” అని కూడా అందురు. సంగీత వ్యాదములలో మానవుని కంతధ్వనికి అనేక విధముల సరిపోవనట్టి (పాల్చుటకు) వాద్యము ఈ వేణువాద్యము.

శిలప్పది కార గ్రంథములో యూ వేణువు గూర్చి కూడా పేర్కొనబడినవి. “వేణువు” లో వేరు జాతికి చెందినదే “వంశము”. వంశము గూర్చి ప్రాచీన గ్రంథములన్నిటిలోనూ పేర్కొనబడినది.

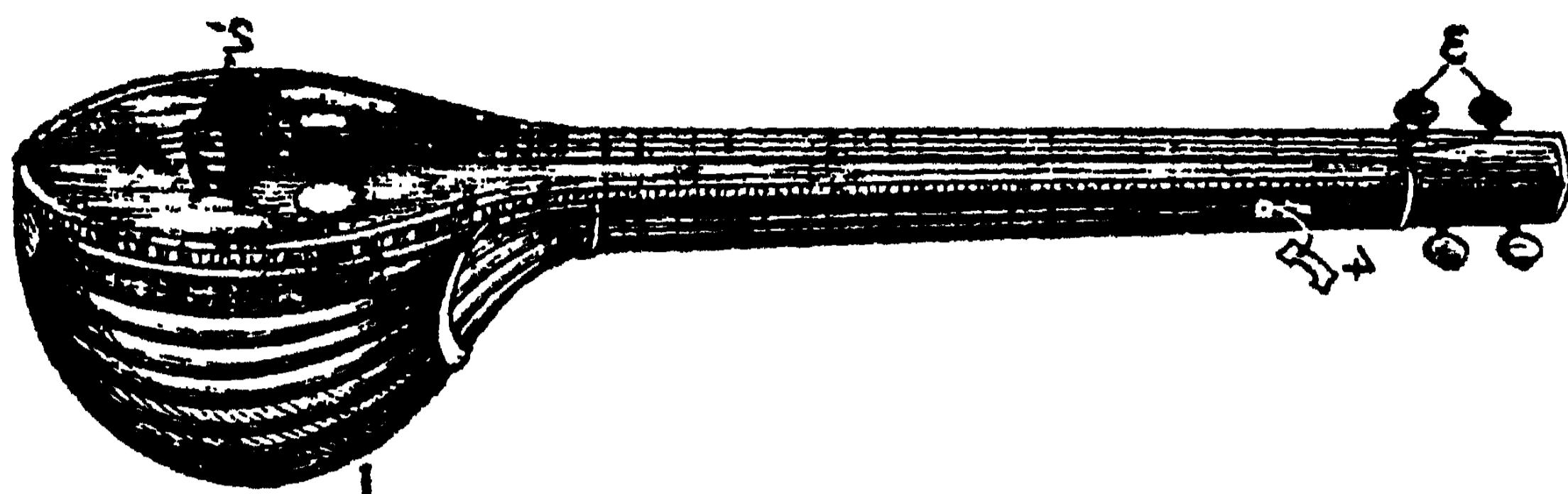

(1) ఏణావాద్య వివరము.

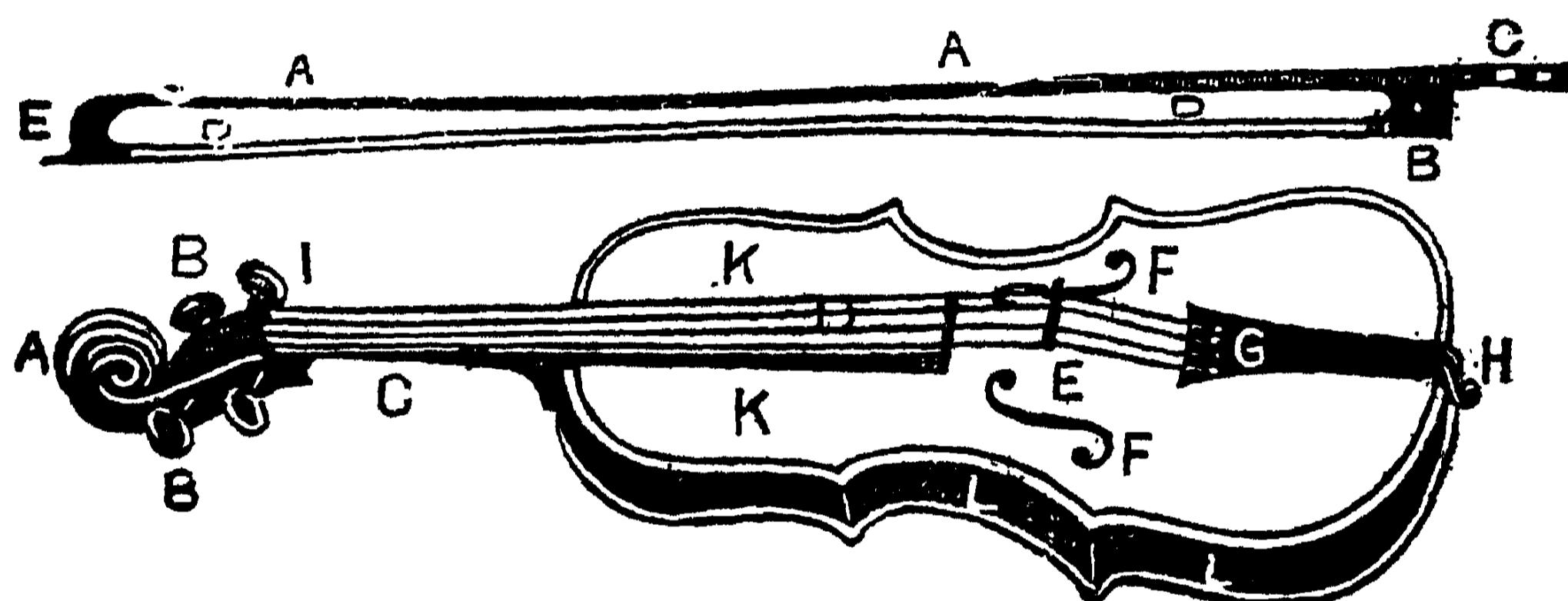

మర్దంగము.

తంబుర

వాచ్య వివరము.

గోటువాద్య వివరము.

B కృష్ణవాఢ్యు C D E F G H I J K

